

ƏDƏBİYYAT ANTOLOGİYALARI

AZƏRBAYCAN
KLASSİK
ƏDƏBİYYATINDAN
SEÇMƏLƏR

416
A 99

23.57.54.

AZƏRBAYCAN KLASSİK ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

ÜÇ CİLDDƏ

I CİLD

VII-XII ƏSRLƏR AZƏRBAYCAN ŞƏRİ

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKI-2005

*Bu kitab "Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası.
VII-XII əsrlər Azərbaycan şeri. İyirmi cildə. II cild"
(Bakı, Elm, 1989) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edənlər: **Əziz Mirəhmədov**
Səfiyyə Xanbabayeva

İzah və qeydlərin müəllifləri: **Teymur Kərimli**
İmamverdi Həmidov

Redaktoru: **Azadə Rüstəm**

Mənzum tərcümələrin redaktoru: **Xəlil Rza**

894.361 - dc 21

AZE

Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr. Üç cildə. I cild. Bakı,
"Şərq-Qərb", 2005, 424 səh.

Kitabda Azərbaycan klassik poeziyasının 500 illik bir dövrünü əhatə edən poetik əsərlərdən nümunələr toplanmışdır. Əsasən lirik və ictimai-siyasi şeirlərdən ibarət olan bu əsərlər ərəb və fars dillərindən tərcümə edilmişdir. Nümunələr seçilərkən bu dövr Azərbaycan poeziya məktəbini fərqləndirən xüsusiyyətləri özündə birləşdirən şeir parçalarına üstünlük verilmişdir. Təqdim olunan nümunələrə yüksək estetik meyarla yanaşı, dərin humanizm və ictimai pafos da xasdır.

XI-XII əsrlərin fəlsəfi lirikasını yaratmış Qətran Təbrizi, Fələki Şirvani, Müciroddin Beyləqani, Məhsəti Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi və b. yaradıcılığından verilən tərcümələr cildi zənginləşdirir, ona əlvanlıq qazandırır.

ISBN 9952-418-52-0

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
**"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"**
12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

VII-XII ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCAN ŞƏRİ

VII əsrin 40-cı illərindən Azərbaycan üzərinə müntəzəm hərbi yürüşlər təşkil edən ərəb xilafəti VIII əsrin 30-cu illərində bu ölkəni tamamilə öz hökmranlığı altına aldı. Öz hakimiyyətlərini möhkəmlətmək üçün yeni dini ideologiya götürmüş ərəblər Azərbaycanın müxtəlif dinli əhalisinə islamı qəbul etdirməklə, bir növ əhalinin etnik birliyinin sürətlənməsinə və möhkəmlənməsinə şərait yaratmış oldular. Vahid, güclü imperiya tərkibində feodal çəkişmələrindən və digər xarici müdaxilələrdən, müvəqqəti də olsa, yaxa qurtarmış Azərbaycanda ictimai həyatın başqa sahələri ilə yanaşı, mədəniyyətin və ədəbiyyatın inkişafı üçün də müəyyən imkanlar yarandı. VII-XI əsrlərdə yaşayan Azərbaycan şair və mütəfəkkirləri ümumi islam mədəniyyəti daxilində ərəbcə yazıb-yaratsalar da, bu, Azərbaycan ədəbiyyatının gələcək inkişafı üçün təsiriz qalmadı.

VII-IX əsrlərdə baş vermiş arasıkösməz üsyanlar, xüsusən məşhur Babək hərəkatı nəticəsində zəifləyib laxlamış islam imperiyası IX əsrin sonlarından etibarən get-gedə Azərbaycanda ancaq öz nominal hakimiyyətini saxlaya bilir. Bu dövr Azərbaycanında Məzyədilər (861-1027), Sacilər (879-930), Salarilər (X-XI əsrlər), Rəvvadilər (979-1054), Şəddadilər (971-1086) kimi əslində müstəqil olan feodal dövlətləri meydana çıxır. Bütün bunlar mədəniyyət və ədəbiyyatın da başqa, əvvəlkindən fərqlənən yolla inkişaf etməsinə imkan yaradır.

1054-cü ildə Azərbaycanın Səlcuqlular dövləti tərkibinə daxil olması elmin, incəsənətin və ədəbiyyatın inkişafına təkan verərək bir sıra görkəmli sənətkarların meydana çıxmasına şərait yaratdı. Bu işdə Azərbaycan atabəyləri dövlətinin (1136-1225) müstəsna rolunu da unutmamaq olmur.

Əlverişli coğrafi mövqeyinə görə dünyanın bir çox ölkələrinin iqtisadi-ticarət əlaqələrinin kəşimə nöqtəsində duran Azərbaycan eyni zamanda ərəblərdən bəri dürflü mədəniyyətlərin, ədəbiyyatların qovuşma nöqtəsi olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, zəngin folklor ənənələri ilə seçilən bu ölkə X əsrin sonu, XI əsrin əvvəlindən başlayaraq yazılı ədəbiyyat sahəsində də Yaxın və Orta Şərqi regionunda mərkəzi yerlərdən birini tutmağa, öz orijinal ideya-bədii xüsusiyyətlərini başqa ədəbiyyatlara tələm etməyə başlamışdı. XII əsrdə həmin təkamülün təbii nəticəsi kimi Nizaminin bədii dühası yarandı və sonrakı ədəbi inkişaf ərəblər boyu qüvvətli müsbət təsir göstərdi.

XI-XII əsrlər Azərbaycanındakı ədəbi yüksəlişi çox mürəkkəb iqtisadi-ictimai və mədəni şərait, klassik şəxsiyyətlər yaratmışdı. "Azərbaycan poeziya

məktəbi" adı ilə məşhur olan bu dövr ədəbiyyatının formalaşması və inkişafını Qətran Təbrizi, Məhsəti Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Fələki Şirvani, Müciəddin Beyləqani və nəhayət, Nizami Gəncəvi kimi klassiklər müəyyən etmişlər.

Bu poeziya məktəbi əsrlər boyu Azərbaycanda ana dilində yaranmış zəngin şifahi xalq ədəbiyyatına, Yaxın və Orta Şərqi ədəbiyyatına, habelə antik ədəbiyyat əsərlərinə əsaslanırdı. VII-VIII əsrlərdə yaranmış və ənənələri XII əsrdə qədər gəlib çıxmış ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatının da nüfuzu böyük idi.

Məlumdur ki, ərəblər istila etdikləri xalqların yazılı abidələrini saf-cürük edir, əsasən tarixi xronikaları öz dillərinə çevirir, qalanlarını isə məhv edirdilər. Məsələn, məşhur sasanı xronikası "Xudaynamə"nin başına məhz belə bir iş gəlmişdi. Ərəb dilinə tərcümə ediləndən sonra əsərin orijinalı yandırılmışdı. Bədii əsərlərə gəlincə, ərəblər onlara o qədər də meyl göstərmirdilər. Maraqlıdır ki, yunan fəlsəfəsinə aid çoxlu əsərlər ərəb dilinə tərcümə edildiyi halda zəngin yunan bədii ədəbiyyatından bir nümunə belə çevrilmişdi.

Güman etmək olar ki, ərəb istilasına qədər Azərbaycan yazılı ədəbiyyatının da müəyyən abidələri olmuş, lakin onlar məhv edilərək bizə gəlib çatmamışdır. Hər halda Azərbaycan şairlərinin ərəb dilində yazdıqları ilk şeirlərə VII əsrin sonu, VIII əsrin əvvəllərindən etibarən təsadüf etmək olur. Müxtəlif ərəb qəbilələrinin mavlası (azad əsiri) olan və "Əl-Azərbaycani" nisbəsi ilə yazıb-yaradan bu şairlərin əsərlərindən bəzi örnəklər məcmuələrdə dövrümüzdə gəlib çatmışdır.

VII-VIII əsrlərdə Mədinədə və Məkkədə yaşayıb-yaratmış Azərbaycan şairlərindən Əbu Məhəmməd ibn Bəşşar, Musa Şəhəvat və İsmayıl ibn Yəsərin şeirləri mübariz, tənqidi ruhu, orijinal sənətkarlıq xüsusiyyətləri ilə o dövr ərəb poeziyasından müəyyən dərəcədə seçilir. Bunu mütəxəssislər də təsdiq edirlər: "VII-VIII əsrlərdə yaşayıb-yaratmış və məvəli şairlər əl altında ədəbiyyat tarixinə daxil olmuş Musa Şəhəvat, İsmayıl ibn Yəsər və Əbül-Abbas əl-Əmə kimi Azərbaycanlı şairlər ərəbdilli poeziyanın inkişafına xeyli kömək etmişlər. Bununla yanaşı onlar öz xalqlarının bədii və fəlsəfi təfəkkürü ilə bağlı olmuşlar. Onların yaradıcılığı sübut edir ki, Azərbaycan xalqının həmin dövrdəki bədii təfəkkürü digər müsəlman xalqlarının mədəni səviyyəsindən heç də geri qalmamış, bir çox millətlərin birgə söyi nəticəsində meydana gəlmiş ərəbdilli poeziyanın yeni keyfiyyətlər kəsb etməsində, forma və məzmunca dərinləşməsində, ictimai və siyasi həyata dərinlən nüfuz etməsində öz faydasını əsirgəməmişdir. Azərbaycanlı ruhu, Azərbaycanlı təfəkkürü, Azərbaycanlı zövqü ərəbdilli ədəbiyyata daxil olaraq bu ədəbiyyatın mövzuca genişlənməsinin əsas amillərindən birinə çevrilmişdir"¹.

¹ Mahmudov M. VII-XII əsrlərdə ərəbcə yazmış Azərbaycan şairləri. Bakı, Elm, 1983, s.76.

Ərəb dilində bədii əsərlər yazmaq ononosu Azərbaycan şairləri arasında XI əsrə qədər, yəni Qətran Təbrizinin yaradıcılığa başladığı dövrdə davam etmişdir. X-XII əsrlərdə Azərbaycan ədəbiyyatında bu poeziyanı Bərakə-veyh Zəncani, İskafı Zəncani, Xəttat Nizami Təbrizi, Əbu Nəsr Mənsur Təbrizi, Xətib Təbrizi, Məsud ibn Namdar, Əmər Gənci kimi şairlər təmsil etmişlər. Həmin Azərbaycan şairləri klassik ərəb poeziyasına xas olan məcazlar sistemini işlətməklə yanaşı, yeri düşdükcə doğma vətənlərinin rəng-rəng təbiətini, mird, yenilməz insanlarını da təsvir etmişlər ki, bu da onların əsərlərinə müəyyən milli kolorit gətirmişdir.

Çoxu Mədinə, Bağdad və b. şəhərlərdə yaşayıb-yaratmış Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığında əsas motivlərdən biri vətən həsrəti olmuşdur. XII əsr şairi Əmər Gəncinin yazdığı aşağıdakı parça bunun sosiyyovi nümunəsidir:

Sürüb dövələri mənim yurduma çatsan,
Dostlarıma, unutma, məndən yetir bir salam.
Bu dərde dözməyimdən, ayrılıq əzabından –
Danış bir-bir onlara, mən necə xəstəhaləm.

Söylə ki, onları mən hər yadıma saldıqca –
Gəlib keçir gözüməndən bir də o günlər tamam.
Ətirli meşə ösdikcə səhər dost diyarından,
Qəlbim yarpaq tək əsir, tapmır bir ləhzə aram.

Qətran Təbrizi yaradıcılığı ilə Azərbaycan poeziya məktəbi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Bu mütəfəkkir şair farsdillil Azərbaycan poeziyasının ilk görkəmli nümayəndəsidir.

Farsdillil Azərbaycan poeziyası dedikdə, sadəcə olaraq, coğrafi sərhədlərlə məhdudlaşan bir ədəbi hadisə yox, öz ideya-estetik əsası və təkrar edilənməz xüsusiyyətləri ilə seçilən müstəqil, orijinal ədəbi məktəb nəzərdə tutulur.

Təbriz yaxınlığındakı Şadiabad qəsəbəsində mülkədar ailəsində anadan olmuş Qətran gənc yaşlarında şairliyə başlamış, az bir zamanda istedadlı sənətkar kimi məşhurlaşaraq saraya dəvət edilmişdir. Müxtəlif hökmdarların mədhiyə həsr olunmuş qəsidələr Qətran divanının əsas hissəsini təşkil edir. Lakin bu onun bədii-estetik dəyərini heç bir şəkildə azaltmır. Xüsusilə ona görə ki, divanda Qətranın yaşayıb-yaratdığı tarixi dövrün bir sıra ictimai-siyasi hadisələri çox dəqiq əksini tapmışdır. Şairin iki Azərbaycan hökmdarı – Əbül Həsən Ləşkəri və Əmir Cəfər arasında barışıq münasibəti ilə yazdığı qəsidə bu cəhətdən çox sosiyyovidir. Bu əsərlərdə Qətranın vətənsəvər düşüncələri və yüksək hissləri diqqəti cəlb edir. Qətran xarici müdaxiləçilərə layiqli cavab verə biləcək, vahid, güclü Azərbaycan arzusundadır, buna görə də əmirilər arasındakı adi bir saziş, barışıq belə onu sevindirir, ümidlərini qüvvətləndirir.

Qəsidələrin nəsib (giriş) hissəsində Qətran sənətkarlığı daha parlaq şəkildə meydana çıxır. Əsasən baharın təsvirinə aid olan bu hissələrdə şair hər dəfə yeni-yeni bədii təsvir vasitələri tapır, dar bir mövzu çərçivəsində vurduğu təkrarsız naxışlarla oxucunu heyran qoyur. Qətran vəsfidən müxtəlif hadisə və məşumların geniş təsvirində istifadə edir. Bu cəhətdən baharın mozaika təsiri bağışlayan rəng-rəng təsviri xüsusilə seçilir:

Eyləyir dünyaya forvərdin¹ yeli hər dən səfər,
Eylədikcə hər səfər dünyaya o çalmış səfər.

Eyləyir bülbul fəğan gülşəndə hər saat yənə,
Nazları güllər baxıb gördükcə hər dən nalələr.

Tutiyə bənzər şəqayiq dimdiyində qır tutub,
Suri zərdir, üstünü qıpqırmızı tozlar bəzər.

İldırım şimşək çaxar daim buludlar oynasa,
Sanki zənci ordusu tatar görüb xəncər çəkər.

Bənzəyir bağlarda nərgiz bütlərin əllərinə,
Qol-bilək mənə tamam, ovcu həndər sərbəzər.

Göl külək əsdikcə bənzər köksünə şahinlərin,
Sanki tovuздur, qızılgül, bağda açmış balı pər.

Qətran Təbrizinin rübailərində məhəbbət lirikası daha qüvvətlidir. Maraqlıdır ki, bu rübailərdə bədii zəmin kimi ondan əvvəlki fars poeziyasından daha çox Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının təsiri nəzərə çarpır. Qətran divanındakı rübailərdə aparıcı meyl fəlsəfi asketizm deyildir. Bu əsərlər vəzninə və bədii təsvir vasitələrinə görə rübai adlansalar da, ideya və sənətkarlıq cəhətdən bizim bayatılara daha yaxındır. Bayatılarda olduğu kimi, bu rübailərin çoxunda da əsas poetik fikir son iki misrada verilir.

Ey hüsnü gözəllər qibləsi olan,
Ürəyin ürəyi, ruha, cana can.
Dedim ürək verib almışam səni –
Yox, canımı versəm, yənə ucuzsan.

Azərbaycan xalqının təfəkkür tərzini Qətranın əsərlərində silinməz izlər buraxmış, şair yeri gəldikcə çoxlu türk sözləri işlətməmişdir. “Çuval”, “cinəg”, “bəkmoz”, “tağ”, “yun”, “dağ”, “ayaq” və s. türk sözləri Qətranın bədii

¹ Fərvərdin – İran günəş təqviminin birinci ayı (21 mart – 20 aprel).

leksikonunda xüsusi diqqəti cəlb edir. Şair bozən ərəb və fars dillərində lazım olan qafiyəni tapmaqda çətinlik çəkərkən öz ana dilinə müraciət edir. Mübalığsız demək mümkündür ki, Qətran poeziyasının spesifik dili azərbaycanca düşünüb farsca yazan bir sənətkarın dilidir. Bu xüsusiyyət, ümumiyyətlə, farsdilli Azərbaycan poeziyası üçün səciyyəvidir.

XI əsrdə Azərbaycanda yaşayıb-yaratmış ərəbdilli Azərbaycan şairləri haqqında az məlumat qalmış, onların əsərlərindən yalnız ayrı-ayrı nümunələr Əbül-Hoson əl-Baxərzinin "Dumyat əl-qəsr və usrat əhləl-əsr" məcmuəsində qorunub saxlanmışdır¹.

XI əsrin ikinci yarısından etibarən Zaqafqaziyəni fəth edən səlcuqlar farsdilli poeziyanın inkişafı üçün yeni şərait yaradırlar. "İlk baxışda nə qədər töəcəbli görünə də, səlcuqların gəlişi fars ədəbi dilinin Zaqafqaziyədə yayılmasına kömək göstərirdi"². Y.E. Bertels bu hadisəni onunla izah edir ki, səlcuq hökmdarlarının öz dövlət aparatları olmadığını görə, işğal etdikləri ölkənin dövlət aparatını və bütövlükdə saray adət-ənənəsini qoruyub saxlamağa məcbur olmuşdular. Saray şairləri və saray ədəbiyyatı da bu ənononin ayrılmaç hissələrindən biri idi.

XII əsrdə Azərbaycan ədəbi məktəbinin bir sıra parlaq siması yetişir. Bunların sırasında Şihabəddin Sührəvərdi və Eyn-əl-Quzat Miyanəci kimi sufi şairlər, Əbül-üla Gəncəvi, Məhsəti Gəncəvi, Fələki Şirvani, İzzəddin Şirvani, Mücirəddin Beyləqani, Qivami Mütərrizi, Xaqani Şirvani kimi saray şairləri və azad sənətkarlar var idi.

Əlbəttə, birinci iki şairin sufi adlandırılması heç də qalanlarının sufizmədən büsbütün kənar olduqları demək deyil. O dövrdə sufizm o qədər qüvvətli fəlsəfi-estetik cərəyan idi ki, sənətkarların çoxu bu və ya digər dərəcədə onun təsirinə qapılırdılar. Həm də nəzərə alınmalıdır ki, bizim çox vaxt düşündüyümüz kimi, sufizm yalnız tərkidünyalıq və mütilik təbliğ edən dini-mistik cərəyan deyildi – bu əlamətlər çox vaxt sufizmin ayrı-ayrı müterəqqi qolları üçün zahiri, formal pərdə rolunu oynayırdı.

Qaba yun paltar – kəpənək geyib asketik həyat sürən və asketik görüşlər təbliğ edən sufilərdən başqa bir də fikir sufiləri – filosof şairlər var idi. Bəzən on müterəqqi fikirlər sufizm məcazları, rəmzləri vasitəsilə təmsil edilirdi. Təsadüfi deyil ki, müterəqqi sufizm həmişə ortodoks islamla müxalifətdə olmuş, mürtəce, mühafizəkar ruhanilər imkan düşdükcə müterəqqi görüşlü sufilərə divan tutmuşlar. Buradan belə bir məntiqi nəticə çıxır ki, sufizmin müterəqqi qoluna mənsub olanlar eyni zamanda hakim siniflərlə də müxalifətdə olmuşlar. Azərbaycan filosofu və şairi Eyn əl-Quzat Miyanəci də möhz öz kəskin sufiyənə çıxışlarının qurbanı olmuş, 32 yaşında vəhşicə-

sinə öldürülmüşdür. Zəmanəsinin görkəmli filosoflarından biri kimi tanınan Eyn əl-Quzatın həm də yüksək şairlik istedadı olmuş, şeir texnikasında, məcazların işlənməsində, lirik hisslərin və təbiət lövhələrinin təsvir və tərənnümündə öz müasirlərindən xeyli seçilmişdir.

XII əsr Azərbaycan poeziya məktəbinin güclü bir qolu Şirvanşahlar sarayında yaranıb, Xaqani kimi böyük sənətkar yetirmişdir. Bu qolun əsasını qoyanlardan biri Əbül-üla Gəncəvidir.

Əbül-üla gözəl şair olmaqla yanaşı, bacarıqlı ustad – müəllim kimi bir çox istedadlı sənətkarların yetişib boya-başa çatmasına şərait yaratmışdır. Şirvanşahlar sarayının "məliküşşüura"sı (şairlər padşahı) vəzifəsinə qədər yüksəlmiş Əbül-üla Gəncəvinin divanı bizə gəlib çatmasa da, əldə olan nümunələrə əsasən onun şeir sənətində yüksək məharət göstərdiyini təsdiq edə bilərik.

Müxtəlif məxəzlərdə bizə natamam bir qəsidəsi və bir rübaisi gəlib çatmış şairlərdən biri də İzzəddin Şirvanidir. Qəsidədən görüldüyü kimi, İzzəddin təbiət lövhələri yaratmaqda, orijinal poetik məcazlar tapmaqda müasirlərindən geri qalmamışdır. İzzəddin Şirvaninin şeri sənətkarlıq cəhətdən, gözəllənməz bədii fikir söyləmək baxımından daha maraqlıdır:

Kuyində fələk dün gecə görək mənə sordu:
"Kim saldı səni bu hala? Dur bir mənə göstör".
"Yarın o xumar gözələri" – dindim. Dedi: "Heyhat!
Pis sərəxoş olublar, səni, qaç, öldürəcəklər".

XII əsr Azərbaycan poeziya məktəbinin Şirvan ədəbi birliyinə (əgər belə demək mümkünsə) daxil olan istedadlı şairlərdən biri də Fələki Şirvanidir. Xaqani ilə təxminən yaşlı olсалар da, sənətdə onun şagirdi olmuşdur. Bunu Xaqani özü Fələkinin ölümünə yazdığı mərsiyədə qeyd edir.

Əbül-üla Gəncəvidən və İzzəddin Şirvanidən fərqli olaraq, Fələki irsindən daha çox bədii nümunə bizə gəlib çatmış, onun "Divan"ı Londonda və Tehranda nəşr edilmişdir. Şirvan sarayında yaşayıb-yaradan şairlərdən çoxunun acı qisməti – həbsxana Fələkini də bir müddət öz qoynunda "bəsləmiş", bir sıra qəmli şeirlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Şairin həbsxanada əzab-əziyyət çəkdiyi "Nist" ("Deyil") rədifli şeirindən də bu aşkar görünür.

Ümumiyyətlə, Şirvan sarayında yaranmış şikayətnamələri nəzərdən keçirdikdə belə qənaətə gəlmək olar ki, burada sənətin inkişafı və sənətkarın əmin-amanlığı üçün o qədər də sağlam mühit olmamışdır. Əlbəttə, bunu, mütəxəssislərin çox vaxt izah etdikləri kimi, yalnız şairlərin bir-birinə qarşı həssəd və paxıllığı ilə aydınlaşdırmaq doğru olmazdı. Güman ki, şairlərin əzab və məhrumiyyətlərə məruz qalmasını əsas səbəbi yüksək mənsəbli feodal ağalar imiş. Onların başında vəzir olması da ağılabatandır (Nizaminin "Yeddi

¹ Mahmudov M. Göstərilən əsəri, s.84-85.

² Бертельс Е.Э. Низами и Физули. – М., 1962, с.34.

gözl" poeməsindəki məşhur Rast-Rövşəni yada salaq). Hər halda Fələkinin və Xaqanınin həbs olunmaları, Əbül-Ülanın isə belə bir təhlükəyə məruz qalması feodal sarayları üçün səciyyəvi hadisə idi və təzkirələrin yazdığına görə, belə bir "şərəfə nail olmaq" qorxusunu vaxtilə Məhsəti xanım da keçirmişdi.

Təzkirələr Məhsəti Gəncəvinin Sultan Səncər (1118-1157) sarayında yaşayıb-yaratdığını göstərirlər. Lakin indinin özündə belə, bu şair haqqında bioqrafik məlumatlar yox dərəcəsidir. Məhsəti Gəncəvinin rübailərində orta əsrlərin qatıqçıl bədii təfəkkürü səviyyəsində bir sıra fəlsəfi fikirlər və intim hisslər incə bir sənətkarlıqla öz əksini tapmışdır. Bəzən Məhsəti Gəncəvinin rübailərini Şərqi nəhəng simalarından biri olan Ömər Xəyyəmin eyni janrdə yazılmış əsərləri ilə müqayisə edirlər. Doğrudur, Məhsəti yaradıcılığında bu ruhda bir neçə rübai vardır, lakin onların əsas hissəsi Qotran Təbrizinin və İzzəddin Şirvaninin yuxarıda nəzərdən keçirdiyimiz rübaisi ilə hamahəngdir və XII əsr Azərbaycan poeziya məktəbinin aydın seçilin möhrünü öz üzərində gəzdirir.

Mücirəddin Beyləqani Eldəgizlər sarayında yaşamış, öz qəsidə, qəzəl və rübailərini bu sarayın hökmdarlarına həsr etmişdir. Şirvanşahlar sarayından fərqli olaraq, bu saraydakı şairlər nisbətən sakit ömür sürmüş, hətta Nizaminin yazdığı kimi, "Gecədə yüz xəzinə" almışlar. Buna baxmayaraq, Eldəgizlər sarayında Mücirəddin Beyləqani kimi bir şairə də böhtan atılmış, onu dövlət sirrini açmaqda təqsirləndirmişlər. Şairin aşağıdakı beytləri bu hadisəyə işarə edir:

Məni çahan tanıdı xidmətində, ey şahım!
Ağıllılar arasında adım olub əzbər.
...Mən olmadımsa əgər xidmətində bir neçə vaxt, –
Demək deyildi ki, ruhum dəxi uzaqda gözər.
Uzaq atan məni şahın soyuqluğu oldu,
O nəzənin ürəyin, var güman, yenə isinər.

Xoşbəxtlikdən məsələ tez aydınlaşdırılmış, həbsiyyə şeirləri yazmağa ehtiyac qalmamışdır.

Mücirəddin Beyləqani "Divan"ı, demək olar ki, tam şəkildə dövrümüzə qədər gəlib çatmış, əsərin tənqidi mətni 1979-cu ildə bir neçə əlyazma nüsxəsi əsasında Təbrizdə nəşr edilmişdir.

XII əsr Azərbaycan poeziya məktəbinin nümayəndələrinə xas olan yüksək şair professionalığı, sözün poetik imkanlarından maksimum istifadə, poetik vahidlərdə özünü möhkəm yer tutmuş fikir çoxmənalılığı və b. k. xüsusiyyətlər Mücirəddin Beyləqani yaradıcılığına da yad deyildir. Bu məktəbin əlamətlərindən biri də xalq sənətinə, folklor surətləri və ifadələrinə, aforizimlərlə güclü meyildir. Saysız-hesabsız nümunələrlə təsdiq oluna

biləcək bu fikri Mücirəddin Beyləqani yaradıcılığında gətirdiyimiz bir beytlə əyanlaşdırmək olar:

Diloklə bir kəso vəslin sənin nəsib olmaz –
Olarımı ağzı şirin, kim ki, hey şəkər düşünə?

Öz müasirləri kimi Mücirəddin Beyləqani də incə poetik tapıntı – nüktə yaratmağın ustasıdır. Şairin "Divan"ı başdan-başa belə nümunələrlə doludur.

Klassik ədəbiyyatda əsrlər boyu istifadə olunan ənənəvi poetik obrazlar Mücirəddin yaradıcılığında hər dəfə yeni rəngdə, yeni çalarda çıxış edir, yeni baxımdan mənalandırılır, buna görə də həmişə təzə, canlı görünür. Bu cəhət ümumiyyətlə, XII əsr Azərbaycan ədəbi məktəbinə xasdır.

Zəmanədən, dünyadan şikayət, qeyri-müəyyən gələcək qarşısında çaşqınlıq hissindən doğan bədbinlik bu dövr şairlərinin yaradıcılığında özünü göstərən motivlərdəndir. Məhz bu motivin təsiri ilə böyük Nizami bir az sonra "Ölmüşlərlə doğulmuşları" zəmanənin ən xoşbəxt adamları hesab edəcək.

Hər cür şər in banisi olan fələk obrazı Mücirəddin şeirlərində xüsusi parlaq boyalarla təsvir edilir: Ulduzları bir çıraq kimi əlində tutub hər yeri dolaşan, azacıq xoşbəxtlik əlaməti gördüyü hər bir yeri xarabazara döndərən bu qoca yalnızca hələ heç kimə kəminə yaşamaq səadəti nəsib etməmişdir. Ondan belə bir payı ummaq da sadələşmə, ağılsızlıq əlamətidir.

Xaqani yaradıcılığı XII əsr Azərbaycan ədəbi məktəbinin zirvələrindən biridir. Xaqani poeziyası lirik-fəlsəfi şerin nailiyyətlərinin yekunu, Nizami dühasının epik-romantik zirvəsinə keçid mərhələsidir. Bu poeziya həm ideya istiqamətinə, ictimai motivlərinin dərinliyinə, həm də bədii keyfiyyətlərinə görə Nizamiyə qədərki şerin ən yüksək mərhələsinə təşkil edir.

Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan Şamaxıda doğulmuş Əfzələddin Bədil Əli oğlu Xaqani mürəkkəb, ziddiyyətli bir yaradıcılıq yolu keçmişdir. Öz dövrünün görkəmli alimlərindən olan əmiri Kafieddin Ömər ibn Osmanın rəhbərliyi altında mükəmməl təhsil almış Xaqani çox gənc yaşlarından yaradıcılığa başlamış, əməsinin arzusuna uyğun olaraq Həqiqi təxəllüsü ilə şeirlər yazmışdır. Müasirləri olan Azərbaycan şairləri kimi Xaqani də poeziyasını Xorasən ədəbi məktəbinin Ünsürü, Sənai kimi nümayəndələrinin yaradıcılığı ilə müqayisə etsə də, əlində bu məktəbdən tamamilə fərqlənən, ideya-estetik xüsusiyyətlərinə görə Yaxın və Orta Şərqdə bənzərsiz bir şeir məktəbinin yaradılmasında fəal iştirak edənlərdən biri idi.

Xaqani yaradıcılığında diqqəti ən çox cəlb edən cəhət hər beytdə, hər misradə özünü göstərən dərin elmilikdir. Həm də bu elmilik quru, yorucu bir dildə yox, şirin, cazibədar poeziya dili ilə təqdim edilir. Dövrünün elmlərini

dərindən bilən Xaqanı bəzən incə bir eylaqla elmi dünyagörüşü ilə islam dünyagörüşünü qarşılaşdırır. Azərbaycan ədəbiyyatında ilk poema sayılan "Tühfətül-İraqeyn" əsərində bu cəhət daha əyani şəkildə əksini tapmışdır. Şair Xızrın dili ilə qədim yunan fəlsəfəsinə "münasibətini" bu cür ifadə edir:

De, nə vaxta qədər sən belə heyran
Çürük fəlsəfədən dəm vuracaqsan?
Əslinə baxanda "fəlsəfo" sözü
"Sofeh" kəlməsinə yaxındır düzü:
Ayrı bir mənası olmamış dərin –
Quranın, danılmaz bu hədislərin –
Qabağında yoqın anlayar hər kəs,
Yunan fəlsəfəsi bir yuna döymöz.

Sonralar eyni ədəbi fəndi Nizami də işlədəcək, mömin Bişrin Qurana istinadən gətirdiyi "təzkibedilməz dəlillərlə" Məlixanın elmi müddəalarını rədd edəcəkdir. Əlbəttə, bu halda Xaqanı, yaxud Nizaminin məhz hansı tərəfdə durduqlarını qəti söyləmək çətindir, lakin əsas məsələ bunda deyildir: ondadır ki, hər iki mütəfəkkir axtarır, sübhə edir, sxolastik çərçivəni laxladır "tozsuz pəncərədən günəşə" (Nizami) tərəf boylanırlar. Elə bu dərin skeptisizm də məntiqi cəhətdən Xaqanınin zamanədən narazılığını əsaslandırır. Şəxsi həyatındakı uğursuzluğun bu narazılığa müəyyən təsiri olsa da, bunun başlıca motiv olduğunu düşünmək sadələşmədir. Xaqanınin zamanəyə qarşı dərin məzəmmətlə dolu misralarını oxuduqca istər-istəməz düşüncəyə gəlir ki, o, Şirvan zindanlarından olmanın əzab-əziyyətlər çəkmişəydi belə, tez-tez özizlərini itirməşəydi belə, zamanə ilə "düşmənciliyindən" əl çəkmişəydi. Yaradıcılığında bu motivlərə görə Xaqanı mütərəqqi sufilərə çox yaxınlaşır. "Fələyi yıxmaq üçün göylərə nərdivan tapmayan" şair ələci "başını ayaq edib qaçmaqda", yəni mənəvi asketizmə gəlir.

Qəsidə və məsnəvilərində əsasən ictimai ittihamçı olan Xaqanı qəzəllərində hər şeydən əvvəl lirikdir. Xaqanı həm də qəzəli müstəqil janr kimi formalaşdırın ilk şairlərdən biri sayılır.

Xaqanı qəzəllərinin təhlilinə yüksək estetik meyarla yanaşmaq lazımdır. Şair gözəllənməz poetik tapıntılarla, obrazlarla təkrəredilməz gözəllik yaradır və bu gözəlliklə də oxucunu heyrləndirir. Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, bu, yoluxucu heyrləndir – yəni şair özü gözəllikdən heyrlənmiş və bunu o qədər gözəl təsvir, tərənnüm etmişdir ki, oxucunu da ovsunlayır. Klassik poeziyada "yaralı sinə" obrazı çox işlənib. Lakin Xaqanınin bu obraza yanaşma üsuluna hələ heç kəsdə təsadüf edilməmişdir: yar aşıqın sinəsini öz kirkpikləri ilə dəşir. Bu işdən onun məqsədi o deyil ki, aşıqın əzab-əziyyətlərindən zövq alsın, əksinə, o, aşıqını lazımınca yüksək qiymətləndirdiyindən onun sinəsini qiymətli inci hesab edir. İncidə isə, təbiidir ki, dəşik açarlar.

Xaqanınin özündən sonrakı Yaxın və Orta Şərqlə, eləcə də Azərbaycan şairlərinə çox böyük təsiri olmuşdur. Xaqanı ideyaları, fikirləri, Xaqanı obrazları yaradıcılıqdan yaradıcılığa uzun müddət səyahət etmiş, neçə-neçə sənətkarın yazı üslubunu müəyyənləşdirmişdir. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, Nizami kimi nəhəng mütəfəkkir-şair belə Xaqanı poeziyasının nüfuzəddici təsirindən müsbət mənada yaxa qurtara bilməmişdir. Bu isə təbii idi. Eyni ədəbi məktəbin nümayəndələri nə qədər orijinal olsalar da, haradasa ümumilik təşkil etməli, hansı bir nöqtədəsə kəşmişli, fikir, obraz işlətmək məqamında səsleşməlidirlər.

Ümumiyyətlə, bu dövr şairlərinin yaradıcılığına xas olan incə yumor, eylaqlar Xaqanı poeziyasını da fərqləndirir. Ara-sıra diqqəti cəlb edən bu cizgilər şairin yaradıcılığında özünü müəyyən dərəcədə göstərən bədbinliyin tutğun rənglərini açır, onu bir qədər yumşaldır. Nizami yaradıcılığında olduğu kimi, Xaqanı şairlərindeki yumorun da folklor yumorunun atri gəlir desək, səhv etmərik. Təsədüfi deyil ki, şair bu məqsədlə atalar sözü və məsələlərdən geniş istifadə edir. Məsələn:

Eşşəyə dedilər: "Buyur toya gəl",
Eşşək qəh-qəh çəkib güldü nəhayət.
Dedi: "Siz istəyən rəqqas deyilsən,
Nə də çalğıçı tək tapmışam şöhrət.
Hamballıq etməyə çağırırsınız,
Su, odun daşımaq lazımdır əlbət".

Təkcə Azərbaycan ədəbiyyatında deyil, eləcə də Yaxın və Orta Şərqlə regional ədəbiyyatında orijinal hadisə sayılan Xaqanı sənətkarlığı XII əsrdən bəri şair və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən sevilə-sevilə tədqiq və tərənnüm edilmiş, nümunə qaynağı olmuşdur. Avropa şərqləşünasları da böyük şairin heyretətamiz sənətkarlığına laqeyd qalmamışlar. XVII əsrin ikinci yarısından etibarən adı Avropa oxucusuna tanış olan Xaqanı haqqında ilk elmi monoqrafiya da XIX əsrin ikinci yarısında Avropada yaranmışdır. Hazırda xaqanışünaslıq yeni inkişaf mərhələsinə çatıb müasir ədəbiyyatşünaslıq elminin tələbləri səviyyəsində dursa da, şairin tükənməz sənət xəzinəsində araşdırılmamış hələ çox inci qalıb.

Ayrı-ayrı ədəbi şəxsiyyətlərin yaradıcılığı, XI əsrin birinci yarısından formalaşmağa başlayıb, yüksələn xətlə XIII əsrə qədər gəlib çatan farsdilli Azərbaycan poeziya məktəbinin inkişaf yolu barədə bəsit də olsa, təsəvvür yaratmağa cəhd edirik.

Haqqında danışıqlığımız sənətkarların çoxu yalnız şair olmaqla qalmamış, yaşadıqları dövrün tələbləri əsasında bir çox elm sahələri ilə maraqlanmış, bir sözlə, sinkretik zəka sahibi olmuşlar. İstər Xaqanı, istərsə də Nizami yaradı-

cılığında elə nümunələr tapmaq olar ki, onları oxuyanda düşünürsən: bu misraların müəllifi dövrünün görkəmli alimi olmuş, öz elmi ideyalarını gözəl poetik dillə şərh etmişdir. Eyn Əl-Qızat Miyanəci və Şəhəbəddin Sührəvərdi kimi sufi filosoflar üçün isə bu sözləri müstəqim mənada işlətmək olar.

Orta əsr ərəb qəsidələrində olduğu kimi, Azərbaycan şairlərinin də bu janrda yaratdıqları mədhiyələrin çoxu təbiətin və məşuqənin tərifinə ilə başlanır, sonra müəllif əsl mətləbə keçib cəmiyyət məsələlərindən bəhs edir, təmtəraqla dövrünün hökmdarı yaxud başqa bir məşhur şəxs haqqında danışır, ondan səxavət gözləyir.

Müəyyən əlamətlərə malik olması heç də XII əsr Azərbaycan poeziya məktəbini ümumən Azərbaycan ədəbiyyatından ayırmır. Bu məktəblə genetik əlaqələr Həsənoğludan, Qazi Bühranəddindən, Nəsimidən, Füzulidən başlamış bu günə qədər bütün Azərbaycan ədəbiyyatında çox aydın nəzərə çarpır; bu məktəb sonrakı ədəbiyyat üçün ideya- obraz xəzinəsi rolunu oynayır. Onun ən böyük nailiyyəti Xaqani və Nizami yaradıcılığıdır. Bu iki nəhəngsiz isə Azərbaycan ədəbiyyatının sonrakı inkişafını təsəvvür etmək çətindir.

Fələki Şirvani və Mücirəddin Beyləqaninin irsindən azərbaycancaya xeyli şerinin tərcüməsi bu kitabda çap edilir.

XII əsrə aid bir neçə əsərin əvvəlki tərcüməsində bəzi yerləri üslubca redaktə etmək lazım gəlmişdir ki, bu işi də şair Xəlil Rza görmüşdür.

VII-X əsrlər ərəbdilli Azərbaycan şairlərinin əsərlərindən nümunələrin mənzum tərcüməsi isə ərəbşünas professor Malik Mahmudovun "Ərəbcə yazmış azərbaycanlı şair və ədiblər" (Bakı, 1983) kitabındakı filoloji tərcümələr əsasında hazırlanmışdır.

Teymur Kərimli

DƏVDƏK

Azərbaycan xalqının soy-kökündə dayanan albanlar (aranlılar) V-VIII əsrlərdə yüksək səviyyəyə çatmış bir mədəniyyət yaratmış və hətta Alban dili əsasında əlifba da düzəltmişdilər. VII əsrdə yaranmış zəngin Alban ədəbiyyatından bizə gəlib çatanlarsa Musa Kalankaytuklunun "Alban tarixi" əsərinə daxil edilmiş yalnız bir neçə hekayə, nağıl və şair Dəvdəkin ölkə hökmdarı Cavanşirin (616-681) xəyanət nəticəsində öldürülməsi münasibətilə yazdığı ağıdır.

Dəvdəkin həyatı və yaradıcılığı barədə məlumat azdır. Məlumdur ki, o, Cavanşirin sarayında yaşamışdır. Onun müasiri Musa Kalankaytuku yazır: "Dəvdək dövrünün bütün elmlərinə bələd müdrik bir filosof, gözəl natiq və ustad şair idi. Cavanşirin ölüm xəbərini eşidən şair hökmdarın cənazəsi önünə gəlib, ona həsr etdiyi ağı – himnini əlifba sırası ilə oxumağa başladı". Otuz iki bənddən ibarət olan bu ağının məzmunundan görünür ki, əsər janr etibarilə qədim yunan, formaca isə akrostixlə (müşəvvəş) yazılmışdır; orijinalda onun birinci bəndi "a" hərfi ilə başlanır, sonrakı bəndlərdə isə hər ferdiciliyinə riayət olunur. Burada əsər şair Xəlil Rza Ulutürkün tərcüməsində verilir.

235454

BÖYÜK HÖKMDAR CAVANŞİR ÜÇÜN AĞI

Ey ilahi kəlamları xəlq eyləyən ulu Tanrı,
Özün nəğmə – ağı söylə, yad et bizim hökmdarı.
Elə nəğmə – ağı qoş ki, bu əvəzsiz itki üçün
Gözümüzədən gecə-gündüz axsın odlu göz yaşları.

Çox böyükdür bu gündoğan ölkəmizi tutan kədər.
Yer üzünü başdan-başa bürümüşdür hönkürtülər.
Zülüm-zülüm qoy ağlasın mənimlə bir bütün bəşər.
Fəryadıma fəryad ilə haray versin qəbilələr.

Özüləndən qopub getdi dağ gövdəli bir sal qaya.
Yıxıldı bir lay divar ki, adı divar, özü dünya.
Qüllələri göyə dayaq bir imarət sarsıldı, ah,
Dağıldı bir möhkəm qala, göz yaşımız döndü çaya.

Qara gəldi ağ günümüz, ələm, kədər dövrən sürür.
Üstümüzə alay çəkir basqınçılar sürü-sürü.
Heyrət saçan bir dövləti xarabaya döndərdilər,
Möcüzə bir səltənətin çırağını söndürdülər.

Bizim yurda gələn bəla hansı bəla, hansı rüzgar?
İsaya* da qorxudaraq car çəkmişdi bir zamanlar.
Bayramımız yasa döndü,** kölgə düşdü qızıl xaça.
Şadlığımız göz yaşından batıb getdi, ey insanlar!

Geri dönməz itki üçün qazdırdılar dərin məzar.
Şərəfətli bir keşişi qəbrə qoyub basdırdılar.
Dəfn etdilər fitnə-fəsad izlərini, cinayəti.
Arifləri azdırmaqçın qabıq qoydu o azğınlar.

Arslan kimi qüdrətliydi, o öz arslan yatağında,
Düşmənləri zağ-zağ əsər, donardılar qabağında.
Zəhmi ağır... ürəklərdə məhəbbəti dərya qədər.
Qüdrətinə baş əyərdi ağsaqqallar, başbilənlər.

Uzaq-uzaq ellərəcən yayılmışdı şan-şöhrəti,
Dünyalara ün salmışdı ləyaqəti, mərifəti.
Bütün cahan vəsf edirdi qüdrətini, əməlini.
Qaranlığa işıq salan ağıl, kamal məşəlini.

Tələsirdi Rum qeysəri, bir də Cənub hökmdarı,
Gələrdilər görmək üçün bizim ulu tacıdarı.
Şərəfətlə, səxavətlə, ən bahalı zər-zinətlə,
Qarşıları, salamlardı onlar bizim bayraqları.

Bizi lapdan yaxaladı bu fəlakət, bu qan-qada.
Maymaq olmaq, aciz qalmaq nə yamanmış bu dünyada.
Axı neçin ölgünləşdik? Ulu Tanrı qəzəbləndi.
Böyük, şanlı bir dövləti "uf" demədən məhv elədi.

* İsayya – "Tövrət" da adı çəkilən peyğəmbərlərdən biridir, Xristosdan xeyli öncə yaşamışdır.

** "Bayramımız yasa döndü" deyirkən müəllif sentyabrın 6-da keçirilən müqəddos xaç bayramını nəzərdə tutur. Cavanşir həmin gün öldürülüb.

Hökmdarı sədaqətlə hifz eləyən sədiq mələk
Elə bil ki, küsdü getdi, qəfilədən üz döndərərək
Bu qanlı, bu uğursuz gün uzaqlaşdı ulu Yəzdan.
Hiyləgərin caynağında böyük insan tək qaldı, tək.

Öz satqınlıq kamanını düşməni çəkdi gecəyarı.
Fitnə-fəsad qılıncı parıldadı parıl-parıl.
Sanki qalxan bir günəşi yönəldilər başqa səmtə,
Kimlər? Onun qullarının alçaq, rəzil balaları.

Aldatdılar, apardılar xəlvət yerə, uzaqlara.
Açdılar, tunc sinəsində neçə şırım, neçə yara.
Gecə gizli öldürülən möbidlər tək qətl olundu,
Görün kimlər qaldırdı əl o bahadır tacıdarı!

Atasından xəbərsiz, bic... zatıqırıq, özü gürzə.
Sürüm-sürüm qoy sürünsün, həsrət qalsın xoş bir üzə.
Qarğışlara, nifrətlərə, lənətlərə dözə-dözə,
Qoy sülənsin bu dünyada, Qabil kimi əsə-əsə.

Qaçmağa yol, riz tapmasın. Rüzgar qırsın inadını.
Başı üstə vəhşi quşlar saqqıldatsın qanadını.
Dərələrin qarğaları cəmdəyinə daraşsın qoy,
Ağzi qanlı yirticilər udsun onun fəryadını.

Cəhənnəm tək od püskürsün qoy İroda* – dəhşətli çar.
Əmr etsin ki, ürəyində yuva salsın soxulcanlar.
Yandıraraq, söndürərək, öldürərək, dirildərək,
Didim-didim didsin onu kor əqrəblər, ac ilanlar.

Sınsın çürük ağac kimi sərkərdəyə qıyan alçaq.
İflə olsun o mərd üzü tapdalayan murdar ayaq.
Zəqqum, zərdab qanını qoy ac güvələr gəlib içsin,
Gəbərsin qoy, vəbalara, cüzamlara rast olaraq.

* İroda – İudey çarıdır, eramızdan əvvəl 40-cı illərdə Roma quldarlıq cəmiyyətinin başçılarından olmuşdur. "İroda öldü" dedikdə müəllif cəhənnəm odunu nəzərdə tutur. İroda İncildə "allahsız, xəsis" adlandırılır.

Bir gavalı ağacının seçmiş olsa kölgəsini,
İlan, əqrəb, çayan, hünü bürüsün dörd dövrəsini.
Qart qurbağa zigil atsın, qoca şahmar ağı töksün,
Şiş bürüsün əndamını, xərçəng kəssin nəfəsini.

Bizim üçün qaranlıqda o yeganə mayaq idi,
Tufanları ram eləyən bir sükançı, bir dağ idi.
Yatırdı qiyamını əsarətçi zalımların,
Elə ayıq, sayıqdı ki, yatarkən də oyaq idi.

Bəli mürgü vurarkən də bu dünyanı görərdi o.
Aresin* cəng arabasın ulduzlara sürərdi o.
Qollarına yığsa belə min pəhləvan qüvvətini,
Çiçəkləri asta üzər, gülü ehmal dərərdi o.

Danışarkən göz qalardı o kəlamda, o xoş səsdə.
Əxlaqı saf, ruhu yüksək, könlü odlu bir həvəsdə.
Yuxusundan ayrılarkən qaplan kimi sıçrayardı,
Bölüb isti çörəkləri, paylayardı süfrə üstə.

Həzrət İsa peyğəmbərin qabırğası arasında
Onun dərya ürəyinə damla-damla axmışdı qan.
Ən müqəddəs dualarla Tanrısına tanışdı o,
Ölümsüzlük tapmışdı o, güc alıb öz zəkasından.

Mənim ağlım nə qu quşu, nə də pəri nəğməsidir.
Qatarından ayrı düşən bir durmanın naləsidir.
Yetim qaldı böyük şəhər, başsız qaldı polad qala.
Ömür boyu görməmişdik bu cür matəm, bu cür bəla!

Ey dost, nə cür tapdı səni o qara əl, qanlı bıçaq?
Kaş bataqlıq qurdu kimi quruyaydı o qurumsaq.
Qan qusaydı, gəbərəydi,
Nəçin bizi tale əydi?

Sən ki, qızıl günəş kimi nur saçırdın sər-in-sərin,
Qürub etdin... qərğ olmuşuq zülmətinə gecələrin.
Aramıza bulud girdi, ayrı düşdük günəşdən biz.
Sənin çinar qamətinə həsrət qaldı gözlərimiz.

İllər boyu qan-yaş töküüb, ürəyimi didəcəyəm.
Sənsiz yetim qalan təxti kədərlə seyr edəcəyəm.
Sevinc yolu kip bağlanıb. Gözüm, könlüm ah-amanlı.
Sifətimə yaş süzülür bulaq-bulaq, ey qəhrəman,

Bu gün sənə həsrət çəkən doğmaların halı yaman.
Yaddan çıxmaz bu məhəbbət heç bir zaman, heç bir zaman
Kaş ki, bizim sözlərimiz ətir saçan buxur kimi
Alışaydı məzarında, yanaydı son damlayacan.

Başımızın tacı düşdü,
Taxtımız da, baxtımız da yetim qaldı.
Gücümüzün şan-şöhrəti
Səninlə bir basdırıldı.

Fəxr elərdi adın ilə Tiber gölü, Livan dağı.
Dayanardı səni görcək şimal yeli, azğın yağı.
İndi yurdu sənsiz görüb hunlar qapır baltasını,
Solacaqmı təpiklərdə nar cənnəti, nərgiz bağı.

Hanı, hanı qızıl tacın daş-qaşları, ulduzları.
Soldurubdur gəlinləri qəm tozları, dərd tozları.
Balasını itirmiş tək yaxa yırtır, yaş tökürlər.
Solub gedən bənizlərin nə yamandır bu qübarı.

Tac əhli də anlayır ki, tac əbədi bəzək deyil.
Üzərindən atmaq istər ləkələnməmiş şöhrəti, bil,
Nələr deyir bu müsibət? Yatma, deyir, ayıl, qəfil!
O ömrün ki, sonu budur, həyat bizə gerek deyil.

Xoşdur mənə bu sözləri deyib yatmaq, susub yarmaq.
Ancaq daha xoş olardı səninlə bir dəfn olunmaq!

* Ares – yunan əsatirində hər b tanrısıdır.

MUSA ŞƏHƏVAT

VII əsrin ikinci yarısı, VIII əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Azərbaycan şairidir. Ömrünü əsasən Mədinədə keçirsə də, vətəni ilə əlaqəsini kəsməmiş, tez-tez Təbrizə səfər etmişdir.

Ərəb dilində yazdığı əsərlərin bir hissəsi dövrümüzədək gəlib çıxmışdır.

Orta əsr qaynaqlarında və M. Tərbəyatin "Dənisməndani-Azərbaycan" kitabında Musa Şəhəvatdan müxtəsər bəhs edilir. Filoloq İbn Qüteybənin (828-889) və məşhur ərəb tarixçisi Təbəri'nin (838-923) əsərlərində şeirlərindən nümunələr verilmişdir.

Yaradıcılığında sosial satira güclüdür, rüsvətxor qaziləri və zülmkar valiləri, Əməvi xəlifəsi Yəzidi həcv etmişdir. Didaktik şeirlərində yüksək insani keyfiyyətlər tərənnüm olunur. Lirik şeirlər də yazmışdır.

1

Bilmirəm heç nə üçün yar məni tərək etdi,
Ürəyim də qoşulub yarım ilə bir getdi.

İşvə ilə məni hindu özünə qul elədi,
Ruhumu dünyada min dərd ilə məşğul elədi.

Bu bəlanı mənə Allah özü göndərdi fəqət,
Özü də hifz eləyər, etsə, bəladan, əlbət.

Həməzə öz dövlətini verdi, təşəkkür aldı,
Var gedəndir, ona aləmdə fəqət ad qaldı.

Bir belə bəxşiş edir, fikri onun ehsandır,
Başqa bir məqsədi yox, çünki təmiz insandır.

Ölkədə qıtlıq olarsa, o açar bəxşiş əli,
Var-yoxu getsə də, ac qoymaz, inan ki, bu eli.

Onun əzmilə bəlalər hamısı yox olmuş,
Bəxşişilə hamı o təhlükədən qurtulmuş.

Çöhrəsindən yayılır hər yana ismət nuru,
Heç nə etməz ləkəli böylə təmiz bülluru.

Sən baharsan, yağışın ədl-ədalət olmuş,
Kimdə, bilməm, belə bəxşişlə kərəmət olmuş?

2

Babanız Təlhə kimi cana dəyən insan idi,
Onun övladları da xeyr ilə yar olmalıdır.

Sən ki, Teym – Haşiminin nəslinə bağlı qızsan,
Xislətində babalar namusu var olmalıdır.

İstərəm sən əbədi sağlıq ilə yar olasan,
Ədl ilə öz əmələndən sevinib zövq alasan.

3

Doğru hökm eyləsə hakimlər əgər ədl ilə,
O zaman haqq-ədalət olacaqdır bərpa.
Evi abad Səidin ki, sevir o haqqı,
İbn Cürmüz də atır hökmünə dərhal imza.

4

Səndə yox bir elə nöqsan, sənə irad tutalar,
Varlığın xeyr evidir, orda fəqət nemət var.
Özgülərdə görülən eyb hamı səndə, hamı?
Heyif, çox heyif vücudun daha oldu fani!

5

Ey hakim, sən aciz, aravuransan,
Səndən bir qazi tək əl üzümüşəm mən.
Xalqa etdiyən zülm evini yıxsın,
Onu bir də heç vaxt abad görmə sən!

İSMAYİL İBN YƏSAR

Qədim Azərbaycan poeziyasının istedadlı nümayəndələrindəndir. VII əsrin sonu, VIII əsrin əvvəlində yaşayıb-yaratmış, "Nisai" təxəllüsü ilə məşhur olmuşdur. Ömrünün əsas hissəsini Mədinədə keçirmişdir. Dövrünün mütərəqqi ideya cərəyanlarından Şiubiyə tərəfdar çıxdığından Əməvi xəlifələri tərəfindən təqib olunmuş və Hicaza sürgün edilmişdir. Ərəbdilli poeziyanın inkişafına böyük təsir göstərmişdir.*

Ədəbiyyat tarixinə kəskin siyasi şeirlər, yanıqlı mərsiyələr, səmimi vəsflər, incə aşiqanə şeirlər müəllifi kimi daxildir. Şeirlərində vətən eşqi və azadlıq ruhu güclüdür.

1

Əslim şəərəflidir, şöhrətim uca,
Qılınc ağzı kimi kəskin dilim var.

2

Mən alanda Əbu Bəkrin qara ölüm xəbərini,
Səbr məni tərək elədi, heç qalmadı canda qərar.
Namərd tale gör bir necə onu məndən ayrı saldı,
Düşmənlərə möhtac etdi, burda məni eylədi xar.
Adamların əllərindən onun qara cənazəsi –
Hər tərəfi boz çöl olan bir quyuya düşdü naçar.
Onda bildim, qismət olmaz bu dünyada həşrə qədər –
Görmək onun ağ üzünü, etmək onunla iftixar.
Az qaldı ki, qəbristanda bədənimdən ala canı –
Ayrılığın acıları, sinəmdəki bu ağrılar.
Mən nə qədər öyüd verdim ürəyimə səbr eləsin,
Heç baxmadı, gözlərimdən qanlı yaşlar hey oldu car.

* Şiubiyə – Şəb (cəmi: şüub) – xalq deməkdir. Ərəb xəlifəliyinə daxil olan xalqların bərabərlik hüququ fikrini irəli sürən ideoloji cərəyan. Öz inkişafında bir neçə mərhələ keçmişdir. Ədəbiyyatda ilk dəfə İsmayıl ibn Yəsarin şeirlərində ifadəsini tapmışdır.

Bizim qara günümüzə kim cəyləyər səni əvəz,
Səndə olan hünər, qardaş, nə məndə, nə özgədə var!
Nicat yoxdur yer üzündə heç ölümdən insanlara,
Əzrayılın pəncəsindən bu dünyada kim qurtarar?

3

Əhvalı nə haldadır Cinabdakı yerlərin,
Bir səhər şəfəqindən biz soruşduq xəbərin.
Söylədi: əsən yellər dəyişdirib halını,
Ötüb keçən buludlar artırıb məlalını.
Hind obası! Görəsən orada keçən günlər,
Bir də Cinab havası nə zaman geri dönər?
Havası pak, yeli də xəfif-xəfif hey əsər,
Nə hicrandan xəbər var, nə vüsaldan bir əsər.

4

Vüsala imkan ver, ey yar, darıxmışam mən,
Yanmışam, kül olmuşam sənin məhəbbətindən.

Bircə dəfə lütf elə, daha heç nə ummırıq,
Nəvazişindən başqa hər şeyə göz yumarıq.

Böyüklərin nə üçün ayrı saldılar bizi,
Qoymadılar vüsala çatsın bu eşqimizi?

Başınıza dolanan sizə zərər verərmi?
Aşiq sevgi bağından artıq bir gül dərərmi?

5

Ey gözəl, dərd-qəmə sən məni saldın, bil, sən,
Qəlbimi, neyləməli, gizlədirəm mən eldən.

Haqq-nahaq aşiqini danlamağa şaiqşən,
İnsafın varsa, özün böylə sözə layiqşən.

Eşqini gizli tutursan həmişə gözlərdən,
Onu fəş eyləməyi indi rəva gördüm mən.

Ya məni rədd elə, ya vəslinə sən qıl layıq,
Ya ümid ver mənə, ya söylə ki, tərək ol, aşiq!

Zərrəcə rəhmin əgər varsa, ümidim qırma,
Könlümün şişəsini hicrin ilə sındırma.

Sən vəfa qılsan inan, heç peşiman olmazsan,
Ey məhəbbətlə, sədaqətlə həmişə ucalan!

Sübhədək nalə çəkib yara şikayət etdim,
Gün ki çıxdı, otağından o nigarin getdim.

6

Şamda qərib məzara tapşırıdım bir cavanı,
Allah ona yar olsun, çatdı vida zamanı.

Qəbirlərdən uzaqda, tənha yerdə yatdı o,
Vücudunu bu doymaz torpaqlara qatdı o.

Qəmli-qəmli dayandım, məzarına baş əydim,
Matəmində tək özüm əynimə qara geydim.

Ağladım hönkür-hönkür ayrılırkən mən ondan,
Uzaq-uzaq ellərin qərib düşmüş oğlundan.

Belədir insan ömrü, necə uzun olsa da,
Bir gün ölüm haqlayar, sovuşmaz ondan qada.

ƏBU NƏSR MƏNSUR İBN MÜMKAN TƏBRİZİ

XI əsrdə yaşamış, ədəbi fəaliyyəti Təbrizdə keçmişdir. Səmimiliyi və real başəri hissələrin tərənnümü ilə seçilən qəsidələri və başqa lirik şeirləri öz döv-ründə Təbrizdə, habelə ərəb ölkələrində geniş yayılmışdır. Həyatı haqqında məlumat yoxdur. Əsərlərinin bir qismi Əl-Baxərzinin "Dünyət əl-qəsr" ("Qısa təsvir") antologiyasında toplanmışdır. Bu əsərlərdə Mənsur Təbrizi sənətin sosial qayəsindən, insanın mənəvi saflığından obrazlı şəkildə bəhs edir.

1

Mərhəmət sahibidir eşqi duyan mərd ağalar,
Onların qəlbi yanar, gözlərisə qan ağlar.

Mürşidəm onlara, şeyxəm, çalışıb xeyli zaman,
Göz yaşım axdı müdam, coşdu sinəmdə həyəcan.

Böylə sövdədə qazancım kədər oldu ancaq,
Dayağım təkəcə dözümlər... səbr məni qurtaracaq.

Harda olsam da, baş əydim sözüne sevdanım,
Daşları yağdı həmişə başıma hicranım.

İxtiyarı mənim olsa könül ilə gözümlün,
Eşqimə bir-bir açardım suçumu mən özümünlün.

Birləşibdir nə edim ki, gözümlə ürəyim,
Heç birindən, inanın, yoxdu nicatım, köməyim:

Gözlərim gördüyünü nəql eləyir qəlbim üçün,
Qəlbim isə götürür hər kədəri, dərdi bütünü.

Eşq bizlər yox ikən də var idi dünyada,
O bütün işlərə əvvəlcə olub amadə.

Onun uğrunda günah yaptı, bilirsen Davud,
Qəzəb etdi ona bir böylə günahçün məbud.

Mən də bu yolda əsirəm, ona zəncirli qulam,
Bu əsirlikdə şadam, kaş ona daim qul olam.

2

Dost ilə, düşmənle daim bir gedir,
Dostu xilas edir, qırır düşməni.

Sənətim gücsüzə cəsəret verir,
İti qılınc edir zəif bədəni.

Deyirlər şerini düzəlt, zəifdir,
Satılan söz pisdır, dinc burax məni.

Tanrı qələm verib ucaldır göyə –
Qələmlə düşməni qırıb tökəni.

Qələm çox düşmənin töküb qanını,
Töküb öz qanını, məhv olub dəni.

Şərim qərib-qərib ölkələr gəzir,
Ruhu sevindirir şeir sevəni.

XƏTİB TƏBRİZİ

Əbu Zakəriyyə Yəhya ibn-Əli Xətib Təbrizi 1030-cu ildə Təbrizdə doğulmuş, ilk təhsilini orada almış, sonra Bağdad, Şam və Misirdə davam etdirmişdir. Məşhur ərəb filosofu Əbül-Üla Məərrinin tələbəsi olmuşdur. Təhsilini tamamlayandan sonra istedadlı alim Bağdaddakı məşhur "Nizamiyyə" mədrəsəsinin müəllimi olmuş, ədəbiyyatşünaslığa dair bir sıra əsərlər yazmışdır. Qədim ərəb poeziyasını şərh edən əsərlərin müəllifidir. Şərhcilik elminin inkişafına böyük təsir göstərmişdir.

Orta əsr qaynaqlarında həyatına, ədəbiyyat və dilçilik sahəsindəki fəaliyyətinə geniş yer verilir, əsərlərindən nümunələr gətirilir.

Dövrünün ictimai məsələləri ilə dərinlən maraqlanmışdır. Şeirləri xilafət-də hökm sürən özbaşınalığa, yaramazlıqlara kəskin etirazdır. Fəlsəfi və aşıqana lirika sahəsində də qələm işlətməmişdir.

1

Diclə üstündə şərabımda böyük zövqü səfa,
Fərat üstündəki axşam meyi də bambaşqa!

Bu sular üstə üzüm şəhdinə meyl etdim mən,
Bu sular parlaq olub xəznələrin dürründən.

Göylər ilə bu yerin qarşı durubdur qəməri,
Məst edib onları eşq ilə məhəbbət əsəri.

Ləblərindən mey içib, mən də şərab verdim ona.
Yaxşı bax, söylədim ey məh, bu könül vurğununa

Aşınadır, dedi qəlbi o mənə qardaşdır,
Sirlər duymaq üçün sevgili bir sirdaşdır.

2

Yorular seyr ilə insan, mən isə durmaqdan,
Bil ki, tənğə gətiribdir bu ətalət canımı.

Hər kimi görmüşəm, ey vay, bu gün Bağdadda,
Nanəcib, zətı qırıq zülmət edib dörd yanımı.

3

Şerimin yox elə imkanı səni mədh eləyə,
Nə bilim, bəlkə də yüzdən birini söyləyirəm.
Sən məni əfv elə qarşında belə təqsir üçün,
Mən sənin fərmanına böylə əməl cüləyirəm.

MƏSUD İBN NAMDAR.

XI əsrin ikinci yarısında Beyləqanda anadan olmuş, XII əsrin birinci rübündə vəfat etmişdir. Gənc yaşlarından ömrünün sonunadək Beyləqan, Gəncə və Şirvan şəhər idarələrində işləmişdir. Əsərlərində bu şəhərlərdə baş verən tarixi hadisələr təsvir olunur.

Özünün verdiyi məlumata görə ərəb, fars və türk dillərində əsərlər yazmışdır. Ərəb dilində hekayələri, məktubları və şeirləri bizə gəlib çatmışdır. 2000 beytdən artıq olan poetik irsi ənənəvi şeir formalarındadır. Bu əsərlərdə xalq yaradıcılığından da çox istifadə olunmuşdur. Bədi'i irsi XII əsrin axırı və XIII əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbi həyatının, bədi'i fikrinin və tarixinin bir sıra məsələlərini öyrənmək üçün ilkin qaynaqlardan biri kimi böyük əhəmiyyətə malikdir. Zəmanədən, xüsusilə taxt-tac sahibi zalım şahlardan şikayət burada əsas mövzulardan biridir. Avtobiografik mahiyyətli şeirlərində vüqarlı şairin xain, satqın, hiyləgər adamlara nifrəti ifadə olunmuşdur.

1

Qardaşım qaldı yetim körpə ikən dünyadə,
Tərbiyə etmək üçün oldum onu amadə.

Saxladım birtəhər, o çatdı iyirmi yaşına,
Tanrı pak qəlb verib, əql qoyubdur başına.

Ötdü artıq bu yaşından, keçib ilk gəncliyini,
Çatdı idrak evinə, atdı daha dincliyini.

Yetdi bir öylə məqamə, həvəsi artdı onun,
Yolçusu oldu daha eşq ilə sevdə yolunun.

Qoşdu indi başımı dostlar ilə işrət üçün,
Keçdi günlər, əməlindən özü oldu küskün.

Üzü döndü daha dostlarla şərab içməkdən,
Geri qaldı o həvəslərdə ötüb keçməkdən.

Qulaq asmırdı nədənsə deyilən bir sözüme,
Atalıq etməyi fərz etdim onunçün özümə.

Bağlanar, bəndə düşər, söylədim evlənsə əgər,
Düz yola dəvət edər kəc gedəni ailələr.

Dəvət etdim, neçə dost gəldi onun məclisinə,
Səsini qoşdum onun böylə məqamda səsinə.

Yemək-ıçmək duası etdi şəhər indi ona,
Beyləqanda hamı gəldi o əzizin toyuna.

Qalmadı kimsə şəhərdə, qonağım oldu hamı,
Gəldilər dəstə ilə xəstələrindən savayı.

Qudalar, qız tərəfindən neçə adil insan –
Oldular böylə əziz gündə mənə bir mehman.

Sayları çoxdu yəqin göydəki ulduzlardan,
Bu yaxında olacaq toy, – dedilər, – çatdı zaman.

Qıza başlıq dedilər ən azı üç min dirhəm,
Qardaşı söylədi ki, mən toyuna toybəyiyəm.

Bir gecə qövl-qərar oldu ki, toy başlansın,
Tanrı hökmüylə iki sevgili alqışlansın.

Arzumuz, istəyimiz yetdi təmamən yerinə,
Oynadı böylə gəlin... doğdu günəş üzlərinə.

Bağlamayla neçə paltar yola saldım, getdi,
Yaxşı-pis toyla büsat söhbəti artıq bitdi.

Bir çuğul, biədəb, alçaq yanıma gəldi mənim,
Görcəyin surətini əsdi qəzəbdən bədənim.

Özü bir nakəs ikən, özgəyə böhtan atdı,
Yaxşı işlər hamısı şər dənizində batdı.

Dedi: Pis iş yaranıb gizlicə bir gün arada,
Yaramaz böylə əməl, saldı haray ki, burada –

Bəşboğazlar mey içib, hərzə ilə küy saldı,
Qəlbimi vəsvəsə sıxdı, canımı dərd aldı.

Eşidib təhqiri mən, qaldım ayıq sübhə kimi,
Çağırtdım dadıma, yarəb, görəsən indi kimi?

Üz tutub dostlara fəryad elədim hiddət ilə,
Alışb yandı ürək ismət ilə, qeyrət ilə.

Pak olan isməti məstlər sözü sanma ki, silə,
Sanma düzlük belə namərdin əlilə əyilə.

Şər atan kəsləri siz rədd eləyin dövrəmdən,
Qoymayın şər toxumun səpsin amansız düşməni.

2

BİR PARA NAKƏSLƏRİ MƏZƏMMƏT VƏ ÖZ HALIMDAN ŞİKAYƏT

Çalışın, ay insanlar, sevin sülhü, səfanı.
İtirdiniz nə üçün etibarı, imamı?

Özləri bərk azıblar xalqa yol göstərənlər,
Beyləqanda küfr ilə məşğul olur ərənlər.

Alçaqlar gəlib olmuş ucaların əmiri,
İstedadlar, zəkalar nakəslərin əsiri.

Səxavətli görəndə dərisini soyurlar,
İnsanların qanını bulud suyu sanırlar.

Şərəfsizlə şərəfli seçilmir burda mөгər?!
Ayrılmayır, əcəbdir, düzlər ilə əyrilər.

Ulduzlar səmalarda işıldayır, hey yanır,
Asimanlar, elə bil, qan rənginə boyanır.

Düşmənlər çinar bilib qabığımy soyurlar,
İblislər hücum edib yaman güne qoyurlar.

Əğyar oldu taleyim, geniş dünya daraldı,
Fikirlər incələşdi, səbrim evi qaraldı.

Oğlanlarım dünyaya bir əsir kimi baxır,
Qızlarımın qəlbimdən qapqara qanlar axır.

Namərdlərin əlində külfətim əsir qaldı,
Qaçıb getdim oğru tək, könlümdən ah ucaldı.

Satdım dəyər-dəyməzə varımı-dövlətimi,
Saxladım vicdanımı, saxladım ismətimi.

Haray, haray, yurdumu axır ki, atıb getdim,
Əziz övladlarımı özümə həsrət etdim.

Haray, yaman ayaqda mənə yaxşı olan dost,
Arxasız çağlarımda dərdlərimə qalan dost!

Eşqim neçün, bilmirəm, belə vəfasız oldu,
Qara, uzun kirpiklər axır səfasız oldu.

Mənim baxar gözlərim döndü axar bulağa,
Başladı könül qanım bir fəvvarə olmağa.

Elə bil dayaq oldu qüssə ilə qəm mənə,
İndi necə dayanım ayrılığın cövrünə?

Yamanlardan əlhəzər, yaxşılardan ayrıldım,
Əridim, çöpə döndüm, bir hind qamışı oldum.

Əmimi qəm çulğadı, qardaşım qara geydi,
Atdığımız bəxt oxu əyildi, daşa dəydi.

Nazımı çökənlərin qədrini bilməmişəm,
Onlar ilə oturub bir deyib gülməmişəm.

Bu elin alçaqları axır ki, məhv olacaq,
Alçaq daim ucadan cəzasını alacaq.

Pəltəklər Beyləqanda, Şahrandə şəhər qatdılar,
Taleyini yadların ayağına atdılar.

İndi artıq çətindir o yerlərə qayıtmaq,
Qayıdıb nakəslərə bir yerdə addım atmaq.

Baş verən bələlərdən Tanrı özü saxlasın,
Canilərin yolunu birdəfəlik bağlasın.

Cəhənnəmə layiqdir bu alçaqlar, rəzillər,
Şeytanın nüfəsidir bu yaramaz nəsilər.

Keçi tək özlərinə ölüm axtarırlar,
Axmaq deyil, alçaqdır bu ağılsız məlunlar!..

Mənə "yox ol" deyənlər qoy özləri batsınlar,
Özüm məhv olsam belə, məzarım vulkan saçar.

Məni alçaltmaq üçün dəridən çıxırlar onlar,
Qanımı içən zaman elə bil süd sağırırlar.

Sözləri etibarsız, vədələri yalandır,
Yüz yol and içsələr də, boş sözləri samandır.

Ruhlarını Tanrımız, yəqin ki, əfv eyləməz,
Türkmənlər hakim olar, onlara aman verməz.

Yeddi arxa dönəni nacins olan nakəslər
Hələ heç doğulmamış səadəti öldürər.

Yaşadım bir guşədə, qayğı əsiri oldum,
Özüm özümə düşmənlər, qonşu yesiri oldum.

Bezdim munaqişədən, ciddi iktədən usandırdım;
Taleyə ram olmağı nədənsə doğru sandım.

Rəhbər oldu cəhalət, məhv edildi ləyaqət,
Oğul-uşaq qayığı gətirdi dərd üstə dərd.

Ölüb gedib deyirlər yeddi ay bundan qəbaq, –
Qazilər də mülkünü məhv edib talayaraq.

Qanunları zəmanə öz xeyrinə uydurur,
Elin şair oğluna ehtiram məgər budur?

Mənə – Bədiüzzəmandan məgər bumu hədiyyə?
Əydilər peyğəmbərin sözlərini “din” deyə.

Deyin bəs harda qaldı hakimin ədaləti,
Cavabımda söyüşdür şahın sözü, söhbəti.

Varlığım heçə getdi, görün nəymiş qismətim?!
Yarəb, qayıdarmola itib gedən hörmətim?

Ölüb gedərəm, nə qəm, həyat özü fanidir,
Allahın mərhəməti könlümün həyanidir.

Təxt-tac sahibi də karvanıdır bu yolun,
Qoy bilsin, anlasın ki, bəqası yoxdur onun!

Qısnığımda qısmadım, mən xərclədim varımı,
Bədbəxtlik qoşun çəkib dağıtdı ruzgarımı.

Nə qəm, biz də gülərək nəslərin nəslinə,
Dədələri qayıdar ilk-əvvəlki əslinə.

Müştəri ulduzuyla birləşdirərlər məni,
Əvvəl-axır gül açar taleyimin gülşəni.

Coxu qəzəb içində olub məğmun, peşiman,
O Süha ulduzunun kinli parıltısından.

Ləyaqətsiz düşmənlə barışmam heç zaman,
Ləyaqətli olmuşam Aranda göz açandan.

Bəlkə də Allah mənə bu halətlə yar oldu,
O alçaq kimsələrdən yerim uzaqlar oldu.

Könlümdə bir inam var yaşamaq fərmanındır,
Xainləri bu dünya əvvəl-axır tanındır.

Onları Tanrı bir gün şəksiz asıb kəsəcək!
Qasırgılar önündə cəsədləri əsəcək.

Harda olsam onlarla vuruşlardayam müdam
Qılıncım bu dilimdir! Sıyrılıb öz qanından!

3

LEYLƏTÜL-QƏDR GECƏSİNDƏ

“Leylətül-qədr”i Tanrı özü seçib, bəyanıb,
Haman gecə işləmir şeytanın əməlləri.
Əgər bilmək istəsən nədir bu “Leylətül-qədr”
Gərəkdir, açıq gözlə sən açasan səhəri.

4

Üzüm o Beyləqanın ən şirin nemətidir,
Ağıllılar danlamaz bu sözcün əlbət məni.

Mən sizə xurma payı göndərirəm uzaqdan,
Bizim torpaq olmayıb çünki xurma vətəni.

5

SÜKUT YATAĞI

Hamı yatmış, uyumuş, hökm eləyir burda sükut!
Cin-şəyatin yox olub, uyquya dalmış mələkut.

Torpağın üstünə düşmür daha yorğın izlər,
O da yatmış kimi dinclikdə səadət gözlər.

Bir sərın yel də əsır, çöhrəmə yelpik vuraraq,
Bir buludsa su səpır yollara sakit duraraq.

Badya ilə elə bil göydən enır yerlərə su,
Məst edır könlümü, Allah, belə torpaq qoxusu!

Şımşəyın məşələsındən cahana nur saçılır,
Parlayır yer üzü guya ki, sabahım açılır.

Çağlayır göydə bulud, dağ-dərəyə nəre çəkır,
Elə bil ki, yuvasından bağırır zəhm ilə şır.

Ayılarımyuxudan?.. Ömrü-günü bitmişlər?!
Görə bilsəydi sabahı, ah, ölüb getmişlər!

Bu şəfəqlər, bu haraylar ürəyə nəşə salır,
Göz bu rəyanı görəndə yaşamaq zövqü alır!

6

Söyləyın Beyləqanın “layıqlı” başçısına,
Mədinətüs-səlamdan şırın sözlər siz ona.

Görüşmək qaydasını unudubdur dönərkən –
Ayrılanda o, “layıq”, “şərəfli” hakimındən.

Ərəblərin şöhretli hökmdarı olmusan,
Sən onların əlindən çox ənamlar almısan.

Ucalıbsan hilal tək mərtəbəli göylərə,
Ucalıbsan, nə yolla sən elə yüksəklərə?

Biganələr işinə, ey daim arxa duran,
Öz işində onlara yenə söykən, arxalan!

Bəs nə üçün oğullar haqqından məhrum oldu,
Onların bu mərdliyi bir kənara qoyuldu?

Tanınmış bir insanam, hamının hörməti var,
Vəzirlərdən yerimi onlar yüksək tuturlar.

Bəs nə üçün unudub cənabi-ali bunu,
Uzaqdan da almadın bir quru səlamımı.

Səfərdən gələnlərlə görüşmək bir adətdır,
İnsanlıqda bu özü ədalət, nəzakətdır.

Unutdun bu adəti, ey adətə yad olan!
Ay özündən bixəbər, ay evi bərbad olan!

Unutdurub sahibin sənə sənın özünü,
Xəbərsizsən özündən, duman tutub gözünü.

Bəlkə cümə axşamı bənd olmusan badəyə,
Unutmusan hamını, məni də, kimdir deyər.

Bəli, sizin “qulunuz” salam deyir uzaqdan,
Buyurun, cavab verin, nə fayda var susmaqdan?

Odlə, alovla yazdım bu məktubu mən sizə,
Çox güman ki, sabah da dayanarıq üz-üzə.

7

İKİ CƏNABIN İSTƏKLİSİ

Bizim gözəl gəncəli Müstəvfi Əminülmülk,
Bir də ki, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Hüseyn –

Görüm Tanrı hifz etsin istəyimcə dünyada –
Nə qədər bu aləm var bir yerdə hər ikisin.

Əminülmülk yayıbdır ölkəyə ədaləti,
Yoxsa ki, bu Məsudun artardı fəlakəti.

Duaçıyam mən ona ömrüm boyu hər zaman,
Onun səxavətilə qurtardım möhtaclıqdan.

Onun bu axıb gələn mərhəmət çəsməsindən –
Elə bil ki, dirilik suyunu içmişəm mən.

Tanrı lütf etsin ona, artırsın cəlalını,
Hər bir insan dünyada xoş istər öz halını.

Şərəfətli kəslərə ehsanı aşıb daşır,
İltifatı göylərdə ulduzlara yanaşır.

Çırpınır dənizində fəzilətlər dalğası,
Dürdanəylə doludur onun ağıl deryası.

Qızıl-gümüş, var-dövlət onun gülər üzüdür,
Səmək bürcü bu şoxsin elə bil ki, özüdür.

Sanki qalxır yüksəyə bədirlənmiş qəmərle,
Xoşbəxtliyi yarışır günəşüzlü səhərlə.

Səmanın şəfəqləri doğur onun üzündə,
Sürəyya işıq saçır onun parlaq gözündə.

İnsanlığü qüdrətilə üfüqləri fəth edir,
İnsanlığı hamıya əməlilə şərh edir.

Kim onun tək yaşayır, ölməz olur dünyada,
Kim ki, ona bənzəmir, həyatı gedir bada.

Kaş, onun günlərini bayram edəydim mən də
Onunla gün keçirən adamların içində.

Ovçular öz ovunu ovlaqda ovlayırlar,
Gözəllər arasında ömrü ömür sayırlar.

Məstliyini gizlədir onlar şərab küpündə,
Xoş olurlar zamanın yaxşı keçən günündə.

Deyirəm, xoşbəxt olsun xoşbəxtlik istəyənlər,
Qoy yaman günə qalsın yamanlıq diləyənlər.

Hasili yoxa çıxmış səhradayam fəqət mən,
Yox adamı bu yerdə adam kimi dindirən

Məgər insandı bunlar? Meymunlar içindəyəm.
Gözləri açıq yatan qoyunlar içindəyəm.

Başçıları başsızdır, özləri ondan bətər,
Yol azmış bir yolçunun yolu de, harda bitər?!

Bircə əcəm oğlu var onların arasında,
Başçıları pəltəkdir, yel oynar qafasında.

Nəzarət eyləyirdi işlərinə bir ağa,
Alçaltdı hamısını, düşdü iş dolaşığa.

Hamısı zəvil oldu, hamiləri olmadı,
Hansı yurdun boynuna bunlar kəndir salmadı?

Ayağa zəncir vurub bağladılar qolları,
Cinayətlər yapmaqda ap-açıqdı yolları.

Sədd çəkilib o yerdə həqiqətin nəhrinə,
Xəyanət gəlib qonub sədaqətin yerinə.

Onları tərک eləsən namərdlər sənə gülər,
Hamısının üzündən kin, paxıllıq tökülər.

O qafası qalınlar uda bilmir hirsini,
Çəkəcəkdir bir yana peşmanlıq hərəsini.

Zəkadan qorxur onlar, belə xislətləri var,
Saymayanın ömrinə baxıb tabe olurlar.

Verdikləri sözlərə heç vaxt əməl etməzlər,
Kimsə ilə dost olub, beşcə addım getməzlər.

And içib Yezid kimi Hüseyini aldadırlar,
Belə pis işlərindən haram qazanc dadırlar.

Unudurlar dostluğu vəzifəyə keçəndə,
Heç kimi tanımazlar qəflət meyi içində.

Mənə çox vəd verib unudular binadan,
Vədəxilaf doğulub bu nakəslər anadan.

Görüm Tanrı məhv etsin yoldan çıxardanları!
Necə düz saymaq olar onlardan olanları?

Heç bilmirəm nə üçün məni görmür gözləri,
Xəyanətdir həmişə söhbətləri, sözləri.

İki qolu qırılmış gənc itirdim arada,
Bircə yaxşı insan var Əmin kimi orada.

Onların qarşısına sədd çəkir, ağıl verir,
Ölməməkçün o mənə hərdən donluq göndərir.

Gəlib şad edir məni göndərdiyi ənamlar,
Təşəkkürə, alqışa layiq olan hələ var.

Bu ənamı bəsimdir, dolanıram birtəhər,
Necə də mən etməyim Əminə təşəkkürlər?

Belə bir mərd adama adam gərək baş əyər,
Onun insanlığından bəhs açar, tərif deyər.

Onun açıq əlinin tərifini sığmır sözə,
İlahi, bu səxavət gəlməsin yaman gözə.

Elə bil ki, mən onun evində doğulmuşam,
Doğma balası kimi mehribanı olmuşam.

Elə bil mərhəməti qismətimdir özəldən,
Qayıtdım ki, feyz alım belə ülvi gözəldən.

Qayıtdım ki, tanıyım bu səxavət əhlini,
Ürəkdən möhkəm-möhkəm sıxım açıq əlini.

İSKAFİ ZƏNCANİ

XI əsr şair İskafi Zəncani haqqında məxəzlərdə verilən məlumat ancaq onun dörd beyt şərinəndən ibarətdir. Bu beytlər Baxərzinin "Dünyət əl-qəsr" ("Qısa təsvir") təzkirəsində saxlanmışdır. Ayrı-ayrı əsərlərindən seçilmiş bu beytlər şairin dövründən narazılığını əks etdirir.

1

Gözümün qarəsinə qəmlə düşən ağ ləkəni –
Örtürəm kirpiyim ilə, qorunam cahildən.

Bu cəhalet, bu müsibət çəkəcək həşrə qəder
Sərvət əhlilə dilənçilər əgər olmasa tən.

2

Mən yanar od kimiyəm, sirlərim buz kimidir,
Qorxuram öylə yanam, faş ola min sir bir-bir.

3

Yayığa layiq olan başda görüb əmmamə,
Deyirəm heyrət ilə: heç yaraşır əqli kəmə?

XƏTTAT NİZAMİ TƏBRİZİ

XI əsr şairi Əbül Qasim Əzizan ibn Məhəmməd Xəttat Nizami Təbrizi haqqında "Öz xətti ilə kağızlar torpağında dürr əkirdi" – deyən Baxərzi onun iki rübaisini müəllifin öz dilindən "Dünyət əl-qəsr" şeirlər toplusuna daxil etmişdir. Baxərzi şairi şəxsən tanıdığını, onun şeirlərinə qulaq asdığını da yazır.

Rübailəri vətənsəvərlik hissi ifadə edir, əxlaqi-nəsihətəməz məzmun daşıyır.

1

Yalnız yaxşı ad qalar bu vəfasız dünyada,
Hamı bunu dərk edib, anlayıb, bilsin görək.
Gülər üzlə, açıq əl xeyirə səbəb olar,
Bizim böyük sahibin nəcib əməlləri tək.

2

Vətənə can atıram, öldürür məni qürbət,
Nəfəsim bir udumluq doğma havaya həsrət.
Qaradır gözlərimdə ən işıqlı səhər də.
Mənim qorib günümdən rəng alıb göy də, yer də.

ÖMƏR GƏNCİ

Ömər Osman oğlu Gənci 1080-1085-ci illər arasında Gəncədə anadan olmuş, 1155-ci ildə vəfat etmişdir. Təhsilini Gəncədə almış, sonralar Həmədanda, Bağdadda dövrün tanınmış alimlərinin yanında biliyini artırmış, Bəsrədə, Nişapurda və Mərvdə ədəbi yığıncaqlarda iştirak etmişdir.

Poetik irsinin az bir hissəsi Yaqut əl-Həməvinin "Möcamül-büldan" ("Ölkələrin əlifba sırası ilə düzülüşü") ensiklopediyasında saxlanmışdır. Lirik şairdir. Real məhəbbət, elinin gözəlliklərinin vəsfi, vətənsəvərlik hissi qəsidələrinin aparıcı mövzudur. Mədhyyə və elegiyaları məzmunca öz doğma yurdu və aostları ilə bağlıdır.

Sürüb dəvələrini mənim yurduma çatsan,
Dostlarıma, unutmə mənədən yetir bir salam.

Bu dərde dözməyimdən, ayrılıq əzabından –
Danış bir-bir onlara mən necə xəstəhalam.

Söylə ki, onları mən hər yadıma saldıqca –
Gəlir keçir gözümdən bir də o günlər tamam.

Hər axşam göy üzündə ulduzlar görünəndə,
Yanağıma süzülür göz yaşlarım biaram.

Ətirli meh əsdikcə səhər dost diyarımdan,
Qəlbim yarpaq tək əsir, tutmur bir ləhzə aram.

QƏTRAN TƏBRİZİ

Klassik poeziyamızın güdrətli nümayəndələrindən biri, görkəmli şair Qətran Mənsur oğlu Təbrizi 1012-ci ildə Təbrizin Şadiabad kəndində əkinçi ailəsində anadan olmuşdur. Uşaqlıqdan şerə, sənətə bağlanan Qətran klassik poeziyanı dərinədən öyrənmiş, 15-16 yaşlarından şeir yazmağa başlamışdır.

Təxminən 20 yaşında Gəncəyə səfər etmiş və burada Şəddadilər sarayına qəbul olunmuşdur. Gəncədə qaldığı dörd-beş il ərzində Azərbaycan təbiətinin əlvan təsvirini verən bir sıra parlaq əsərlər yaratmışdır.

Dövrümüzə qədər gəlib çatmış əsərləri əsasən qəsidələrdən ibarətdir. Bir sıra qaynaqlara görə "Qövsnamə" adlı mənzuməsi, "Əttəfasir" adlı izahlı fars lüğəti də olmuşdur.

1088-ci ildə Gəncədə vəfat etmiş və burada da dəfn olunmuşdur.

1

ƏBÜLHƏSƏN ƏLİ LƏŞKƏRİNİN MƏDHİ

Şamil oldu şahlara aləmdə fərmanın sənin,
Şahlara lazım nə varsa, vardır imkanın sənin!

Harda dilbər var, olub saqi və ya dərban sənə,
Harda şah var, ya qulundur, ya ki, mehmanın sənin.

Cürbəcür ordunla bu səhra dönübdür məhşərə,
Rəngbərəng nemətlərinlə ölkə rizvanın sənin.

Mərdlərə üstün gələn ayüzlü saqilər sənin,
Şux mütrüblərlə xoş keçməkdə hər anın sənin.

Dövlətin göylər kimi olmuş həmişə bərqərar,
Süsələnib cənnət bağı tək qəsrin, eyvanın sənin!

Hər çətin iş, ağılasığmaz fikr çıxsa qarşına,
Həllini asan edər bəxtin, uca şanın sənin.

Sən girəndə məclisə, məclis deyər: yüz afərin,
Meydana girsən, dolar əhsənlə meydanın sənin.

Çarpışın ordu sənin, tədbirli dostlar səndədir,
Vəsfəgəlməz şövkətin, var ağıln, ürfanın sənin...

Bir zaman İranda əcdadın sürərdi səltənət,
Mülkünə ilhaq olar tezliklə İrannın sənin.

Həm Mənuçöhr, həm Ənuşirvan baba olmuş sənə
Var Mənuçöhr, Ənuşirvan, bir cüt oğlanın sənin.

İşləriylə könlünü şad eyləyir hər gün biri,
Digərinin söhbətindən zövq alır canın sənin.

Könlünü naz ilə Qudərz adlı oğlun şad edər,
Ərdəşir can həmdəmin, hər dərdə dərmanın sənin.

Mülkü verdin, ədlini də verməli oğlanlara,
Nəsildən qoy nəslə keçsin şahlıq ünvanın sənin.

Şahlara lazım nə vardırsa, sənə Tanrım verib,
İstər ömrün bitməz olsun bu sənaxanın sənin.

2

ƏBUNƏSR MƏMLANIN MƏDHİ

Açarkən sevgilim bir cüt badamla iki mərcanı,
Bununla könlümü oxşar, onunla incidər canı.

Könlüllə canı mən cananla qoyduq, bir bazar açdıq,
Mənə canan könül verdi, mən ol cananə bu canı.

Yarılmış nar kimi köksüm, müdam odda yanar canım,
Gözüm tutdu, könül verdim, sevib gülöyşə püstanı.

Çəkəndə iki mərcanı otuz iki dür üstündən,
Verər zinət üzümə gözlərinin dürrü, mərcanı.

Zəhərli bir ox ilə sevgilim qəlbimi deşmiş ki,
Çıxartmaq candan özgə şeylə olmaz, bil o peykani!

Verib qəlb ilə canı, alsam o mərcanı canandan,
Olardı bəlkə bir gün xəstə bu canın o, dərmanı.

Dalaşmaqla salar dərdə, bərişmaqla edər dərman,
Səadət bəxş edər vəsli, qılar pəjmürdə hicranı.

Sanarsan, xalqa qarşı qəlbə kin bəsləmiş Rizvan,
Behiştədən göndərib xəlqə belə Rizvan bu cananı.

Olarsa küfrdə iman, fəqət insanlara qarşı
Qoşa zülfü bəzətmişdir onun küfr ilə imanı.

Mənim qəlbimdi bir xardal, onun qəlbisə bir zindan,
Hanı xardalda o taqət, dözə, yumşalda zindanı?

O gündən ki, açıq rüxsarını məndən nihan etdi,
Üzümde göz yaşım faş eylədi min sirri-pünhanı,

Pərəstiş eylədim büt tək ona, dərdü belə çəkdim,
Yəqindir – bütperəstin pis keçər axırda dövranı,

Eyibdir, mərifət əhli pərəstiş etsə bir şəxsə –
Ayırsan pak Yəzdan ilə şahənşah Məmlanı.

Əbunəsrin, o şahlar şahının qeydiyyatlı mehrindən –
Müəyyən eyləmiş Tanrım özü nüsərlə nisanı.

Qılıncı zərbəsindən mum kimi parə olur zindan,
Səxavətli əliylə döndərər dəryaya səhranı.

Pərişan eyləyər düşmənləri qəhr ilə əl qatsa,
Tapar rəvnəq əliylə dostların hali-pərişanı.

Bütün günlər əlində zər, dilənçi axtarar, versin,
Açıqdır ilboyunca süfrəsi, var gündə mehmanı.

Bu məqsədlə ki, daxil olmasın çağrılmamış bir kəs,
Hamı şahlar edər dərbarnı məmur dərbani.

Bunun dərbarnı dərbən qoyulmuş ki, qonaq gəlsə,
Ona yol göstərə, ta hardadır sultanın eyvanı.

Əgər xoşluqla bir yol yad edər şeytani Maliklə
Və ya düşmən kimi bir an ana Rizvanla huranı,

Xuda nur bəxş edər, Malik olar Rizvan kimi məqbul,
Verər zinət, edər huri kimi məhəbbət şeytani,

Onun bir söhbəti min qəlbə eylər qüssədən azad,
Onun bir həmləsi qəmdə boğar min təbi-xəndanı.

Əgər Xan ilə, Qeysərlə ədavət qəsdı olsaydı,
Yıxardı qeysərin qəsrin, qoyub bixaniman Xanı.

Məsəl var ki, hünərdə olmamış tay ali-Samanə,
Fələk axırda bisaman edibdir ali-Samanı.

Əmir əmr etsə, mümkündür, su içrə od alışıdırmaq,
Onun bəxtilə mümkündür göyörtmək odda reyhanı.

Qılıncından od axsaydı, yəqin ki çovğun olmazdı,
Udardı bircə gündə sət qılınc odda o tufanı.

Verilsəydi ona peyğəmbər adı, heç gecikməzdi,
Olardı möcüzü kəskin qılınc, tunc əlsə bürhanı.

Yədi-beyzası Musanın bu bürhandan qalar heyran,
Bu möcüzə qılar aciz nəfəs çəkməkdə İsanı.

Həyadan, qorxudan divlə pəri olmuş bu gün pünhan,
O divlər ki, itaətlə əzizlərdi Süleymanı.

Təki şahım verə fərman, görünsün bir daha onlar,
Edərlər qul kimi xidmət, olarlar bəndə-fərmanı.

Görər Keyvan ki, şahın hümməti yüksək durur ondan,
Necə ki, xalq baxdıqda, görər yüksəkdə Keyvanı.

Qurur məclis, səxavətdə edər də hatəmi batil,
Onu meydanda kim görsə, unudar Puri-dəstanı!

Sanarsan "ləvhi-məhfuz"dur onun həssas olan qəlbi,
Ləkə yoxdur, ola bilməz, fəsad çulğarsa dünyanı.

Pərəstiş vacib olmuşdur ona, kimdə ağıl vardır,
Sədaqətlə sevən şahı, sevər sidq ilə Yəzdanı.

Bərabərdir xudanın əmrinə hər yerdə şah əmri,
Edir həqq əmrini hicra, bilən haqq əmri-sultanı.

Görüm, daim bahar olsun, açılıs rəngbərəng güllər,
Bəzək vursun təbiət, cənnət etsin bağı, bostanı.

Boyu sərv-i-sənubər tək, üzü xəndan qızılgül tək,
Əlində mey dolu sağər, gözə şahım gülüstani.

3

ƏBÜLXƏLİL CƏFƏRİN MƏDHİ

Yaz gəlib, açdı qızılgül, gülşənə verdi səfa,
Sanki cənnətdən təbiət qapılar açdı bağa.

Yel balış oldu söyüdücn, su tərəvət sərv üçün,
Bitkiyə şəbnəm qıda, lələ yataq oldu quşa.

Gül budağı oldu xəm aşıqlərin qəddi kimi,
Bülbül aşıqdır deyər, fəryad ilə qondu ona.

Gül alışıdı şəm kimi, yandırdı bülbül bağırını,
Gül kolundan atəş aldı, bülbül ol güldən nəva,

Qırmızı lələ bizimçün mişk tökdü camına,
Hər sarı gül bir zəbəcəd üstə oldu köhrəba.

Bağ geyib firuzə bir don, saxələr yaqut səpər,
Yer zərü ziba geyib, altun, gümüş saçdı səma.

Məclis əlvən bir gülüstən, gül sarı, al-qırmızı,
Mey süzölmüş şəhdən ol yaqut və altun camlara.

İkiüz gül bağırgan aşıq üzün xatırladar,
Ya töküb zərli vərəqlər üstə yaş bir binəva?

Gəncleşər, gül fəslü sübhün camını içsə qoca,
Canlanar, gül ötri çatdırsa ona badi-səba.

Gül açanda hər gecə, bülbül edər ahü fəğan,
Sanki bir aşıqdır, hicran köksünə vurmuş yara.

Mən də bülbül tək çəkib çox ah, fəryad etmişəm,
Onda ki, düşmüşdü can arami-canımdan cüda.

Bir zaman hicran qəmində mən o nazlı dilbərini
Göz-qədəh, gözyaşı – mey, fəryadımı etdim nəva.

Vəslinə çatdım, görək məclis quram, hər gün o yar,
Üzdən od, ləbdən noğul, zülfündən ötr etsin öta.

Ol gözəllər padişahı məhrəm olcaq canıma,
Oldu canım naz ilə, könlüm fərəhlə aşına.

Can ilə qəlbə çıraq, dilbərlərin mehrabı – ox,
Sorgusuz vurdu ləbindən odlu neştər canıma.

Dövrəsində iki cərgə ox durur badamının,
Yaqut altında iki səf dürrü düzmüş yan-yana.

Nur onun hüsnü önündə zülməti xatırladır,
Saçlarının qarşısında zülmət olmuşdur ziya.

O bizə söhbətlə layiq, biz məhəbbətlə ona,
Layiqə layiqlik ilə eylərik borcu oda.

Hər qədər dünya durursa, mehri məndən dönməsin,
Təndə can varkən, gözümdən gətməsin o məhliqə.

Din dövlətdən olan tək, xoşdur ondan ömrümüz,
Canımız ondan tapar, din şahın ədlindən səfə.

Xosrovi-İran igidlər iftixarı Bui-Xəlil,
Padişahlıqda Süleymandır, Xəlil tək parisa.

Sadə ömr eylər, cahan altun ola, qoymaz məhəl,
Bəxşisində yox onun əndazə, fikrində xəta.

Ağlı məddahı, onun fəzli füzuli rədd edər,
Təbi xalidir tamahdan, sözlərində yox riya.

Qorxuram ki, məzhəbindən xalq bütün üz döndərə.
Həm rəiyyət, həm də ümmət tək edə beyət ona.

Mehridir mehri-səadət, kinidir kani-qəzəb,
Ədlidir eyni-səxavət əhdidir rəmzi-vəfa.

Sarsılar ondan simiclik, ver ələ olmuş həyan,
Mal gözündə heç nədir, tərifi etməz etina.

Məclis içrə bir günəşdir, hər sözü şənlikdə Ay,
Rəyi elm ümmanıdır, bəxşiş əli seyli-səxa.

Bəxşişi su olsa, səhrada dəyirman işlədər,
Çəkse meydanda qılınc, vadini qərç eylər qana,

Gördüyü hər yaxşı tədbiri fələk tədbiridir,
Tanrının fərmanı tək baxmaq gerek fərmanına.

Xəznəsində varsa altun, cəhd edə bəxşiş verə,
Qarşısında varsa düşmən, can atar çarpışmağa.

Təbinə yer söyləsən, torpaq səmaya yüksələr,
Helminə göydür desən, istər yerə ensin səma.

Dəhrdə bədbəxt o kəsdir ki, şahə bədxah olur,
Bəxtəvər ol kimsədir ki, xeyirxah olmuş şahə.

Qurtuluş tapmaz cahanda, kim ona kin bəsləse,
Qurtara bilməz əlindən, kim onunla çarpışa.

Nurlu rüxsarıyla nisbətə günəş bir zərrədir,
Bir qarışqadır qılıncı qarşısında əjdaha.

Xoşzəban istər ona yaxşı işindən bəhs açsın,
Yaxşı bu işlər doğar xoş xasiyyətdən bərmələ.

Fəzli yüksək, fərri hədsizdir, səxası çox böyük,
Sinni az, ağlı – düha, keyfiyyətisə – kimya.

Hümməti şahın fələkdə bir yerə yüksəldi ki,
Yüksələ bilməz ora əbdal, yüz il etsə dua.

Cəddinin misli cahanda bəllidir, şah olmamış,
Xələcə yardımında bu öz cəddini qoydu arxada.

İş ona xidmət deyilsə, ləğvdir başdan-başə,
Söz onun vəsfi deyilsə, mənəcə, dəyməz yazmağa.

Kin-küdurət bəsləyər daim ona düşmənləri,
Bu səmərəsiz səylər bir dərd olub, tapmaz dəva.

İlboyu mehrü məhəbbət dostlarına vird olub,
Ehtiyatsız, qorxusuz onlar hamı çatmış kama.

Şah söz söylərsə, mehrindən olar dünya cavan,
Mey içərsə, çöhrəsindən gül düşər qısqançlığa.

Bu əmirin yox səxavət, elmü ürfanda tayı,
Misli yox bir şah üçün asan deyil yazmaq səna.

Varlığıyla ədlü fəzl olmuş cahanda bərqərar,
Nə qədər dünya durur, çıxısın zəfərlər uğruna.

Laləyə döndərdi bir sözlə saralmış üzleri,
“Yox” sözü saillərə çıxmaz dilindən mütləqə!

Heç zaman məzlumlara zülm olmasın qismət deyər,
Olmasın heç vaxt bəlakeşlər bəlaya mübtəla!

Zülmədən bir an da rahat olmasın düşmənləri,
Həmdəm olsun canına bədxahlarının min bəla!

4

ƏBUNƏSR MƏMLANIN MƏDHİ

Hər kəsə canan əzizdirsə, deyirlər can deyil,
Başu can əmma mənimçün dünyada canan deyil.

Söyləyirlər, gəlsə can dərdi, itər canan qəmi,
Məncə, can dərdi nədir? Canan qəmi asan deyil!

Canımın dərmanı, təskini iki mərcan idi,
Can gədir əldən, nəsibi o qoşa mərcan deyil!

Ay üzü zülfündə pünhandı, bulud altında tək,
O bulud ətrafına dönmək bu gün şayan deyil.

Ay buludda gizlənərkən, mən görərdim hər zaman,
Gizlənər məndən bulud da, indi ki, pünhan deyil.

Gülşənə oxşar, keşikçidir ona bir cüt ilan,
Gül camalına cahanda tay heç bustan deyil!

Gül dərərdik bir gülüstandan keşikçi var ikən,
Yox keşikçi, indi gül dərmək bizə asan deyil!

Sünbülüstən, həm gülüstən idi cananın üzü,
Güllə sünbül bəsləyən bir bağçada, bağban deyil?

Yad gözümdən saxlamaqçın mən qopardım onları,
İndi nə gül var, nə sünbül, bu məgər hicran deyil?

Dilbərım üz döndərib getdi biyabana tərəf,
Göz yaşımdan bir biyaban varmı ki, ümmən deyil?..

Dərdim hicran dəridir, nalə edərsəm, əfv edin,
Dünyada heç bir aləm hicran kimi suzan deyil?

Gözyaşından qorxuram dünyada bir tufan qopa,
Öylə bir od var canımda kim deyər vulkan deyil?

Aşiqin peşman olubdur etdiyindən, ey sənəm!
Vəsdən şad olmasın könlü, əgər peşman deyil!

Mehrini əskiltmədi, çün səndə nöqsan tapmadı,
Mehrini artırdı aşiq, mehr ona nöqsan deyil!

Gül yanağında qoşa zülfün ki, cövlan etməyir,
Od salıbdır canıma eşqin, məgər cövlan deyil?

Səndə cüt çovqan olanda qəlbimi top bilmədin,
İndi qəlbim top olubdur, vurduğun çovqan deyil!

Bir təsəllim var, dözər canım sənin hicranına,
Xidmətindən düşdüyüm ayrı, əmir Məmlan deyil!

Dünyanın həşmətli şahı canlılarçındır günəş,
Yox elə bir fikri ki, məclis, döyüş meydan deyil!

Sayəsində zər ucuzdur, şeir minmiş qiymətə,
Xidmətini can verib alsan, bu can ərzan deyil!

Hümməti yüksəkliyiylə xalığın fərmanıdır,
Varsa çox qiymətli şey: amma belə fərman deyil!

Varmı bir eylə fəzilət, bilməsin Məmlan onu,
Hansı elmi görmüsən ki, onda şah Loğman deyil!

Mən onu vəsf eyləyərkən, hər nəyi versəm sifət,
Tapmaram öylə sifət ki, min kərə şayan deyil!

Var yeri, mədhində min ifrat ilə böhtan desən,
Fəzlinə baxsan, görərsən, heç biri böhtan deyil!

Hər könüldə var ona qarşı ədavətdən əsər,
Küfr tutmuşdur o qəlbi, məskəni-iyman deyil!

Elmi, idrakı böyükdürsə, qəribə gəlməsin,
Çox da ki, azdır yaşı, ağ saçlı bir piran deyil!

Onda var saillərə mal verməyə öylə həvəs,
Heç xəsis mal yığmağa bir o qədər xahan deyil!

Hər qədər dünya durur, kəminca dövr etsin fələk,
Bəxtinə yar olmasa dövrən onun, dövrən deyil!

Fəzlinə göylər qədərdir, söyləmə, ey padişah!
Bəxşişin əndazəsi dünyada heç ehsan deyil!

Nəhsi-Keyvandan elə pak etməsin ələmləri,
Çərxdə Keyvan görən zənn eylər o Keyvan deyil!

İddia etsən əgər, peyğəmbərəm, haqqın da var,
O qılıncınla əlin, yoxsa buna bürhan deyil!

Kim sənə pislik dilərsə, ağı naqisdir onun,
Kim səni dostu bilərsə, mənəcə, o, nadan deyil!

Yaxşı adla bir bina qurdun ki, durduqca cahan,
Yel, yağış vursun həmişə, o bina viran deyil!

Rəsmidir, hər ölkədə altun yeri zindan olar,
Tək sənin ölkədə altun məskəni zindan deyil!

Varmı bir qüdrətli ki, hər əmrinə baş əyməsin?
Varmı bir müflis ki, sayəndə sənin sultan deyil?

Sanma, şahlardır, böyüklərdir qonağın hər gecə,
Bir gecə var ki, evində xələq bütün mehman deyil!

Qəm yemə, puldan, əgər yoxdur əlində bir girov,
Bir ürək yox ki, girovda şah üçün qurban deyil!

Hansı şair var ki, mədhinlə sənin fəxr eyləməz?
Nemətindən feyz alan kim var, üzü xəndan deyil?

Varmı bir kəs, görməsin min-min kərə ehsanı?
Varmı bir kəs, ağılna, idrakına heyran deyil?

Mən sənə Nuh ömrü, həm mülki-Süleyman istərəm,
Nuh, Süleyman çox böyükdürsə, fəqət Məmlan deyil!..

5

ONUN MƏDHİ

Cahanda yox sənə tay, ey əmir, ədalətdə,
Nə söydə, nə əməldə, nə də səxavətdə!

Şərəf nə varsa, fələklər sənə ətə etmiş.
Hünər nə varsa, səni malik o xuda etmiş.

Cahanda qalmadı meydan ki, olmadın onda,
Hələ qalır atının nal izi o meydanda.

Verildi xələq bütün, qalmamışdır, ey sərvər, –
Zəmanə şahlarının xəznəsində bir gövhər.

Bünövrədən yıxılıb gürzün ilə çox qalalar,
Deşilməyən oxun ilə, de, harda bir qala var?

Adın cahanda bu gün hər ağızda əzbərdir,
Nə əmrin olsa, xuda əmrinə bərabərdir.

Hanı, sənin kimi məclisdə zər səpən sultan?
Hanı, sənin kimi meydanda ordular dağıdan?

Cahan əmirləri içrə tayın görən yoxdur,
Sənə bərabər olan şah nişan verən yoxdur!

Əsər ki, mədhinə həsr olmadı, əsər olmaz,
Qılıncla nizən işə düşməse, zəfər olmaz!

O kəs ki xidmətinə sərf qılmamış zəhmət,
Nə haqla xəznədən alsın gərək o da qismət?

Bilikli, varlı adamlar səfər edirsə əgər,
Sənin hüzuruna çatmaq olardı yaxşı səfər.

Nəsibim olmasa da, heç zaman dərğahın.
Cahanda mən kimi yoxdur bu gün də məddahın.

İki əmir mənə vəqf edib kiçik bir kənd –
Ki, məndən özgə əkinçi o kənddə tutmaz bənd.

Bu gün mənimkidir, ancaq sabah mənimki deyil,
Mənə bu neməti də çox görənlər olmuş, bil!

Gəlir bu nahiyəyə hər mübaşir əvvəllər
Deyir ki, kəndinə mən salmaram tamahla nəzər.

Bir az keçir, yerini bərkidir, olur aram,
Deyir: – Bu kəndi kökündən gərək çapıb aparam!

Deyəndə vergi qoyulmur mənə, sən al vergi,
Şərikiyəmsə də, baxma, tamam sal vergi!

Eşitmək istəməyir, etməyir əsər söz ona,
Deyir: – Danışma hədəf, sözlərində yoz mənə!

Düşünmüşəm ki, qəmə dözməsəm, qənim artar,
O pislik eyləyənin arxasında pislər var.

Sənə açıb deyirəm, ey əmir, dərdimi mən,
Zərər toxunmamalı heç kəsə bu sözlərdən.

Ona sənin kimi şahdan ki, bir xətər yetməz,
Mənim kimi qulun halı, yəqin, əsər etməz!

Xeyir xəbərlə açsın qulağını yaradan,
Səxavətində tayın yox bəşərdə, ey Məmlan!

Fələk səni o günə salmasın, cəfa çəkəsən,
Ədalətinlə bütün yer üzündə sən təksən!

Bax o rüxsarə, sərv üstə sənə əgər qəmər lazım,
O zülfə bax, sənə ayçın əgər mişkin kəmər lazım!

Ləbiylə dişlərin istər, üzüylə zülfünü istər,
Kimə mercan içində dürr, gül üstə mişki-tər lazım!

Yanağın, zülfünü iylər, öpər göz, həm dodağından –
Kimə ki, gül ilə şümşad, badam ilə şəkər lazım.

Kim istər zəfəran, gəlsin, mənim rüxsarıma baxsın,
Onun rəngi-ləbin gəzsin, kimə ləlü gövhər lazım.

Düşər eşqinə hər kəs ki, gəzər daim ürək dərdi,
Dalar vəsli-xəyalinə, o kəs ki, dərdi-sər lazım.

Çəkər zülfündəki hər tük, qopardar bir ciyər, bir can,
Mənə zülfü üçün hər gün yeni canla ciyər lazım!

Sən ey aydan gözəl canan! Sənə bir kəs könül versə,
Canına hər gecə on dəfə atəşdən sipər lazım!

Gözün bir baxmaq ilə qəlbimə mütləq zəfər çaldı,
Ləbindən öpməyə bir gün dodağıma zəfər lazım!

Cahanda gün gələr, hər kəs muradına çatar, lakin
Ona Allah verən sağlıqla, ustaddan nəzər lazım!

Sağ olsun Bür-Müəmmər ki, cahanı eyləmiş abad,
Bu gün insanlığa ancaq elə xeyrül-bəşər lazım.

Onun xoş sözlərin dinlər, onun yazdıqların anlar,
O kəs ki sonsuz elmindən bilə bir müxtəsər lazım...

Qılıncından qəmin qorxar, zireh sazlar vəfasından,
Biri qorxarsa aslandan, sənəsindən sipər lazım.

O şəxsin ki, rəvandır yüz şəhərdə əmri, fərmanı,
Ona hər elmə vaqif bir belə əhli-bəsər lazım.

Ağılla hər sözü bitsin, şəhərlərdə sözü ötsün,
Sözü gövhər olan şəxsə dənizlər tək hüner lazım.

Onun fəzli kamalından nə zahir eyləsəm, azdır,
Böyüklər barədə yazmaq üçün çoxlu xəbər lazım!

Danışdıqda onu dinlə, sözün dəryasını gör sən,
İşinə sal nəzər, bil ki, fələk qədri qədər lazım!

Fəzilətdə ucalmışdır məqamı, bir yerə çatmış,
Gərək xətti fələk olsun, tacı başda qəmər lazım!

Sən, ey ədlü səxasıyla verən insanlara imdad!
Sənə imdad üçün xaliq özü imdadgər lazım!

Qılıncın yaxşı iş gördü, o bədxah başları kəsdi,
Elə bədxah baş üstündə qılınc şamü səhər lazım!

Ürəkdə yatmağa rağib, həmişə getməyə talib,
Təamı qəlbinin qanı, şərəbiysə zəhər lazım!

Mənə hər kəsdən artıq sən edibsən yaxşılıq, indi –
Sənin fəzlin qabaqlardan mənimçin beşbetər lazım!

Mənə hər gün səxavətlə xələtlər bəxş edirsən sən,
Utansam da, deyim, səndən mənə zər bir qədər lazım!

Görüm, bəxtin ağacında zəfərdən bollu bar olsun,
O kəslərdir ki, azadə, yesin, dadlı səmər lazım!

Könlümü verdim ona, sandım könlü şadan olar,
Candır o, can istəyən yerdə könlü qurban olar.

Can ilə könlüm əzizlərsə onu, var illəti,
Dilbərə dil bağlanan, can talibi-canan olar.

Üz-gözü xəndan, dodağı qırmızı lalə ikən,
Hər güler üz eşqinə düşsə onun, nalan olar.

Toplayar lalə, üzündən qışda da hər istəyən,
Gülsə, məclis bu gülüşdən dürr dolu ümman olar.

Al yanağın əksi düşsə, dürrə ümməndə, yəqin,
Dürr rəngi bu şəfəqdən löleyi-Neman olar.

Dürr yağışdandır, görünse dişləri cananımın,
Dürr həyasından dönər, bir qətreyi-baran olar!

Zülfünü açsa, işıqlı gün olar zülmət gecə,
Görsə rüxsarın gecə-gündüz kimi taban olar.

Gözlərinə bir nəzər salsa bulud, dürr yağdırar,
Zülfünü öpsə külək, toz mişklə yeksan olar.

Ey gözəl, meydanda aysan, məclis içrə bir günəş,
Bu səbəbdən varlığım, bil, fitneyi-dövrən olar.

Dost odur ki, sevdiyi dostdan bezib ayrılmasın,
Gah onunla məclisə, gah varidi-meydan olar.

Kim sənə bağlansa, könlündən kədə, qəm, ayrılar.
Qüssə çəkməz, hər kimi qəm-xarı Vəhsudan olar.

Bir elə fərman verən ki, dövrünün hər bir günü,
Tanrını fərmanı ilə əhdi cavidən olar.

Bir kərəmət sahibi ki, əhdi pozmuş düşməne
Gəlsə qalib, şərti ancaq əhdinə peyman olar.

Qəlbi küfr ilə dolar, mömin ona kin bağlasa,
Kafərin könlündə mehri tutsa yer, iyman olar.

Üstün olsa bir neçə gün mülkünün düşmənləri,
Şahla düşmənlərdə üstünlük dönüb nöqsan olar.

Nəqd olar nisyə, bütün yığıqları əldən gedər,
İncisi çaylaq daşı, lalələri yovşan olar.

Ox, qılınc əldə, ona qarşı çıxarlarsa əgər,
O qılınc əldən düşər, ox ucları peykan olar.

Düşmən ilə harda üzleşsə, vuruşsa hökmdar,
Torpağı, daşı, qumu al qan ilə əlvan olar.

Torpağı mis rəzəsi, tikanı zubinə dönər,
Daşları yaqut kimi, narın qumu mərcan olar.

Atdığı hər ox deşər sindanı yumşaq mum kimi,
Düşmən atsa ox, şahın mumu polad sindan olar.

Bil sənə qarşı ürəkdə yatsa kin, ey padişah!
Bir daha durmaz, mələk də olsa, o, şeytan olar.

Sən topu çovqanla bir gün bəlkə də vurdun deyə,
Gah alar top şəklini, gah Ay dönüb çovqan olar.

Adət üzrə bir fəlakət üz verərsə ölkəyə,
Könlünə salma kədər, düşmən görüb xəndan olar.

Qəlbi qırmaq şahlara layiq deyil, qırdinsa, bil!
Dişsiz aslan, pəncəsi varsa, yenə aslan olar!

Kim şaha qəsd etsə, dünyası onun alt-üst olar!
Canını qəm çulğayar, bu qəsdədən peşman olar!

Taleyində hər nə pislik vardı, qaldı arxada,
Dövlətin bundan belə, cənnət, elin rizvan olar!

Yer üzündə sən özün sultan olarsan, mütləqa!
Tezlik ilə hər qulun bir ölkədə sultan olar!

Üz-üzə gəlmişsə də, peşman olubdur düşmənin,
İndi bax, peşmançılıqdan sinəsi büryan olar.

Sən nəsihət verdin, o qorxdu, nəsihət qanmadı,
Ağlıkamil bir kişi qorxsə, dönüb nadan olar.

Yox əmirlərdə o qüdrət ki, görə rüxsarını,
Tək görər onlar ki, qəlbində sənə iyman olar.

Şirdən artıq tülkü həm hiylə və həm də fənd bilər,
Şirlə rastlaşdıqda həm ondan və həm bundan olar.

Uçmağa qalsa, göyərçin şahinə üstün gələr,
Şahini gördükdə amma titrəyər, heyran olar.

Yüz min ulduz var, günəş birdir, saçanda nurunu,
Göydə bir ulduz belə qalmaz, tamam pünhan olar.

Yaxşı baxsan, sən böyüksən, o kiçikdir, rəsm var.
Bir kiçik qorxsə böyükdən, hörmətə şayan olar.

Hər qədər dünya durur, bir an da sənsiz olmasın,
Səndən ayrılısa cahən, başdan-başa viran olar!

ƏBU MƏNSURUN MƏDHİ

Bənövşədən gül üzün, ey sənəm, edibdi süpər.
İki hörük qoşa əfi kimi yanağın öpər...

Gözünlə zülfün arasında qopdu bir qovğa,
O halqa saldı işə, bu oxu ona yeridər.

O qoşa zülfünə bir bax ki, halqalanmışdır,
Bu rəsmdir, basılanlar başı aşağı düşər.

Məqamı sərvin həmişə səfalı bağda olar,
Qamışsa, rəsm budur, batlağın yanında bitər.

Səni o sərvin boyun xatirinə istər bağ,
Mənim gözümə qamış həsrətində yaş çiləyər.

Sənin belinlə mənim cismimin nişanı itib,
Yox indi səndə ağız, məndə ürəkdən əsər.

Birindən ah, birindən fəğan məndə qalıb,
Sənin birinə sözüdür nişan, birinə kəmə.

Yanağının odunu ənbər ilə örtmüşsən,
Axanda göz yaşın, örtər onu şəkər ləblər.

Nə ənbərin alıyar şöləsindən atəşinin,
Nə gözyaşı yağışından o şəkərin əriyər.

Niyə sığındı sənin zülfün altına ürəyin,
Sevərmə heç de qaranlıq gecəni nişan?

Həmişə qəsrini Kəşmirə döndərər çöhrən,
Həmişə sərvin boyun bağını edər Keşmə.

Məgər çatıb sənə də bu ki, pərdədarbaşı,
Mənə nədənsə edir başqa bir göz ilə nəzər?

Cahana, dövlətə candır, əmin Əbu Mənsur,
Bütün sülalə onun varlığıyla fəxr eylər.

Cahan onunla, bədəni ruh ilə qərar tutmuş,
Fələk onunla tapar nəzm, nur ilə gözlər.

Başında pis fikir, ağılında bir xəta olmaz,
Nə pis bir ad götürür, nə suda çəkilər!

Ağıl səninlə, şahım, əql ilə vücud öyünər,
Sədəf gövhərlə əzizdir, səninlə elmü hünər!

Cahan yaratdı səni, sənə izzətində səbəb,
Sədəf onunla əzizdir ki, bəsləmiş gövhər,

Sən əmr versən, əməl etməmək olar üsyan,
Sənin əməllərini hər danan olar kafər.

Qılıncını yada saldıqda ruh qanlı dolar,
Əlindən ad çəkənin ağzı kimyaya dönər.

Sənin döyüşlərinin vəsfi də igidlikdir,
Səxavətindən açan bəhs, həqqi var, öyünər.

Səxavətin ürəyi, nuru, qəlbisən kərəmin,
Vəfa başında ağılсан, xeyir canında ciyər.

Ədavətində qənimənsən, səxavətində kərim,
Qılıncın səddi yarar, bayrağın qurar səflər.

Hər ay birinci gecə aypara, əziz tutular:
Axı o, köhləninin ay nalına çox bənzər.

Eşitsə nizinə haqqında vəsflər qaخان,
Qılıncını çəksən əgər görsə bərqini qeysər.

Birinci, kar quluna, sərverim, həsəd aparar,
İkinci, kor nökrin Halına min qibtə edər.

Düşərsə əzm işığın hər daşa, edər yaqut.
Əlin nəsimi qara torpağı qılar ənbər.

Cahan xilafınan elmdə, səxavətdə,
Cahan həmişə olubdursa da xilafı-bəşər...

Sən ey sünurlar açan, düşməni salan bəndə,
Verib də xəznəni bir mədhi eyləyən əzbər.

Əziz idi hamıdan, hansı yerdə olsaydım,
Sənin gözündə nədən olmuşam belə bifer?

İnanmasan sözüənə bəndənin, nə çox şair,
Mənimlə azca tutuşdur və mərhəmət göstər!

Əgər biri mənə tay olsa şeir yazmaqda,
Sənə nə ki, demişəm, bil, yalandır, ey sərver!

Fələk həmişə edir dövr, yaxşısı, pisi var,
Həmişə ulduz ilə üzleşər xeyir, ya şəər.

Sənin səadətinin namına fələk dönsün,
Həmişə şahlığını nura çulğasın göylər!

9

ƏMİR ƏBÜLFƏTİN MƏDHİ

Əgər bəla aramırdı cahanda xəlqə zaman,
Niyə onun üzünü etdi xəlqdən pünhan?

Əgər o, qəlbi yanıq, ağlar istəməzdə məni,
Niyə edirdi onun hüsnünü ürək qoparan?

Əgər deyil ürəyim eşqdə yanar təndir,
Niyə gözümdən axan yaşla qopdu bu tufan?

Əgər belimlə deyil bir nəşəbdən o zülfün,
Niyə belim əriyib, zülfünə olub taban?

Əgər gözüüm bulud, hüsnün deyilsə gül, ya çiçək,
Niyə mən ağlar ikən ay üzün olur xəndan?

Əgər sənin qara zülfün deyildi çovqanbaz,
Niyə gülmüş topa o, tuşlamış səmən çovqan?

Əgər səni, yaradan yazmamışdı dərdə dəva,
Niyə gözüün gətirər dərd, ləbin verər dərman?

Əgər həyat suyu xəlq olmamış dodağında,
Niyə tapır ölümlər, bircə busə versən, can?

Əgər deyilsə sözüən bir nişanə ağzından,
Niyə sükutun edib qönçə ağzını pünhan?..

Əgər mənimlə gözüün istəməzsə cəngü cədəl,
Niyə kamanə qoyub oxları, tutar peykan?..

Əgər bu canıma dərdü bəla deyil arzun,
Niyə o incilər üstünə qoymusan mərcan?

Əgər günah sayılır küfr örtəse iymanı,
Niyə üzündə düşüb küfrün altına iyman?

Əgər o naz ilə qəmzən şahın qılıncı deyil,
Niyə alır o, qılıncək sevən bədənədən can?

Əgər deyilsə Əbülfəth Əmir cahan şahı,
Niyə cahanı edib dövlətiylə şad, abadan?

Əgər o, düşməninin başının bəlası deyil,
Niyə beladan onun düşməninə yoxdur aman?

Əgər fələklər onun istəyincə dövr etməz,
Niyə hər istəyini əldə əyləyir asan?

Əgər qılıncı deyil, sindan odlayan atəş,
Niyə qılıncı dəyərkən muma dönür sindan?

Əgər demirsə o "peyğəmbərəm zamanədə mən",
Niyə qılıncı, əli möcüzə edir elan?

Əgər deyilsə bəla, nizəsi onun küfrə,
Niyə həmişə tutur küfr əhlinə dıvan?

Əgər qılıncın, ey səhriyar, deyil atəş,
Niyə dönür külə əynində düşmənin kaftan?

Əgər yaranmamısan məddaha gövhər kanı,
Niyə sənə yazılan mədhlər yaratmış kan?

Əgər deyildi baban şahların böyük sələfi,
Niyə öyübdür onu həqq sözü olan Quran?

Əgər deyil sənin ömrün bütün cahana dayaq,
Niyə tapıb sənin ömrünlə cah-calalı cahan?

Əgər deyil yer üzü düşmənin üçün zindan,
Niyə dodaqlarını çeynəyir dişilə zaman?

Əgər deyildi sənin elmü mərifət arzun,
Niyə bu ölkə oxunla çıxıb bəlalardan?

Əgər qılınc-qələmində deyil xeyirlə zərər,
Niyə verir qələmin xeyir, qılıncinsa ziyan?

Əgər deyilsə qonaq zər, gövhər xəzinədə,
Niyə cəvahirə xəznəndə yox həmişə məkan?

Əgər fəzilətin hər bir kəsə deyilsə əyan,
Niyə bilir onu asan bir iş mədihə yazan?

Əgər yaranmamısan fəzlin ilə peyğəmbər,
Niyə bilikdə sənin şairin olub Həssan?

Əgər həmişə cahan şahı olmaq istəməmişən,
Niyə fələk sənə vermişdir ömri-cavidan?

Əgər günəşlə bərabər deyil sənin ver əlin,
Niyə verir bütün insanlara əlin ehsan?

Əgər yaranmasa şövkət fəzilətə düşmən,
Niyə yetirdi cəlalın fəzilətə nöqsan?

Əgər deyilsə sözüm doğru, onda söylə mənə,
Niyə məni arayıb tapmayır şəhi-Arran?

ŞƏRAFƏDDİN MƏLİK CƏSTANIN MƏDHİ

Əgər könül yerinə canı istəsə canan,
Qəsəm onun canına, etməyəm müzayiqə can!

Deyilsə candan özizraq cahanda cananın,
Nə üçün ayrılıq etmiş də könlünü giryan?

Fəraqı, vəsli olubdur mənim xeyir, zərərim,
Yolunda daim onun hey çəkərəm ah, fəğan.

Cahanı, canı mən onsuz təsəvvür etməyirəm,
Yanımda hər ikisindən əzizdir canan!

Tutiyadır gözümə ənbər ilə şümşadı,
Mərcanı ney şəkəri, dərdimə olmuş dərman.

Boyu ki sərv-i-rəvandır, üzü ki bədri-tamam,
Yaraşar olsa yeri asiman, sərvistan.

Sədəfdir ağzı, iki cərgə dürr ilə doludur,
Dilə gəlib danışanda yağar dürr ağzından.

Ləbinə, dişlərinə hər kimin sataşsa gözü,
Ləbini bəlkə kəsər dişləri heyranlıqdan.

Sözü ki mişk qoxar, zülfü mişk, ənbərdir,
Kiçikdir ağzı onun mişkdən boğazından!

Üzüylə könlüm olar şad, gözlərim rövşən,
Yetəndə vəslinə yarın könül tapar təzə can.

O ağzın açsa, dolar bağ mişk-ənbərlə,
Əgər saçın darasa, ətrə qərq olar bu cahan.

Üzü, saçı, dodağı eysimə verir rəvnəq,
Necə ki, xəlqi edir şadiman Məlik Cəstan!

O şah dinə şərəfdir, məliklərin böyüyü,
Bütün böyükklər onun xidmətindədir hər an.

Onun atası hələ bilməyir nədir təxir,
Onun sözü hələ ki görməmiş, nədir böhtan!

Gözəl ad ilə, gözəl xasiyyət, zövq idrak,
Ağıl, kamal ona miras qalıb ata-babadan!

Qələmi bürcü tutar, şah yıxar qılıncı onun,
Dili mirvari səpəndir, əliyə inci saçan!

Alar qılınc-qələmiylə cahanı düşməndən,
Əli, diliylə edər dostlara cahan ehsan.

Səxavətiylə sənin ərşə yüksəlir başın,
Onun sözüylə canın qurtular da qovğadan.

Əgər deyərsə ki, peyğəmbərəm zəmanədə mən,
Əli, qılıncı olar iddiasına bürhan!

Əlində möcüzü var Məryəm oğlu İsanın,
Qılıncı, möcüzəsi eyni Musiyi-İmran!

Uzun ola Məlikin ömrü Nuhun ömründən,
Cahanı etmiş onun ömrü böylə şad, abadan.

Cahanda görməmişəm bunca rəhmdil bir əmir,
Kərəmdə misli olan şah yetirməmiş dövrən.

Səxavətində də, fəzlində də əvəzsizdir,
İnanmasan, əlini sıx, dilini dinlə, inan!

O yaxşılıq hanı ki, qoymamış fələk canına?
O xoş sifət hanı ki, verməmiş ona Yəzdan?

Məgər deyilmi bu zinət ki, Mir Şəmsəddin,
Zəfərlə, düşməni sərkərdə tək edir heyran?

Əbül-Məali, o alinəsəb və alirəy,
Əmirlər ülvisi, ondan bəzək tapır cyvan.

Adamsevərlik, igidlik, ağıl və düzlükdə –
Keçər yüz əsr, fələk mislini verməz də nişan!

Cahanı gözsən, inan, olmayacaq misli, tayı,
Var ondan özgə məgər dadlı, duzlu, düz damışan?

Kiçikse yaşda, böyükdür məqamı, şoni onun,
Ağılda qos-qocaman, dövlət işlərində cavan!

Həmişə könlü şən olsun, başı uca, özü şad,
Qəm ilə, qüسسə ilə düşməni çürütsün can!

Həmişə dostları olsun sevinc ilə xəndan!
Həmişə düşməni olsun məlal ilə nalan!

Həmişə birgə zühur etməyir əyanla xəbər,
Həmişə eyni səmər verməyir yəqinlə gümən.

Yəqindir şahlıq ona, iddiasına yaraşan,
Xəyaldir özgəsinə təxtü tac, onunçün əyan!

Məqamı dostlarının taxt olsun izzətlə,
Kim istəməz onu, tapsın qara qəbirdə məkan!

Həmişə bədxahnın naləsi göyə qalxсын!
Ona kim əyri baxarsa, gözünə damsın qan!

BAHARİYYƏ

Buluda xitab

İşıqlı çeşmə önündə olan qara pərdə,
Dağın başında dəbilqə, zireh fələklərdə!

Qəzəbli görkəmin insanlara sevinc gətirir,
Qara üzünə bütün ələmə işiq yetirir!

Fələkdə bir bucağı ey məkan edən şahim,
Günəslə yoldaş olub göydə bir gedən şahim.

Külək sənə at olar gah, çərx bir meydan,
Yerin də gah ucalıq, gah da çalxanan ümman...

Ağacları sulu mərca ilə bəzək verdin,
Bağa, çəmənliyə firuzə don geyindiridin...

Edibsən hər çəmənini, bağı yüz nigaristan,
Ağaclar üstə ötür yüz müğənni bir dastan.

Bulud fəzada ki, xatırladı rərif ipəyi,
Səpər bağa, çəmənə zər, gövhər şimal küləyi.

Oturduğun saraya yüz gözəl bəzək vurmuş,
Gəzişdiyən çölü yüz nemət ilə doldurmuş,

Düzəndə ərgəvanın qollarına yüz mərca,
Səpər o yasəmənini qoynuna gövhər neysan.

Nə xoş ki, incilərə bağça-bağ qərç olmuş,
Nə xoş, ipək geyinib şaxələr, bara dolmuş.

Olub çəməndə gülə nərgizin gözü heyran,
Mənim gözümlə kimi şuh görənən ona canan.

O dilbərin ki, fəraqi-qəminə odlanıram,
Ürəkdə ağlayıram, canda od tutub yanıram.

Bəzək verir evimə surəti eşikdə ikən,
Duyuram evdə ikən ətrini eşikdən mən.

Ürəyim eşq evidir – eşqi onun gündür, inan!
Qıfıllasam qarını, nur, işiq saçar bacadan!

Onun camalına bax, istəsən süsən görmək,
Düşübsə sünbülə meylin, əlini zülfünə çək!..

ŞAH ƏBUMƏNSURUN MƏDHI

Dilbərin rüxsarı tək xəndan olubdur laləzar,
Lalənin eşqində ağlar bərqi-nisan zar-zar!

Yaz nəsimindən tikanlıqlar dönübdür gülşənə,
Gözyaşı tökdü bulud, odlı şoranlıqlar bahar.

Bağ, Xərxizə dönüb, güldü çəmən xərxar tək,
Dağ fələk rəngi alar, səhra behiştə oxşayar.

Sübh vaxtında seçilməz asimandan dağ başı,
Bax, necə gör, birləşibdir asimanla kuhsar.

Vəsl uman aşiq kimi bülbül qılar ahü fəğan,
Gül gözəllər surəti tək görənən nazlı, xumar.

Susəni tozdan təmizlər xeyrini neysan yuyar
Nərgisi-nəsrin üzündən yel niqabı qaldırar.

Bülbülün fəryadı Sərkəş tək çəməndən yüksələr,
Qumru dönmüş Barbədə, şah bəzmidir şaxi-çinar.

Çöllər al-əlvan geyib, zinət verilmiş dağlara,
Tarlalar firuzə donlu, şaxələr yaqutbar.

Səbirdən qalmaz əsər, eşq atəşi tüğyan edər,
Necə ki günlər uzandıqca, gecə nöqsan tapar.

Kəklik ötdükcə, xatırlar dost səsinə dostunun,
Çəngin avazında yar, avazını yarın duyar.

Bağ dönübdür öz bürsətilə şahın dərbarına,
Gaviyan bayrağı tək gövhərlə olmuş meyvədar.

Bar günü axça səpilməmiş bəzmə oxşar qönçələr,
Mişk tək arxlar kənarında bənövşə ətri var.

Mişklə dolmuş nəsimindən baharın dağ, dərə,
Dağ-daşa lalə çilər qan, od olub atəş saçar.

Bu, şahın şadlıq günündə bəzminin təsviridir,
O, döyüş vaxtı şahın meydanını xatırladar.

Ver əliylə bir günəşdir şah Əbumənsur kim,
Dosta dünyanı behişt etmiş, rəqibinə hasar.

Bəxşişinin həddi yoxdur, lütfünün əndazəsi,
Olmasın mülkünə sərhəd, ömrü olsun payidar!

Mehri, nazıyla silər o ay üzündən ləkəni,
Bəxşişi qoymaz tamah olsun könüllərdə qubar.

Göy onun pişxidməti olmuş, günəş qulluqçusu,
Həqq ona nüsrətverəndir, yavəridir ruzigar!

Nəzmə düşməz bar, əgər olmazsa təbi mərdlik.
Qatmasa əl, xeyirxahlıq tutmaz aləmdə qərar.

Hər diyardan dəstə-dəstə mülkünə şair gəlir.
Öpməyə astananı amadədir yüz şəhriyar!

Pak qəlbi, düz yolu azmışlara yol göstərir,
Ver əli acgözlərə dünya malından əl tutar.

Tanrı öz nurundan o şahı yaratmışdır, ona –
Dini, elmi, bəxşişi etmiş bu dünyada nisar.

Əql – yerdir, fəzl – dam bəxşiş evində, mütləqa!
Geydiyi hər paltara argac – xeyir, en – iftixar!

Versə min vədə birinə, heç zaman çıxmaz xilaf,
Mın kərə bəxşiş verər, bir dəfə qoymaz intizar.

Ey hüzuruna gələnlər xəznəsindən bar yeyən!
Ey qılıncıyla edən düşmənlərin canın şikar!

Çarəsizlər çarəsi, ey kimsəsizlər kimsəsi!
Əl tutan möhtaclara, qəm əhli üçün qəmkişar!

Harda sən olsan, səxavət də tapar orda məqam,
Harda sən seçsən məqam, orda vəfadır bərqərar!

Ey bilikdə başbilən rəhbərlərə yol göstərən!
Ey tökən mərdlikdə pulsuzlar ayağına dinar!

Harda olsam mən, olub mədhini dilimin əzbəri,
Harda olsam, şükrün olmuş məndən ayrılmaz şüar!

Keçdi aylar, keçdi illər, yetmədim dildarıma,
Həsretindən getdi canım, ruhum oldu bərqərar!

Çox şükür o ərşi-fərşi xəlq edən Allaha ki, –
Qismət etdi şad görəm rüxsarını, ey şəhriyar!

ƏMİR ƏBÜLHƏSƏN VƏ ƏMİR ƏBÜLFƏZİN MƏDHİ

Bahar gəldi, cahan cənnət oldu, bəxt cavan,
Qızılgül örtüyü üzdən atıb, olub xəndan.

Sevindi düşməni küfrün, xəzanı oldu bahar,
Əzildi düşməni dinin, baharı oldu xəzan.

Əzəl səadətinin yox nəhayətindən əsər,
Fələk səadəti vermişsə, yox ona payan!

Ağılla ruh olub indi dostlara sirdaş,
Dili, əli kəsilib düşmənin, düşüb candan.

Ucaltdı Tanrı yenə bayrağını islamın,
Fələk yetirdi yenə küfr qüvvəsinə ziyan.

Pozuldu vəhdəti, oldu zəlil düşmənlər.
Quruldu dostlar arasında doğru bir peyman.

Yarandı öhd iki şahzadənin arasında,
Biri-biriylə görüşdü iki cavan sultan.

Qərar tutdu bu gün yan-yana Ay ilə Günəş,
Veribdir indi öl-ələ pələng ilə aslan.

Qalar muradına həsrət cahanda düşmənlər,
Tapar, yəqin ki, bədxahların canı nöqsan.

Belə deyərmiş o Söhrab-Rüstəmin oğlu,
Turandan ordu ilə İrana olanda rəvan:

“Mənim ki Rüstəm atamdır, mənəm onun oğlu,
Niyə bir özgəsinə tacı bəxş edib dövrən?”

Sönükdü taleyi, yatmışdı bəxti Söhrabın,
Fəqət o düz düşünürdü, sözündə yoxdu yalan.

Yarandı vəhdət iki hökmdar arasında,
Muradı oldu o sərkərdənin cahanda öyan.

Veribse indi iki bəxtiyar şah öl-ələ,
Cahanda başqasının təxtü tacı olmaz, inan!

Əmir Əbülhəsən – o lütfü bəxşişin təməli,
Əmir Əbülfəzl – o din ilə ədalətə kan!

Kərimdir hər iki şəhriyar, həm də əziz,
İkisiylə də edər fəxr yer üzü və zaman.

Biri külək tək öləndən səpər dirəm, dinar,
Biri qılınc buludundan tökər yerə mərcan

Biri səxavətə mədən, biri vəfada mətin,
Birisə nemətə xəznə, biri kəramətə kan.

Biri mey içsə, ona saqilik edər Zöhrə,
Biri top istəsə, vursun, fələk olar meydan.

Biri əliylə edər dostlara gümanı yəqin,
Biri qılıncı qılar düşməne yəqini güman.

Tutar həmişə onun dövləti bununla qərar,
Bununsa nemətinin qədri yüksələr ondan.

Bunun təlaşına ələmdə yoxdur hədd-hüdüd,
Onun səxavəti sahili görünməz ümman.

Fələkdən etməz həzər, hər kimin əmini budur,
Əcəl deyil vecinə, hər kimə o versə aman!..

Biri qılıncı dənizdə yaxar oda balığı,
Biri tikər fələyə Zöhrəni, alarsa nişan,

İti qılıncı edərlər qəzanı avarə,
Əcəl yolundan azar, görsə əllərində kaman.

İki əmir ilə iymən bayrağı ucalar,
İki əmir ilə küfrün evi olar viran.

Bu, dövlətiylə edər fəth bir neçə ölkə,
O, qüdrətiylə alar övc bir neçə qaladan.

Bunun kiçik quluna bəxşişi olar Tiflis,
O, öz kiçik quluna bəxşiş eyləyər Xətəlan.

Günəş gələndə Quzu bürcünə, olanda bahar,
Güləndə yer üzü, zinət tapanda bu dövrən.

Görüm, sevinclə günəş ölkənə bəzək versin,
Necə gün altıda açar lələ, su verər neysan.

Cəmətin arasında belə məsəl vardır,
Keçib sınaqdan o, çatmış bizə atə-babadan:

“İki şirin arasında qalarsa bir qoç əgər,
Kələklə təhlükədən çox çətin ki, qurtara can!”

Nəzərdə tut ki, Quzu bürcüdür bu eyvanı,
Məni o bürcdə bir anlığa günoş saysan.

De, hansı çarə ilə qurtarar canın bir qoç,
Məşədə gərçi onu təkləmişsə cüt aslan?

Naz istəyirdi, niyaz verdi düşməno bu əmir,
Qazanc umub o əmirdən rəqib, tapdı ziyan!
Başı ağır, cilovu boşdu, bilmədi düşmən,
Sevincə çatmaz əli, sarsılar əzabından.

Həmişə bir cürə dövr etməyir bu çərxi-fələk.
Zəmanə zülmünü təkrar eyləməz hər an!

Sənin çətinliyini eyləsin asan göylər,
Fələk tamamlasın, hansı işində var nöqsan!

14

MƏDHİYYƏ

Seyrangahı oldu küləyin bağ, gülüstan,
Oldu Tibetin mişki ilə bağ şəbistan.

Gülzarı söyüd şəxəsi mina şişə etmiş,
Lalə çölə bir mücrü kimi topladı mərcan.

Şişə ətir ilə, mücrü mişk ilə dolmuş,
Bu mişk əyandır, nədən o rayihə pünhan?

At çapdı külək bağda, tatar qarətə keçdi,
Səf çəkdi bulud, qarət olundu bütün ümman!

Ondan nəfəsi tər süsənin mişk ilə doldu,
Lalə ağız açdıqca, dolub dürr ilə bundan.

Qumru oxuyur, bülbül ötür nəğmə dəmadəm,
O, qissə deyil, bu oxuyur ayeyi-Quran.

Dağlar, dərələr, dürr ilə, yaqutla dolubdur.
Mişk-ənbər qərç oldu bütün tarla, biyaban.

Gülzar tutub əldə qədəh, sanki içər mey,
Bülbülsə müğənni tək ötər şövq ilə dastan.

Səhra bəzəyi ağca idi sanki xəzanda,
Dağlar isə tutmuşdu bir ağ örtü kəndan.

Aşiq gözü tək indi bulud yaş təkər hər dəm,
Şimşək, necə cananın üzü, parlayır hər an.

Xəllux gözəlinin qoşadır zülfü, yanağı,
Yaqut ləbi, ağ əndamı var, alma-zənəxdən!

Ənbərdən asıbdır bir aya o, iki zəncir,
Birçə günoşə müşkədən atmış iki çovqan.

Əldə qədəhi tutsa, verər məclisə zinət,
Ox atsa, kaman tutsa, dönər cənnətə meydan.

Pərvin saçar nurunu yaqut arasından,
Açsa ləbini, dişləri görsənsə o canan.

Ey surəti hüsnüylə edən Yusifi batil!
Ey sidqi önündə itirən şənini Səlman!

Həqq kimi mübarək olan, islam kimi ölməz,
Tovhid kimi vacib olan, iyman kimi şayan!

Rizvan sənə zidd olsa, dönüb Malik olar, bil!
Malik səni sevməklə olar cənnətə Rizvan!

Div, cin və pəri, vəhşilər, insan və şeyatin,
Fərmanına tabedi, nə əmr etsə Süleyman!

Qorxundan əgər indi qaçıb gizlənib onlar,
Qul tək baş əyərlər sənə, ver onlara fərman!

Bir gündə sənin payladığın altunu, şahım!
Mədəndən ala bilməz, ömür qoysa da insan!

Çiyində bənövşə ləçəyindən tikan olmuş,
Mehrinlə bənövşə yaranar odlu tikandan.

Mələmdə bu ki, Misrə yağış qətrəsi düşməz,
Olmaz elə bir gün ki, yağışsız qala Gilan.

Meyl etsə səxavət buludun Misrə kərəmlə,
Gilana qəzəb atəşini bir kərə saçsan –

On illər ilə Gilana bir qətrə də düşməz,
Verməz ara günlərlə, yağar Misirdə leysan.

Ey qəmədən ölənlərin olan İsiyi-Məryəm!
Həqq yoldan azanların olan Musiyi-İmran!

Vermiş sənə Tanrı, nəyi ki arzulamışsan,
Oğluna bərabər olasan ömrü firavan!

15

ƏMİDƏLMÜLK ƏBUNƏSRİN MƏDHİ

Dodaqımı, ya qızılıgüldür, o üzdür, ya mədhi-taban?
Gülü mirvarid örtmüşdür, ay olmuş mişkdə pünhan.

Edər cövlan gül üstündə zireh kimi onun zülfü,
İgid xoşdur, zireh geysin, edəndə ərsədə cövlan.

Əgər hər yarpağı peykan nərgis görməmişsən sən,
Gözünə dəyməmiş sünbül ki, hər şaxı ola reyhan.

Onun nərgiz gözü, sünbüllü zülfünə nəzər sal sən,
Görərsən, hüsnü reyhandır, baxışda qəməzəsi peykan.

Əqiqdir ondakı ləblər, ipəkdir billür əndamı,
Əqiqi içrə var inci, ipəkə pərdə sindandan.

Yanaq kafur topdur, zülfü isə mişk çovqandır.
Ona gül yarpağından, saf gümüşdən üzde var meydan,

Gərək meydan qızılgül yarpağı, xalis gümüş olsun.
O yerdə ki, topu kafurdur, tər mişkdən çovqan.

Xəyalımda onun hüsnü, gecə bağırdakı Aydır,
Qulağımda onun vəsfi şirindir yüz əziz candan.

Qədəm vurduqda kuyində, edər o kuyi bütخانə,
Otursa hücrədə, hücrə olar gülzar, sərvistan!

Gözüdür əql üçün afət, üzündə can olur rahat,
Bələdir qəməzəsi, hər busəsi min dərdədir dərman.

Sataşdıqda gözüm rüxsarına, durmaz gözüm yaşı,
Üzünü görməsəm bir an, qalar bu gözlərim giryan.

Qəmində gözlərim ağlar, gecə-gündüz edib adət,
Nə vəslə taqətim vardır, nə məndə can qoyub hicran.

Əqiqlərdən axar qan-yaş gözüm içrə bəbəklərdən,
Görübsənmi bu aləmdə, bəbək olsun əqiqə kan?

Nə vəslinə əlim çatdı, nə də hicranına canım,
Vüsali can ərilməkdə, deyil kəm heç də hicrandan.

Çox olmuş ki, dözüb dərdə bir aşiq vəslə çatmışdır.
Sevincindən uçub ruhu, uzaqlaşmış vücudundan.

Gərək dözmək onun vəslü fəraqına bacardıqca –
Dözüm əvvəl acı olsa, sonu şirin olar baldan.

Deyil Xacə Əmidən xidməti, yar vəsli, hicranı,
Deyil mümkün uzaq salsın bizi şadlıqla qəm ondan.

Yəhərlətdim elə bir at ki, dağdır zərrə yanında,
Qaçışda sanki aydır o, önündə isə Ay Keyvan!

Əgər hündürlüyü qalsa, belindən göylər alçaqdır,
Geniş bu yer üzü olmuş çadır boyda ona meydan.

Duruşda yer kimi möhkəm, qaçışda od kimi zirək,
Gücündə div kimi güclü, atılmaqda – qara qaplan.

Dənizdə dırnağından gah balıq böyrü əzilmişdir,
Dışından göydə Xərçəngin döşü olmuş qana qəltan,

Onu görsəydi Rüstəm, heç zaman Rəxşi bəyənməzdi,
Nə də Şəbdizini Pərviz, nə öz Şəbrəngini Neman.

Onu bir yol da çapdım ki, sən özgə səs eşitməzsən,
Uğuldar divlə cadular, çəkər nərə pələng, aslan.

Qızanda torpağı, quşlar yanar göydə havasından,
Yağış torpağın islatsa, fələk çıxmaz o batlaqdan.

Çətin ki, yurd sala bir kəs o yerlərdə, məgər cinlər,
Dayanmaz bir nəfər yolçu, qərar tutmaz, məgər şeytan.

Məşəqqətlə gəlib, bir xacənin dərgahına çatdım –
Ki, almış dinlə dövlət feyz onun fəzlü kamalından.

Əmidəlmülk Bunəsr Mənsurun, ki zəhmindən
İpək paltar olar bədxahı əynində polad suhan.

Verər erkək şirə fərman, itaət gözləyər fildən,
Qaçırsa baş əgər bir gün bu taətdən, o fərmandan.

Çəkər hindi qılınc, əldə tutar möhkəm ağır gürzü,
Qopardar pəncəni ondan, çıxardar dişləri bundan.

Onun dərgahı zəvvardan boş olmaz heç zaman, bil ki,
Hələ yoxdur görün xacə evində olmasın mehman.

Deyərsən, gözlərinə dayə sürmə yox, həya çəkmiş,
Qida vermiş ona südlə deyil, helm ilə püstandan.

Əgər məclisdə gülzarı bir ordugah fərz etsə,
Olar altındakı xətti yəhər, çöl çadıra – eyvan.

Hücumu qorxusundan, beni bişmiş, qanı donmuşdur –
Başında Qeysəri – Rumdu, ürəkdə Çindəki Xaqan.

Cahanda altı ülvindən qalıbdı altı şey miras,
Bu altı xislətə ondan savay sahib deyil insan.

Vəfası İrəcin, fəri Fərudin, hikməti Səlmin,
Zalın nitqi, Samın zəhmi, Əliylə Rüstəmi – Dəstan.

Edər hər ayda qəsrində kərəmlə yüz qulu azad,
Libasıyla onun örtər bədən hər gündə yüz uryan.

Onun dərgahına salsan nəzər, bir qul də görməzsən,
Onun mülkündə bir cındır geyimli şəxs tapmazsan.

Bilik gülzarına fəzli onun tərtazə susəndir,
Adı olmuş həmişə hikmətin mənşuruna ünvan.

Qəzəblənsə, edər viranə bir abad iqlimi,
Gələrsə rəhmə, rəhmiylə olar abad yüz viran.

Qələm xacə əlində bir baliqdı sanki deryadə,
Əgər olsa baliq altın, o dərya dürr saçan ümman.

Yatarkən xacənin sanki məkanı bir qızıl evdir,
Ayıq olduqda, bir simin fəzanı yer edər heyran.

Həmişə gec gedər yol, zənn edərsən ki, o sərxoşdur,
Tutar əslində rəftarı neçə sərxoşlara divan.

Qarasaqqaldır, var hər sözündə bir işıq mənə,
Gəzər zülmətdə İskəndər kimi o, çəsmeyi-heyvan.

Onunla şad olar mömin, onunla qəm çəkər kafir,
Qara saç başını örtmüş, onun qəlbində var imyan.

TƏBRİZ ZƏLZƏLƏSİ VƏ ƏBU MƏNSUR
MƏMLANIN MƏDHİ

Olar mahal mənə eyləmək ümidi-məhal,
Cahanın olmayır əhvalı olmayır hər zaman bir hal.

Həmişə aləmin əhvalı, bil ki, boylə olub,
Dolansa, dönse də daim qalır o bir əhval.

Cahanda başqalaşan bircə sən sən illərlə,
Həmişə sən dəyişirsən, dəyişmir ol möhü sal.

Uçurma boş yerə tale quşu, sən uyma fala,
Zamanla neylər o tale, cahanla neylər o fal?

Əbəsə söyləmə qurtuldu harda bir dindar,
Nahaqca goplama getdi nə yurda bir abdal.

Bu yerdə bəndə olan bəndə haqda söz söylər,
Bu yerdə Tanrı nə yazmışsa, çatmaz əqlü xəyal.

Həmişə Tanrı oyaqdır, adəm oğlu yatır,
Həmişə durmada insan, fələklər amma fəal.

Ürəkəir işləyə, etmə giley bu təqdirdən,
Bədəndə arzu, xəyal çoxsa, yadə düşmür ecəl.

Əzab, kədər yada düşmür günün keçəndə şirin,
Həmişə hicri unuttun görəndə dadlı vüsal.

Bu varda, həm də gözəllikdə söylə kim görmüş,
Cahanda Təbrizə tay qeyri yerdə ayrı mahal.

Zəmanə nemətə qərq etmiş əhli-şəhri bütün,
Şəhər tamam dolu insandı, vardı hər cür mal.

Əmir də, bəndə də, sərkərdə, fəzil, alim də –
Bir işlə hər biri məşğuldu orda bir minval.

O həqqə tətə dalmış, bu xəlqə xidmət edir,
Bu yankı ad gəzir, amma o yankı gəzmədə mal.

Qəzəllə musiqi dinlər bu yankı, cam gözlər,
O yankı ovlayır ovlaqda itlə vəhşi maral.

Həyat sürər biri mütrüblə hər zaman gündüz,
Bu yanda hər gecə oxşar bir ayrısı qara xal.

Xəyaldə hər bir adam fikr edirdi bir tədbir,
Deyirdi hər kəs özüyün nə yolda sərf ola mal.

Yarımcı ah çəkəcək anda qəlbi insanın,
Ağızda söyləməmiş dil yarımcı söz, ya sual.

Fənaya uğradı Təbriz qəzanın əmri ilə,
Bir anda yetdi fələkdən bu şəhrə gör nə zaval.

Şəhərdə hər tərəfin döndü altı üst oldu,
Kiçildi qum kimi dağlar, qum oldu dağmisal.

Əyildi, sındı ağaclar, yer oldu dəlmədəşik,
Yerindən oynadı dağlar, su açdı həm pərü bal.

Bu yerdə ərşə çatan çoxlu qəslər vardı,
Bu yerdə aydan ötən sərv çəkmiş ayə siğal.

Hamanca sərvlərin qaldı indi bircə yeri,
Hamanca qəslərin oldu indi əsli xəyal.

Kim oldu burda xilas nalə adlı afətdən,
Əyildi qaməti qəmlərdən, oldu sanki nal.

Şəhərdə bircə nəfər yoxdu söyləsin, yemə qəm,
Bu yerdə kim deyəcəkdir ki, səbri bir yada sal.

Bu gözlərim mənə göstərdi məhşər əyyamın,
Qabaqda Mehdi gəlir, dalda fitnəkar Döccal.

Həmişə olsun uzaq qoy camalı bəd gözdən,
Gələrsə bəd gözə hə kim, qalarımı onda camal?

Həmişə mən gecə-gündüz yaşardım işrət ilə,
Yanımda bədə, gözəl, nəğməkar əlində qaval.

Edib mənim neçə dilbər camalı könlüm əsir,
Vuruldu qəlbim, əgər gördü hansı dostda kamal.

O dostə mən biliyimlə cavab verdim çox,
O yarə busə dedim var, könlüdə, gözədə sual.

Əzildi çoxları, onlar cahanı tərək etdi,
Ölənələr öldü, qalan qaldı çox pərişanhal.

O kəs ki getdi, daha yoxdur ondan əsla xəbər,
O kəs ki qaldı, de rəvnəq var onda bir misqal?

Fəlakət ötdü, fəqət rəvnəq olmamaq daha pis,
Həmişə ələmi titrətmək üzrə bir zəlzal.

Cahanı titrəmə sarmazdı şahə əysə boyun,
O şah ki təkdi nəcabətdə, oydu yaxşısısal.

Qılıncı, əlləri parlarsa şah Məmlanın,
Gümüşlə eyni olar saxsı, şir ilə çaqqal.

Nəvaziş etsə, kömür onda dürrə dönməzmi,
Əqiq dönüb kömür olmazmı, etsə kin, dərhal?

Nümunə bildi səxavətdə cümlə comərdlər,
Nümunə saydı igidlər döyüşdə biəmsal.

Səxada əlləri parlar həmişə sanki günəş,
Döyüşdə şöləsaçandır qılıncı bərqimisal.

Kərəmdə ələm onun qarşısında bir zərrə,
Səbatda, səbrdə yer qarşısında bir misqal.

Döyüşdə canına düşmənlərin bələ sənsən,
Kərəmdə dostə deyirsən çəkinmə, bəxşişi al.

Gələrsə səcdənə ta cümlə ələmin şahı,
Rəva olar səni bir qiblə sansa bəxt, iqbal.

Töküldü tükleri dünyayə cismi gəlməzdən,
Əzəldə çünki qılıncın göründü, titrədi Zal.

Qəzəblə baxsan əgər hansı gur yıxan şirə,
Ya kinli olsan əgər bir pələngə bir minval,

Yığışdırar özünü, dişlərinə şir o dəm,
Pələng də kinlə çəkər dırnağını tez dərhal.

Həmişə yaxşı ağacdən boy atdı yaxşı fidan,
Həmişə yaxşı ağaclar veribdi yaxşı nihal.

Camalda sanki atansan, deyil bu heç də əcəb,
Yetişmiş irs ona həm bir zaman bu hüsn, camal.

Döyüşdə şahların arxası daim ordu olur,
Vuruşda orduya sən arxa ol da, qeydinə qal.

Əlinlə el bəzəndi, xəncərinlə həm kişilik,
Bəzəndi, sanki gəlinlər geyindi zər, xalxal.

Həmişə böylədir işlər cahanda, ey Tanrı,
Sevinc də, qəm də olar, gah olar qəm pamal.

Unut keçən qəmi artıq, bu dərdi yad etmə,
Düşünmə yersiz, o qəmlər ki, ötdü, verdi vəbal.

Keçən günün qəmi dəyməz bu yolda fikrə, qəmə,
Gələn günün qəmi dəyməz, deyək ki, qeydinə qal.

Həmişə nəğmə, qəzəllər sədasi altında –
Mey istə, ərləri bir dəm unutma, xatirə sal.

Həmişə ay kimi nur saç, ətir saçın müşk ol,
Həmişə lalə olub gül, bu sərvlər tək ucal.

17

Bustanın zinətini büsbütün apardı xəzan,
Hava sərt oldu, sular da göyərdi gör nə yaman!

Qarət oldu baharın bağlara sərdiyi ipək,
Rəngini, zinətini gülzarın itirdi cahan.

Nə ətir qaldı, nə rəng saçları üstündə yazın,
Nə ərş qoydu, nə arğac ipəyi üstə zaman.

Yuxulu nərgiz oyandı, yuxuya getdi çiçək,
Gizli nar aşkara çıxdı, güz özü oldu nihan.

Tərsa çadırı kimi oldu səmanın geyimi,
Oldu yəhudi libası çölün örtüyü haman.

Döyüşüblər, elə bil, alma ilə nar giləsi,
Cızılıb üzləri, vardır bədəndə yarə, aman!

Nar vurub almanın alnını qızıl qan cləyib,
Almanın dərdi ilə narın olub sinəsi qan.

Dilbərin gözləri tək nərgiz açıb göz bağda,
Aşiqin hüsnü kimi xeyrü gülü olmuş əyan.

18

Camaat büründü xəz paltarlara –
Ağaclar üstünə əsdikcə xəzan.

Havalar tutuldu, sular duruldu,
Dünya hiddətləndi, qocaldı cavan.

88

Almayla, heyvayla, narla doldu bağ,
Boş qaldı lalədən, güldən gülüstan.

Kəklik qaqqıltısı dağdan kəsildi,
Qırqovul sədasi gəlmir tarladan.

19

Yerin rəngi soldu, hava soyudu,
Qırmızı şorab iç, al sarı heyva.

Yağış meynələrin yudu tozunu,
Qara buludlara büründü səma.

Bağda gül yerini tutdu od-ocaq,
Bülbülün yerini bir qara qarğa.

Yel sərdi budağa qırmızı ipək,
Sapsarı atlasa büründü səhra.

20

Eyləyir dünyaya fərvərdin yeli hər dəm səfər,
Eylədikcə hər səfər dünyaya o çalmış zəfər.

Bənzəyir büt-xanəyə rənginliyindən gülüstan,
Oxşayır yaquta dağ, firuzə sərv-i-Qatfər.

Eyləyir bülbül fəğan, gülşən də hər saat yenə,
Nazlanır güllər baxıb gördükcə hər dəm nalələr.

Tutiyyə bənzər şəqaiq dimdiyində qır tutub,
Suri zərdir, üstünü qıpqırmızı tozlar bəzər.

İldırım, şimşək çaxar, daim buludlar oynaşar,
Sanki zənci ordusu tatar görüb xəncər çəkər.

Ətrə qərq olmuş çəmən Tibet kimi başdan-başa,
Bağ boyanmış cürbəcür rənglərə sanki Şüştər.

89

Bənzəyir bağlarda nərgiz bütlərin əllərinə,
Qol-bilək mina tamam, ovcu hənədir sərbəsər.

Göl külək əsdikcə bənzər köksünə şahinlərin,
Sanki tavusdur qızılgül, bağda açmış balı pər.

Qaldırır tək-tək bənövşə çaylar üstdə başını,
Yamyaşıl atlas yerə sərmiş göy örtük, sal nəzər.

21

Elə bil kanun ayına şəbixun eylədi neysan,
Səmanı tozla doldurdu, çöllü, səhranı tutdu qan.

Əgər qan istəyirsənsə, o çöldə laləyə bir bax,
Əgər toz istəyirsənsə, sal buluda bir bax.

Bahar yelləri ənbərlə yağurdu torpağı indi,
Budaqlar zərxara geydi tamam nisanda leysandan.

Biri səhrada Qarunun qazıb basdırdığı tapdı,
Biri – Azər nəyi yerdə qazıb etmişdir sə pünhan.

Al-əlvan Çin ipəyiylə bürünmüş çöl, elə bil ki, –
Gəlir Çindən bağa hər gün – gecə bir ayrıca karvan.

Gəlinlər tək gülür çöllər sevinclə bağçada, bağda,
Ona ovsun edər bülbül yaman gözlər xətasından.

Əgər gənci-badavərdə tamahın var, çölə çıx bir,
Dolub gənci-badavərdilə çöllərdə tamam hər yan.

Çəmənlərdə gülür lalə üzü tək Leylinin hər dəm,
Bulud göylərdə qan ağlar gözü tək Məcnunun hər an.

Uçur mərcan üzərində fəqət bağlarda bülbüllər,
Qaçır əlvan ipək üstdə fəqət çöllərdəki ceyran.

22

Bürüyüb yer üzünü bir belə dağlar, dərələr,
Buraxıb köhləninin başını çox çapma, dayan.

Sözü ölçüb-biçərək söylə, ucuzlaşmasın o;
Yolu düz seç ki, sənə vurmaya axırda ziyan.

Ərisəm cövrü məşəqqətdə fəğan eyləmərəm,
Ölərəm, istəmərəm çərxi-fələkdən mən aman.

Gözü kordursa cahanın, hünərin xəyri nədir?
Kardı göylər, sən əbəs eyləmə gəl ahü fəğan!

23

Ey mənim can sirdaşım, ruzum, ilim, ayım mənim,
Ey gözüm nuru, günəşüzlüm, sən ey, Ayım mənim.

Nizə boylum, kirpiyi peykan misallım, dilbərim,
Ey qara zülfü kəməndim, qaşları yayım mənim.

Sərv qamətlim, nədəndir ruhuma biganəlik?
Yoxsa səndən naümidlikdir fəqət payım mənim?

Ol qədər hicrində gördüm mən ziyanlar, indi bax,
Xəstədir məhzun ürək, gözlər – axan çayım mənim.

Varsa inciklik belə, ey canımın sultanı, bil,
Xatirindən çıxdımı haqqım mənim, sayım mənim?

Sən mənə can tək yaxınsan, mən sənə candan yaxın,
Tək şirindillikdə, əfsus, olmadın tayım mənim.

24

Ey zamanın tacdarı, sən ki etdin şad məni,
Tanrı xələq etmiş, demək, nurdan, səadətdən səni.

Hər gecə-gündüz sözün mərdlik, sədaqətdir müdam,
Xoş əməl, insansevərliklə ucaltdın ölkəni.

Qırqovul, ya kökliyi şahlar şikar etmişsə də,
Daim Ərmən şahları olmuş ovun, şirsən yəni,

Şanlı ordundan əgər, artıb-azalsa min nəfər,
Zərrəcə fərqlə cəlməz, hətta dəyişməz nöqtəni.

Günlərin keçsin sevinclə, çox mübarək hər ilin,
Dostların kuyindən öpsün, qəbrə girsin qoy dəni.

25

Ey gözəl, sən hər işi saz elədin,
Köhnə ruzgarımı sən təzələdin.

Səni etdikcə ziyarət məxluq,
Səpərək sərvətini, az elədin.

Sözlərinlə sevinib güldü biri,
Birinin qış gününü yaz elədin.

Mərdliyin gözləri səndən nur alır,
Fərəhi quş kimi pərvaz elədin.

Nuxu altında, – dedin – gəl görüşək,
Bax ki, öz vədinə də naz elədin.

26

Ey könül, çox söylədim, aşıqlıya sən qoy dəxi,
Əl götür gəl şux gözəllərdən, sular tək az bulan.

Göyərçin bir nazlı yar göz yum, yanından öt, sovuş,
Yağsa eşqin oxları, əqlü həya olsun qalan.

Almadın məndən nəsihət, bilmədin tale nədir,
Tərsə yozdun fikrimi – hər tində sev bir can alan.

Vardır aşıqlıq yolunda, yaxşı bil, min bir xətər,
Dinlik istərsən əgər, nazəndələrdən gen dolan,

Çox dedim, sən az eşitdin, düşdün axır zillətə,
Ey ümidi səmigu, ey arzusu heç-puç olan!

Yoxdur indi səbrə həcət, yox muradın hasili,
Faydasız çırpınma gəl, azadlığın olmuş yalan!

27

Çölləri şaxta, sazaq sardı, yaman əsdi külək,
Zəfəran tək saralıb soldu gülistanda çiçək.

Görməmişkən nə boyaqçı, nə də küplərdə boyaq,
Meynə yarpaqları oldu özü sapsarı ləçək.

Gecə dağlarda çaxan qorxulu şimşəklər də –
Göyü kərpic kürəsi etdi, görüb əsdi ürək.

Oturub təxtinə dünya şahı sərbəst, başı dinc –
Kini, yad fikri, təmənnanı könlüdən silərək.

Çölün atəşlərinə səpdi o, düşməni qanını,
Üzümün qanı ilə doldu qədəhlər – biz içək.

O, fərəhnak yaşasın, hökmü deyilsin əbədi,
Harda düşmənləri var qəmlə alışın kürətək.

28

Tale üzünə güldü sənin, taxtını qurdu,
Düşmənlərinin ömrünü dövrən başa vurdu.

Allah sənə qız verdisə də, qəm yemə əsla,
Ey şah, o, min oğlan gözüne gün kimi nurdu.

Bir şahın əgər düz iki yüz oğlu da olsa,
Onlardan axı birçəsi taxt-taca uğurdu.

Tarix də bilir, səltənətin zinətidir qız,
İskəndər onun şahlığını haqlı buyurdu.

Dünyanı görübsən, yenə gör, gül, yaşa, şad ol,
Şad ol ki, yanında iki şahzadə oturdu.

Öz nurunu saçmaqda ikən göydə Günəş, Ay,
Ömrün boyu kam al və sevirir ana yurdu.

MƏSNƏVİ

29

Cəmi bu nöqərlər içrə, cəmi bu qulamlar içrə,
Cəmi başçı ərələr içrə, ya uca məqamlar içrə –

O igid Əbülyəsdir bu zəmanəyə süpəhdar,
Yağını oda yaxandır, ürəyilə dosta qəmzar.

O, inan bədəndə ruhdur, bədənə hər an gərəkdir,
Cana çün əql gərəkdir, necə əqlə can gərəkdir,

Özü dürr tökən buluddur, hünəri pələngə təndir,
Bir əli pələngboğansa, bir əli qızılşəpəndir.

Gülərək xəzinəsindən o, qızıl bağışlayar gah,
Yox, əgər qəzəblənsə, kül olar oduyla bədxah.

Döyüşə açanda meydan – ölüm yağdırar bulud tək,
Yox, əgər açarsa məclis, canını verəndi gerçək.

Sevinər görüş zamanı üzünü görəndə ruhlar,
Təzələr hər hansı əqli danışarsa, onda sirr var.

Üzünə baxarsa düşmən ürəyində kin, ədavət,
Əriyər qəzəb, küdurət, yerini tutar məhəbbət.

Nə qədər sevinse yoxsul yolun üstə zər tapanda,
Elə şad olur bu comərd zəri paylayan zamanda.

Susaraq danışmaz artıq, danışdıqda yoxsa məzmun,
Nə dinər, nə dinlər əsla, danışmaq deyilsə mövzun.

Günəşi özünsən, ey mərd, bu cahanda mərdlərin sən,
Böyüyə pənah duran da, kiçiyə dayaq da sənsən.

Sən özün gözəl bilirsen – ürəyim xeyrxahındır,
Fərəhim gülüşlərinindir, yasım isə bir ahındır.

Həmişə səninlə oldum, həmişə səninlə dostam,
Şad olub, ya qəmlənəndə bizə örtük oldu bir dam.

Sən ilə qazandım, ey dost, bu böyük şəhərdə şöhrət,
Şaha təqdim eylədin sən, mənə çatdı ondan hörmət.

Elə gün olubmu heç sən içəsən şərəbı mənsiz?
Nə evin olubdu mənsiz, nə də quş olubdu çəmənsiz.

Ulu hökmdar yanında mənə yer veribsən, ey dost,
Uca göylərin qatında pirə döndəribdən, ey dost.

Sənin hörmətinlə mən də alıram əcəb hədiyyə,
Səbəbinlə ol əmir də başıma salıbdı sayə.

Yetirir böyük məhəbbət mənə xətirin üçün şah,
Gah edir qızılla təltif, gah açır məqama şahrah...

Nə edim, coşubdu Təbriz həvəsi könüldə indi,
Elə şölələndi ruhum, ürəyim ud oldu, dindi.

Elə ki, səfər havası başıma salıbdı Təbriz,
Od olub, yaxıb sərəsər, canımı alıbdı Təbriz.

Eşidəndə o bu sirri məni dinlədi, danışdı,
Elə xoş, şirin danışdı, mənə bu kəlam tanışdı.

Dedi: "Qal yanımda, şair, bizi qoyma tökcə, yalqız,
İşimiz – könlüdən hər gün sənə yaxşılıqdı yalnız!

Əmir ilə məndən, ey dost, qalacaq sözlün də razı,
Bu cahan malından olmaz ürəyin min il tamarzı.

Burada adın-sanın var, hədəfə yetən kamın var,
Könül oxşayan, fərəhli səhərin, xoş aqşamın var.

Orada nəyin qalıbdır, uşağın, ya arvadımı?
De, edim nə varsa dərman, de, qalan gözəl qadımı?

Diləyin nədir, əzizim, kimi axtarıb gəzirsən?
Dolanıb bu gen cahanı niyə əl-ayaq əzirsən?.."

Eşidib, xələtimdən qızırtıb göyə əl açdım,
Eləyib dua onunçün, dilim ilə şirin saçdım:

Səni ilk səfərdə seçdim, yanaşıb önündə durdum,
Uca bəxtinin əliylə belə ali xeymə qurdum.

Sənin hörmətinlə etmiş mənə etinə böyükklər,
Duyaraq sözümdə sehri, eləyib sənə böyükklər.

Ürəyim açıldı, mən də görüb onları sevindim,
Sözünə olub xiridar, şur ilə həvəslə dindim.

Bu sənin əməllərindir, yadıma düşəndə bir-bir,
Ciyərim yanır ahımdan, dolanır başımda təsir.

Gözəl oğlunun camalı elə ki durar gözümdə,
O fərəh verən xəyalı dözümlü yorar gözümdə –

Ürəyim bulud tək ağlar, soyuq ahü nalə başlar,
Gah axar alovlu yaşlar, gəhi də sevincli yaşlar.

Ürəyimdə varsa hərgah kədərim dumanlı dağ tək,
Onu görmək ilə bir yol, əriyər kədər də yağ tək.

Bədənim canımla birgə canının fədası olsun,
Yaşayaq ürəklə cantək, əbədi ələm qovulsun.

Mənə lütf edib demişdin – nə ki yaxşıdan, yamandan,
Başına gələm nə varsa de ki, mən çıxım dumandan.

Necə sən buyurdun, ey dost, bu gözümlə görə nə varsa,
Danışım səbirlə bir-bir, ürəyin çox intizarsa.

Di eşit, Əmir Əcəllin kərəmi könülaçandır,
Əli pay verən, qılıncı dolu tək ölüm saçandır.

O qədər tutub əlimdən, mənə yaxşılıqlar etmiş,
Sənə söyləsəm, deyərsən – bu kişi nə çox şişirtmiş?

Nəzərinçə zirvəyəm mən, şüərə önümdə fərşdir,
Məni qaldırar səməyə, bilinər məqamım ərşdir.

Hələ görməyib o şahdan birisi bu cür məhəbbət,
Nə də ayrısında gördüm belə bir dəniz səxavət.

Onun ol müzəffər oğlu uca, ali qəhrəmandır,
O əmir – o şanlı Fərrux mənə ləl bağışlayandır.

Hələ söyləyim vüqarla, nələr eyləmiş də Məmlan:
Mənə bəxşişi az olsa – təzə bir xələtdi hər an.

Məni saxlayır yanında, dözə bilməyir fərağa,
Elə xoş baxır, vücudum sanıram dönüb çırağa.

Ümid eylərəm ki, torpaq ilə bir də bağışlar,
Qədəhim dolar sevinclə, üzümü sevinc naxışlar.

O Əmir Əbülqasım ki, onu ruh bilir zəriflər –
Danışar nə məclis olsa, adımı çəkər, təriflər.

Nəyi var verər, bağışlar, nəyi var əsirgəməz heç,
Alar hətta çoxlarından mənə çox xələt, deyər – seç.

Hələ sən bir az da dinlə, eşit, ol böyük şahənşah –
Ucalıq, şərəf, böyüklük ki, ona veribdir Allah –

O kişi, o şanlı cəmər, qocaman, şir ovlayan şəxs
Nələr cüləmiş mənimçün, edə bilmərəm inan bəhs.

Gəhi bir bəzəkli, yorğa tükü ağ qatır veribdi,
Gəhi zərxara və şaldan neçə top yatır veribdi.

Ya da göndərib şərəbi evimə o xalvar ilə,
O qədr veribdi bəxşiş, bu evim dolub var ilə.

Ürəyim coşur sevincdən, mənə ruh verir bu ad-san,
Deyirəm – bu şadlığında mənə tay olarmı Həssan?

O məni canından artıq, bədəninədən artıq istər,
Nə ki insan oğlu olsun, vətəninədən artıq istər.

Bu bədən, bu can onundur, bu cana var ixtiyarı,
O da mərdliyində Xosrov kimi şənlərdə diyarı.

Canımın səfası üçün iki cür səvab edibdi,
Biri – göstərib səxavət, biri də – söz öyrətibdi...

Sənə söylədiklərimdən daha çox səfa verən var,
Bir-iki nümunədir bu, yazıma sığışmaz onlar.

Hamısı nəcib əmirdir – qanı saf, südü təmizdir,
Tənimə canımdan, ey dost, nüçəbalarım əzizdir.

Mənə bəxş edərsə Təbriz nə qədr xəzinə, heyhat,
Səni yad edincə, qəmədən, ola bilmərəm, inan, şad.

Deyirəm – susuz, çərəksiz yenə birtəhər dolannam,
Mənə surətin gərəkdir, onu görmədikcə yannam!

Səni gördüyüm zamanlar ürəyim coşub-daşardı,
Buraxıb mələli könlüm, necə şadrəvan yaşardı.

O, şəhərlərin ziyası, o, qoşunların cəlahı –
Əli Ləşkəriyyə, ey dost, dediyim sözün camalı –

Elə şux və cəlvəkardı, elə xoş şəkərsaçandı,
Nə əzab çəkibse ruhum – dili incə bəhs açandı.

Mənə gər məhəbbətin var, mənə lütf edirsən hərəgah,
Bu könül səninsə, ey mərd, ona sən gəl, ol xeyirxah –

Şaha ver bu şəri, bilsin canımı üzübü həsrət,
Oxu, qoy sənəmdə görsün necə də coşur sədaqət.

O əgər səxavətindən mənə bir xələt də versə,
Aya yüksələr başım, bil, mənə nuş olar bəhərsə.

İstərəm ki, el yanında o şahın cəlahı artsın,
Nə qədr paxıl, rəzil var – özü öz qanında batsın.

Şəhərə gələndə hər yol o Əbülmüəmmər – Ustad,
Sevinər şəhərdə hər kəs, özü şad, xəyalı dilşad.

Ona da yetir duamı, de ki, çox salamı vardır,
Ona tay cahanda yoxdur, nə gözəl kəlamı vardır!

Daha bir vəzir də vardır, özü şux, fərasət əhli,
Hamının çıraqdır o, üzü nur, sədaqət əhli.

Ona da salam-duamı yetirib yüz hörmət ilə,
De ki, var xeyir-duası sənə əlli minnət ilə.

Hələ ol Əbül Fərəc ki, verimi bir asimandır,
Fərəfi hüduzsuz olsun, şərə düşməsin, amandır!

Yetir əvvəla salamı, de ki, yollanıb, ətədir,
Hamının varıyla mülkü, canı da ona fədadır.

Daha bir əziyyətim var – deyəsən Əbu Əliyə –
O bizim şərəfli ustad, o əliaçıq vəliyə –

Ki, qulun duaçın olmuş, sənə baş əyir könlüdən,
"Görüm olmasın bu dünya ona dar" – deyir könlüdən.

Yenə minnətim budur ki, yetir öz dilinlə, Məmlan –
Eşidib xəbərdar olsun ona alqışım var hər an.

Canımı fəda da etsəm, yeri var o şəhriyara,
O fəda edib xəzinə nə qədər bu bəxtiyara!

Bu da son təmənnam olsun – Əlini öp hər gün, hər an,
O sənin gözəl balandır, onu saxlasın bu dövran.

Sən özün bir alicahsan, sənə min-min alqış olsun,
Nə qədər varınsa düşmən, payı dürlü qarğış olsun.

Qələm al, yazınla ey dost, şüəranı dindir hərdən,
Yaraşlıq xəttin ilə məni gəl sevindir hərdən.

Çata bilməsəm də cismən görüşüm özünlə, vallah!
Ürəyim gülər fərəhdən, açılar sözlə, vallah!

Mənə yaz, xəttin gözüme işıq saçandır,
O gözəl yazınla qəlbim gül açan, çiçək açandır.

Mənə yaz, o məktubunla ərisin kədərlə fəryad,
Mənə yaz, sözlənlə bir dəm olum hər bələdan azad!

O lələzli gözəl telləri ipək o nigar,
Edib bu könlümü eşqiylə min bəlayə düçar.

Vüsah ilə qılır qəddi kimi könlümü rast,
Fəraqı qəddimi zülfü kimi qırıb qatlar.

Tutub əlində bir ox, qəməzində var bir ox,
Əlindəki ox ilə qəməz oxunu bir atar.

Əliylə qəməzi əslində bir hədəf aldı,
Nə o yanıldı; nə bu, könlümü edəndə şikar.

Verər o qəməz oxu dostuna həmişə əzab,
Əlindəki ox ilə düşməni qoyub ağlar.

QITƏLƏR

30

Vəfa quşu, Hüma quşu bu dünyadan qanadlandı,
Uçdu birlik ələmindən, bəs haranı yuva sandı?

Ürəyimin al qanından üfük elə dalğalandı,
O dalğadan qərbin belə ətəkləri al boyandı.

Yelkənimi dənizlərdə açdı kədər fırtınası,
Qəm boynuna aldı canı... Can viran bir gülüstandı.

31

Mənə o vəfasız dedi bivəfa,
Onun vardır hər bir sözündə cəfa.

Vəfasız görürmi məni dost olan –
Ki, düşmən də məndən görübdür vəfa...

Məgər bir kəsin incidər canını,
O kəs ki, ona könlün etmiş əta?

Mən ondan yamanlıq da görsəm əgər,
Ona yaxşılıqdır əlimdən cəza.

O, könlündəki fikri almış dilə,
Budur fikri – düzgün xəta olsa da!

Həmişə nədən, qarşı çıxmış mənə,
O kəslər ki, dost olmuşam onlara?

Sözüylə işi bir-birin tutmayan,
Salar yaxşı işdən qəzanı yada!

32

Gözəllər firqətindən pis bu ələmdə əzab olmaz,
Mənim tək yar fəraqını görəndə xürrü xab olmaz!

Günahkarlıq nədir, xatırlamazdı kimsə aləmdə,
Desəydin, axirətdə hicrdən bədtər əzab olmaz.

Fəraqı dərdinə mən düşmədən o mahrüxsarın,
Sanardım bunca dərdi çəkməyə qəlbimdə tab olmaz.

Əyildi qamətim, zülfü kimi, yarın fəraqında,
Könüldə həsrəti, boynumda zülfü tək tənab olmaz.

Alıb da səbrimi, aramımı, məndən uzaqlaşdın,
Edirsən bağrımı hicran odunda sən kabab, olmaz!

Üzün rəngində göz yaşım, saçın rəngindədir bəxtim,
Belə qarğa qanadı, öylə hər yerdə şərab olmaz!

33

Apardı könlümü, verdi mənə könlünü bir dilbər,
Mən ondan razıyam, şaddır o da, çox razılıq eylər.

O, mənsiz mey ələ almaz, o məndən ayrı əylənməz,
Həmişə kaş belə olsun, belə keçsin bütün günlər.

Necə yandım fəraqında, salanda yadıma hərdən,
Keçirdi ah ilə, fəryad ilə ömrüm uzun illər.

Mənəm asudə yarımından, niyə asudə olmaz o?
Məgər bilməz, dönüb dövrən, çıxıb yaddaşdan ol qəmlər?

Sən, ey şümşad şaxında açan azadə bir susən!
Sən, ey diba, sədəf içrə olan şahənə bir gövhər!

Səni hər kəs ki doğmuşdur, o doğmuş eşqi qəlbimdə,
Sənə kim qəsd qılmışdır, o vurmuş qəlbimə neştər.

Budur qorxum ki, könüldən mənim eşqim uzaqlaşsın,
Mənim könlüm də, canım da sənindir, ey mələkmənzər!

EYN-ƏL-QUZAT MİYANƏCİ

Eyn-əl-Quzat Miyanəci h. 492-ci (1099) ildə Həmədanda doğulmuş, 525-ci (1131) ildə kafir elan edilərək edam olunmuşdur.

Dövrünün böyük filosofu, sufi alimi, görkəmli ədib və şairi. Şərqdə geniş şöhrət tapan "Zübdətül-həqayiq", "Təmhidat", "Nameha" və Şəkva əl-qərib" adlı əsərlərin müəllifidir. İbn Ərəbidən çox qabaq panteizmin nəzəri əsaslarını işləyib hazırlamışdır. Farsca yazdığı "Təmhidat" ("Müqəddimələr") və "Naməha" ("Məktublər") Azərbaycan sufi ədəbiyyatının ən parlaq nümunələrindədir. Bu əsərlər hələ orta əsrlərdə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur. "Ərəb dilinə və ədəbiyyat elmlərinin təmrininə giriş" adlı kitab yazdığı barədə də məlumat vardır. Bədii yaradıcılığı janr baxımından zəngindir.

RÜBAILƏR

1

Bir şəhid olmaqdır arzum, ey xuda,
Ucuz üç şey də ver mənə dünyada.
Ey dost, mən deyəni söyləsən əgər,
Həsir ver, neft gətir, od vur sonra da.

2

Eşqində görək hasil ola, o, yoxdur.
Ümiddə görək sahil ola, o, yoxdur.
Səbr eylə deyirsən ki, işin yaxşı olar,
Qəlb ola, ona qabil ola, o yoxdur.

3

Axşam qucaqladı yenə yar məni,
Qəhr ilə qul etdi o dildar məni.
Eşqindən coşaram, – dedim, – ey sənəm,
Öpərək susdurdu o nigar məni.

Gahdan ürəyi zülfünə qurban edəmə,
Nərgizlərinə töhfə göhi can edəmə.
Səndən gen olub aciz olan dəmlərdə,
Səndən sənə, ey dost, ələman edəmə.

MƏSNƏVİ

Ey Həmədan, axdıqca qoynuna bir ölkədən –
Güclü yağış selləri səni dirçəltdi həmədan,

Ey Mavşan, sən içirsən ancaq vadi dəmcisi,
Təmizlənir nə o cəb tərpağının acısı?

Görcək sizi, ürəkdə vətən eşqi çağlayar,
Düz sözdür: sadiq oğul qürbətə həy ağlayar.

Olsaydı bu zavallı könlüm tamam dəmirdən,
Onu qürbət mum kimi əridəcəkdə birdən.

Dərd-qəmi məndən alıb, fikir çəksə qarğalar,
İnan qəmdən, qüssədən nara rəngi ağarar.

O qəmlər ki, mənim var, dağları da parçalar,
Amma bir bax, səbrimə dost-düşmənlər də əl çalar.

ŞİHABƏDDİN SÜHRƏVƏRDİ

Şihabəddin Əbülfətuh Yəhya ibn Sürəvərdi h. 549-cu (1154) ildə Azərbaycanın Sürəvərd adlı kiçik bir şəhərində anadan olmuş və 587-ci (1191) ildə dinsizlikdə ittiham olunaraq Hələbdə edam edilmişdir.

Görkəmli filosof və şair kimi tanınan Ş.Sührəvərdi ilk təhsilini Marağada almış, fəlsəfə və fiqh elmlərini öyrənmiş, sonralar bir sıra Yaxın Şərqlərlə əlaqəli səyahət etmişdir.

Şərqdə işraqilik fəlsəfi sistemini yaratmış və onun əsaslarını şərh edən "hikmət əl-ışraq" əsərini yazmışdır. İbn Sinanın "Əl-İşarat" əsərini şərh edən "Şərh əl-İşarat bi-l-farsiyə" kitabının müəllifidir. Şagirdlərindən Şəmsəddin Şəhrəzuri onun 45 əsərinin adını çəkir.

Bədi yaradıcılığın nəzəri məsələlərinə dair əsərlər də yazmışdır. Yaradıcılığında alleqoriya və hekayə janrları əsas yer tutur. "Bustan əl-qülub" ("Könlülər bağı"), "Nəğmət əl-səməviyyə" ("Göy nəğmələri"), "Risalat əl-teyr" ("Quşlar haqqında risalə"), "Munis əl-üşşaq" ("Aşıqların dostu"), "Ruzi ba-cəməati-sufiyan" ("Bir gün sufilər arasında") və b. əsərləri məşhurdur.

Məni ölmüş bilib qəmə qərq olan,
Ağlayan dostlara çatdıran xəbər:

Elə bilməsinlər ölmüşəm artıq,
Hədərdir qüssələr, hədərdir qəmlər.

Bir quşdum qəfəsdə, dünya-qəfəsim,
Uçaraq boş qoydum onu sərbəsər.

Allahı görürəm burda gözümlə,
Bunu xələqə gizli verirəm xəbər.

Ruhları çıxarın bədənlərindən,
Onda haqdan sizə görünər əsər.

Dəhşətə gəlməyin can verən zaman,
Bu, yerdəyişmədir, köçə bərabər.

Bizim ruhumuzun mayası birdir,
Bir şeydən yoğrulub bədənə yeksər.

Mən sizi görürəm özümdə hər vaxt,
Mənim özümsünüz hamı sərəsər.

Hamımız üçündür xeyir olanlar,
Hamıya ziyandır üz verərsə şər.

Mənə bu rəhminiz özünüzdür,
Gedərsəm, hamıya bu növbə gələr.

Fəna buynuzunda durur bu dünya,
Kim qalsa qayğıma, özü güclənər.

Həmd olsun, şükr olsun qadir Allaha,
Budur vəsiyyətim sizə, ey bəşər!

2

Çox millət yox oldu ulu dünyada,
Hardadır saraylar, məscidlər harda?
Ömür gedir əldən, işrətə can at,
Nemətə göz yumma, fanidir həyat.
Xoş günlərin ipi əlinə keçəcək,
Nemətə laqeydlik hökmündən əl çək.

3

Aşiq öz sirrini açarsa bir dəm,
Qıyacaq canına bir vicdanı kəm.
Gizlətsə ürəkdə, yaşlı gözləri –
Eşqi əyan edər, artar kədəri.

4

Dadını–duzunu itirdi dünya,
Yalandır, sünidir yenilik burda.
Xaindir insanlar, xaindir yeksər,
Çoxu etibarsız, çoxu hiyləgər.

Düz yola hiyləyə sədd çəkib onlar,
Üstündə tikan da ökib məlunlar.
İmanı, dini də tamam atıblar.
Əsilli–nəsilli itib batıblar.

5

Çöllərdə gəzir o ahu, ceyran,
Yormuş yazığı quru biyaban.

Bilmir ki, hara gedib dolansın,
Dincəlmək üçün bir an dayansın.

Çöllərdən uçur yanar küləklər,
Tozlarla dolub qara bəbəklər.

Can pörşələnir susuzluğundan,
Keçməz belə hal su ilə ondan.

Qəlbindəki hissi atsa birdən,
Rəhm eyləyəni olar, inan sən.

Lakin ciyəri yanar alovdə,
Qalmaz küllü də alovdə, odda.

Fəryad elədim yola salarkən,
Ahudan o gün mən ayrılarkən.

Kaş yanmaya ayrılıq çıraqı,
Ta gəlməyə bir qəmin sorağı!

6

Ey Səd, dayan qonağım ol sən,
Bax gör ki, solub bu yer, bu gülşən.

Qəmlərlə hey ağlaram mən indi,
Yaş da bu gözümdə bax, tükəndi.

Qurbanın oia bizim bu daxma,
Düş, mehmanın ol, kədərlo baxma.

Bir anlığa gəl, gəccəm dayansın,
Ruhumda vətən günü oyansın.

Kim Kəbəni cüləso ziyarət,
Könlündə tapar o, eys-ışrət.

Karvanları başsız qoyublar,
Süngü gücünə yıxıb soyublar.

Kim nə dinləyibse, nail oldu,
Minədə mənəm ünüm boğuldu.

Fəryad elədim ki, qaydanız var,
Minədə şikarı ovlamazlar.

Söylə, dedi ki, kimi deyirsən?
Parlaq bir üzü nişan verib mən;

Göstərdim onu: durub utandı,
– Ovçu özüməm, – dedi, dayandı.

ƏBÜL-ÜLA GƏNCƏVİ

Nizaməddin Əbül-Üla Gəncəvi XI əsrdə Qətran Təbrizi tərəfindən əsas qoyulan Azərbaycan poeziya məktəbinin davamçılarındandır. XI əsrin sonlarında Gəncədə doğulmuş və təhsilini də burada almışdır. Şair kimi geniş şöhrət qazanıb II Manuçöhr sarayına dəvət edilmiş və Məliküşşüəra (Şairlər padşahi) təyin olunmuşdur. Saray ədəbi məclislərində yaxından iştirak etmiş, Şirvanda yüksələn mədəni hərəkata yaxından kömək göstərmiş, "hökmdarın yaxın məsləhətçilərinin başçısı" adına layiq görülmüşdür.

Ədəbi irsinin az bir hissəsi bizə gəlib çatmışdır. Azərbaycan ədəbi məktəbinin ənənələrini ləyaqətlə inkişaf etdirən bu sənətkarın əsərləri onun özünəməxsus orijinal yaradıcılıq siması olduğunu aydın göstərir.

I

ŞİRVANŞAH MANUÇÖHRÜN MƏDHİ

Təbim bulud kimi, sözlərim gövhər,
Qəlbim bir dəryadır təlatüm eylər.

Dilimdir satdıran bu gövhərləri,
Zamandan üstündür onun dəyəri.

Müasirlərimdən mənəm irəli;
Layiqdir öyünmə mənə gəncəli.

Yeri var, şairlər öyrənsə məndən.
Mənəm hamısından irəli gedən.

Bu Əli Dəqqaqın ağı nazlanar,
İncə nöqtələrim nə zaman parlar.

Əli İbn Sina ifixar edər –
Dərin sözlərimi haçan eşidər.

İmadi dünyadan etdikdə rehlət,
Ondan qalmış mənə böyük şərəfət.

Hökim Sənai ki, dünyadan doydı,
Bütün parlaqlığı mənimçün qoydu.

Şerimdə ifadə, rütbə, güc, səfa;
Həm atəşdir həm də su, torpaq, hava.

Əgər od, su kimi kəskindir sözüüm,
Nədən yel, torpaq tək zəliləm özüm?

Əlli beşə çatdı, şükr olsun, ilim,
Altmışa çatmamış büküldü belim.

Qozbeləm, əyilmiş çəngə bənzərəm,
Elim eşitdikcə nalə eylərəm.

Uzun illər boyu ömr eylədimse,
Təpmədim doğru yar, vəfalı kimsə.

Paxıllıq eyləyəm min düşmənim var,
Durmuşlar canımın qəsdində onlar.

Mənim tək ariflər paxılsız olmaz,
Mənim tək alimlər düşmənsiz qalmaz.

Hər yerdə saçaram işıq, ay təkin,
Burda Süha kimi olmuşam itkin.

Gah mənim şerimə əl gəzdirərlər,
Gah da al qanımda girib üzərlər.

Bir söz qalmamış ki, adımdan, inan,
Deyib yazmamışlar onlar yalandan.

Ən pisi budur ki, demişlər şaha –
Nədimlər başçısı o, Əbül-Üla –

Xəbərcilik edir səndən düşməne,
Dağdır sirrini hər bir yetəne.

And olsun Davudun ağlar səsine,
Tufanlar qoparan Nuh naləsinə.

And olsun Əyyubun müsibətinə,
Yəhyanın müqəddəs, pak ismətinə,

Tövrətin, İncilin əzizliyinə,
İbrahim söhfinə, Bətha şəhinə,

Merac gecəsində olan izzətə,
Hacılar çatdığı böyük hörmətə,

And olsun Kəbənin qara daşına,
Səfayə, o dağa, Zəməm yaşına,

Arifə, alimə və zahidlərə,
Məscid sofsinə, mücahidlərə,

Aşkarda, gizlində nə demiş düşməni,
Mənə tutduqları hər bir eybdən –

Pakam Məhəmməd tək kafər sözüəndən,
Kəbə evi kimi müqəddəsəm mən.

Yusif qurdu kimi Yusif yemədim,
Yəhya nəfsi kimi, xəta demədim.

Kandarın olmuşdur Allah dərgahı,
Yer üzünün sənən adil padşahı...

Kimsənin başını kəsməzsən heç vaxt –
Qələmdən başqa ki, etməsin qələt.

Deyərdim helmdə yüksək dağ sənə,
Səs yerində versə bəşərə mənə.

Sənə səxavətdə deyərdim dərya,
Dalğalanan zaman etməsə qovğa.

Əldə, elmdə, helmü səxada –
Olmamış sənin tək bir şah dünyada.

Nə rəyin mənasız, nə ədalətin,
Nə helmin məcburi, nə səxavətin.

Səxa ovucunda qart daş mum olar,
Qılıncından daşlar qana boyanar.

Lütfündən ətr alsə xurmalıq əgər,
O daim tikansız xurma yetirlər.

2

QİTƏ

İllərcə gizlədim onu əğyardan müdam,
Verdim o şuxə gözlərim üstündə yer fəqət.
Ol şux baxışlı gözyaşımın sadə tiffi tək,
Gözdən yüyüdü, üz-gözümə çıxdı aqibət.

3

XAQANI HAQQINDA

Məni zəmanənin doğdu anası,
Dünyada yüksəklik, hünər ustası.

Arandan çıxmışam, altmış yaşım var,
On altı il etdim Şirvanda qərar.

Zəif bir qocayam, şahı vəsf edən,
Demirəm Keyxosrov, Keyqubadam mən.

Sual etsən məndən, ey Əfzaləddin,
Özün doğrusunu eylərsən yəqin.

And olsun o əziz canına, səndən –
Xeyli narazıyam, düzünü bilsən...

Mən sənin ustadın, həm də qaynatan,
Sən mənim övladım, göz işığımsan.

Sən məni özünə seçərkən ustad,
Verdim qızımı da, olasan damad.

Sənin təliminə bel bağlamışdım,
Sənin şairlikdə dilini açdım.

Səni o xaqana özüm göstərdim.
“Xaqanı” adını sənə mən verdim.

Nədəndir od kimi üstümə coşmaq?
Nə sən odsan, susan, nə mən yel, torpaq!

XAQANI ŞİRVANI

Əfzələddin İbrahim Xaqani Şirvani h. 520-ci (1126) ildə Şamaxıda doğulmuş, h. 595-ci (1198-99) ildə Təbrizdə vəfat etmişdir.

17 min beytlik qəzəl, qəsidə, qitə və rübailərdən ibarət "Divan"ı dövrümüzə kimi gəlib çatmışdır. Bu "Divan" ilk dəfə 1878-ci ildə 1582 səhifədə Laknauda (Hindistan) daş basması ilə çap olunmuşdur. "Divan"ın Bombay, Tehran, Təbriz və s. nəşrləri də var.

H. 551-ci (1156) ildə 3200 beytlik "Təhfətül-İraqeyn" ("İki İraqın təhfəsi") əsərini bitirmişdir. Əsər Mosul vəzirli Cəmaləddinə ithaf edilmişdir. "Təhfətül-İraqeyn" poemasında Xaqaninin fəlsəfi görüşləri, feodal mühitinə münasibəti öz əksini tapır.

Ayrı-ayrı illərdə dövrünün görkəmli şəxsiyyətlərinə yazdığı "Münşəat"ı ("Məktublar") 1967-1970-ci illərdə "Ərməğan" və "Fərhəngə-İranzəmin" jurnallarında, eləcə də Təbrizdə universitetinin "Məcəllə"lərində nəşr olunmuşdur.

MERATÜS-SƏFA

Mənim könlüm müəllimdir, dizim üstə dəbistanı,
O şagirdəm ki, öyrəndim, sükut ilə əlifbanı.

Nə hər dizdən olar məktub, nə də hər şagird əzbərxan,
Nə hər qətrə olar nisan, nə hər dərya sədof kanı.

Dizim məktəb deyil yalnız, o, Nuhun gəstisi timsal,
Qənim – Cudi dağı, gözden axan yaş – Nuh tufanı.

Bu cür insanlara Cudi dağı ancaq topuqandır,
Dizinə onların çıxmaz su, tufan tutsa dünyanı.

Deyil bu məktəbə layiq, o kəs ki, dalğası yoxdur,
Onun dörd tufanıyla çuşa gəlməz cismü ərkani.

Dizi məktəb olan kəsə də gərəkdir bir hümmət olsun ki,
Özündə it kimi diz çökdürə bilsin o, arslanı.

O insan ki, dözüb dərdə, baş öyməz mərdə, namərdə,
Onu diz çökdürə bilməz, tutan dördəlli dünyanı.

Olar Xıız öz zamanında, bu mənanı bilən insan,
Yaşar, ecazə aciz edər Xıız ilə Musanı.

Onun təlqininin şərhi sükut ilə olar təvil,
Bütün təlim müşkülüdür, cəhalət isə bürhanı.

Mənim öyrəndiyim ilk söz bu məktəbdə "sücut" oldu,
Bələdir dil başa, lakin sücut hər dərd dərmanı.

Məni ilk dərsdə ustad dilimdən eylədim məhrum,
O dilli bərbətə dilsiz neyin üstündür əfğanı.

Qalarkən ney kimi dilsiz, dodaqdan can əta etdi,
Dedi: – Ney tək gözündən al nəfəs, – verdi bu fərmanı.

Məni təlqin butasında öritdi, yaxdı, ta məndə –
Nə şeytan hiyləsi qaldı, nə məğrur Adəm üsyanı.

Mənə öyrətdi çox şeylər, yazarsam cüzünü, çatmaz –
Səmanı dəftər etsəm və mürekkəb cümlə dəryanı.

O "əbcəd" ki, mənə ustad təlim etdi təcridi,
Saralmış çöhrəmə yazdı qızıl xətə gözüm qanı.

O gün ki, sirri yoxluqdan ibarət əbcədi bildim,
Unutdum varlığa bağlı olan hər bir müəmmarı.

Görünmə bilməməkdir bu qəribə məktəbin elmi,
Unutdum hafizəmdə yer tutan hər elmü ürfanı.

Qəribə elmdir, döndüm onunla sırf nadanə,
Əcəb ustad imiş, təlim edir o guya nadanı.

Necə ayinədə tuti görər öz əksini, lakin –
Gələr nitqə təcəübün, olar əksinin heyranı.

Ömür keçdi bu məktəbdə, hələ “əbcəd”dəyəm aciz,
Nə vaxt dərk eylərəm, aya, müəmmalı bu divanı?

Hələ körpə uşaqlar tək oyun ardındadır fikrim,
Bu hoqqabaz fələk heyran edir feliylə insanı.

Oyun həngaməsi qurmuş çocuqlar, bax, bu meydanda,
Yer heyran tək dayanmış, göysə dövr eylər bu meydana.

Budur, axır oyun bitmiş, yəqindir ki, çatıb axşam,
Günəş batcaq, bu adətdir, qaranlıq örtər hər yanı.

Görəndə təbimi əqlim düşər təşvişə, nəçarəm,
Şüurum var ikən təbim görək tərək eyləyə canı.

Necə Firəndən Musa qaçırdı çarəsiz, indi –
Mənim əqlim də qaçmaqda edir təqlid Musanı.

Bəhərsiz bir arı olmuş əgər nəfsim əzəl başdan,
Bu gün şadəm ki, şəhd ilə dolubdur nəfsimin şanı.

Onu mürtədiyə mail görüncə, adəti üzrə,
Açıldı sirri, mən nəfsin başın kəsdim də pünhanı.

Onu xəlvətdə dəfn etdim, məzarın qanla islatdım,
O qanlı qəbrə mən təlqin dedim ayatı-imanı.

Şəhidin qəbri zahirdə qan ilə islanar, amma –
Dolar mişk ilə daxildə, olar cənnət gülüstanı.

Təbiət kaftarı söksə bu qəbri, qorxmuram, çünki
Şəriət məhtabın etdim bu qəbrin mən nigəhbani.

Əgər nəfsin məzarında tikan bitmiş, nə dərdim var:
Tikan zahirdədir, sən batinə bax, gör gülüstanı.

Günəşdir hümmətim, Zəndlə Avestanın şahənşahi,
Minib ərşi, yatırmışdır dizi üstündə İsanı.

Bəli, dərvişdə hümmət günəş misli görək olsun,
Axı o, şahdan üstündür, nə yurdu var, nə samanı.

Süleymana bərabərdir hər hümmət sahibi dərviş,
O “rəbbi həbli” təblinin səsindən titrər eyvanı.

Cahanla can iki bütdür düşüb dərviş ayağına,
Tamahla ehtiyat it tək olub zəncirli dərbani

O İskəndərsifət Xızrın hava – taxtı, ağıl – tacı,
O aqıl sərxoşa süfrə – rizadır, can – mehmanı.

Xəzinədarı – fikr, ilham, keşikçi – şər ilə tovfıq,
Əsiri – nəfs ilə amal, qul etmiş çərxi, keyhani.

Nə hind cibalı tək qurmuş sitəmlə qəsri – “tağuti”,
Nə Çin xaqanı tək zülm ilə düzmüş tacə mərçanı.

Onun təslim ocağında odundur təxti sultanın,
Onun ixlas səməndinə nal etdik taci – xaqanı.

Azadlıq meydanında at çapırmaq könlünə düşsə,
Kosu – amal olar, əqlin ayağı – əldə çovqanı.

Mənim qəlbim evi göz-göz olub indi pətəklər tək,
Eşikdən sadədirsə, var içində bal dolu şanı,

Hörümçəklər toru zahirdə bir tül pərdəyə oxşar,
İçində, yoxdur əslində çibindən başqa büryanı.

Nəyə lazım balıq tək zahiri pullu, içi bomboş,
Sədəf ol ki, üzün sadə ola, qəlbın gövhər kanı.

İradə şahının getdim öpəm bir gün ayağından,
Məni taxta çıxardı, söylədi: öz mənzilin tanı!

Həvəs istərdi birlikdə mənimlə taxta öyləşsin,
Qolundan dartaraq, qovdum yanımdan mənə o nadanı.

Salındı süfrə, öyləşdim, nəyə lazım mənə nemət,
Qıdam öz duzlu göz yaşım, üzumdür zər nəməkdanı.

Məhəbbət camını verdi əlimə dost, şad oldum,
O camda Xıız içmişdir, deyirlər, abi-heyvani.

Belə bir mənzili görmüş dübarə hissə aldanmaz,
O məclis şimisin dadmış yeməz noğlu ilə həlvani.

Olar İsa kimi bayram mənim qəlbimdə hər anda,
Fəqirlik bayramında, bil könüldür təkcə qurbanı.

Mənə qəlbim dedi: ol fəqrə qane, baxma dünyayə,
Bir ac yurda, rəvadımı, dikə göz Misr sultanı?

Fələk mehtərləri ömrün atından saldılar nəfsi,
Bu otaqda nəyin vardır, qəhət almış bu səhranı.

Tapılmaz kəndlidə arpa, onu dövrən yandırmış,
Çörək olmaz o təndirdə ki, basmışdır su tufanı.

Tapılmaz heç bu xırmanda bir arpa, aləmi gəzsən,
Gözün çək arpadan, olma çörəkçün şah dərbanı!

Qoşulsa cahilə aqıl, əsər qalmaz kamalından,
Bir oğru olsa karvanda, çalar eşşəklə palanı.

Xəsisdir ruzigar, umma onun pay süfrəsindən kim,
Gecə-gündüz iki it tək qovar biçarə mehmanı.

Saqın sən bu ala itdən, amandır, felinə uyma
Ki, dişdən eyləmiş məhrum, dişilə bir çox aslanı.

Fələkdə varsa da bir cüt çörək, bir sünbül, aldanma,
Sən bir dəstə keşniş də deyil bu çərxin ehsanı.

Səmanın süfrəsində gördüyün nanparadən göz çək,
Dilənçi qismətilə göy qonaq saxlar Məsihani.

Tamah ölmüş, ona meyyit namazı qıl desəm, hardan –
Taparsan su? Tutub çirkab iraq üzdən bu dünyanı.

Təyəmmüm qıl, desəm yoxdur bu dünyada təmiz torpaq,
Şəhidlər qanına batmış bütün bərrü biyabanı.

Özünü bəsləyənlər bir gülə oxşar ki, gülşəndə;
Tikandır batını, ancaq geyib əyninə dibanı.

Ağan süfrə açan günlər bütün itlər edər bayram,
Acından ölsə də, aslan yeməz itlərlə ehsanı.

Səxavət sahibi tozlu tikəylə cənnəti aldı,
Nə baki, olsa da müflis, bu dünya fanidir, fani.

Nolardı, bircə bilsəydim bu dünyada nəyin artar –
Yeyib-içsən gecə-gündüz şərabi, noğlu, reyhamı?

Əmirə söylə bilsin ta ki, nəfs – it, civə sərəvətdir,
İtə həmkasə olmaqla gedər bədə şərəf-şanı.

Ölər bağa çanağında, çıxar əfi qılafından,
İlandan kəm deyilsənsə, soyun bu rəxti-əlvanı!

Süleymanəm demə, əvvəl yanından divləri rədd et –
Və ya zəncirlə, ya öldür, ya qov quli-biyabanı!

Sənin amir o ruhun ki, tapar yer bağı-cənnətdə,
Ona qoy olmasın məhbəs bu nəfsin qarə zindanı.

Xoşa gəlməz ki, şahənşah qayıtsın şad qürbətədən,
Otursun qəsrə rahət, unutsun yarü əyanı.

Bu aləmdən uzaqlaş sən, o aləm dərdinə qalma,
İki aləmdən üstündür tefəkkür əhlinin canı.

İki aləm iki gözlü tərəzidir, bunu bil ki,
Ədaləti çökə bilməz ilahinin bu mizanı.

İki aləmdə sərvət dərdinə namərd qalar ancaq –
Ki, Mizan xasdı Nahidə, o sevməz nəcmi-Keyvanı.

Ayaq torpağını al mərdlərin, başına tac eylə,
Qızıl tac alma, vermə oğruya sən sirri-pünhanı.

Deyil dərviş o kəslər ki, ola şah tacına məftun,
Gərək dərviş bir gözde görə dərvişlə sultanı.

Könül sultanı dərvişlər səfində xas yer tutmuş –
Ki, şah tacından üstündür ona dərvişin astanı.

Bütün dərvişlərin şahı olubdur Əhmədi-Mürsəl –
Ki, "Nun-vələqələm" Quranda sibt etmiş bu fərmanı.

Əgər dərvişsən, dərvişlərin əhvalına qal ki,
Günəş üryan ikən xələtlə şad eylər çox üryanı.

Cahanda yoxsul olduqca, daha artıq səxavət qıl –
Ki, meynə doldurar zərlə payızda bağı, bostanı.

Riyadır hər kəs istərsə səxavətə əvəz almaq;
Verib bir dirhəmi, on dirhəm etsin borclu yəzdanı.

Bacarmaz yaxşılıq pislər, müqəssirdir buna xilqət,
İlandan bal umarlarını, onun yoxdursa imkanı?

Arı sancarsa da bəzən, – bu nadir bir təsadüfdür,
Xəbər vardır bu haqda get oxu ayatı-Qurani.

Bacarsan, olma aludə cəlalına bu dünyanın,
Bu murdar daşı almaqla ölə, şad etmə şeytani.

Fəqirin xirqəsində bəxyələrdə rəmzlər vardır –
Ki, anlar "ləvhi-məhfuz"u açanlar bu müəmmarı.

Hamı dünyaya aşıqdır, biz isə qəmədən azadıq,
İtə aşıq olanlarda gərəkdir olsun it canı.

Sənə bir həftəlik bəxtin əgər yar olsa, şad olma,
Üçüncü həftədə başlar həmişə təzə nöqsanı.

Atarsa qol-budaq neysan ayında gərçək ağacı,
Onu xoşbəxt sanma, qarşılar pəjmürdə abanı.

Fələkətsiz səadət umma dövrəndən, yəqin bil ki,
Hilal iqbalına qarşı təbiət qoydu Sərtanı.

Düşünsən haqqını, yoxdur cahanda daimi iqbal,
Dönük, sərt üzlüdür, billah, onu sən yaxşıca tanı!

Saqın sən gücsüz ahından, gecə yatmır o, göz yummur,
Elə bil nizələr batmış gözüne kirpiyi sanı.

Tökər sübhə qədər qan-yaş gözümdən sel kimi məzlum,
Boğar zalımları rahat yataqda qanlı tufanı.

Əlac axtar qəza təqdirinə, sən əzdiiyin aciz –
Düşübsə torpağa, ahı yıxar ərşi-müəllanı.

Salıbsan Bijoni həbsə, sən ey Əfrasiyab, yatma!
Durubdur pusquda Rüstəm, əlində tiği-bürəni.

Yatarsan məst, lakin yatmamış sən əzdiiyin məzlum,
Pilə qurdu kimi sazlar sənə tor çeşmi-giryanı.

Edibsən it kimi pislik, peşiman ol, "əl-əfv" söylə –
Ki, itdə eyləyər "əl-əfv", nəyin olsa peşimani.

Qocalmışsan, ölüm vaxtı nədir, nalan olursan sən?
Doğulduqda uşaq ağlar, tutar dünyanı əfğanı.

Qoyun tək bağlamış quyuq sənə dövrən, belindən at –
Onu, qoy gavü mahinin dağılsın qəsri, ərkanı.

Sənə dayə olub torpaq, südün əmdin, əmər qanın,
Bütün qanın o süddəndir ki, vermiş dayə püstanı.

Cavanlar qanıdır, içmə, əlində tutduğun bədə –
Ki, torpaq meynəlikdən qaytarıb öz içdiyi qanı.

Gözəl zalimlərin nəfsi kimi, xunxar bu dünyanın –
İçmiş olmuş məzarıstan, eşikdə bağı bostanı.

Xorasan bir hərəmdirə, Məlikşahdır ona Kəbə,
Səmərqənd bir fələkdirə, bir ulduzdur Qəder xanı.

Qəder xan öldü, bir gün də Səmərqənd etmədi nalə,
Məlikşah gətdi, bir kəs görmədi ağlar Xorasani.

Məlikşah “od-su” adlandı, su axdı, atəşi söndü,
Kül oldu, torpağa döndü, məkan qıldı Sifahani.

Vurarkən Səncərə şəbxunu Gurxan fətex adlandı,
Əcəl Gurxana şəbxun vurdu, kor oldu şəbistanı.

Görün Xaqaniyə hümmət necə imkan yaratmış ki,
Bu gün yüz fəlsəfə ustadını saymaz da Xaqani.

2

Şaham, mənim əlimdədir bu söz mülkü, söz diyarı,
Bü dünyada tək mənimdir söz mülkünün ixtiyarı.

Nadir–nadir mənaların Məryəminə ruh verənəm,
Uca, yüksək fikirlərin ələminə hakim mənəm.

Mənəm ağlın Şah Tuğanın əvəz edən qabil vəkili,
Fəzilətin gəlininə sahib olan cavanam, bil.

Geyib hikmət zirehini, çağırırım hərif bu dəm,
İhlamlardan süfrə açıb, uca səslə: – gəl, – deyirəm.

Mənim bakir sözlərimdir xasiyyətdə ruh tilsimi,
Mənim qəlbim nurlandırır ağlları işiq kimi.

Səhr düzən şairlərə sapı verən bil mənəm, mən!
Bütün şeir zərəbraları hey kimiya alır məndən.

O Həssanın qəlbini yeyən bu nəziminin həsrətidir,
O Söhbana şillə vuran bu nəsrimin qüvvətidir.

İlhamımın Burağı da hanstı yerdə salarsa nal,
Fələk onu döyüş üçün kəskin qılınc edər dərhal.

Mübaligə deyil əsla: “papağımdır – əzəliyyət,
Guşənışın insanlara don tikirəm – əbədiyyət”.

Yer üzündə kölgə kimi sakinəmsə; diqqət et bir:
Əsərlərim günəş kimi, mənzil–mənzil dünya gəzir.

Bu ustadın adı nədir? – biri deyir heyran–heyran,
O biri də soruşur ki: bu səhrkar gəlmiş hardan?

Qənaətin şahlarşahı əmr verən andan bəri, –
Uzansan da çatmaz mənə tamahın o boş əlləri.

Şirin mədhim əhl adama gözəl şərab olar hər an;
Tutiyanı qayırlılar ələm içrə turş qoramdan.

Dilim göylər xəznəsinin açarıdır, bunu bil sən,
Bu iddiam sübut olur Məhəmmədin sözlərindən.

Dəfinələr, xəzinələr içindəyəm hər zaman, bax,
Onlar isə inci tapmaq həvəsilə ələr torpaq.

Bu ələmə gələn gündən, ağlın mənəm bir çırağı,
Onlar isə kordur tamam, görməyirlər heç uzağı.

Dərrakəmin, qüdrətimin düşmənidir bu paxıllar,
Bax, bu sehri, xariqəni eyləyirlər onlar inkar.

Bir neçə haqq tapdalayan Yusifə də dedi hədyan,
Məhəmmədin sözlərini yalan saydı neçə nadan.

Məna yurdu Hindistanda Adəm kimi tutdum qərar,
Sənət yurdu Çində "mərdüm-giya" olmuş bu ulaqlar.

Qurşun kasa içi kimi qapqaradır ürəkləri,
Civə qabı ağzı kimi bərk bağlanıb ver əlləri.

Sanki onlar quldurluğun məktəbini bitirmişlər,
Küfrə qardaş olub, səfa dostlarını itirmişlər.

Mən ki, Misrin əziziyəm, ləyaqətsiz bu adamlar,
Bazarlarda veyillənib, orda-burda namus satar.

Haqlıdırlar bir səbəblə onlar olsa mənə düşmən,
Çünkü Süheyl ulduzu tək öldürürəm bicləri mən.

Peymanəmin damcıların onlar içir susuzluqdan,
Onlar mənim sirr süfrəmdən tör-töküntü istər hər an.

Beyinlərin laxladaram bir fil kimi zərbəmlə mən,
Çıxardaram ilan tək mən onları dərisindən.

Onlar – Ad qoşunu, mənim yel qanadlı qələmim var,
Onlar Yəcuc tayfasına, mənim nitqim bir sur olar.

Əbəs yerə özlərini Xaqaniyə bənzədirlər,
Heç gözəl yaz buluduna bənzəyərimi qaba süngər?

Qamışlıqda qarğuların görünsə də rəngləri bir,
Birisindən şəkər çıxır, digərindən quru həsir.

Misgin, məğmun eşidərkən şerimdəki fəhahəti
Beyni-başı alov tutur, artır mənə küdurəti.

Deyirlər ki, özümüzük dəniz güclü o Xaqani,
Bəli, onlar Xaqanıdır, ortasından atsan "qa"nı.

Əqlə ağır yük daşından mənim könlüm, bəyanımdır,
Qələm seyrə çıxan zaman söz üzəngi tutanımdır.

Zəmanəni xələq eyləyən bir Allaha and olsun ki,
Dövrən mənim dövranımdır, zaman mənim zamanımdır.

Şəriyyətin qıt olduğu bu əyyamda, aləm bilir,
Ac qəlbləri qonaq edən mənim şirin lisanımdır.

Dünya mənim narıncımın ətri ilə çulğalanıbdır,
Çünkü məna bağ-bağçası mənim yaşıl bostanımdır.

Hər axmağın hərzəliyi incitməyir əsla məni,
Bu dünyada yoxdur tayım, meydan mənim meydanımdır.

Cox tez çatır şərqə, qərbə mənim könül məktublarım,
Çün fələyin göyərçini mənim xəbər yayanımdır.

Mənəm məna yaratmaqda şairlərin peyğəmbəri,
Söz möcüzü varsa əgər, bu gün mənim bəyanımdır.

Sən, ey mənə pis söyləyən, bir gün şimşək səni vursa,
Ölüb getsən, bil, o şimşək mənim ahım, fəğanımdır.

Həcv edərkən söyüş söymək xasiyyətim deyil mənim,
Əlimdəki qələm mənim zərif məna yazanımdır.

Zaman başa vuranda Sənainin dövrünü,
Bu şeir dünyasında o gün Xaqan doğuldu.

Getdisə də Qəznədə bir sahir torpaqlara,
Şirvan elində sahir bir növcavan doğuldu.

Köçdüse də dünyadan bir xoşavazlı bülbül,
Köhnə evdə təzə bir tutizəban doğuldu.

Bir ölkədə öldüse yeganə söz ustadı,
Başqa eldə bir ustad şeiryazan doğuldu.

Getdisə də bir dahi üçüncü iqlimdən, ah!
Beşinci iqlimdə bir dahi insan doğuldu.

Tükəndi reyhanların ömrü, güllər açıldı,
Səhərin fəcri keçdi, günəş ondan doğuldu.

Məğribin yaxasında qəmərlə gizlənən zaman,
Məşriqin etəyində günəş lapdan doğuldu.

Qayıtdısa Mahmudun cismi qara torpağa,
Əhdimizin Səlcuqu o torpaqdan doğuldu.

Tarixlərə baxanda gördüm, Bəhmən ölənlərək,
Tarixdə İskəndər tək bir hökmran doğuldu.

Düz danışan Yusifin şirin dili susanda
Onun varisi Musa, bil, anadan doğuldu.

Əbu-Hənifə öldü axşamüstü, haman gün,
Şafei dan ulduzu çıxan zaman doğuldu.

Məhv etdisə gecənin əsərini zəmanə,
Gündüzün əlaməti oldu əyan, doğuldu.

Çox şükür, söz bağında çiçəklər töküldü, sə,
Budaqlar bəhrələndi, mənə, ürfan doğuldu.

Söndü axan bir ulduz, parıldadı şəhəbi,
Torpaq su içdi, ondan xoş gülüstan doğuldu.

Bir məsəl var, deyərlər: toyuq dən yedi, sonra –
Onun yumurtasından ləli mərçan doğuldu.

Xaqaniyəm, yer üzünə yayılmışdır şöhrətim;
Bu ələmdən xilas olmaq hikmətimdir, hikmətim.

Qırmış təmən cinlərini sənətimin xəncəri,
Bu kəskin dil mələklərdən olmuş mənəm qismətim.

Mələk üzli, bəd tiynətli fələk istər Cəmşidə –
Divlər bir qul olduğu tək, bəlkə ola xidmətim.

Yoxumsa da var-dövlətim, demərəm ki, yoxsulam,
Yoxsulluq bir varlıqdır, artar ondan şövkətim.

Bu dünyanın murdarlığı ələndən can qurtarsam,
Yusif olar suçəkənim, artar qədrim, qiymətim.

Xacənin mən istəyirdim töhfəsini rədd etmə,
Çünki belə töhfələrdən çox yüksəkdir hümmətim.

Xıız dilə gəlib, mənə dedi Kəbə adından:
Rədd etmə, bil ki, odur mənəm vəlinmətim.

GÖZƏLLİKDƏN ŞİKAYƏT

Könlüm yaxıldı od tək onun dadlı qəndinə,
Qəlbim üzərlik oldu yanan odlu dərđinə.

Xaqani bir azadlıq olan mülkdən gəlib,
Sənə ki, bənd ola fələyin hiylə bəndinə.

Bayram çağrı görəndə saralmış yanan günəş,
Düşdüm hilal tək mən onun nur kəməndinə.

Qoynu ipək, fəqət üreyi sələ bənzəyir,
Mat qalmışam bu fərq ilə mən öylə fəndinə.

Ağlar gözüm, yuyar üzümü intizar ilə,
Bir dәм, nolar, çatam sәnin o nuşxendine.

Ahım sinәmdә zәncirә döndü mәnim, haray!
Baxmaz, nә eylәmək ki, belә dәrdmәndinә.

Odlar sәnәr әsәndә soyuq yel, bu rәsmdir,
Ta sәnmәmiş odum yetişәn bir sәmәndinә.

Netmiş, görәn ki, sırğa, asıbdır qulağına,
Görcök düşürәm mән dә inan sırğa dәrdinә.

Daim mәнә nәsihәt edәр, bir qulam ona,
Yetmәz, heyif ki, taleyimiz bәxt hәddinә.

Xaqani bir dirәmlә alınmış onun qulu,
Satsa bu dәм söz açmağa әsla ki, hәddi nә?!

Bir arpaya o sünbülünü almayır göyün,
Әvvәl nә idi köhkәşanı, söylә indә nә?

Baxmaz hәyat gülşәninә, tәrk edib keçәр,
Vermәz qulaq o boş sözüne, pәnd-mәndinә.

Bir qönçә tәk o bağılı dil ilә çәkәр fәğan,
Sınmaz çinar kimi, dayanar köklü әhdinә.

Bir Xızrdır ki, guşәnişinlik edir bu gün,
Xızranә meyl edir daha Özkәnd kәndinә.

Böylә böyüklük ilә nәzәр saldı özgәyә,
Lәnәt bәla verәn bu zamanın hәpәndinә!

İt milçәyilә qartal olubdur hәmaşıyan,
Dәrmanı gör nәdir, onu seyr et ki, dәrdi nә?!

Qarğa deyil ki, meyl elәyә murdar әtlәrә,
Simurqdür, bilir fәlәyin feli, fәndi nә,

Hәрçәnd hәyat bәxş elәdi pak nәfәslә o,
Saldı nәdәnsә sonra mәni odlu Zәndinә.

Gün görmüsәn ki, sәn suları qaldıra göyә?
Bax buzluğa ki, seyl dönüb çәşmbәndinә.

Bәsdir, od olubdur onun övladı tәbinin,
Övladә bax ki, fәxr yaranmış o Zәndinә.

Nakәs görәndә bal ilә mey tәk bu sözlәri,
Tez turşudar üzün nә deyә, ya nә cür dinә...

Zәrdüştün atәşi görәр isә bu schrimi,
Söndürmәyә sәpәр suyu Zәrdüşt Zәndinә.

7

ATAM USTAD ӘLİNİN TӘRİFİ

(ixtisarla)

Göydә bulud bәnzәyir zülf-i-pәrişanına,
Var günәşin oxşarı çöhreyi-tabanına.

Şirlәri etmiş әsir pәncәsi sevda ilә,
Dözmәyib hәç bir zireh navәki-müjganına.

Çöhresi güldән gözәl, lәblәri qәnddән şirin,
Duzla çörәk bәxş edib mehr ilә mehmanına

Göylәr alır rәngini yerdә mәgәр qönçәdән,
Bәnzәdir öz halını püsteyi-xәndanına?

Baxma ki, bir az mәнә lütfü azalmış onun,
Ömrü boyu borcluyam şöhrәtinә, şanına.

Verdim ona könümün dağımı, gözyaşımı,
Kim vuracaq böyle nəqs dilberin eyvanına?

Keçdi ömür dərd ilə, çaldı göyə dırnağım,
Böyle ağır qəmlə mən dözmərəm hicranına.

Öz gülüşüylə verib odlu nəfəslər mənə,
Böyle odu salmaram yar gülüstanına.

Deyləmimizdir bizim, mənşə bu ünvan ilə
Hindli kimi tabeyəm daimi fərmanına.

Eşq deyir şövq ilə söylə ki, Xaqaniya,
Yarım əzizdir, olum qurban onun canına.

Dairə çəkdi dünən bir ata tək gördü o,
Harda olam, bağliyam ləl ilə mərcanına.

“Sanci-zərrinəməl, piri-sənəət Əli”
Gəlməz o beyzalı əl sənəti meydanına.

İkinci mətə

Eşq zərif dürdür, can da onun ümmanı,
Qəlb əcəmi bir gözəl, eşqin onun dastanı.

Can sağ əlilə döyür qapısını vəhdətin,
Sol əl ilə yoxlayır qulluğuna imkanı.

Qoyma könül aynası paslana gözden düşə,
Eşq alıb gəzdirir bir belə pak aynanı.

Əql susuzdur yanır, hümmət onun həsrəti,
Təşnədir o camına, süfrəsi can dərmanı.

İlk yaranırkən həyat ilki könül xələq olub,
Dairədə olmayıb nöqtəsinin dövrünü.

Əmn-amanlıqdadır könümüzün qasidi,
Şəminə pərvanədir yer üzünün divanı.

Gövhərə bənzər könül, qiyməti həddən ziyad,
Bir əbədi feyz onun dəhrdə adı-sanı.

Ancaq onu qorxudan gildə ediblər nihan,
Bir də çətin aşkara bir elə imkan hanı?

Qəlb ayaq döydü hey sinədə fəryad ilə,
Tapdaladı aləmi hiddət ilə cövlanı.

Qəlb səmədən gəlib, yerdə yaranmazdı o,
Odlu ki, oynar belə varlığının hər anı.

Oldu könül mənzili dağlı əlindən sənin,
Ah, necə süsləndi gör nəqşin ilə eyvanı.

Yusifü saldın əcəb sən belə bir zindana,
Sonra qızıldan qıfıl aldı onun zindanı.

Bir gözəli salmışan sən ayağın altına,
Milçəyini qovmuşan, rahat ola ta canı?

Palçıq at üstündəki qəlb nə cür şad ola,
Rəxşə gərəkdir onun hökm eləyə fərmanı.

Bayraq olubdur könül, səbr elə, olsun vəzir,
Ta başa çatsın onun yeddi geniş ormanı.

Böyle könül söhbəti hasili Xaqaninin –
Bağlıdır xoş söhbətə dini ilə imanı.

Söylədi, Xaqaniya, eşq uca sövt ilə, –
Nə böyük işdir, oyan, gör ki, nədir peymanı.

TÖHFƏTÜL-İRAQEYN

(parçalar)

FƏXRİYYƏ

Sənətkarlıq nədir, bilmək istəsən,
Gəl onun sirrini sən məndən öyrən.

Kamal mayasında bir zərrə idim,
Günəş məqamına qalxıb yüksəldim.

İndi söz günəşi aləmdə mənəm,
Şairlərdən üç qat ucadır rütbəm.

Dövrəmdə ay kimi gəzirlər onlar,
İlham mayasını məndən alanlar.

Mənsiz bir heçdirlər, parlasalar da,
Ardımca sürünər onlar dünyada.

Gecə solğun işıq saçsa da qəmər,
Günəş doğan kimi o gözdən itər.

GÜNƏŞƏ XİTAB VƏ QIZILI MƏZƏMMƏT

Uşağa xoş gələr qırmızı, sarı,
Kişi getməz lələ, qızıla sarı.

Gül-çiçək oxşayır qızıla, lələ,
Odur tez solaraq, verilir yelə.

Pislik zatındadır qızılın əslən,
Ölümə məhkumdur hər pislik edən.

Hər kim qızıl yığıb töksə kisəyə,
Kisə tək boğazı keçər ilgəyə.

Kimin qızıldadır gücü, yəqin bil,
Qızılın quludur, sahibi deyil.

Bir möhnət odudur cana simü-zər,
Düz olar qızıla deyilsə "azər".

Zərdüştün adının əvvəlidir "zər",
Zərə arxalanır atəşpərəstlər.

Zər nədir? Sönmüş bir atəşdir, ancaq
Ona mən deyərdim: bir ölü torpaq.

Ürək çeşməsindən tutulmuş gözü
Belə sönmüş odla açılmaz, düzü.

Tamah dəmirindən geyinsən paltar,
Qızıl o paltara miqnatis olar.

Bu dəmir geyimi çıxarsan əgər,
Qızıl miqnatisi səndən əl çəkər.

Qızıl həm oğrudur, həm də ki, dilbər:
O ikiüzlüdür, ondan üz döndər.

Bütə oxşasa da o dilbər pəri,
Sındırmağ lazımdır elə bütləri.

Qızıla Xaqani salınca nəzər
Dedi: bütperəstdir qızılperəstlər.

O, büt sındırmağı öyrənib çoxdan,
Atəşpərəstliyin qaçmış odundan.

Altbaşlı dünya arzular insan,
Qızıl yeddibaşlı ilandır, inan.

Kimin gözlərini pərdələyib zər,
Aynaya baxsa da, görməz o gözəl.

Sən ey gövhərlərə gözəl rəng verən,
Hər şeyə bir surət, bir ahəng verən.

Dünyada hər kəsə əziz, mehriban,
Hamiya dayə tək bir nəzər salan.

Günəş! Sən hər şeyə nüfuz edirsən,
Çox böyük, çox uca olsan da, bəzən –

Enirsən üstünə qara torpağın,
Ayağı altında hər bir alçağın.

Ey kimsədən işıq əsirgəməyən,
Məndən əsirgədin onu bəs nədən?

Dostdan üz çevirmək dosta nə layıq?
Bu sifət görünmüş, düşməyə layıq

Şirvan şəfəqinə qər q olub tamam,
Bəs niyə mən belə qaranlıqdayam?

Dərdimi açmağa bir həmnəfəs yox,
Xoş söhbət etməyə yaxın bir kəs yox;

Möhnətlə, sinəsi dağlı qalmışam.
Kimsəsiz, ayağı bağlı qalmışam.

Pars odu püskürür dodaqlarımdan,
Hind xəncəri edib qəlbimi şan-şan.

Qapı halqası tək asılıyam mən;
Sızlaram hər yetən namərd əlindən.

Bir daş parçası tək başsız, ayaqsız
Qaranlıq bucaqda qalmışam yalqız.

Başıma bir çəkcik zərbəsi dəydi,
“Əlif” qamətimi “mim” kimi əydi.

Bu qoca dünyanın ustadısan sən;
Xalqın qapısında həmişəlik sən.

Mən qapı halqası olmuşam, deyə
Ahım halqa-halqa yüksəlir göyə.

Elə ki, bu ahlar sinəmdən axır,
Mənim boğazımı yandırır-yaxır.

Möhtəşəm bayrağın yüksələn zaman
Min düyün açırısan. Nə olar bir an

Mənim də gözümün pəncərəsindən
Baxasan bir anlıq ürəyimə sən...

Çoxdur pəncərəsi günə baxanlar;
Hər halda mənim də bir pəncərəm var.

Kimin qapısına sən nur səpirsən,
Gəlir ruzusu da dal pəncərədən.

Nərgiz kor olsa da, şux baxışı var,
Başsızdır, lakin o qızıl tac qoyar.

Elə adamlara üzük verir sən –
Ki, onu torpağa atırlar həməni...

Üstündə bir qızıl olsa süfrənin,
O süfrəni yerə çırpmaqlar yəqin.

Balıq tək pulludur ancaq o insan,
Elmin dəryasında olmuş hər zaman!

Dövlət nə biliyin, nə hünərindir,
Mənsəb də, sərvət də nəkəslərindir.

Fələyin zatında qalmamış nişan –
İgidlik, sədaqət və adamlıqdan.

Fələyin dövrünü dəyişib artıq,
Günəş də anlayır ögey-doğmalığı.

Yox, bu dediklərim tamam əbədir,
Bunlar gəlib keçən ani həvədir...

Mən kiməm, qoy deyim bir az özümdən,
Verim öz nəslimdən sizə xəbər mən.

10

BABAM HAQQINDA

Sənətcə toxucu olmuşdur babam,
Mən də yavaş-yavaş söz toxuyuram.

Gecələr səmayə baxsanız əgər,
Pambıq tarlası tək görünər göylər.

O pambıqdan olar ipliyim mənim,
Bir sənət evidir ruhum, bədənim.

Mənim can evimdə ilham pərim var,
O iplik öyirər, arğaclar qurar.

Vəta, Adəm, Xıız və Musa üçün
Məna naxışları vururam hər gün.

Əgər istəsələr ləbbədə, dəstər,
Ruhdan toxuyaraq verrəm yadigar.

İstəsəm dindən də bir paltar tikmək,
Tikərəm, şübhəsiz, onu "Yasin" tək.

Fələkdə parlayıb ötən yollar
Tikirlərsə əgər bəzəkli paltar,

Təfəkkür odundan, ilham suyundan,
Mən də toxuyuram naxışlı dastan.

Bir möcüz göstərib mənalı sözdən,
Sudan, oddan paltar toxuyuram mən.

Layiqdir, göydəki üç bacı alsın,
Şərimi ləçək tək başına salsın.

İncəlik yaratmaq istəyən zaman,
Sənətin ecazkar karxanasından –

Mələklər başına mən qoyaram tac,
Eylərəm İsanın dərdinə əlac.

Özüm tor quraram ipəkqurdu tək,
Hörümçək kimiyyəm daima işlək.

Ancaq onun kimi al qan içməyəm,
Barama qurdu tək halal işləyəm.

Barama qurdusa söz toxusa əgər
Özünü o ancaq bizə bənzədər.

Hörümçək toxuyar naxışlı paltar,
Lakin bir ucundan onu tez yırtar.

Baram qurdusa edib qənaət,
Zahid tək evində yaşayar rahat.

Barama qurduyam, hörümçək deyil,
Ömrümü sürürəm halallıqla bil!

Gözəl gəlin kimi barama qurdu
Pərdənin dalında gizli oturdu.

Hər kəsin ki, belə gözü, qaşu var,
Pərdədə yaşamaq ona yaraşar.

Mənəm, bax, bu günün əziz insanı,
Mənəm söz toxuyan şair Xaqani.

İndi bir guşədə yaradıb hikmət,
Edirəm bir neçə sufiylə söhbət.

Xasların məclisi bəzənsin deyər,
Sözdən fərş toxuyub, edim hədiyyə...

11

ATAM NƏCCAR ƏLİ HAQQINDA

Atam nəccar idi, dərs alıb ondan
Oldum zəmanədə ustad sözyonan,

Sözün matqabilə çalışaraq, mən
Kaman düzəldirəm qövsü-qüzehdən.

Ağlımı qaldırsam göylərə əgər,
Yüz tayfa qarşımda xidmət eyləyər.

O rind ki, rəndəmdən çıxaraq yaşar,
Dövrün simasında bir telə oxşar.

Musa ağacıdır ağacım tamam,
Tuba budağından düzəlib taxtam.

Ağlımın davatı o ağacdandır,
O taxta mənimçin bir təxti-candır.

Təbim bəzəyərsə bu taxtı əgər,
Olmaz bir gövhər də ona bərabər.

Nuh hanı ki, ona verim yadigar,
Bu memar təbimdən səttarə, pərgar.

Nə qədər məskənim bu xoş məkandır,
O Şərvan deyildir, bir xeyrvandır.

Təsdiq etməsə də neçə xam kişi,
Bitdi Xaqaniylə söz yonmaq işi.

12

ATAM NƏCCAR ƏLİNİN TƏRİFİ

Atam, aləm bilir, Nəccar Əlidir,
Onun səxavəti elə bəllidir.

O məni böyüdüb, vermişdir çörək,
Mədh edəm, vəsf edəm onu mən gərək.

Sənətdə Azərdir, söhbətdə İsa,
Tabut qayırdı o, Xəliləsa.

Onun qayırdığı tabutlar, yəqin,
Qoyulur qəbrinə müsəvilərin.

O da bir Əliydi adda, ehsanda,
Mən isə Qənbərdim hazır fərmanda.

Azad ailənin başçısı atam.
Sevən ailəni mən qoruyuram.

Girərək qəlbimə o şəfqət ilə,
Könlümü oxşayar məhəbbət ilə.

Səhv edib, dadsaydım dünyada əgər
Canları məhv edən acı bir zəhər,

Satardı ən əziz hər nəyi vardı,
O zəhri məhv edən dərman alardı.

O, can sərf edərdi hər istəyimə,
Əgər quş südü də istəsəm. yənə,

Hansı yolla olsa tapardı, inan;
O mənə canını edərdi qurban.

Bəslədi, can quşum pərvazə gəldi,
Onun danəsindən yeyib yüksəldi.

O bir sultan kimi ömr verərkən,
Quş kimi hazırdım qulluğunda mən.

13

ANAMIN TƏRİFİ

Gər olmasaydı ana zəhməti,
Qazana bilməzdim heç bu şöhrəti.

Mənalər anası, o qoca qarı,
Rabiədir ki, yox tayı, oxşarı.

Rabiə söyləmək səhv olar ona,
O, bir Rabiyədi göy qızlarına.

O, hikmət evində bir baş hələmdi,
İsmət aləmində çox möhtərəmdi.

Adına Məryəm tək yapışmaz böhtan,
Zəhraya oxşardı verərkən ehsan.

Beşgünlük dünyada eyşi unudu,
Məryəm tək beşaylıq bir oruc tutdu.

Nəsturi qızıydı, möbədilərdən,
O, islam dininə gəlsə də, həməən –

Atəşpərəstliyə etmişdi vərmiş,
Qıllardı daima oda pərəstmiş.

Bu torpaq onunla gələrdi cana,
O bir Filakusdu, gəldi cahana.

Myastu yolunda əyləşərdi şad,
Siruni dilini bilirdi azad.

Belə qət etmişdi ağı, ilhamı –
Ki, qəbul eyləsin dini-islami.

Bir gün İncildən üz döndərən zaman
Onu cəlb etmişdi özünə Quran.

O, Züleyxa kimi bir xanım ikən,
Sonra Yusif kimi qul oldu birdən.

Hüsnə olmuşdur bir Rum gözəli,
Onu bəsləmişdi Nəcəşin əli.

Əzəl bağçasına vermişdi ürək,
Hüda pərdəsində o bəslənərək.

Quranı görəndə deyib: "la ilah",
Xaçdan və İncildən etmişdi ikrah.

Xaçə kəsildikcə o belə düşmən,
Xaç kimi, o, çarpaz olmuşdur həməən.

İsayə daima min dua etdi,
Xəlilin yoluyla inamla getdi.

Oyaqdır, yatmayır əsla bir gecə,
İbadət eyləyir dan sökülüncə.

Bu dinə qəlbində etiqad, inam,
Pərvini bir təsbeh çevirər anam.

Sufi tək paklıqda qazanmışdır ad,
Sonsuzdur ondakı inam, etiqad.

Eşqilə yaşayıb əbədiyyətin,
Əzəl möhrü ilə kəsmişdir kəbin.

Yandırmaq istərkən qəlbimdə çıraq
Qəlbini mum etdi, sözlərini yağ.

Zəfər çalmaq üçün, bunu da deyim,
Mənə sübh oxundan tikmişdi geyim.

Onun ruzisilə xoş olar halım,
Onun duasilə gülər iqbalım.

Onun hər sözündən alıram qüvvət;
Qəlbini mum etdi, verdi nəsihət.

Düşmənlər tənəsilə kəsilə yolum,
O zəif qarıdan güc alar qolum.

Onun duaları olmasaydı, ah!
Ömrüm puç olardı, yəqin, bir sabah.

Onunla fəxr edir şirvanlı olan;
Odur bu torpağa mənə bağlayan.

Üveys tək onunçün burada qaldım,
Özümü min dərdə, bəlayə saldım.

Onun haqqı çoxdur boynumda, bişək
Boynumda əmimin haqqı olan tək.

14

ÖZÜM HAQQINDA

Bir aşpaz qızıydı sevimli anam,
Odur ki, hər kəsi mənə doydururam.

Hikmət xəzinəsi öz məskənimdir,
Onunçün, məclisdə baş yer mənimdir.

Deyiləm zahiri gözəl bir çinar,
Nemət mətbəxiyəm, içimdə od var.

Yeriyib mətbəxə hər an girərkən,
Yuyaram səqfini saf su ilə mən.

Qazanım doludur, qaynar hər zaman,
Görməmiş kasamı sınımış, bir insan.

Yuya mətbəximi adlı-sanlılar,
Daima əlləri bal-yağla oynar.

Beyin qazanımda bişəndə hisslər
Dolar nemət ilə bütün məclislər.

Mənim mətbəximdən dad almaq üçün
Günəş də can atıb, dolanır hər gün.

Mənim mətbəximdən çıxırkən tüstü,
Göylərdə ənbərə dönər ölüstü.

O Məryəm sifətli gözəllər ki, var.
Mənim xörəyimlə iftar açarlar.

Məhdə, həcvdə təbim dəryadır,
Zaman süfrəsində sözüm halvadır.

Şərimi bir karvan əhli görəcəyin,
Deyər zəfəranlı plovdur yəqin.

Ruhla gəlir mənim plovum dada,
Ucaldır insanı, ruh vardır onda.

Yağlı sözlərimlə dolmuşdur cahan,
Mavi bir kasaya oxşar asiman.

Çoxdandır bu kasa gözdürən fələk
Mənim ilhamımdan pay alır, gerçək.

Bu vəfasız aləm hər səhər-axşam –
Məndən loğma alıb, dolanır müdam.

Mənim təbim geniş süfrə açırkən,
Ondan bəhrələnilir hər yerdə insan.

Sözümün şərbəti bir saf şərabdır;
Sufilər içərsə onu, sovbədi.

Xasların qəlbini sözlərim açar;
Hər beytim şam kimi, yanıb nur saçar.

Höyat süfrəsini bəzəyim, deyə –
Mən təzə yeməklər etdim hədiyyə.

Xörəyim dostlara şirin-şəkərdir,
Lakin paxıl üçün zəqqum-zəhərdir.

15

ƏMİM HAQQINDA

Mən təbib əmimdən almışam ilham,
Odur, söz mülkünün bir Bokratıyam.

Ağlım pay almışdır min bir dənizdən,
Tanışam hər otla Qaf dağında mən.

Bil, Avə dağının Musası mənəm,
İndi bu aləmin İsası mənəm;

Odur ki, məskənim olmuş asıman,
Dördüncü göyümdür mənim bu Şirvan.

Cənnətdə nə meyvə yemişsə Adəm,
Tumunu təbimə sancmışdır möhkəm.

O şadlıq gətirən tumlar ucundan –
Sözlərim olmuşdur hər dərdə dərman.

Qəlbim Hindistandır, ilhamım Çindir,
O nadir dərmanlar canda bəslənir.

Təzələsəm nə vaxt şirin sözləri,
Paxıl adamların çıxar gözləri.

Kim belə bir dərman hazırlasa, bil,
Ona can evində verilər mənzil.

Sözüm ki, dərmandır bir xəstə cana,
Taundan betərdir dargöz insana.

Mən haqq yolçusuna yol göstərənəm,
Düşmənin canına qızdırma mənəm.

Mənim nəfəsimin möcüzəsindən
Yüz min qızdırmalı sağalar həməm.

Sözümün şəhdini içdikcə Şirvan
Coşur damarlarda qızıl kimi qan.

Dərman qayıрмаğı sanki peyğəmbər –
Eyləmiş özəldən mənə müyəssər.

Əlilə yaratdı kövsərdən dərman,
Mən Rəfrəf satıram, açmışam dükən.

O, dərman verərdi xəstə insana,
O, İsa kimidir, ruh verər cana.

Mənim düşmənimə yağdırar lənət,
Belə dostla olsun yüz dəfə rəhmət.

Ağlı naqış olan bir neçə cahil –
Belə söhbətlərdən qafildi, qafil.

16

ƏMİM KAFİYƏDDİN ÖMƏR İBN-OSMANIN TƏRİFİ

Ömər ibn-Osman sayəsində mən
Yetimlik divinin qaçdım ölümdən.

Odur, bil, böyüyüm, yolgöstərənim,
Tərbiyə verənim – əmimdir mənim.

Sözü həndəsə tək dəqiqdir onun,
Şagirdi Ərəstu, bir də Əflatun.

Hermesə üçbucaq elmini zaman –
Onun idrakilə öyrətmiş inan!

Əmimdən almışam zəkani mən pay,
Günəşdən nur alar torpaqla su, ay,

Günəşdir rəng verən torpağa, daşa,
O, suyu qaldırır göyö birbaşa.

Günəş öz ipiylə, dolçaıyla həməni –
Su çəkir fələyin dənizlərindən.

Günəş qızıl əlli nəqqəşə bənzər,
Torpağı durmadan min rənglə bəzər.

Günəşin işığı altında ancaq
İncini su verər, qızılı torpaq.

Gördü ki, otağı dardır qəlbimin,
Açdı əmim ora pəncərə yüz min.

O, hər pəncərənin üstündə nurdan –
İplər toxumuşdur günəş tək haman.

Əzab quyusundan qurtarım, deyə –
Etmiş o ipləri mənə hədiyyə.

Əmim sayəsində başım oldu dik;
O, tək ədədimi etmişdir minlik.

Mən kiçik “dəqiqə” mislində ikən –
Böyük “dərəcəyə” çatdırdı həməni.

Göyün bürclərini gəzdirib bir-bir –
Ulduzlar içində mənə verdi yer.

Əvvəlcə birlikdən altmışa atdı,
Sonra da altmışdan otuz yaratdı.

İki on beş etdi otuzu da həməni,
Onlardan yaratdı yeddi qat ələməni.

Atam dözməyərək dördə cahanda,
Sam Zalı atan tək, məni atanda.

Əmim simurq kimi uçub gələrək,
Qanadı altına alaraq, Zal tək,

Qaldırdı biliyin Qafına həməni,
Onun yuvasında bəslənmişəm mən.

Necə Məhəmmədə oldu əmi yar,
Oldu əmim mənə o cür pərəstar.

O məni öyrətdi, hər elmə, fənnə,
Oxutdu o, “Ələm-yəcidkə” mənə.

Atam mənə verdi elə bir cəza –
Ki, rəva görərdi ərəblər qıza.

Mən qaldım atılmış uşaq tək xəstə,
Nəfəsi tutulmuş, qəlbi şikəstə.

Əmim görüb bunu gəldi həycana,
Yenidən o məni gətirdi cana.

Sanki oldu mənim mehriban dayəm,
Yaralı könlümə o qoydu məlhəm.

O səkkiz behiştədən ətrafımda şad,
Yeddi heykəl qurdu sevimli ustad.

Aldı kainatdan yeddi dəmir mil,
Bir halqa boynuma etdi həməni.

Sudan və alovdan çıxıb boy atdım,
Yəni yeddi yaşa mən gəldim çatdım.

Baxaraq açılmış şirin dilimə,
Ağıl lövhəsini verdi əlimə.

Əvvəlcə o mənə öyrətdi “əbcəd”,
Mənə “Həqayiqi” dedi nəhayət.

Mənə xətt öyrətdi hər səhər, axşam,
Gəldi arxasınca ayə və əhkam.

O bir müəllimdi, hikmətdi sözü,
Dərsdə xəlifəm də olmuşdu özü.

Öyrətdi lütf ilə hər məsələni,
Çatdırdı, nəhayət, “Vənnasə” məni.

Gördü ki, bələdəm hər nişanəyə,
Apardı bir böyük kitabxanəyə.

Gördükdə olmuşam doğrudan heyran,
Oxutdu əvvəlcə “Xələqəl insan”.

Bunlarla bərabər qoydu bir sabah –
Qarşıma gözəl bir Kitabı-istlah;

Əmr etdi oxuyum mən onu təkrar,
Ta gözüüm önündə açılısın əsrar.

O mənə ustaddı, mən ona şagird,
O İbn-Vəriddi, mənə Mübərrid.

Mənə dil qanunu öyrətdi əmim,
Qoymadı səhv edəm, oldu həmdəmim.

Xəyalla, ağılla, hiss ilə zinət –
Verərək təbir, qoymadı minnət.

O mənə şərh etdi hər bir məfhumu,
Mən ondan öyrəndim elmi-nücumu.

İkicə sübutla cülədi bir-bir –
O, Quranın on dörd sirrini təbir.

Üç əsas həriflə anladı mənə –
“Beş” nədir, “dörd” nədir, “üç”, “iki”, “bir” nə.

Sonra dörd kitaba saldıqda nəzər
Dörd ulusdan verdi ətraflı xəbər.

O dörd sütun oldu danılmaz sənəd,
Quranı onlara cülədi məsnəd.

Doğru yol göstərib o mənə hər dəm
Dedi: “Gör nə sirlə yaranmış aləm!”

Sirrinə öyrəndim iki aləmin,
Bu işdə həmdərsi oldum Adəmin.

O mənim dayəmdi, müəllimimdi,
Həm böyük ustadım, həm də əmimdi.

Çatıb boya-başa mən şad olanda,
Məktəbdən, dərslərdən azad olanda.

Bar verən ağac tək açıqda çiçək,
Həyatım bir bahar fəslinə gircək,

Mən təsir alaraq sudan, günəşdən,
Rəngdə su, istidə bir od oldum mən.

Sonra dünya baxdı tələyimə kəm,
Dərd, ələm yaxamdan yapışdı möhkəm;

Kəsdə salxımımı qara oraqla –
Qəzavü qədərdən dərs alan Cövza.

Çox bəlalər gördüm mən ruzigardan,
Sanki baş qaldırdı bənövşə qardan.

Zəmanə bəxtimə yazırkən rəqəm,
Ağ lövhədə yazdı: "Nun vələləm";

Baxdıqda bu "nun"a, bu "vələləmə"
Bir "Yasin" pilərdim dərdə, ölümə.

Gördü söz mülkünün hakimi mənəm,
Adıma söylədi "Həssani-əcəm".

Qəlbimin ayağı xəznəyə batdı,
Ömrümsə iyirmi beş ilə çatdı.

Bildi söz mülkünə mənəm hökmrən,
Əmim ölən zaman rahat verdi can.

Bu fani dünyanı bir gün tərək etdi,
Hardan gəlmişdisə, oraya getdi.

Bir göz qırpımında eylədi rəhlət,
Mələklər oxudu ona min rəhmət.

Qırx il bu dünyada o, subay qaldı,
Nəhayət, cənnətdə bir huri aldı.

Kim belə bir yara olarsa məftun,
Subaylıq çökməyə haqqı var onun.

Ayrılib getdikdə məndən o sərvər,
Aldı ətrafımı azğın düşmənlər.

İntiqam almaqçün fani dünyadan –
Adəm köçüb getdi, yaşadı şeytan.

SƏFƏR TƏFSİLƏTİ

Dövrün ömirinin fərmanıylə mən,
Nəhayət, qurtardım Şirvan bəndindən...

Səfərə çıxaraq, dağda, səhrada –
Sürüdüm özümü özüm piyada.

Şərvan dənizindən uzağa getdim,
Arzuma çatmaqçün İraqa getdim;

Qara dəniz qaldı mənəm arxamda,
Səfidrud çayını keçdim bir anda.

Kuhistana çatıb gördüm, nəhayət,
Behişt bağları tək yeddi vilayət.

Torpağı İsayə tutiyyə verər,
Daşları Musayə kimiyyə verər.

Orada hər ilin dörd baharı var,
İki bayram görür gündə o diyar.

Onun hər tərəfi bir gülüstandır,
Nəzəri cəlb edən bağdır, bostandır.

Bir vaxt qarşı durub Xuzistana o,
İki zərbə vurub Hindistana o.

Torpağı cəməndir onun bahar, qış,
Çayların üstündən körpü salmış...

Heyif, belə gözəl, cənnət kimi yer –
Cəhənnəm əhlinin əllərindədir.

Durar vəhşi kimi pusquda onlar.
Gündüz yatıb, gecə ova çıxarlar.

Quldurluqdan başqa məqsədləri yox,
İnsanlığa azca hörmətləri yox.

Yolun kənarına çıxıb səhərlər,
Guya qonaqları qəbul edərlər;

Lakin o hiyləgər tülkülər hər an –
Pusquda duraraq, güdürlər karvan.

Əvvəl yol göstərib karvana onlar,
Sonra da yolunu kəsib soyurlar.

Üzdən gülsələr də, dişləri qanlı,
Zöhhak ağızlıdır, əjdaha kamli.

Od üstündə bişmiş bir yumurta tək,
Sərtidir onlardakı duyğusuz ürək.

Onlar bir heyvandır, insan deyil, yox,
Tufanlı dəniz tək qəzəblidir çox.

Onlarçün nə din var, nə də ki, dinar,
Nə fəryad eşidər, nə aman qanar.

Orda oğrularla dostdur dağqalar,
Hərənin yüz dili, min peşəsi var.

Yaman nəhl olur o yerin əhli;
Həm oddur, həm sudur onların dili.

Bəla rəngi vurur boyaqçılar da,
Odur ki, qaradır adamlar orda.

Samirilər kimi, danışan zaman,
Od-alov tökülür ağızlarından.

Çörəkçiləri də yaman xəsisdir,
Bir mələk cildinə girmiş iblisdir.

Gecə adam yeyər orda aşpazlar,
Gündüz İsa ilə oturub-durar.

Quldurlar yol kəsib minbir can alır,
Boyaqçılıq üçün qızıl qan alır.

Dövlət adamları canidir tamam,
Rüsvətlə dolanır hakimlər müdam.

Dərziləri üzdən çox gülər olur,
Lakin xəsis olur, hiyləgər olur.

Qərəz... canilərdən tez ayrılaraq
Getdim, özlərinə qaldı bağça, bağ.

CƏMALƏDDİN MUSİLİ İLƏ GÖRÜŞ VƏ ONUNLA SÖHBƏT

O söz həkiminə oxuduqca mən,
Bəyəndi şerimi təmiz ürəkdən.

O, sədəf ağzından səpdikə gövhər,
Elə bil dolurdu dürlə dənizlər.

Həmişə çıxsa da dürlər dənizdən,
Neçə dürr dənizi yaratdı sözdən.

Dedi: soruşuram, mənə söylə bir –
Əslən haralısan, de, ismin nədir?

Dedim: tələbəyəm, həm də sözbilən,
Şərvan şəhərində doğulmuşam mən.

Xəlilullah olmuş dövründə atam,
Deməli, əslində xarrat oğluyam.

Bəla kahasında xeyli oturdum,
Zəka barmağımı illərlə sordum.

Dedi: necə gəlib çıxdın İraqa?
Nə üçün gəlmişsən bizim torpağa?

Dedim: oralara qıtlıq od vurdu,
Çörəyi şirindi, suları şordu;

Füsunkar olsa da təbiəti çox,
Lakin ağır keçir vəziyyəti çox.

Orada lal axır sərin bulaqlar,
Yanır, od püskürür hər yana dağlar.

Gərdişin əlilə o gözəl yerlər –
Cəhənnəmə dönmüş indi sərbəsər.

Şəhərin üstündə ucalır vulkan,
Orada neyləsin aqıl bir insan?

Oradan ki, məni nəzər didirdi,
İqbalım İraqa çəkib gətirdi.

Sən şaha bildir ki, bu qərrib axşam –
Onun dərgahına gəlib çıxmışam.

Məni qəbul etsin, minnət et şaha,
Doğru bir yol göstər o barigaha.

Dedi: natamamsan, bil ki, hələ sən;
Qayıt, o məqama layiq deyilsən.

“Mənəm, mənəm” deyib, öymə özünü,
Həmişə müxtəsər cülə sözünü.

Cahildir özünü tərif edənlər;
“Çox bilirəm” demə, bilsən də əgər.

Boş söz insanların abırını tökülür,
Yalan şirlərin də bağrını sökülür.

Uzunçuluq igid adamların da,
Bir dəfə dadına çatmamış darda.

Məntiqsiz, dəlilsiz yalan danışmaq –
Nadan adamların işidir ancaq.

Əgər tavus kimi özünü öysən,
Xəcalət çəkərsən tavus kimi sən.

Görsə də əksini tuti aynada,
Özünü tanıya bilməz dünyada.

Lakin öz-özünü görməyən zaman –
Daha da həvəslə danışar, inan.

Tərif xoşlasa da əgər bizim şah,
Bir söz sərrafdır, yaxşı ol agah!

Fəzilet xələti saralmaz, solmaz,
Hər yeniyetməyə o qismət olmaz.

Çoxu şərbət içər ədalətindən,
Heyif ki, qədrini bilməz hər yetən.

Dəryanın yanında bir damla nədir?
Sən heç, şahsa zəngin bir xəzinədir.

Bağlı xəzinəyə əlini atma!
Yatmış əjdahanı, gözlə, oyatma!

Az-az təvazülə danış sözünü,
Döşünə döyüb də öymə özünü.

Ustad qabağında əlibağlı dur,
Körpə uşaq kimi dilibağlı dur!

Hər kim acı dilli olsa, bil bunu,
Şahın qapısına qoymazlar onu.

Dil güllünc etməsin deyə insanı, –
İnsan ağzı olmuş dilin zindanı.

Bəzən dil siyirilmiş qılınca bənzər,
Ayıq ol, başını bədəndən üzər.

Can cəhənnəminə qapıcıdır dil,
Dilsizlik behiştin açarıdır, bil!

Balıq dilsizlikdə tapdı gücünü,
Tutdu göy üzündə Balıq bürcünü.

İlan haçadilli olduğu üçün,
Cənnətdən əzabla qovuldu bir gün.

Canını saxlamaq istəsən əgər,
Çalış ki, dilini saxla birtəhər.

Buradan tezliklə qayıt, birbaşa –
Gət, öz doğulduğun torpaqda yaşa.

Məktəbdə elm oxu, fənn öyrən, dərs al,
Hər nə oxumusan, bir-bir yada sal.

Əcəmi olduğun yctər, indi sən –
Gət, otur, bir az da ərəbcə öyrən!

Oğul, hələ xamsan, püxtə ol əvvəl,
Kamal məqamına çat, İraqa gəl!

– Uzaqdan gəlmişəm, – dedim, – axı mən,
Əliboş qayıdım geri dönərkən?

Nə aparım burdan sovqatdır deyə,
Qəhətlik içində qalmış ölkəyə?

Xacədən nə aldın? – deyə qonşular –
Sorsalar, cavabım mənim nə olar?

Dedi ki: Al durma, qayıt vətənə,
Apar bu üzüyü, töhfədir sənə.

Üzüyü verirəm, lakin sən gərək –
Qoruyasan onu göz bəbəyin tək.

Bu üzüyün qaşı bahadır, düzü,
Cəmin gövhəridir, Cəmşidin gözü.

Dünyada nə qədər yanındadır bu –
Səninçün heç şeyin yoxdur qorxusu.

Bunun üzərində müqəddəs adlar, –
Həm də mayəsində şəfa schri var.

Bu üzük zidd olmuş hər Əhrimənə,
Cəmşiddən yadigar qalmışdır mənə.

Şirvanda qəhətlik güclənsə əgər,
O bələdən səni bu xilas edə.

Bu bir dövletdir ki, çalış onu sən,
Heç zaman, heç yerdə vermə əlindən.

Bu üzüklə Cəmşid – comərdəm, – deyə
Padişahlıq etdi yeddi ölkəyə.

Saxlaya bilməsən ömrün uzununu,
Barı şəərəfləndir ölkəndə bunu!

Şərbət möhrəsidir, zəhri tanıdır.
Əlində hər zaman olar bir meyar.

Yəqin çox olacaq gəlib istəyəni,
Ancaq bir adama bağışlama sən.

Üzüyün üstünə bu sözləri yaz:
"Kimsəyə satılmaz, bağışlanılmaz!"

Qorxuram əlinə üzük keçəndə
Bilməyəsən onun qədrini sən də", –

Deyib, üzüyünü verərkən mənə,
Üzüyə bənzədim onun önündə.

Canına dualar etməklə, həmən
Təşəkkür söylədim yüz yol ürəkdən.

Onun qulluğunda öpərək yeri,
Sədi-əkbar kimi qayıtdım geri.

Gördüm ki, taleyim sevindi haqdan,
Şadlıqla, fərəhlə döndüm İraqdan.

Keçdim Kuhistanın sərhədlərini,
Yenə də Şərvanın gördüm şərini.

Gördüm ki, adamlar tapdıqca fürsət,
Mənim üzüyümdən açırlar söhbət.

Danışdı üzüyün görən-görməyən,
Əfsunlu, sehrlı möcüzələrindən...

Şöhrəti yayıldı bütün hər yana,
Yetişdi bu xəbər böyük xaqana.

O, qasid göndərüb dərhal yanıma,
Qara-qorxu saldı mənim canıma.

Dedi: "Razi qalsam töhfədən əgər,
Bu sənə şərəfdir, üzüyü göndər;

Canım mayəsidir üzük, yaxşı bil,
Dustağın olmağa o layiq deyil!

Barmaqların ona layıqdır məgər?
Sənə dəmir üzük kifayət edər.

Cəmşid üzüyünü etmə oyuncaq,
Mın bəla gətirər başına ancaq".

Dedim ki: "Şahımız insafılı şahdır,
Belə bir rəfları böyük günahdır.

Ədalət axtarar, deyirlər, şahlar,
Zülmkar olarsa şahlar, az yaşar.

Ədlin mühəndisi qurmasaydı bəs,
Qərar tutardımı bu mavi günbəz?"

Şah dedi: "Üzüyü gətir sat mənə,
Əvəzində şəhər bəxş edim sənə".

Dedim: "Hədiyyədir, bunu satmaram,
Günəşin üzünə palçıq atmaram.

Dünyanın kimyası verilsə mənə,
Sənə bu üzüyü satmaram yenə".

Barmağıma taxıb gəzəndə hərdən
Sanki aya qədər ucalıram mən.

O Xızrın gördüyü dərin dəryalar
Üzüyün yanında bir damla olar.

Mən dırnaq tutarkən onu fələklər
İşıqdan doğan bir hilal zənn edər.

Səmada günəş də qibtə edərək,
Deyirdi: – Bu üzük qütb olsun gərək.

Üzüm saralanda, qəlbim sınında,
Mən qüvvət alardım ondan hər anda.

Bəzən əmmamənin düyünündə mən,
Ya da ki, cibimin küncündə bəzən,

Gəzdirər... bir sirr tək üstünü örtər,
Gizlin saxlayardım onu birtəhər.

Alçaq adamların qorxusundan mən
Gizlədərdim evdə, bir küncdə bəzən.

Uzaqda olsaydım üzük qaşından,
Bir ağrı qalxardı sanki başımdan.

Ağıl sərhədini xəyal şeytani –
Yaranda coşardı qeyzim ümməni.

Tuğan şaha tərəf çəkərdi hirsim.
Təkin şah tərəfə cumardı nəfsim.

Biri deyir: – Xaslar məclisinə get.
Biris deyərdi: – Şahı tərif et!

Mənsə, bu döşmə üstə oturdum,
Nə irəli getdim, nə geri durdum.

Lakin möhtac qalıb çörəyə bəzən,
Öydüm hər alçağın süfrəsini mən.

Bəzi məclislərdə çox utanmışam,
Qızıl tək torpaqda tapdalanmışam...

Gah şadlıq anında düşdüm bəlaya,
Maral tək tuş oldum bir əjdahaya.

Namərdlər bəzində oldum piyalə,
Dolandım əzabla hey əldən-ələ.

Şadlıq məclisinin bir adəti var:
Cami dolu alıb, boş qaytararlar...

Deyən, könül camım sınımamış hələ,
Heyif çox gəzəcək hey əldən-ələ.

Madam ki, cami-Cəm olmadın, de bir,
Adi cama dönmək ar deyilmidir?

Bir gecə dalmışdım dərin xəyala,
Fikirdən şişmişdi başım az qala.

Ağlım qulağımdan yapışdı birdən,
Vəhdət ələminə götürdü yerdən.

Qoydum bir əlimi ağlın çiyinə,
Bir əllə yapışdım əsayi-dinə.

Onların köməyi çox oldu, əlbət,
Gəlib doğru yola düşdüm, nəhayət.

Yeddiqat gözümdə tez işıqlandı,
Doqquzqat elə bil alışı, yandı.

Gözümü dünyaya açırkən səhər,
Al-əlvan don geymiş gördüm üfüqlər.

Bir gözəl baxışı, bir aşıq ahı –
Duydum, seyr edəndə gülən sabahı.

Gördüm bir ağ çadır qalxdı göylərə,
Odlu iplərisə sallandı yerə.

Bir qızartı tutdu göyləri bütün,
Ay da şəfəqinə büründü sübhün.

Füsunkar bir lövhə yaratdı səhər,
Bürüdü ətrafı müxtəlif səslər.

Açılan səhərin bu ülviyyəti –
Seyr ilə fəth etdim əbədiyyəti.

Qırx səhərdə nələr görmüşsə Adəm,
Tək birçə səhərdə gördüm onu mən.

Səhərin bayrağı yüksələn zaman,
Birdən daxil oldu Xızr qapımdan.

Məni görən kimi, gülümsəyərək –
Açıldı siması tazo qönçə tək.

Söhbətə başladı, yarımhilal –
Açılar-açılmaz mən oldum halı.

O yarımhilalı şölə saçırkən,
Bir günəş doğurdu, inan, hər sözdən.

Günəşi andıran parlaq sədəflə –
Otuz iki ulduz parladı səflə.

Oturdu görüşə gələnlər kimi,
Danışdı, hər sözü bir gövhər kimi.

O gördü bir çöpə dönmüş bədənim,
Yaralı ürəyim yorgundur mənim.

Danışdı, başımdan ağrını aldı,
Ağrını dərdin öz başına saldı.

Sözləri gülab tək, hind kafuru tək –
Başıma, üzümə səpələnərək,

O gülab, o kafur, çəkmədi bir an,
Bütün ağrıları aldı canımdan.

Bu hörmətə əvəz düşündüm, ancaq,
Mən ona nə verim töhfə olaraq?

Dilləndi qeybdən ağlımın səsi,
Xızrın odlu sözü, isti nəfəsi,

Şəfa verdi, dərhal sən gəldin cana,
Xacənin üzüyü layıqdır ona, –

Deyərək, üzüyü gətirdim həmə,ən,
Öpüb qarşısına qoydum onun mən.

Qiyəmətli peşkəşi süzüb diqqətlə,
Heyran qalıb ona, dedi heyratlə:

“– Cəmşidin möcüzü sənin əlinə,
Haradan keçmişdir? Ağah etson!”

Dedim ki: “İraqa yolum düşərkən,
Böyük xacə ilə tanış oldum mən.

Doğru yol göstərdi, ülfət bağladı;
Bu üzüyü o mənə bağışladı”.

O da öz səxavət əlini açdı,
Bir üzük çıxardı, nur, şölə saçdı...

Ahb üzüyümün qoydu üstünə,
Töhfəmi özümə qaytardı yenə.

Dedi: “Sağ əlinə tax bunu ancaq,
Digərini isə sol əlinə tax.

Hifz edər bələdan səni hər zaman,
Bunun biri sağdan, digəri soldan...”

Daha sonra dedi: – “Burada dünən,
Qəlbi saf adamlar məclisində mən

Qonaqdim, onlarla dağlara getdim,
Neçə mərd adamlar mən söhbət etdim.

Keçdi məclisimiz şirin, səmimi,
O mehriban tayfa bir ipək kimi.

Çox incə, çox zərif şeirlərindən
Ləzzət apardılar, duydu bu mən.

Şerini həycanla oxuyub onlar,
Böyük maraqla soruşurdular:

“ – Görən haralıdır bu söz ustadı?
Necədir elində şöhrəti, adı?”

Dedim: “ – Şirvanlıdır, adı – Xaqani,
Yayılb şöhrəti tutub hər yanı.

Sözün sərrafıdır, bir dahidir o,
Biliyin, atəşin məddahıdır o”.

Mən sənə haqqında danışdım, qərəz...
Ağıllı adamlar dedilər ki, bəs –

Belə məharətlə, dərin alimi,
Bunca alçaq tutmaq eyib deyilmi?

Belə bir ustadın, o kor xəbislər
Qədr-qiyətini bilərmə məgər?

Mənə üz tutaraq dedilər belə:
“Ey Xızr, get ona nəsihət elə.

Yar ol sənətkara ömrü uzununu,
Xətadan, bələdan sən qoru onu”.

Nəcib insanları dinləyib, hamanı
Yanıma yollanıb, gəldim uzaqdan.

İndi sözlərimi yaxşı dinlə gəl,
Qalsın xatirində bunlar mükəmməl;

Qulaq as! Sənə bir nəsihətim var;
Etibarsız olur bal rəngli ruzgar.

Durma kölgəsində ikirənglinin,
Olma heç nəhəngin felinə əmin.

Baxma nə rənginə, nə də iyinə,
Axşamın, səhərin gözəlliyinə.

Kişinin bəzəyi silahdır, inan,
Arvadın bəzəyi əniklə, kirşan.

Yeddi min ildirsə yaşı Adəmin,
Birgünlük görünsün gözündə sənini!..”

Belə nəsihətlər verdikcə mənə,
Döndü rəngim sarı qızıl rənginə.

Fürsəti qənimət bilincə, dərhal,
Utana-utana elədim sual:

“ – Ey mələk sifətli, mənə söylə bir,
Deyirsən bu dünya bal rəngindədir.

Dünya həm ucadır, həm də ki, alçaq,
Bu dünya nə zaman, de, məhv olacaq?

De, yazıq insanlar nə zəmanədək –
Ümidlə, qorxuyla ömür sürəcək?

Odlu körpülərdən keçmək olarmı?
Yoxsa ki, odlarda yanacaq hamı?

Beş hissini ələndən – dünya torundan
Qurtulmaq mümkündür mü bizlərə bir an?

Başımız üstündə bu yüksək çətir,
Qara, əyri tağlı bu səhnə nədir?

Bu çevrə nə zaman bir qərar tutar?
Bu nöqtə nə zaman yerindən qopar?

Necədir o yanı xətt-üstüvanın?
Kimdir sakinləri bəs o dünyanın?..”

Dalbada suallar verdim mən ona,
Suallar gəlmədi əsla xoşuna.

Dedi: “ – Çox aşkar görürəm ki, mən
Əhrimən sədəsi qəpur qəlbindən.

Bağlayıb dünyaya xəyallar səni,
Halın xatırladır yeniyetməni.

Həç belə danışmaz arif olanlar,
Sənin sözlərində müxalifət var.

De, nə vaxta qədər sən belə heyran,
Çürük fəlsəfədən dəm vuracaqsan?

Əslinə baxanda “fəlsəfə” sözü
“Səfəh” kəlməsinə yaxındır, düzü;

Ayrı bir mənası olmamış dərin,
Quranın, danılmaz bu hədislərin.

Qabağında, yəqin, anlayır hər kəs,
Yunan fəlsəfəsi bir yuna dəyməz.

Vaz keç bu fikirdən, həç bənd olma sən,
Bir fülus yaxşıdır min fəlsəfədən.

Kəbəyə üz çevir, boş şeydən əl çək;
Altüzlü olma nərdin zəri tək!

Bir məna kəsb eylə, məzmunuz qalma,
Hübab günbəzi tək içi boş olma!

İkiüzlü olma! Başsız, bədənsiz,
Dəf kimi içi boş, üzü tərtemiz.

Şirin öpüş kimi bir an xoş gələn –
Bəhrəsiz işlərlə məşğul olma sən!

Özüne dayaq et həmişə dini,
Böyük sanma yunan Uqlidisini.

Dərs olmasın ucuz sözləri sənə,
Aldanma mənasız şəkillərinə.

Sən sünbülə tapşır çox dil tökməyi,
Hörümçək həndəsi olduğu üçün,

Hörümçək həndəsi olduğu üçün,
Yediyi-ıçdiyi haramdır hər gün.

Şəriət haqqında mənə ver sual,
Möminlər haqqında ancaq xəbər al!

Başına əhli-din papağı qoysan,
Papaq istəməzsən xaqandan, şahdan.

Papaqsız qalsan da, dörd çökmə yenə,
Papaqsızlıq özü papaqdır sənə.

Papaqsız qalının hər şeyi vardır,
Hər iki dünyada o, hökmdardır.

Şöhrət papağına yoxdur etibar,
Onu itirənlər olur zəlil, xar...

Nə işlər törədir, yaxşı bax, cahan,
Cəmşid qul olmuşdur, divsə hökmrən.

Hər zaman dəyişir hökmü dövrünün,
Dünya tuluğudur su parlayanın.

Quruyub yapışar, boş qalsa əgər;
Doldumu, şişərək partlamaq istər...

Bəlkə ruzi tapdım, deyə, bir qarın,
Sən nə vaxta qədər bu alçaqların,

Bərəkətsiz olan süfrələrindən –
Çörək qırıntısı döşürəcəksən?

Gedib hər qapıda olmasan köpək,
Fikrin əyri olmaz it quyruğu tək.

İş adamı deyil nəhl olanlar,
Onlarda bir çirkin it xisləti var.

Qaç, bu dinsizlərin qulluğundan, qaç,
Haqqın qapısını ehtiramla aç!

Şər dolu qapıdan uzaqlaş daha,
Xaqani, get sığın vahid Allaha!

19

ƏRZİN FƏZİLƏTİ HAQQINDA

Çox səfər eyelədin, əl çək göylərdən,
Bir az da göz, dolaş bu yerləri sən.

Gər öz meylini bağlasan yerə,
Artar şərəfətin birə min kərə.

Piyadan keçdimi yeddi xanəni,
Udmaq çətin olar, çox güman, səni.

Sədəfçin qətrələr göylərdən enir,
Mırvari gözəmlə qiymətə minir.

Xüsusən, səyahət, dünyanı görmək –
Böyük adamlara olmuşdur bəzək.

Qoza pərgarını açdı eninə,
Qoydu ilk nöqtəni yer üzərinə.

Xətt olur nöqtələr cəmlənsə bir-bir,
Kainat torpaqla şərəfətlənir.

Torpaq cövheridir bu kainatın,
Torpaq xəznəsidir cəvahiratın.

Dünyanın beşiyi olmuş bu torpaq,
Torpaqdan doğulmuş mənalar ancaq.

Yer göydən əzizdir, bahadır, baha,
Çünki bu torpaqda yatır Mustafa.

Bəzi təqlidçilər pıçıldayaraq,
Dedilər: “Aləmdə məhşər qopacaq,

Otuz ildən sonra baş verib bir sırr,
İyirmi bir bəla törəyəcəkdir.

Fəlakət qopacaq, bütün bu cahan,
Alt-üst olacaqdır küləkdən, sudan.

Üfüqdə hərəkət edən ulduzlar
Böyük bir qəzaya olacaq düşar.

Onlar səyyarələr içində tək-tək –
Dolaşır, üçbucaq təşkil edərək, –

Tərəzi bürcündə birləşən zaman,
Böyük fəlakətə düşəcək cahan.

Üz verən zamanda həmin fəlakət
Yerə toxunacaq ağır xəsarət”.

Lakin qorxu bilməz əsla, heç zaman –
Bu məddah Xaqani, qopsa da tufan.

Kimin sənin kimi bir arxası var, –
Heç vecinə gəlməz bu uydurmalar.

Xaqani inanmır bu yalanlara,
Gülür bu yalanı uyduranlara.

Çünkü əlindədir bütün ixtiyar,
İstəsən, bəlalər bizlərdən qəçar.

Sənin bəndələrin çox olar onda,
Göydəki hesabsız ulduzlardan da.

Bələdan hıfs olsun dövlətin, varın,
Bütün qurduqların, yaratdıqların.

20

PEYĞƏMBƏRDƏN KÖMƏK UMMAQ HAQQINDA

Ey eyb ilə qeybi dərindən bilən,
Eyblər açılar sənin əqlindən.

Könlümdə yara var, özün qıl çara,
Qoyma mən qərq olum müdhiş sulara.

Zalimlər əlindən halım yamandır,
Sən, ey dadixahım, rəhm et, amandır!

Olmuşlar məndəki hünərə düşmən,
Köməyim sən olsan xof etmərəm mən.

Verirlər qəlbimə cəfa, əziyyət,
Qəbulun dərdimə şəfadır, əlbət...

Başıma bir əl çək, görsün gözlərim,
Aləmə yayılsın inci sözlərim.

Eyləsən lütfünlə mənə bir kömək,
Nə insan qorxudar məni, nə fələk.

Əlinə kim Gavə bayrağı alsa,
O iki ilandan xof etməz əsla.

Bir müddət bir loğma çörəkçün mən də
Dişimi sındırdım nakəs önündə.

Könlümü verdikdə sənə, nəhayət,
Dişlərim zərbədən qaldı səlamət.

Eşqin məni saldı haqqın rahına,
Apardı qənaət barigahına.

Həyatım devlərin içində soldu,
İyirmi iki il ömrüm puç oldu.

Elə ki, özümü qapına saldım,
O itən ömrümü geriye aldım.

Qurtardım tamahın hər əməlindən,
Qəhətlik əlindən, vəba əlindən.

Sirlər yuvasından uçan bir quşam,
Mən sənin qapına gəlib qonmuşam.

Öyrəşib bu ali xislətinə mən,
Sənin qəfəsini eylədim məskən;

Hər yerə uçsam da mən birməfəsə
Yenə qayıdaram bu xoş qəfəsə.

Deyiləm yırtıcı, vəhşi qırğı tək
Ki, sinə yırtaraq çıxardam ürək.

Nə kəklik ardınca gözən qarğayam,
Hər yerə baş vurub axtaram təam.

Yaxşıdır, göyərçin balası kimi,
Anamın ağzından alım yemimi.

Tuti tək söz alıb özgə dilindən,
Bubbu tək sirləri axtarmaram mən.

Sığırcın olsam da, bir milçək belə,
İnciməmiş mənim əlimdən hələ.

Bülbül tək olsa da çox gözəl səsim,
Məni ayaqlara salmadı nəfəsim.

Bayquş tək qalaram xərabələrdə,
Gözüm nakəsləri görməsin bir də.

Bir tavus yarandım haqqın bağında,
Simurğəm mən dinin o Qaf dağında.

Ey behişt ağası, sənin süfrəndən,
Bir hüma olub da sümük yedim mən.

Daha mən çörəkçün, yaşamaq üçün,
Haçadil deyiləm indi büsbütün.

İndi qılınc kimi kəskin dilim var,
Qılınc siyiriləndə kəsərli olar.

Əvvəllər dilim bir dəmir kimiydi,
Cəlalın yağladı dəmiri indi.

Səndəki iqbalaın sayəsində, bax,
Mənim dəmirimdən tökülməkdə yağ.

Yeddiqat fələkdə yanan ulduzlar,
Yanmaqçün dilimdən yağlı borc alar.

İlhamım yalanla xarab olmuşdu,
O, civə rəngində sərab olmuşdu.

İndi hər sözümdə bir həqiqət var,
O – güzgülü, məhək tək olmuşdur meyar.

Mədh ilə özümü etmərəm bədnam,
Göstərməz doğrunu əyri bu aynam.

Əvvəllər olmadı şerim mədhsiz,
Onunçün olmuşdu dilim natəmiz.

Qurtarmaq üçün bu natəmizlikdən
Yuyuram ağzımı göz yaşımlla mən.

Qəlbə təsir etsə əgər qüssə, qəm,
Odlu göz yaşları yağdırar o dəm.

Tale üz döndərib yıxsə hər kəsi,
Ondan uzaq qaçar hətta kölgəsi.

Ruzigarda vəfa görməmişəm mən,
O, vəfa göstərər bəlkə nüdrətən.

Fələyin nöqtəsiz olur zərləri,
O nərddə udmuşdur çox hərifləri.

Pəncü yek oynamış yənə də fələk
Ki, do-şəş atana hesablar do-yek.

Məni yaxşıqla utandırmadan,
Pisliklə xəcalət edir hər zaman.

Açgöz bir qarışqa, dilsiz bir quşam,
Əsla qəfəs üçün doğulmamışam.

Bir quş cayağından ordu sınırmı?
Qarışqa gücüylə şəhr alınarmı?

Adətən arılar vızıldar, ancaq
İnsan arzularını heç vızıldamaq?

Ayağıma zəncir vurubdur fələk,
Sancır hər halqası ilan ağzı tək.

Bu dəmir halqalar, dişsiz ağızlar,
Necə ki, ağızsız, dişli bir mişar.

Doğrayar meyvəli, göy budaqları,
Bax, eləcə kəsir bu ayaqları.

Bir dəmir həlqədir, yoxsa ac köpək?
Qapır baldırımı qudurmuş it tək.

Xaqani ahından duman yaratdı,
O duman yüksəlib, göylərə çatdı.

Fələyin pərdəsi yırtıldı bir baş,
Bütün sirləri faş olundu, faş.

Lakin iş bunlarla düzəlmir tamam,
Tək yaradan çəkir işlərə öncəm.

Düşmənin çox olsa da ölüm gerçəkdir,
Hamısı torpağa çevriləcəkdir.

21

KİTABIN YAZILMASI HAQQINDA

Ağır vəziyyətdən gələrkən cana,
Yazdım can şirəmlə tərif Şirvana.

Nə üçün mədh etdim onu, bilirsən?
Nə üçün bu yolun yolcusuyam mən?

Günəş məclisindən təbim, budur, bax, –
Nurlu bir cəvahir oğurlayaraq, –

Dedi: “Qiyətlidir, al bunu, saxla,
Qoy qəlbin nurlansın bu çilçıraqla”.

Bürəcis eşidərək, coşdu və əsdi,
Günəşin dibindən əlini kəsdi.

Dan yeri söküldü, açıldı səhər,
Al qana boyandı yanan üfüqlər.

Sonra günəş məndən aman istədi,
Dayanıb qarşımda təzimlə dedi:

“ – Ey Xaqani, həmin gövhəri yenə –
Qaytar öz yerinə, Allah eşiqinə!”

Xacədən xəcalət çəkdimsə hər gün,
İraqa getməyim olmadı mümkün.

Qırx günə bu qədər cəvahir mən
Qələmin ucuyla yona bilmişəm...

Cəvahirilər sapa düzülən zaman –
Onları günəşin əsdim boynundan.

O boyunbağımı mən əsdim, bəli,
Çünki kəsilmişdi günəşin əli.

Ləli sahibinə qaytarsam əgər, –
O məndən, əlbəttə, qəbul eyləyər.

Oğurlanan şeylər, necə var, yenə –
Tezəcə qaytarılısın gərəkdir yerinə.

O məni salmadı bir an nəzərdən,
Mən də onun üçün dürdən, gövhərdən –

Boyunbağı düzdüm, xoşdur əməyim,
Rəvamı, mən ondan dəyər istəyim?

Kim “belə yazaram” desə əbəsdir;
Bu hədiyyəm Şama, İraqa bəsdir.

Haqqım var fəxr edəm, qoy bilsin əyyam:
Mən söz dünyasının hökmdarıyam!

Nə vaxt söz qılıncım qalxdı yuxarı,
Qolu kəsik qaçdı söz oğurları.

And olsun Əhmədə, dünyada heç kəs –
Bu inci sözləri yarada bilməz!

Əqlim məni dünya pənahı sandı,
Ruhum məni Allah məddahı sandı.

Ədaləti olsun qoy birə on qat,
Onun sayəsində düzəlsin həyat.

22

ƏHVALIMDAN ŞİKAYƏT

Dinləyin, halımdan şikayətim var:
Bəla dənizinə məni atıblar.

Bu dİbsiz dənizdə nə cür üzüm ki,
Əlsiz-ayaqsızam mən sədof tƏki.

Fələk nə axtarır, bir yetim dürmü?
Yarır cərrah kimi sədof köksümü.

Gah odda gümüş tək əriyirəm mən,
Gah civə oluram dərddən, ələmdən.

Ruzgarın gözündə mən bir ağ titə,
Məndən nə istəyir çəpur ifritə?!

Nədir o ağ titə? Dövrün dərdləri.
Nədir o çəpurluq? Şirvanın şəri.

Qanadları sınıq qartal kimiyəm,
Şər sınıq qanadda dağlar qədər çəm.

Paxıllar nə üçün bu qədər zalım?
Boğazımda qalıb fəryadım, ahım!

Dəyirman hərləyən öküz kimiyəm,
Meydanım – dar çevrə, özüm bəxti kəm.

Dəyirman öküzü dolanar, dönər,
Ona günəş belə zülmət görünər.

Axurda arpa var, yonca var demə,
Onun bağı başı çatarmı yemə?

Quyudan çıxsam da sinəsi dağı,
Qolum zəncirlidir, gözlərim bağı.

Murada çatmağa hərçənd yol var,
Uzana bilərmi kəsilməmiş qollar?!

Göz yaşım – sirişgim zirişgə bənzər,
Bəlkə damarımda qan yox, od gəzər.

Üzümə baxanda zirişg utanır,
Görür ki, ürəyim qovrulub yanır.

İşlərim dolaşır, ürəyim sınıq,
Nələdən dilimdə söz qırıq-qırıq.

Belə bir tufanda sönməzmi çıraq?
Həm piltə nəzilib, həm tükənib yağ.

Bu zülmət dünyada gün görmədim mən,
Novruz bayramım da çıxdı əlimdən.

Tale təqvim kimi məni yaratdı,
Bir ili saxladı, bir ömrü atdı.

Bəli, il başında can verir təqvim,
Boş qalan kötüyü kim axtarar, kim?

Tarixçi heç ona məhəl də qoymaz,
Məhv olan həyatı bir kimsə duymaz.

Enər xəyal kimi göylərdən yerə,
Zay olub qoşular əsən yellərə.

Onu yarpaq-yarpaq cırarlar, ya da
Məktəbdən çıxarıb atarlar oda.

Tanrım and olsun, çərxin əlindən
O köhnəlmiş təqvim elə mənəm, mən!

Bir vəfa görmədim mən bu iqlimdə
Nə görmək? Heç onu eşitmədim də.

Yusif nələr çəkdi qardaşlarından,
Mən ondan yüz dəfə çox çəkdim, inan.

Mən dərdlər dağından dönmüşəm daşa,
Qatlaşa-qatlaşa qara, yağışa.

İşlər, oməllər ki, yolumu gözlər,
Burnuma tutulan tüstüyə bənzər.

Məna tutisiyəm, bilirmi kimsə,
Düşmüşəm Şirvanda dəmir qəfəsə.

Fələk qanadımı zəncirlədimi?
Kəsdi dimdiyimi, kəsdi dilimi.

Məni ayrı saldı hind şadlığımdan,
İlham günəşimi saraltdı zaman.

Zəqqum yedizdirdi qənd əvəzinə,
İlanın ağzından su verdi mənə.

Tutuquşu kimi göz yumdum mən də.
Həyatı aradım öz ölümümdə.

Bu qansız, imansız dövrün əlindən –
Nitqi sükut olan bir nətiqəm mən.

Gördüm ki, dövrəmdə casusdur hamı,
Özüm qıfılladım dodaqlarımı.

Məryəmi məzəmmət edirkən avam,
Dedi: "Danışmaqda oruc tutmuşam".

Mən də dişlərimi möhkəm sıxaraq,
Etmişəm ağzımda dilimi dustaq.

Dilimi xəncərlə kəsdilərsə də,
Dilim – qılıncımdır, Tanrı vəsfində.

Yanılmaz, qılıncə bənzəyirsə dil,
Sözündə kəm olar, işində kamil.

Şamaxı – bu geniş, bu gülşən diyar
Hamam tünəyi tək mənim üçün dar.

Mənə zindan olub doğma məskənim,
Üstümdə gözətçim hər tüküm mənim.

Məni ayırmışlar bütün cahandan,
Məhi də qoymazlar keçə yanımdan.

Əgər birçə qədəm çıxsam yolundan,
Ya birçə ah çəksəm ciyər yananda –

Düşməni düyün vurub dərhal o aha,
Bir göz qırpımında çatdırar şaha.

HƏBSİYYƏ

HƏBSDƏN ŞİKAYƏT

Hər səhər qalxar göyə ah ilə əfqanı mənəim,
Qərq olar qanda şəfəq tək çeşmi-giryanı mənəim.

Qurmuşam qəm məclisi, yanmış söyüd tək indi, bax,
Mey süzür məndən mənimçün qanlı müjganım mənim.

Yüz oyun hər gün tutar narınca oxşar bu fələk –
Neyləyim, səfərlə odlanmasın canım mənim?

Ah oxumla hər səhər aldım hədəf, etdim şikar,
Ol qoca qurdu ayaqdan saldı peykanım mənim.

Pas kimi sardı məni dövrən ki, yandırsan, həmə –
Ah odumda yandı, his oldu o dövrənəm mənim.

Görmüsənmi ki, sarınsın bir çöpə əfi ilan?
Əfidir zəncir, ayağım çöp, gedir canım mənim.

Bax, necə gör halqalanmış damənimdə əjdaha,
Qorxuram tərənəməyə, yoxdur bir imkanım mənim.

Qorxmasın ta gözlərimin nənnisində cüt uşaq,
Əjdahanı gizlədər hər an bu damanım mənim.

Boynuma Zöhhak ilanı saldı ahəngər bu gün,
Çün Fəridun xəznəsidir oqlu urfanım mənim.

Oxşayır gündə ayağımda dəyirman daşına,
Qanlı göz yaşım ilə işlər bu dəyirmanım mənim.

Paltarım xara, yaxam da göz yaşım ilə islanar,
Gizlədər Xara dağı rəxti-əlvanım mənim.

Bu samanla torpağa dönmüş üzümün, göz yaşım –
Palçıq hazırlar, suvansın ta ki, zindanım mənim.

Şam kimi diş-diş olubdur qıçlarım zəncir ilə,
Çeynəmiş sanki qıçımı qanlı dəndanım mənim.

Qütb tək saxlar məni çarmıx dəyişməz nöqtədə,
Bu Zühəlsima iki Mərrix zənəbsanım mənim.

Sur tək saldı fəğanım göylərə min vəlvələ,
Bu dəmir kürsüdə olcaq saqi-ləznanım mənim.

Söykənib divarına zindanın, üz tutdum göyə,
Asıman tək güllər açdı çeşmi-giryanım mənim.

Qoz içi tək, möhnət ilə mən dayandım üz-üzə,
Bağlıdır fındıq kimi zindənda hər yanım mənim.

Gündüzüm qəmlə, gecəm hey “Allah”, “Allah”la keçər,
Dinləməz naləmi o həyyi-sübhanım mənim?

Eylə qorxuncdur bu zindənda mənim hər bir gecəm,
Qorxudar məhşər gününü, xofi-zindanım mənim.

Yüz hasar olsa aşar ahım və mütləq söndürər –
Şəmini bədxahların, bilsin nigəbhanım mənim.

Nəzr edib tutdum oruc Məryəm kimi, Məryəmsifət –
Cəbrəildən doğdu İsa, pak vicdanım mənim.

Xəstə bu qəlb ilə mümkünmü tutam mən də oruc,
Çün oruc batil edər gözədən axan qanım mənim.

Ağzıma iftar vaxtı isti gözyaşım axar,
Yoxdur ondan başqa bir iftarə imkanım mənim.

Sanki sövdalı başım etmiş bəlayə mübtəla,
Qıçlarımı saldı işdən indi rəhbənəm mənim.

Odlu dəmir dərdə dərmandır deyirlər, ah ilə –
Qızdı zəncirim ayaqda, oldu dərmanım mənim.

Deyləmi gördüm gözümlə, nizəyə döndü tüküm.
Qıvrılıb Deyləm tükü tək, cismi-piçanım mənim.

Bir rübabə oxşaram, kasəm, xəzinəm boş qalıb,
Boynuma kəndir salıb zülm ilə düşmənim mənim.

Danə qoydum ovcuna gördükdə bir hindu qadın,
Tapmadı, əfsus, o falçı, harda xırmanım mənim.

Zər tək itmək, gül kimi solmaqdan əsla qorxmuram,
Dilsizəm, pərvanə tək çıxmaz bir əfqanıq mənəm.

Əldə hər gül, hər qızıl əqlə tikandır, qoymaram –
Bir tikan seydi ola əqli-süxəndanım mənəm.

“Zər” sözündə var iki hərf, heç qovuşmaz bir-birə,
Razı ollamı qovuşsun zərli vicdanım mənəm?

Samiri tiynətliyəm, Musa təbiət olmaram,
Bir buzov dımağı olsun möcüzə kanım mənəm.

Həsərətəm yayda söyüd yarpağına, qədrimə bax,
Oldu Tuba şəxəsindən yayda yelpənəm mənəm.

Xurma yarpağı mənəm, yelpazə eylərlər məni,
Çün sərin ahım dodaqda titrədən canım mənəm.

Oxşaram mişkə, məni gör yüz hasara salsalar,
Çulğayar dünyanı öz ətrilə reyhanım mənəm.

Mişkə kimüxt üz tütüb, bir gün dedi rixşənd ilə:
“ – Sən nə çirkinsən, varımdır rəngi-əlvanım mənəm”.

Tez cavabında dedi mişkə: “ – Ey həyasız, az danış!
Ətrim ilə oldu dünya xoş gülüstanım mənəm.

Güzgü tək zahirdə parlaqsan, içinsə qapqara,
Kimyayəm, zahirimdən xoşdu pünhanım mənəm.

Kəbəyəm, cümlə mələklər səcdə eylərlər mənə,
Çünki İsa tirməsindən oldu xüftanım mənəm”.

Məskənim çirkin də olsa, xatirimlə kövsərəm,
Cənnətə mərac üçün vardır hər imkanım mənəm.

Kütbeyin düşməni mağara axtarır gizlənməyə,
Hər biri olmuş, odur, quli-biyabanım mənəm.

Abinüsəm mən, sədəflə batmışam dəryalərə,
Olmaram çöp, üzde olsun kəflə cövlanım mənəm.

Əql məndə, feyz məndə, qəlbü can da məndədir,
Aləmin həqqi nədir ki, verə fərmanım mənəm?

Ülviyəm, ruhaniyəm, qeybi doğuldum qüdsdən:
Qoy bunu inkar qılsın xəsmi-nadanım mənəm.

Şirnim olmuşdur şəriət, nənəm – insaf, dayəm – əql,
Oldu dörd ünsür anam, ülviyyəti ərkanım mənəm.

Səbrlə doldu təbiət dəyəsinin döşləri –
Ki, təriqət oldu aləmdə dəbistanım mənəm.

Həm Xəlilüllah təkin oldu atam nəccar Əli,
Məryəmə bacı olub, tərsa anacanım mənəm.

Gəlmişəm dünyaya mən böylə gözəl saf çeşmədən,
Xələq olub ol çeşmədən gövhərli ümmanım mənəm.

Fəqr bətinə yetişdim, nitq əli oldu mamam,
Oldu yurdum elmü urfan yurdu, Şirvanım mənəm.

Fırfıra fırlatmadım qəflət üzündən bir kərə,
Çünki hər an valideyn olmuşdu pasbanım mənəm.

Nər dəvəm sizdən noğala ummadı heç bir zaman
Dolmamış xamlar əlilə kisəm, həmyanım mənəm.

Qoy vəbalım düşsün hurilə mələklər boynuna,
Bakirə meynə qanından dolsa peymanəm mənəm.

Mey içərsəm də rəvadır, çün dünən vermiş peşin.
Zəhmət həqqimi mənə cənnətli dehqanım mənəm.

Sağərim alsın deyə, torpağa düşdü ruhlər,
Ta behişt içrə içilsin qırmızı qanım mənəm.

Nurlu Quranla qara daşı görək hər döm öpüm, –
Tutsa da kövsər kimi dünyanı ehsanım mənim.

Nitq gənci sahibi, söz mülkünün xaqaniyəm,
Vardır hər bir kölmədə yüz gənci-xaqanım mənim.

Bax, əlim – Cövza, qələm – Hut oldu, mənə – Sünbülə,
Sünbülə Hutdan doğar, Cövza – qələmdanım mənim.

Yeddi ölkədə iki beytim yazarsa kimse, bil,
Kafərəm, Darül-Qəməmə – darül-imanım mənim.

Bu-Ləhəblərlə döyüşməkdən nə qorxum dəhrdə?
Mustafanın mehri olmuş öldə qalxanım mənim.

Qasimi – Rəhmət, Əbülqasim, Rəsulullahdır,
Canıma, əqlimə sahib, şanlı sultanım mənim.

24

HƏBSDƏN ŞİKAYƏT VƏ AZAD OLMAĞIM ÜÇÜN RUM QEYSƏRİNDƏN XAHİŞ

Tərsələrin xətti kimi tərsinə işlər fələk,
Boynuma bir zəncir salıb, saxlar məni rahib tək.

Bu deyrdə sakın deyil məgər həzrəti İsa –
Ki, Dəccalın işin işlər mina rəngli kəlisə?

Bax Məryəmin sapı kimi ikiqatdır bədənim,
İsadakı iyənə kimi təkədir qəlbim mənim.

Möhkəm iplə əl-qolumu bağlamışlar burada,
Necə İsa bir iyneyə bağlı qalmış orada.

Necə olmuş: Dəccal kimi tək göz olan bir iyənə –
İmkan tapıb sancılmışdır İsanın sinəsinə.

Rahiblərin paltarı tək, gündüzüm olmuş qara,
Hər gecə mən rahib kimi başlaram ahü-zara.

Sur kimi nəfəslənən ahlarımla hər səhər,
Mavi damın bacasında yerləşən xaç deşilər.

Dəryaları buxar edən ahıma tuş gələrək –
İsa üçün təyəmmümgah oldu dördüncü fələk.

Mənə ülvə atalarım olmadılar mehriban;
Odur ki, mən saqınırım İsa kimi atadan.

Mənə bilik ulduzunun nə olacaq faydası?
Mən zülmətəm, parlamaqdır ulduzumun qaydası.

Ruh olmuşsa Keyxosrov tək İran, Turan hakimi,
Niyə zülmət bir quyuda qalmışdır Bijən kimi?

O dördüncü göydə İsa günəşlə həmxanası,
Bundan nə həzz ala bilər İsa quşu – yarasa?

Niyə İsa öz quşunun özü təbib olmur –
Ki, o quşun kor gözüne özü bağışlasın nur?

Təbimin bu körpələri birer İsaya oxşar,
Anasının paklığını hər biri etmiş ixtar.

Məryəm xurma ağacilə göstərmişsə möcüzü,
Mən təbimin paklığına şahid gətirəmə sözü.

Beş yüz ildir doğulmamış mənim kimi sənətkar,
Yalan yoxdur bu sözümde, mənmin min şahidim var.

Yaralanmış könlüm oxşar barlı arı şanına,
Verdiyim bal bulanmışdır ürəyimin qanıma.

Ah odumla alışaraq yanan bu yağlı dilim, –
Tərsamiyəm məgər? – Dönüb olmuş mənmin qəndilim?

Düşmən məni zəncir ilə bağlamış üç tərəfdən,
Asıb daim odlayırlar, məgər bir qəndiləm mən?

Axıdıram, Məryəm kimi yerə tikib başımı, –
Məsihanın nəfəsi tək saf olan göz yaşımı.

Necə iki əlif durar bir “ətəna” sözündə,
“Tən”in o cür dayanmışam arxasında, önündə.

Mənə zərrə yardım etmir təəssüfü dostların,
Nə lüzumu var bu qədər fəryadın, ahı-zarın?

Zəmanənin pislərindən həqqə aparram pənah,
Allahsızlıq haqq yoluna özü götürsün Allah.

Abbasilər qapısına getməyəm kömək üçün,
Səlcuqilər qapısında inləməyəm birçə gün.

Bu dövrandan görməmişəm nə ədalət, nə kərəm,
Nə Arslan, nə də Buğra qapısına gedərəm.

Yusif yoxdur, qıtlıq günü eləsin məni təmin,
Birdir mənim gözlərimdə Yəhuda, İbn-Yəmin.

Müsəlmanlar mənə qarşı ədalətsiz oldular;
Mən dinimdən əl çəkimmə? Bunun nə mənası var?

Yeddi yerdən din elmimi təhsil edəndən sonra,
Yeddi kitab üzrə vəhyə təhlil verəndən sonra,

Əzbərləyib “Əlhəmdüillah”, “Əlkəhf”i, “Ərrəhman”ı,
Həm “Yasin”i, həm “Tasin”i, həm “Mim”i, həm “Taha”nı,

Miqatdan həccə gedib təvaf edib Kəbəni,
Söyü cümar icra edib, görüb əsl qibləni,

Otuz ildə neçə dəfə çillə tutandan sonra,
Necə gedib əlli günü pəhriz tutum aşkara?

İmanın tay-tuşudur düşmənlərim, odur mən –
İsa kimi çox qorxuram gözlənilməz tənədən.

Nədir əmrin, İmanın sitamindən qorxaraq,
Mən Sükuba kilsəsinə düşüm əlindən qaçaq?

Nədir mənim, gedib küfrün kəndərində yer tutam?
Gözləməyin öz dinimin yolunda ali məqam?

Abxazların qapısını gedib göyüm əlimlə?
Rumluların məzhəbinə iqrar edim dilimlə?

Qibləm olan Beytullahdan mən necə üz döndərim?
Olsun Beytül müqəddəsə mehriban səcədə yerim?

Əlli ildir müsəlmanam, ağartmışam saçımı,
İndi gedib ayağıma zəncir edim xaçımı?

Məhkumluqdan gedib öpüm kəlisənin zəngini?
Zülm əlindən zünnar asıb, dəyişdirim rəngimi?

Səryanilər hədisini İncil üzrə şərh edim?
Tövratdakı müəmmarı oxumağa mən gedim?

Nacorməkklik hara, Məxran kilsəsində mən hara?
Bokratilər qapısına gedib, istəyim çara?

Necə gedib zahid kimi mağaralarda qalım,
Əynimə bir çuxa geyim, orada “molo” çalım?

Əvəz edim bir palazla ipək xara köynəyi?
Bətriq kimi yurdum olsun qayaların ötəyi?

Uşaqların boğazına taxta dua asan tək,
Bu yaşımda xaç asarsam, əqilsiz olam gərək.

Mənə hörmət etməzlərsə Abxazyada, nə edim?
Oradan da yola düşüb, Rum ellərinə gedim?

Gedib Rumun heykəlində məktəb açım təzədən?
Mətran qoyan ayinləri başlayım təlim mən?

Səqqə oğlu kimi atım ridanı, teyləsanı?
Zünnar asım, bərnəs geyim, olum donuz çobanı?

Verim böyük Tərsiqusun qarşısında imtahan,
Söhbət açım Cəbrayıldan, oğuldan, həm atadan?

Bir sözümlə, nə qədər var üç əsasa inanan, –
Haqq yoluna çıxar dərhal tərəddüd quyusundan:

Üsqüf mənim biliyimi üstün tutar, verər həqq,
Yəqub ilə, Nəstur ilə Məlkaya qarşı mütləq.

Kəşf edərim öz əlimlə əsrarını lahutun,
Göstərərim, nə deməkdir həyulası nasutun,

Dərs almağa məndən gələr dəstə-dəstə keşişlər,
Onlar hələ mənim kimi bir alim gərməmişlər.

Deyərlər ki, bu, hikmətdə ikinci Bətlimusdur,
Böyüklükdə, hörmətində şöhrətli Filakusdur.

Qüstətinə aparılan yazımın hər kəlməsi
Ölülərə hunut olar, dirilərin sürməsi.

Mən Musanın əsasını hardan olsa alaram,
O əsanı sındıraraq, xaç şəklinə salaram.

Məsihanın eşşəyinin peyini basıb mən,
Burun qanını dayandırırım qoca abidin fəvvrən.

Səmərqəndlə Buxaranın xəqanına tac deyə,
Göndərərim o eşşəyin noxtasını hədiyyə.

Gümrahların göz yaşilə dırnağını eşşəyin –
Tutduraram mən qızıla, lələ, yaquta yəqin.

Üç üqnumu, üç qurğufu öyrənərəm mən əzbər,
Dəlillərlə məzmununu şərh edərim müxtəsər.

Nə çay idi, nə çimməkdi, nə yengindən püfləmək?
Bir halda ki, çıpaq idi Məryəm, Cəbrayılsa tək.

Necə yəni bəkarəti pozulmadan Məryəmin, –
Bətində bir gövhər onun canlandı həmin-həmin?

Necə İsa yaratmışdır canlı bir quş pəlçiqdan?
Necə Məryəm sübut etdi ki, o günahkar deyil?

Necə İsa yaratmışdır canlı bir quş pəlçiqdan?
Necə ölmüş Azərə o yenidən vermişdi can?

Necə yəni dar başında İsa dedi gedirəm,
Yuxarıda öz atamın səsini dərk edirəm?

Əgər Zərdüşt dini ilə maraqlanarsa qeysər,
Əlim ilə Zənd-Avesta ayinləri dirilər.

Deyərəm ki, od nə idi, haradan yarandı Zənd –
Ki, onların ikisindən ad aldı zənd-pazənd?

Nə kül idi, yerdə qalan o oddan ki, bir zaman –
Alışaraq yandı, etdi Xəlilüllahı heyran?

Bir məbədi tərəziyə qoyub axtarsam taraz,
Luka oğlu Qəsta onun yəqin pərsəngi olmaz.

Nə üçündür bədəninə milçəklər fitə bağlar?
Nə deməkdir çəyirtgənin ayağında o şalvar?

Məşhur olan Çin Ərtəngi Tənglüşadan gözəl,
Qeysərlərin şənində mən yazaram təsnif, qəzəl.

Ey Xaqani, bu yaramaz fikirləri boşla sən,
Çünki bu cür fikirləri şeytandır təlqin edən.

İsa üçün nə düşünər alçaq olsa yoldaşı?
Pis vəzirdən nə qavraya bilər sultanın başı?

Bəsdir, daha, küfrə son qoy, təzədən imana gəl,
Tövbə eylə dediyindən, arzuların götür əl.

Söylə, iqrar edirəm ki, böyükdür, təkdir Allah,
Mənim tərif etməyimdən qat-qat yüksəkdir Allah.

Buradadır İzzüddövlə, Rumun böyük hakimi,
Nəyə lazım Ruma getdim yoldan azanlar kimi.

O, İsanın sağ əlidir, həvarilər bayrağı,
O, Məryəmin əminidir, nəsaralar dayağı.

Sən ey İsa təbiətli, Qeysər oğlu, sən məni –
Dinlə bir az, and verirəm bir Allaha mən səni;

And verirəm Cəbrayilə, ruh püfünə, Məryəmə,
Həm İncilə, həvariyyə, həm İsbəni-Məryəmə.

O doğruluq beşiyinə, o bakirə hamilə,
Həm o ələ, o qola ki, mayalandı yel ilə;

Çaxmaq daşı, Əqsa deyri, Beytülmuqəddəsə mən –
And verirəm Şəlixaya, Ənsariyyə, pak ikən.

And verirəm zünnar ilə, naqus ilə qəndilə,
Yuhənnaya, Bəheyraya, Şəmmasə, gəl rəhm elə.

Həm Allaha, həm qurbana, həm Fitrə axşamına,
Həm Məryəmin orucuna, həm heykəl bayramına;

Məryəmə ki, qoymamışdı Yusiflə baş yastığa,
İsaya ki, yerləşməmiş bətdə uşaqlığa;

O ağac ki, həqqin ruhu olmuş onun meyvəsi,
Sən olsan o ağacın qol-budağı, rişəsi.

And verirəm o qışa ki, birdən dönmüş bahara,
O qocalmış ağaca ki, cavanlaşmış dübara;

Kəlisada inləyərək, “molo” çalan rahibə,
Öz əlilə öz boynuna zəncir salan rahibə.

And verirəm o üç bürçə, o ulduza, o Aya,
O təslisə o tərbibə, tədsisə, səlasayə.

O üçlüyə ki, ucadır səmanın ölkərindən,
Dörd yan xaça, külək üçün düzələn bacaya, sən –

Mənə Beytülmuqəddəsi görmək üçün rüşxət al,
Bu xüsusda dünyaların sultanını başa sal.

Ki, üstüvə xətti ilə mehvorin xətti əgər –
Birləşsələr, nəticədə bir xaç əmələ gələr.

Layiqdir ki, bu şerimi İsa öyrənsin əzbər,
Təsbehində vird eyləsin hər beytimi səhərlər.

Ruhum bu can mülkünü uçub tərək edən kimi,
Rahatlığın porisi atıb getdi qəlbimi.

Bizi bərtəkdirəcək nəfəs idi arada,
Baş alıb ortalıqdan bir anda çıxdı o da.

Qalmışdı təkcə kölgəm, o da getdi aradan,
Artıq adım, nişanım silinmişdir dünyadan.

Evimin dörd divarı baca kimi söküldü,
Astanası dağıldı, səqfi yerə töküldü.

Könlüm nərd oyununda düşmüşdür şəşxanaya,
Qanlı göz yaşım görək on yeddini sanaya.

Duzlu su gözlərindən axdıqca hey torpağa,
Ayağımın altını döndərmişdir duzlağa.

Fələk mənim qəlbimi nişana aldı, atdı,
Atdığı ox işləyib sümüyə, cana çatdı.

Dünən gecə ahıma hədəf etdim göyləri,
Qanlı bulud bir anda çulğaladı hər yeri.

Ürəyimin başında bir kədər tutdu məskən,
Deyəsən getməyəcək o heç zaman bu yerdən.

Gəlib çatdı dostumdan məktub gətirən o quş,
O quş ki, səhər-səhər öz yuvasından uçmuş.

Lakin o gördü əsla ayağa qalxmadım mən,
Qəzəblə endi yerə, kədərlə qalxdı yerdən.

Bir əjdaha yatırdı ayağımın altında,
Buna görə ayağa dura bilmədim onda.

Ayağımın üstünə qoyulmuşdu dəmir dağ,
Ayağı dağ altında olan qalxar nə sayaq?

Xaqaninin ayağı açıq olsaydı əlbət,
Qalxardı öz yerindən göstərirdi o hörmət.

Zöhhak ilanlarilə sarınmışdır ayağım,
Onunçündür gözündən mirvari yağdırmağım.

Ayağıma sarılmış iki əfi ilandan,
Tavadakı balıq tək qovrulur qəlb, yanır can.

Ah çəkərkən tendir tək alovlanır bədənim,
Odlu ilan tək çıxır alov ağzımdan mənim.

Sataşdıqca gözümə keşikçisi məhbəsin,
Qəlbimin yaraları qövr edir həzin-həzin.

Bir quduz it zindanda keşikçim olmuş mənim,
Ağlar gözümdən şirin yuxum qovulmuş mənim.

Sudan qorxar deyərlər, quduz it qapmış insan,
Bununçündür ki, mən də qorxuram gəzyaşımndan.

Ürəyimin odundan göz yaşım olmuş buxar,
Çəkdiyim soyuq ahdan qışa dönür hər bahar.

Nar dənəsinə bənzər tökdüyüm gəzyaşımndan –
Üzüm olur hər gecə şəfəq kimi al-əlvan.

Qıçımı zəncir kəsib, topuğumdan qan axır,
Elə bil, yağış seli iri novdandan axır.

Bəlkə, ahımdan dəmir qızaranaq əriyir,
Onunçün də səslənib dəmir “ələman” deyir?!

Bu dəmir xalxalımı açmaq istəyən zaman,
Zınqırov kimi məndən ucaldı nalə, fəğan.

Zəifləmiş vücudum bənzər ipək bir telə,
Bu nazik ipək tel də qüssədən gəlmiş dilə.

Divarlar seyr elədi mənim solğun rəngimi,
Onların da üzləri oldu zəfəran kimi.

Göyə fəvvarə vurdu ürəyimdən axan qan,
Öz yolunda palçığa batıb qaldı kəhkəşan.

Tikanlığın içində çırpınan bülbüləm mən,
Ümidimi kəsmişəm gülüstannın gülündən.

İnsaf, mürüvvət gülü qalmamışkən dünyada,
Etdiyim bu haraydan, bu nalədən nə fayda?..

Ciyərimin qanından ciyərim doymuş deyə,
Mədəmin meyli yoxdur nə suya, nə çörəyə.

Can burda məhv olurkən, nəyə görəkdir bədən?
Ölürkən ev sahibi, tapılarını ev güdən?

Torpaqdan ev tikənlər axırda torpaq oldu,
Tikdikləri saraylar, kaşanələr uçuldu.

Sel coşdu, dalğalandı, yaman tufan qopardı,
O, tək paltarı deyil, dərzini də apardı.

Bir qəssab dükandır bu fələk ilk çağından,
Qan axır damcı-damcı qəssabın bıçağından.

Bir yan quzu cəmdəyi, bir yanda var tərəzi,
Nə köklük, nə arıqlıq düşündürür bir kəsi.

Yağlı, ucuz bir tikə mənimsəmiş hər alçaq,
Mənim tikəm həm kiçik, həm də bahadır ancaq.

Dükanda döz, qabırğa, ürəkdir dəyən gözə,
İstədiyi tikəni qəssab vermir heç kəsə.

Abır-həya gedincə qorxu qalxır ortadan,
Nəyin dərdini çəkər sürüsü batmış çoban?!

Çıxıb getdi şəhərdən uzaqlaşdı karivan,
Qararoran bac alıb, çəkildi getdi yoldan.

Dəvə palçıqda yanmış ildırım zərbəsindən,
Türkmən azad edilmiş dövrünün vergisindən.

Arzulardım həyatda sədaqət, düzgün ilqar,
Ümidlərim puç oldu, vəfasız çıxdı dildar.

Dad çəkdim fərasətsiz, anlamaz böyüklərdən,
Böyük qəmlər bu kiçik könlümü etdi məskən.

Zənn edirdim, dünyada var vəfalı adamlar,
Yarım vəfasız çıxdı, səhvimi etdim iqrar.

Yusifin də başına bəlalar açdı dövrən,
Qardaşlar arasında baş verən bir nifaqdan.

Bir ilin məhsuludur mənim gündəlik qəmim,
Uzun illər boyunca qəm olacaq həmdəmənim.

Yox, bu tufan yaranmış qəzamanı buyruğılə,
Qoy dünyada möminlər yaşasın bundan belə.

Xilas olum deyə mən, bir qüdrətli hökmdar –
Çalışır var gücüyələ, artıq nə möhnətim var.

Xaqanini öldürsə şah, onun sarayından –
Qisasını alar bir şah nişanlı hökmdarın.

VƏZİRƏ MƏKTUB

Nə qədər ki, dövlət sənin qapındadır pasiban,
Açacaqdır ağuşunu sənə əngin asiman.

Qureyşilər bayrağımla səfərbər oldu sənin,
Yəmanilər xəncərinlə müzəffər oldu sənin.

İnsaf sənin dərgahına gəldi sevinc ilə, bax,
Zülmü sitəm astanadan qaçdı yaxa yırtaraq.

Fələk sənin qullarının qollarına baş əydi,
Ona görə fəsilikdən azad oldu əbədi.

Öz qələmin rəng vermişdir məharətlə ruzgara,
Gündüz, gecə bu səbəbdən olmuş belə ağ, qara.

Söz Misrinin Yusifləri sağlığına hər zaman,
Nuş eyləyir mənalарın bədəsini durmadan.

Mənim bütün varlığımı bürümüşdür qəm, kədər,
Razılığın olmayınca, bu varlıqdan nə səmər?

Mənim yüksək qiymətimi təkcə bir sən bilərsən,
Simurğə də bu dünyada Cəmşid verə bilər dən.

Gözəl bilər bu mətləbi göy cəlalı hökmdar,
Mənim kimi yer üzündə tapılmaz bir sənətkar.

Baxma sadə bir xarratın oğluyam mən, bil, Azər –
Xarrat idi, lakin oğlu Xəlil oldu peyğəmbər.

Bu sənətdə hər kəs məndən öyrəndi bir fəisahət,
Sonra gedib hazırladı mənə min cür fəlakət.

Təəccüb deyil, əgər bir qurşun almaz qıra –
Hünər ona deyərəm ki, almaz polad sındıra.

Gedən zaman bu dünyadan Sənai tək bir ustad –
Əvəz göldüm ona, atam mənə Bədil qoydu ad.

Boğazına gövhər taxdım bu dünyanın o qədər,
Onu aman deməyə də qoymadı bu gövhərlər.

Sən təbimin bağçasından istə təzə xurmalar,
Gedib hər bir yaramazın söyüdündən umma bar!

Hər an xurma ağacından bollu xurma dərərsən,
Yel əsərsə, kəpənəklər uçar fəqət söyüddən.

Əgər qəmdən qocalmışsa vücudum, nə cybi var? –
Mədhin ilə bu dünyanı təzələyəm, şəhriyar!

Tərifini edən qəlbim sınısın gərək hər anda,
Çün xəzinə olar ancaq xarabazar məkanda.

Xaqani qürbətə basalı ayaq,
Olmuş təkqapılı bir evdə dustaq.

Nə evin içində rahat olur can,
Nə də var bayıra çıxmağa güman.

Üzü divaradır, sanki hörümçək –
Girmiş daş altına bir qarışqa tək.

Qıfıldır keşikçi ona bayırdan,
Daxildə cəftədir ona pasiban.

Nəfəsi – alovdur, göz yaşı – Ceyhun,
Qəlbi – od kürəsi, ahı – od, onun.

Salınmış dörd yanı bağla bir yerə,
Açılır qapısı geniş göylərə.

Sükut qıfılını ağzına vurub,
Ümidini haqqa bağlayıb durub.

Nə qədər bu ümid qonaqdır bura,
Qapını açmayın yad duyğulara.

Xaqani, xoş həyat fikrindən əl çək!
Dünyada tapılmaz dərsiz bir ürək.

Dörd əsas üstündə dayanmış cahan,
O dördədən birisi sayılır ərkan.

Sən də öz evinə dörd cəhət axtar,
Çünki hər təməli dörd səbəb qurar.

Şadlığın şərtisə üç şeydədir, bax:
Məkandır, zamandır, bir də dost, – ancaq.

Dördüncü şərtini görənlər olmamış,
Çünki yoxdan xəbər verən olmamış.

ZƏMANƏDƏN VƏ ZƏMANƏ ƏHLİNDƏN ŞİKAYƏT

ÜRƏK DƏRDİNİN İZHARI

Ağlayırdı ana yurdum, nədir, – dedim mən, – illəti?
Buna səbəb zəmanəmi, yoxsa qardaş müsibəti?

Dedi: “ – Qardaş ayrılığı zindan edib bu dünyanı,
Qardaş idi, yaxşı dostdu mənəm üçün, bil, Xaqani.

Günəş tökər gözümdən yaş, görmürsənmi, bir yaxşı bax,
Şəbnəm kimi yaş tökməsi onun əsla deyil nəhaq.

İşıq saçan oxlar ilə ürəyimi alıb nişan,
Deyirlər ki, bu oxlarla işıqların sənin yaxan”.

Mən yurdumdan üzr istədim, bağlışladı o nəhayət,
Bir izhari-məhəbbətədi elədiyi bütün töhmət.

Ölkə parlaq oxlarını ürəyimə sancmış tamam,
Al qanımlı saxlamağa otlağına mən qaçmışam.

Barınmağa, sığınmağa xoş olsa da bu tərəflər,
Daşı “qəfəs” sözündəki hərflərə xeyli bənzər.

Sübhü – sağlam, atı – qıvrıq, hüzuruna gəldim, nə qəm,
Mən insafın, ədalətin, sədaqətin məskəniyəm.

Əzizliklə keçər Şirvan torpatının ruzigarı,
Zövqü səfa qucağıdır o mərifət çadırları.

O çadırlar bizim üçün hər bir zaman əziz olur,
Mən həm ondan utanıram, həm gözlərim yaşla dolur.

İndi elə bir haldayam, dost görəndə əzab çəkər,
Şadlıq edər, bu halımı görə bilsə düşmənlər əgər.

Yaqut rəngi alıb, budur, – gözlərimin yaşı donub,
O, qəlbimdən sızan qandır kirpiyimə yaş tək qonub.

Göz yaşında nə acılıq, nə də şorluq əsəri var,
Bəlkə yaqut suyundadır keçən şorluq, acılıqlar.

Necə ki, Səd unutmazdı Əsmanı – öz dildarını
Yaşılıqda uçan quş da unutmaz öz diyarını.

Ana övlad sevən kimi sevər gülü yaxşı bağban,
Həkim də öz xəstəsinin qayğısını çəkər hər an.

Sulanmışdır iki gözümlə, kirpiklərim əyilmişdir,
Bu yaxşıdır, elə bil ki, gözlərimə nur gəlmişdir.

Hamar yerdə su dayanmaz, axıb gedər, – bu adətdir,
Otlu yerdə dayanmasa, deyin görək nə hikmətdir?

Göz yaşına çəpər olan kirpiyimə baxıb Şirvan,
Heyrət edir, çünki tökür yaş yerinə o qızıl qan.

Axıtıldıca göz yaşları qızıl üzüm salxımı tək,
Bu yaşlardan xoşhallanır, sevinc, şadlıq duyur ürək.

Hava gözsüz ola-ola, derlər – ağlar, nə halətdir?
Bəli, ağlar, iki gözü “he” hərfindən ibarətdir.

Bir gecənin şəhəndən çox yaş tökürəm sübhə qədər,
Görənləri aldatmaqçün deyildir bu iniltilər.

Ağlamıram, gülürəm mən, gülüşümə sal bir nəzər,
Süd verən bir qadın erkən boylu olsa belə gülər.

İlk baharın buludu tək ağlar, gülər üzüm mənəm,
Deməli, hind biharını yamsılayır gözümlə mənəm.

Söyləyirlər “sən gülürsən”, deyirəm ki, “sizə əlbət”.
Cavabımdan düşmənlərin ürəyinə düşür dəhşət.

Söyləyirlər “ağlayırsan”, “səbəb sizsiz”, – deyirəm mən, –
“Dost idiniz mənə bir vaxt, ağlayıram dördinizdən”.

Onlar bizi aldatsa da, üzr istəyib, dedi cahən:
“Mən bir qisas dünyasıyam, can qurtarmaq deyil asan!”

Varlı idim, dost oldular, yoxsul düşdüm, tez doydular,
Məndən kənar dolandılar, dostluğa da son qoydular.

Duymusansa səhər yeli oxşadıqca üz-gözünü, –
Gəl, qardaşlıq hörmətinə təsdiq elə bu sözümlü.

Cavab hanı, aman, o da göz yaşına qərq oldumu?
Səmum yeli nəfəsinin təsirindən o soldumu?

Kim istəsə tezlik ilə qəbul görə duasını, –
Duasına qatmalıdır özü “amin” sədasını.

Göz yaşından əyilməsə başım, qınaq etməsin yar,
Təmkin ilə, yumşaqlıqla ancaq isbat etmək olar.

Əgər yarın yanaqları qırmızısa xilqətindən,
Mənim üzüm qızarmışdır ağlamanın şiddətindən.

Həyat fani olduğundan, heç kəs almaz onu saya,
Arzulayıb, kim bağlanır müvəqqəti bir dünyaya?

Görünür ki, yaratmış qarğa məndən xeyli qabaq,
Heyrətimdən can qurtardı, o ayıldı məni ancaq.

Vəfalıdır yarım, lakin nə yanına dəvət edər,
Nə də çalıb oxumaqla can bağışlar, himmət edər.

Yurddaş kimi qəbul edib sevindirdin məni, ey yar,
Bəs: “didərgin oğlu” deyib, neçün sonra eylədin xar?

Mən var idim, yoxa çıxdım sənələ ülfət qatan kimi,
Mən simurğə yetişməmiş, mən batdım, ay batan kimi.

Qaranlığın ətrafında səhər güldü xeyli parlaq,
Belə sübhü qeyd etməmiş heç bir alim bizdən qabaq.

Axtarırkən qamçısını qaranlıqda itirənlər,
Xoruzlar sübh olduğunu banlamaqla verdi xəbər.

Əşarımı göyərçinlə yola saldım diyar-diyar,
Hər misramda xislətimin müfəssəl bir izahı var.

Səxavətli kişiləri şerimdə çox öymüşəm mən,
Ümmanlar bir nümunədir beytimdən ürəklərdən.

Gözyaşları o qədər ki, boğdu məni, etdim təlaş,
Həyəcana düşdü canım köynəyimi görünəncə yaş.

Tutdum Allah kəməndindən, bu ip möhkəm, bu ip haqdır,
O, Tubaya bağlanmışdır, məni orşə dartacaqdır.

Mən Şirvandan məcburiyyət qarşısında uzaq düşdüm,
Təbrizdən də özbaşına ayrılmadım, iraq düşdüm.

Taxtapara üstündəsən madam, sənə yoxdur nicat,
Vətən vəsli mümkün deyil, ölüm səni edər rahat.

Mən ki, məskən cləmişəm ağlar gözlə bir səhrada;
Qorxuram ki, gözyaşıyla əldən çıxsa bir gün bu da.

Bu səhranın sonu yoxdur, göz baxdıqda heyran qalır,
Qoynundakı çadırımsa uzaqlara işiq salır.

Yurdumuzdan nəsibimiz xatirəylə həsrət oldu,
O tikanlı kölgəliyi güllük sanmaq qismət oldu.

Bu göy çadır altında, ah, nələr gördü üzüm, nələr!
Şadlığımı əldən aldı bu çöllərdə sular, sellər.

Rəzillərin övladı da alçaq olar, paxıl olar.
Məhrum edər mənim tək çoxlarımı rəzil əğyar.

Uzun zəhmət çəkib ana böyüdəndə əziz bala,
Düşünərimi övladına üz verəcək bir gün belə?!

Həyat vermək istəyərkən ana xəstə övladına, –
Dirilərə qəsd eləmək heç düşərmə, de, yadına?!

Mən elm ilə suvarılmış bir zəmiyəm, barım dən-dən
Abi-həyat içirmişdir anam mənə döşlərindən.

Bətnindəki doyurduqca şama dönər hər bir ana,
Nəfəs verər yedizdirər, gətirincə bu cahana.

Öz Tanrıma möhtacam mən fəzilətdə, kəramətdə,
Bir çox fəsilh ədiblər də möhtacımdır məharətdə.

Göyərtilər buludlardan tələb edər daima su,
Dənizlərə möhtac olur buludlar da, – qaydadır bu.

Hörümçəklər divarlara tor toxuyar gözəl, qəşəng,
Gəlib onu düyün salar, dolaşdırar qara milçək.

Göz önündə nə tor hörər, nə iş görər ancaq arı,
Şan içində hazırlayar dərdə şəfa dərmanları.

Nə fərqi var təsvir etsəm çəmənləri, göy düzləri,
Qısqanc, paxıl adamları, biabırçı, pis sözləri...

Bəli, nöqsan cahillikdir, günah olur fəzlin mənə,
Çünki batır fəzilətim cahillərin gözlərinə,

Mənim rəvan şeirlərim ruhlandırır aqilləri,
Çoxdu şahid, bu şeirlər döyər yalnız cahilləri.

Tanrım məni ucaltmışdır, könlüm göyü dolaşmışdır,
Mənim əzmim bu dünyanın o tayına yol açmışdır.

Mənim qəlbim sirlə, mövhum bir nöqtədir öz sinəmdə,
Nimkürrədə “be” hərfinin nöqtəsinə bənzər həm də.

Mən özüməm söz mülkünün xəlifəsi, iqtidarı,
Ustadımsa bir sultandır – elmin, fənnin tacidarı.

Çox göndərdim mən sultana ləyaqətli söz töhfəsi,
Belə bəxşiş alır bəzən zəmanənin xəlifəsi.

Şairlərin ucasıyam, qəlbim şeir sultanıdır,
Nə vardırısa ürəyimdə, fazillərin əhsanıdır.

Cəlalilə sultan mənə fəziləti əhsan etdi,
Lakin qüdsi Cəlaləddin bunu daha rəvan etdi.

Şeir yazıb mədh edirəm o inamı, alimi mən,
İstəyirəm bir feyz alım ətir saçan məskəninəndən.

Din sütunu nəcib səyyid, dərk edəndir həqiqəti,
Heç bir kəsdə ola bilməz fəsaahəti, bələğəti.

O, hidayət baqrağının qılıncıdır, qoruyandır,
Fazillərə, alimlərə o, ustaddır, o, həyandır.

Elmlərin o, Xızrdır, pəhrizlərin Musasıdır,
Sirr açmaqda bu dünyanın məharətli İsaasıdır.

Xızr kimi bizə elmi ancaq o ərməğan verib,
Ölmüşlərə, həqiqətən, İsa kimi o can verib.

Onun düha nəfəsilə ilham gəldi qəlbimizə,
Sözün dərin mənasını odur təfsir edən bizə.

Onun gözəl musiqisi, qəlbə yatan muğamı var,
O mübarək məclisinə cənnət deyir toplananlar.

Onun xitab kürsüsü çox faydalıdır, həm də qəşəng,
O kürsüyə əhsən! Ona qibtə edir doqquz fələk.

Onun duzlu kəlamına baldan şirin desəm, xoşdur,
Eşq suyundan, aşıqlərin göz yaşından yoğrulmuşdur.

Nəsihəti, vəzi şirin, qönçə ağzi müəttəddir;
O, gələcək nəslə belə yol göstərən bir rəhbərdir.

O vücudun sədaqətli xidmətçisi, quluyam mən,
İmamların xosrovudur, düzdür hər bir xəlifədən.

Yeddi ulduz parlarsa da qəlbim işıq saçan zaman,
Əsla heyrət etməyirəm mən onların işığından.

Çünki mənim ürəyimdə min təşəkkür, min tərif var,
Bu təriflər, təşəkkürlər duaları xatırladar.

Dağa dönər mərifətli qəlbim onu yad edəndə,
Onun mədhi bir sönməyən nur yaratdı dağ sinəmdə.

Mədh etdiyim insan çox bəsləyir hörmət mənə,
Şadlandırır ürəyimi, göstərdikcə rəğbət mənə.

Hər tərəfdə qarşılıdır o tükənməz bir hörmətlə,
Bəxşiş almış ağ əmmamə, ömür sürür bu şöhrətlə.

Uca yerdə qoyub onu, hüzurundan mən getmişəm,
Cuda qalxmış bir Nuhdur o, daim belə zənn etmişəm.

O, hümməti sayəsində daim əziz olacaqdır;
Gecələr də gündüz kimi həm işıqlı, həm parlaqdır.

Göndərdiyim nə vardsa, hamısını etmiş qəbul,
Şikayətə səbəb olmaz xəta etsə təzə bir qul.

Bacarsaydım, bağışlardım bir xəznə ki, inciləri
Qorq edərdi günəş kimi nura zülmət gecələri.

Bir baxışı vardır onun, nüfuz edir arzulara,
Bunun üçün ona bəsdir gözündəki bir cüt qara.

Bir günəşin misalıdır parlaqlıqda onun gözü,
Elə bil ki, qürub vaxtı su üzüdür gözəl üzü.

O aləmin ümididir, ona baxır bütün dünya,
Mülayimdir xasiyyəti, işıqdan xələq olub guya.

Yer üzündə tədbir ilə şəhərlərə zinət verir,
Bütün xalqın tədbirinə öz əqlilə qüvvət verir.

O, həqiqət hakimidir, hüdu bilməz ədaləti,
Keçməz onun divanında yalançılar şəhadəti.

Ehtirama layiq olub onun evi çoxdan bəri,
Otağında asılmışdır ümidlərin qəndilləri.

Köz söndəndə qalmaz onun işığından əsla əsər,
Lakin sönməz heç bir zaman o saçdığı al şəfəqlər.

Elə bil ki, yaranmışdır başdan-başa qaynar sudan,
İstiqanlı bir kişidir isti su tək hər bir zaman.

Cismən bir az kiçiksə də, çox ucadır şan-şövkəti,
Heç bir kəsə ziyan verməz, ipəkdəndir təbiəti.

Asanlıqla ürək açar, qanad alar ondan hamı,
Müşkülləri həll eləyib, razı salar həm adamı.

Mən yazdığım mədhiyyəni göyərçinlə saldım yola,
Əzizliyi mədhiyyəmlə yaratmışam – sanma əsla.

Zər qələmim göyərçinin dimdiyinə mütəqabildir,
Qartal kimi uzaqgörən, tuti kimi şirindildir.

PAXILLARI MƏZƏMMƏT

Nə zaman ayrılırsam bu bağdan, bu çəməndən,
Yaxın ollam o anda yeganə xaliqə mən.

Təxtü tacım, üzüyüm yoxdur Süleyman kimi,
Dəm vururam Allahdan abid bir insan kimi.

Nə Musa tək Turum var, nə də atəşim yanar,
Dost olmaqçün Allaha məndə çox iddia var.

Nəfsimin istəyini deryada atmışam mən,
Əl çəkirəm büsbütün, əqlin istəklərindən,

Göydə qanad açıram rütbəmlə, hörmətlə,
İncə şeir yazıram qüdrətim, hümmətimlə.

Xərclədim doqquz çərxin töhfəsini bir anda,
Şam yeməyində getdi altıgünlük cahan da.

Fitrə gecə-gündüzdən bir təxt qurubdur mənə,
Göy qübbəsi tağımdır, – bəxş etmişdir zəmanə.

Zahirimdən təbimin evinədək pakam, bax,
Göyün yeddi qatında görünürəm ağappaq.

Mən göylərə layiqəm, çünki xoşbəxt bir quşam;
Gövhərəm ki, dünyanın sinəsinə qonmuşam.

Leylaclara ududum qumarda bu dünyanı,
Başqa aləm gözürəm udmağa, ancaq hanı?

Ayna edib qəlbini, həyat tapan ər mənəm,
İnanmasan da inan: Xızram, İskəndər mənəm.

Asanlıqla udmuşam mən çox usta həriflər,
Dörd ünsürə, beş hissə özüm olsam da şeşdər.

Bir fərmanla göstərdi mənə haqqı məhəbbət,
Bu rütbəni bəxş edib mənə iradə, qüdrət.

Mən bir tuti quşuyam, dünya qarşımda ayna,
Məğruram, yox özümdən qeyri bir baxan ona.

Öz əqlim nə söyləsə mənə ayna dalından,
O sözləri deyərəm mən əzbərdən hər zaman.

Ulduzdur, bütdür mənim yanımda arzu, tamah,
Xəlil kimi, onlar olmadı məndə iştah.

“Nəbüdül-əsnam” ilə düz yol tapmasam əgər,
“La hübbül-əfilin”ə ürəyim olmuş rəhbər.

Xanənişin olmaqda ənqaya nisbətəm var,
Vəhşi divlər önündə Rüstəm-Zal qüvvətim var,

Şirvanın şairləri vursa da kinlə eyham,
İraqdakı şairlər alır nitqimdən ilham.

Xalqın payına düşmüş fəqirliyə getmişəm,
Samın atdığı Zalı mən sərkərdə etmişəm.

İt qılıqlı adamlar həqiqətsənsə da əgər,
Aslansifətlər içrə mənəm dünyada gövhər.

Çox yüksəkdir Hümmətim xaqanlardan, şahlardan,
Xaqani şöhrətimdən işiq alır bu cahan.

Ürəyimin bərdır bu iftixar, bu qürur,
Yoxsa mən bu cahanı dolanardımın məğrur?!

Fələk nayib istədi, dedi: “ – Xələt, minbər al!”
Düşdü mənim gözümdən o gündən sərvət, cəlal.

Mən kiməm ki, deyirsən mənə fəvqəlbəşərsən?
Təc qoymayıb başıma mənim dünya əzəldən.

Bu əsilsiz cismimi canlı yox, sehr et güman,
Od deyiləm, küləyəm, əsər yox varlığımdan.

Daim deyisən odam, nur salmışam cahana,
Mən ilk Həməl bürcüyəm, qalxmışam köhkəşana.

Ulduzların, fələyin şəri, vəbalı məndə,
Sayılıram odur ki, mən faydasız, şerməndə.

Əhli-Əli də olsam, Yəhuda məzhəbəm, bil,
Havadan yaranmışam, qara torpaqdan deyil.

“Leysə min əhlik” – deyə, mən anadan olanda,
Əqlim mənə öyrətdi bu sözü bircə anda.

Dörd tərəfin dəryadır, cəzirədə təkəm mən,
Mümkün deyil qorxusuz keçmək odlu körpüdən.

Mənim zəif bədənim cansızdır, tükə bənzər,
Ənlik-kirşan misalı tezliklə solub gedər.

Dostamsa da haruta, yarıyam Bərbətzənin,
İlanıyam Zəhhakın, dəmiriyəm Gavənin.

Allahsız məktəbində oxudum küfr dərsi –
Ki, “La mövla ləhüm”dür yazımın ilk kəlməsi.

İnanmıram Kəbəyə, büt-pərəstəm mən, ey quş!
Daşa bas ki, Kəbəni mənim əlim uçurmuş!

Bir möminəm desəm də, aydıdır gün tək haman –
Ki, yalançı səhər tək dilim danışır yalan.

Üzüm tavus olsa da, içim bənzər ilana,
Mən göstərdim, xülasə, cənnəti kor şeytana.

Qapdım Məryəm çadrasın, utandırdım Zəhranı,
Töhmətə mən salmışam Həcər ilə Həvvani.

Hüma kim az yeyən, təmiz sanırlar, əfsus,
Mənim tək yeyimcil yox zinakar bir xoruz.

Nə Allah, nə Quran tanımadan ələmdə,
Məşğulam mən ilboyu ələmdə odlu badə.

Hamiləyəm mən oda, olsam da boz bir dəmir,
Nəfsim dəvəquşudur, dəmir yeyir, od yeyir.

Abidəm, Yəhya deyil, Brəhmən dinindənəm,
Şairəm, Həssan deyil, Ləbidə nisbət mənəm.

Müqəssirdir söylədim Əbül-üla, Mübarək,
Həfsətətək mənəmmiş dini pozan, edən şəkk.

Çörəyimi yeyirəm, mən həmişə zəhərle,
Acıyam ki, acıyam, yuyunsam da kövsərlə.

Özüm zahidlərin müridi saysam da mən,
Mənim min sehrkarlıq, cadu gəlir ələmdən.

Məğrurluq göstərsə də iradəm, əzmin mənim,
Çox şeirdən gözəldir hər sözüüm, nəzmin mənim.

Eşşəyimin muncuğun, elə qanmazam ki, gör,
Zənn edirəm göylərin əşrəfidir, dürrüdür.

Zeriflikdən sakinəm əl-əla”çılarla,
Allah büsatı qurram, əgər qüvvətim olsa.

Məst bir filəm, başıma vururlar ki, hər zaman,
Dinc qalarsam, yadıma bəlkə düşər Hindistan.

Qıfil kimi içim boş, həlqə tək bir gözüm var,
Odur ki, məskənimdir ehtiramlı qapılar.

İnziva girdabında qalmaq xoşdur, çünki həm –
Əqlən yüngül yelkənəm, ruhən ağır lövbərəm.

Mən ki, qəm Qarunuyam, məni rədd et saraydan,
Şər işlərdə Fironam, vurmasın tənə Şərvan.

Xaqani yox, o kişi demişkən, xəlqaniyəm,
Xoşdur ki, yoxsullarla olmuşam sirdaş, məhrəm.

Məni “Qara Xaqani” çağırır ağıllılar,
Sufilərsə deyirlər məndə bir pak işıq var.

ZƏMANƏDƏN ŞİKAYƏT

Əbədiyyət qoynuna bu gündən atıram can,
Qaçıram puç dünyanın fani dəyirmanından.

Gözümü əl quşu tək bağladı zalım fələk,
Bir də qəmdən, bəladan xilas olmasın ürək.

Qırğı tək başım kiçik olsa da, gendir sinəm,
Onunçün də nə papaq, nə də don istəyirəm.

Solmuş vəfa ağağı, tökülmüş yarpaqları,
Vəfa olmayan yerdə könlümün nə qərarı?

Özgələrin kölgəsi xofa salır qəlbimi,
Vaxt olur öz-özündən qaçıram kölgə kimi.

Vücudumun kölgəsi kəsilə də yad mənə,
Can atıram könlüdə yetəm dostun vəslinə.

Könlüdə dərdü qəm çox, xoşdur mənə bu dərd, qəm,
Qaçıram ki, nə təbib tapsın məni, nə məlhəm.

Nurdan göz qamaşsa da, çəkmərəm əl günəşdən;
Tutiya əzabından qaçıram hər zaman mən.

Məni min təklif ilə ağıl salmış kəməndə,
Ondan xilas olmağın gəzər xəyalı məndə.

Səhərin dodaqları ətir yayır havaya.
Qaçıram ki, yetişsin məftun könlül səbaya.

Mey içməyi gəl öyrən meyxanə sahibindən,
Meylim mey içmək olsa, ora yollanaram mən.

Sor qırx piri-muğandan mənim əhvalımı sən,
Qırx sübhümü keçirdim meyxana küncündə mən.

O yerdə dəryalarca şərab nuş eyləyən var,
Nəhənglərdən qaçıb mən o yerdə tutdum qərar.

Meyxanə səfəlidir kəhfın xərabatından,
Səfa üçün o kəhfə can atıram mən də, can!

Yeddi nəfər var orda, mən oldum səkkizinci,
Atmış məni o səmtə taleyin zülmü, rənci,

Ey saqi, badə ver sən, o Firon badəsindən,
İlandan qaçdı Firon, mən zöhd əqidəsindən.

Gizlətmə bir nəfərdən, açıq ver o şərabı,
Qaçıram mən riyadan, ki çəkməyim əzabı.

Ayır sən bir qədəhlə məni məndən və bizdən,
Həm bizdən, həm də məndən ayrılmaq istərəm mən.

Mən badədən söz açdım, sən tövbədən, sus artıq!
Qaçıram macəradan, bilsin bunu xəlayiq.

Aludəyəm şərabə, təsbəh hara, mən hara?
Qaçıram möminlərin təsbehindən kənara.

Yetər ibadətimgün bir meynənin kölgəsi,
Qoy əhli-şərə qalsın möminlərin Məkkəsi.

Məni tərif etsə də dar süfrəli adamlar,
Onların bu tərif qəlbimi yaman sıxar.

Doldur ləbaləb olsun, dolsun mənim piyaləm.
Badəm yarımçıq olsa, can mülkümü tutar qəm.

Yox, mey deyil məramım, mey rəngli gözyaşım var.
Mənim qiymətli könlüm ucuz meydən nə anlar?!

Bax, bu gecəylə-gündüz bir itdir, rəngi ala,
Bu ala rəngli itdən qəlb istər uzaq qala.

İt qapmış bir adam tək, od tutub yansa qəlbim,
Su üçün açmaram əl saqi olarsa hər kim.

Qaçmıram işvə-nazdan, cismim dəmirdir, ancaq –
Qaçıram mən onunçün ahənərbadan uzaq.

Məni gah yad incidib, gah dostum, gah həmrahım,
Onlardan əl üzmüşəm, bir Allahdır pənahım.

Qorxuram gah Məsih tək, mən də yəhudilərdən,
Gah da hərzə keşişdən həzərlə qaçıram mən.

İnsanların adından elə qorxmuşam ki, ah!
Məndə dəhşət yaradır hətta o mərdüm-giyah.

Əsanın görkəmindən qaçaraq deyər ilan:
"Qaçıram, məndə əsa görkəmi olduğundan".

Boynumu vurduğundan arzumu kəskin əli
Qaçıram əldə qılinc mən görəndə əcəli.

Qaç dedilər oğlağa, oğlaq gəldi zinhara,
Qəssab daldə durarkən, dedi, qaçım mən hara?

Bax, bütün hissələrim şahənədir binadan,
Qaçıram, yalnız qorxu adlanan bir gəddadan.

Kamalın öz əlilə əkilmiş bir dənəm mən,
Qaçıram ömrü əzən dəyirmanın əlindən.

Bir suya bənzərəm mən, altında od var kimi,
Torpağın töhmətindən qaçıram ruzgar kimi.

Çox misana çəkib mən gördüm ki, puçdur cahan,
Qaçıram oda doğru baltanın qorxusundan.

Onun ağı əllərindən mənim bəxtim qaradır,
Qaçıram bu qocadan, bilmədən yol haradır?

Fələyin dəhşətindən mələyə sığınır can,
Qaçıram oda doğru baltanın qorxusundan.

Bəxtiqarə olmağım aydındır günəş kimi,
Qaçıram ki, gecəyə qatım qara bəxtimi.

Odla qılinc gətirsən ömrümə son qoymağa,
Qaçaram nə qılincdən, nə də oddan uzağa.

Bir sazda bir sədalı, bir səslə nəğmə çal sən,
Qaçıram üç sədalı setarın nəğməsindən.

Dördlə üç sərhədinə tükənməz bir savaş var,
Qaçıram bu savaşdan, mənə təkdir havadar.

Ayağım çox yaman ududum bu qumarda,
Başımı ayaq edib qaçıram bu diyardan.

Xəyalət zəngirində sızlayır könlüm hər an,
Qaçıram bu könlüdən qopan bağırtılardan.

Qalacağam varlığa bağlanıb nə vaxtadək?
Baş götürüb bu yerdən daima qaçam gərək.

Meylim yox, bu dünyaya göz açdığım saatdan,
Gəlmişəm bu qərara, ki qaçam kainatdan.

Məkan dardır, iki rəng vardır bizim zamanda,
Qaçıram bezdiyimdən, yox etibar cahanda.

Könlümdəki diləklər sığmaz heç bir diyara,
Qaçıram göylərin də hüdudundan kənara.

Yandıraram cahanı istəsəm bir ah ilə,
Məcburiyyət üzündən yaxınlaşdım şah ilə.

Yerdəki yeddi kənddən baş alıb qaçıram mən,
Qaçıram hətta göydə olan səkkiz şəhərdən.

Bu yeddi mütəkkəli yerdən uca gör məni,
Qaçıram ki, görməyim yerdən doğan kölgəni.

Nə İsa kimiyəm ki, qaranlıq xərəbədən –
Dördüncü göy qatına qol-qanadsız uçam mən;

Nə Musa kimiyəm ki, edib zindandan tələş,
Qaçıb səkkiz behiştin hər birinə çəkəm baş.

Gecəyə gündüz olmaz vəhdət yolunda əsla,
Qaçıram bu gecəylə gündüzdən ehtiyatla.

Qovur bayquş tək məni dəyirmançı hər yana,
Yeddiqat dəyirmanın yönəlmişəm damına.

Dosta ölməzlik yarar, aşıqə fani olmaq,
Qaçıram ölməzlikdən, belə bir aşıqəm, bax.

Məqsəd – var olmaqdisa, yox olaram mən onda,
Qaçaram öz-özümdən bu yoxluğun yolunda.

Yox olaram o mütləq varlığın sayəsində,
Qaçıram çatmaq üçün mütləq yoxluğa mən də.

Altımdakı köhlənə tərsinə vurmuşam nal,
Qaçıram ki, bu məkan darısqaldır, darısqal.

Saysız ulduz görürsən göylər çadırında sən,
Qaçıram ulduzların mənhus əlamətindən.

Vəba evidir bu çərx, qaçmaq gərəkdir ondan,
Qaçmaq gərək dünyanın dövətindən, malından.

Könlümdə namuradlıq qovğaya başlayırkən,
Razılıq hasarına tərəf bərk qaçıram mən.

Bu vaxtadək dünyaya əta idi niyazım,
Qaçıram o ətadan, niyaz mənə nə lazım?

Tamah kişi heyzidir, boynunu vurmuşam mən,
Qaçmışam, qaçmaqdayam səxa sahiblərimdən.

Dovşan heyiz görməkdə bənzəsə də qadına,
Mən pələngəm, yaraşmaz heyiz pələng adına.

DÜŞMƏNLƏRİ MƏZƏMMƏT

Bəd niyyətli adamların yaxşılığı olar bəd,
Yalanlarla fəxr etməyi onlar etmişdir adət.

Doğruluqla yox işləri, ataları bilinmir,
Nə Adəmdən törəmişlər, nə İsadən, – budur sirt.

Bu dünyada rəhbərlərə rahib olur hər biri,
O dünyada axar su tək dəyərsizdir işləri.

Arıların quraq ildə düzəltməyi şən təkin,
Onların da beyinləri bomboş olur bil yəqin.

Bədənləri qum tək ağır, başlarında yel oynar,
Məhşərdəki tərəzi tək yüngülməzəc olurlar.

Bağlarında, Nuh nəslə tək, ağacların yox barı,
Sevincləri bir qarının təndirinin ruzgarı.

Məscid evi onlar üçün olmuş uşaq beşiyi,
Həm yatırlar orda, həm də bulayırlar hər şeyi.

Paxıllıqdan qızdırmaya, titrətməyə düşüblər,
Onlar mənim paltarımı geyinsələr yox zərər.

Bax, onların boş həvəngə bərabərdir hər biri,
Sürtülməkdən xarab olmuş, getmiş tamam üzvləri.

Şüşəboğaz bu axmaqlar o göy rəngli xeymədən
Sürəhi tək başlarına ilmək taxıblar nədən?

Açar ilə qıfıl kimi erkək-dişidir onlar,
Tutduqları fəna işdən bağlılıq hasil olar.

Evlərindən çölə çıxmaz yazdıqları şeirlər,
Bu şairlər rədd olunan dövətlərə çox bənzər,

Dadsız bir mey hasil olar sözlərinin suyundan,
Bu mey qəlbi elə möhkəm soyudar ki, donar qan.

Doğmaz quru təblərindən tərəvətli şeirlər,
Onlar suda qərar tutan nilufərə bənzəyər.

Yazdıqları xürafata qataraq söz sehriyədən,
Bu-Ləhəblə, Bu-Türabı ayırmaz bir-birindən.

Göy təşt altda kordur onlar, onunçün də uzaqdan
Sanırlar zər afitabi-zərəşən.

Belə eşşək adamların cahilliyi deyil az,
İsa da öz mətbəxindən onlara pay ayırmaz.

Aşağıda yer verirlər mənə, xoşdur bu hesab,
Onlar neftdir, aşağıda qalar mənəm tək güləb.

Üzdə əgər balıq kimi lal olsa da hər biri,
Lakin dalda ilan kimi zəhər tökülür dilləri.

İlhamımız xəzinədir al kükürdə dünyada,
Əzabları bir civədir titrəmə-qızdırmada.

Niyə görək mən onlara cavab verəm, asiman
"Hirsinizdən ölü" deyər cavab verir hər zaman.

Mən onların sözlərini kəskinlətməməyə əgər,
Dillərinin küt qılıncı sanma ki, bir tük kəsər.

Cəbrayıldan qanad alır ürəyimdən uçan ox,
Qartalında qanadına məndə bir ehtiyac yox.

Onlar özü qidalanır mənəm meyvələrimdən,
Qara qarğa öncir yesə, heç təəccüb etmə sən.

Çörək üçün gen qapımı döyür onlar, doğrusu,
Dən verməsəm, tikdikləri dəyirmanı yıxar su.

Tülkü kimi, şir ardınca gəzir onlar hər zaman,
Gəzirlər ki, pay alalar şir ovlayan şikardan.

Cəlalımın Bijənini quyuya da salsalar,
Səhər ahım düşmənlərin canlarına od salar.

Kaman atan Rüstəm mənəm bu təbiət içində,
Əfrasiyab qoyun yatsın əzab, qəflət içində.

Səs-küyündən sən onların qorxma heç də, Xaqani,
Bax, onların buludunda ildırım, yağış hanı?!

Gizli mənə gəlinini bəzəyən məşşatə tək,
Dara sözün zülflərini, qəlblərinə bir dağ çək.

Fikir, xəyal odundan tutuşub canım yanıb,
"Allah-Allah" deməkdən axır dəhanım yanıb.

Fələk mənəm sinəmə elə bir od vurub ki,
Təkcə ürəyim deyil, bəlkə hər yanımda yanıb.

İşlərimi zay etdi mənəm bu can yangısı,
İnadından fələyin ruhi-rəvanım yanıb.

Ahımın şöləsindən xalqın gözü önündə
Pərdəm yanıb, faş olub sirt-nəhanım yanıb.

Mən dövlət axtarırdım, kasıblıq qismət oldu,
Dedim: – Odsan, bu sözü deyən zəbanım yanıb.

Görmüşsən od yandırır necə nazik ipəyi?
O cür qəm şimşəyiylə mənəm orqanım yanıb.

Şerim əgər od salar qəlbə, səbəb odur ki,
Gövhər saçan xatirim, təbi-rəvanım yanıb.

Söz mülkünün naibi Xaqaniyəm, həsəddən
Göylər mənə qəhr edib, alışıb canım yanıb.

32

Şirvanda olsaydı sirdaşım əgər,
Fikrimə bir səfər gəlməzdi, inan.

Olsaydı hörmətim Təbrizdə hərgah,
Məskonim olmazdı, əlbəttə, aran.

Arranda olsaydı qiymət verənim,
Başqa bir aləmi etməzdim məkan.

Nə qədər çalışdım, çapaladımsa,
Mənimlə olmadı fələk mehriban.

Zəhmət çəkdimə də arzu yolunda,
Taleyim gülmədi üzümə bir an.

Ciyərim həsrətlə qana döndüsə,
Taleyim olmadı əlimdən tutan.

Yoxluq pərdəsinə büründü istək,
Yalvardım, girmədi əsla qapımdan.

Dünyaya sığmayan hümmətim vardı,
Ona dar gələrdi hər iki cahan.

Arzum, istəklərim dərya qədərdir,
Bir az da olmadı qarşımda əyan.

Ruzinin suyu da hər gün çeşmədən
Ancaq iki qətrə oldu nüməyan.

Könlümün bir quru yarpağı yoxdu.
İndisə qalmışdı gör necə üryan.

Əlimi üzümüşəm bolluqdan, axır,
Dövlət tarlası da bar vermirdi olan.

Mənə verilənlər olmalı layiq,
Layiq olanı da vermədi dövrən.

33

Zəmanədə axtarma rahatlıqdan bir əsər,
Umma ki, dünya sənin dərdinə dərman edər.

Qəm odunda yan, kül ol, yaddan istəmə məlhəm,
Öz dərdinə özün qal, bilmə kimsəni həmdəm.

Çərxin qumar evində hərif tapılmaz sənə,
Dəhrin karvansarası düşərgə olmaz sənə.

Nəhəng udsa da səni, haray salma, səbr elə,
Boğulsan da, girdabda əl uzatma sahilə.

Sədaqəti, vəfanı məgər sevirmi dövrən?
Gözləmə ki, o səni cülər xilas bələdan.

İçmə, qədəh tutarsa əlində müflis fələk,
Süfrəsindən bu xəsis dünyanın alma çörək.

Yanıb ümid xərmənin külə dönsə də əgər,
Göz dikmə ki, ruzigar zərərinə ödəyər.

Razı olma dünyada həmin olsun padişah,
Suda boğul, aparma naqqa balığı pənah.

Vermə dünyaya könlün, o qiymətli gövhəri,
Qırmızı kükürd deyil, o gövhərin dəyəri.

İlahiyyat ərşinə səni izlət çatdırar,
Bundan yaxşı nərdivan o məqama harda var?

İnsanlara dikmə göz, hümmət sənə arxadır,
Göz çək novdan suyundan, sənə layiq dəryadır.

Şadlıq xəzinəsinə ağılaqla yiyələn,
Ruzi verən mələyə heç vaxt ağız açma sən.

Qənaətin vəsfində dörd kitab oxumusan,
Tamahkarlıq dərsini başlama əlifbadan.

Varlanmağa çalışma, yoxsulluğu et süar,
Yelqovana baş əymə, külək sənə at olar.

Könülün boğazına şərab tökmə kuzə tək,
Sürahi tək, yetənə xidmət etməkdən əl çək!

Acından ölsən belə, xəsislərin önündə –
Ondilli sünbül kimi gedib öyilmə gündə.

Sümük qapar pərilər insanların əlindən,
Mələk kimi qoxu çək, sümüyə göz dikmə sən!

Qoy ürəyin ağrısın, qızdırmadan cana gəl,
Gülqənd üçün, nar üçün hər nakəsə açma əl!

Qızdırmanı kəsməyə qarğı lazımsa əgər,
Kəs tamah barmağını – qarğını övəz eylər.

Kamalın, əqlin ki var, nə zor axtar, nə zər gəz!
Cəhrəçinin ipliği bafta üçün gərəkmez.

Ehtiyacın darğası tabe ikən Qubada,
Mülkündən qorxma, demə: – Tuğan gəlsin imdada!

Dostlara bel bağlama, tək yaşa, azad yaşa!
Həmdəm axtarıb açma ağız qohum-qardaşa.

Yusifin əhvalını hər zaman yad edərək,
Aciz qalsan, istəmə qardaşlarından kömək.

Zaman sərgərdan etmiş səni, məkan – bağı qan,
Umma fərəh, fəraqət nə məkan, nə zamandan.

Dörd yol ayrıcı dünya vəhşətlə dolmuş daha,
Ünsiyyət xəlvətini axtar, sığın Allaha.

Bu ərşin quşu səndən əgər tələb etsə dən,
O dəni topla ancaq göylərin sünbülündən.

Ey Xaqani, ümidin ipini kəsmiş zaman,
Ömr ipini kəssə də, aman istəmə ondan.

İndi ki, yer üzündən mərhəmət olmuş nihan,
Könül, sən də vəqt ikən hazırlaş, köç dünyadan.

Ölüm darvazasının qabağında çardağ qur,
Bacü xəracı verib, gözləmə heç bir aman.

Dünya bağında yaza qalmadı bir etibar,
Ömrünü yarpaq kimi soldurar axır xəzan.

İnləmə bu cahanda eyşü işrət naminə,
Salma həbsə ruhunu rahatlanmaq üçün can.

Yüksəkdə qanad çalan qartala yaraşarmı,
Yerdə mətbəx bacası üstə qura aşıyan.

Uşaqsan, bu yer əhli səni bahar zənn edir,
Bax, tamaşa üçündür, bil ki, vəfasız cahan.

Qəlb dərmanı istəmə sən ümmid təbibindən,
Təbəşirlə sümükdür dərdinə, bil ki, dərman.

Uyma dünya rənginə, onda gənclikdən yox iz,
Qocanı heç edərmi ənlilə kirşan cavan?

Acı sudur, üstündə buzdan körpü salmışam,
Aləm zərli soqfdır, nərdivanı işıqdan.

De, necə şəfəq saçır gün qaranlıq qəlbino,
Xızrın axıb keçərkən çeşmə suyu başından?

Nə vaxt qurtaracaqsan fələyin qəzəbindən –
Ki, göy səma altında rahat keçə güzəran?

Yoxdur yaşıl yelkənin görün yaş olduğunu,
Çox gəmilər batırmış girdabında bu ümman.

Ey həkim! Nə anladın fələyin gərdisindən,
Atəşpərəstənmə de, ki odla oynayırsan?

Rəngi od üfləməkdən qızaran atəşpərəst –
Qara üzle gələcək qiyamət günü, inan.

Bir günbəzdir bu səma, yer onun döşəməsi,
Yoxsa nücum elmindən xəbərin, bunu bil, qan!

Yoxsulluq üz verdikdə sülilərə yaxınlaş,
Yoxsuldən şad olurlar, varlıdansa pərişan.

Get, onlardan xəbər tut, yoxsulluq gör nə şeydir,
Əsəri ki, ən yaxşı müəllif edər bəyan.

Yoxsulluqda taparsan əbədilik nəqşini,
Ondan başqa nə varsa dünyada puçdur, inan.

Cahü cəlal arzusu hələ ki, qəlbindədir,
Yoxsul deyilsən hələ verməkdə sən imtahan.

Qıcanda dişlərini qara geyimli fəqir,
Ağ geyimlinin varı olacaq yerlə yeक्सan.

Xoşdur guşənişinlik, zorla zərə uyma gəl,
Qəm yemə dövlet üçün, yoxsulluqdar şərəf, şan.

Şahlıq tacın var ikən nə lazım həsir papaq?
Sənin Bərbəd sazın var, qoy tütək çalsın çoban.

Cahanda bir kimsədə insanlıqdan əsər yox,
Əgər varsa, di gəlsin, əslindən versin nişan.

Harda bir əhl adam var – alçaq da onunladır,
Bəli, qarışmış artıq mal ətilə zəfəran.

Saf qızıl yer tapıbdır qatran palanında,
Kafur dənəsi artıq seçilməyir darıdan.

Püxtələşdimi insan, soltandır insü cinnə,
Hələ ki, püxtə deyil ya vəhşidir, ya şeytan.

Nə qədar arpa çiydir, eşşəyə yemdir, fəqət –
Bişdikdə şərbət kimi edilməkdə nuşi-can.

Ruzigar ətəyindən kəramət gözləmə gəl,
Ey Xaqani, əl götür mövhumi xülyalardan.

Tuğan fərmanlarına, xəttü tacına baxma,
Yoxsulluq yazısıdır çalmandakı bu fərman.

Bir şerində dediyin o hikməti xatırla:
“Can verərəm təbimə, ona gərək deyil nan”.

Sənəti tacıdır, odur yerin başdadır,
Başqaları qapının ağzında salmış məkən.

İraq əhli sözündən ərəq etmişdir sənin,
Çatmış şöhrətə, xeyrə adınla yurdun Şirvan.

Ona görə xoş gəlir şerin bu vəhşi yerdə,
Şəbnəm içib ətirli güllər açıb əl-əlvan.

Yenə də atan, anan xeyirxah övlad kimi,
Çağırmadadır səni, bax, ey atılmış oğlan!

Tərpən, nədən yer kimi tərpənməzsən belə sən,
Tərpən ki, dünya bir gün uçub olacaq viran.

Qəlbin həsrətlə qaynar, tıxanıbdır boğazın,
Füta sürahisı tək etdi səni bu cahan.

Qövm də müxtəlifdir qovmuş hərfləri tək,
Üzü ağ, qəlbi qara cəyləmiş onu dövrən.

Siçan kimi yer qazan, pişik tək hiyləgərdir,
Hörümçək kimi ancaq qan içməyə tor quran.

Dinə inanmasan da, başçısı dindarlara,
Atəşpərəst kahin tək dəvət yerindir damqan.

Məhəmməd Əbu-Cəhdi xəcil etdiyi kimi,
Onları xəcil etsin səndəki şirin zəban.

İlahi, Xaqaninin qəlbi xeyli sınıqdır,
Sağalt fəzilətinlə, ya çarə ver, ya dərman.

Qəbul etməsələr də bəziləri, məni sən –
Qəbul elə ki, olsun qəlbim bir az şadiman.

35

Nuş edərəm fələk qəmin ağlamadan, yazıq mənə!
Çərxi-fələk kəməndinə bağlı qalan, yazıq mənə!

Odlu günəş doğar, sərin səhər nəsimini qovar,
Könlüm alovlanır, fəqət çəkməm aman, yazıq mənə!

Qurdu cəfa ilə fələk köksümün üstə körpünü,
Mən bu su rəngli körpünü qırram haçan? Yazıq mənə!

Qəlbədən arzu rüşsəsin təmin belilə kəşmişəm,
Can yoluma əcəl töküüb sanki tikan, yazıq mənə!

Yoxluğun arxasınca mən qaçmadayam külək kimi,
Mən yoxam, amma hər vücud əndən əyan, yazıq mənə!

Yel necə köynəyin gözər dövrəsinə, o yel mənəm,
Köynəyim oldu varlığa təkəc nişan, yazıq mənə!

Ağzıma hər qədər gələr abi-həyat təbdən,
Ağzıma od tərər yenə ahü fəğan, yazıq mənə!

Yanğımı əql çəsməsi söndürüb, indi qorxudan –
Əql bulağına atım daş bu zaman? Yazıq mənə!

Süfrəmin artığını yeyər özgələri, rəvamıdır –
Nakəsə əl açıb, olam mən pay alan? Yazıq mənə!

Kəbədəki qara daşı öpmüşəm, indi mən necə –
Nakəsin ağ əlin öpüm? Çıxmadı can, yazıq mənə!

Tacım ilə günəş kimi torpağı nura çulğaram,
Lüt gözərəm özüm, batır nura cahan, yazıq mənə!

Dostlarımin həyatına mən süpərəm, əcəb budur –
Düşmənlər ölərsə, həm mənəm mərsiyəxan, yazıq mənə!

Harda qalıb qılinc, kəsə başımı, ta olam xilas,
Dərdli ciyər edib məni paslı suhan, yazıq mənə!

Öz vətənimdə bir güləm, dövrəmi çulğamış tikan,
Oldu canım həmişəlik odda yanan, yazıq mənə!

Gəlsə kərəm sözü dilə gözlərim ağlayar mənim,
Cismimi qanda qərq edər əşki-rəvan, yazıq mənə!

Ağladı qan, kərəm gözü, gör dedi qarə bəxtimi,
Yasəmənəm, qırıb tökür badi-xəzan, yazıq mənə!

İnlədi bu cahan, dedi: – Yox bu cəməndə gül, çiçək,
Verdi kərəm əli sənə qum, ye, dolan! – Yazıq mənə!

Mal və şöhrət sahibidir bu gün alçaq adamlar.
Nəfsə əsir olanların bazarıdır bu bazar.

Bu ötərgi qəm evində varsa şadlıq əsəri,
Onlar olar şad ki, yoxdur insanlıqdan xəbəri.

Türk et dünya məclisinin o yuxarı başını,
Alçaqlardır o məclisin yeyən dadlı aşını.

Yaxşı adam pislik görür bu dünyaya gələndən,
Neyləsin bu dünya, ancaq pislik gəlir əlindən.

Çalış, alçaq adamlardan tikə alma dünyada,
Onlar səni rüsvay edər, gedər hörmətin bada.

Üzdən parlaq olsalar da, içləridir qapqara,
Ayna adı vermək olar bu cəhətdən onlara.

Qanmazların əlindədir var-dövlətin hamısı,
Sanki İsa süfrəsinə qonub eşşək arısı.

Namərdlərlə xadimlərdir tutan bu gün cahanı,
Bu dövrandır xacələrlə xəsislərin dövrünü.

Ey Xaqani, pak duyğuyla bəzə hər bir sözünü,
O dünyada bir məqama çatdır barı özünü.

Kim rahatlıq nişan verər? – verməz,
Kim bələdan aman verər! – verməz.

Bircə azad nəfəs dilərkən mən –
Ruzigarım bir an verər? – verməz.

Qəlbimizdə aləm düyünləndi,
Çərx onu bir açan verər? – verməz.

Bir kəs, axır, ürək qəmi dağıdan –
Bir xeyirxah nişan verər? – verməz.

Axırı odlu ahımın gəmisi –
Sahilə doğru yan verər? – verməz.

Dalğalar qırsa gəmimi, bir kəs –
Yelkənə bir təkən verər? – verməz.

Axtarır ədli göydə Xaqani,
Haqqını asıman verər? – verməz.

Qəlbimdəki bu dərdimi dərmanə satmaram,
Sağlıq da üstəlik verələr canə, satmaram.

Dərman məni əritdi, fəqət dərd bəslədi,
Xoşdur bu dərd-qəm, onu dərmanə satmaram.

Ey xacə, biz əbəs yerə bazarə gəlmişik,
Sən şadlığı, mən isə qəmi anə satmaram.

Dərd ilə könlümü yaşadan müştəri hamı?
Bu sirri mən dodaqları xəndanə satmaram.

Ney tək, dodaqlarından alıb sirri dostların,
Ol sirri həmdənim olan insanə satmaram.

Dilsiz neyəm, gözümdən olar faş sirlər,
Başqa yol ilə onları cananə satmaram.

Məhv olmuşam bu məhvədədir varlığım mənim,
Bir böylə yoxluğu iki yüz canə satmaram.

Kəskin qılınc hamı ki, verə başıma nicat?
Mən ol qılıncı, tac verə, sultanə satmaram.

Zəhrini nuş edib o qılıncın gülə-gülə –
Balda dəyişsələr, onu yüz şanə satmaram.

Əmmaməmi qadınlar üçün çadra cылədim,
Adəm geyən o xələti-əlvanə satmaram.

Bəhramə şah verdi ləçək, bir telin onun –
Rüstəm geyən dəbilqəyə, xüftanə satmaram.

Yanmış ciyərlərimə olan örtü xam gönün –
Bir zərrəsin yüz ətləsi-tabanə satmaram.

Hər həftə bir gecəm ki, keçər yar ilə mənim, –
Altı günü əvəz verə biganə, satmaram.

Şah xidmətindəsənmi? – soruşdun, dedim ki, yox,
Bir an azadlığı şaha, xaqanə satmaram.

Xaqani istəməz verə alçaqlara könül,
Bələmdə kəhf itini o şeytanə satmaram.

İsanın iynəsini qara qəlbə vermərəm,
Məryəm telini pərdəni yırtanə satmaram.

39

Var idi mənim vəfalı yarım,
Xoş keçdi onunla ruzgarım.

Yıxdı evimi bu bədnəzərlər,
Soldu mənim bu bağım, baharım.

Varlı, bərəkətli, bollu süfrəm,
Oldu nə yaman bu gün gūzarım!

Oynardı əlim xəzinə ilə,
Yoxdu yaşayışda intizarım.

Zövcəm var ikən şirin gülüşlü,
Gözyaşları oldu indi yarım.

Mən ki, belə kimsəsiz deyildim,
Varımdı mənim bir həmfikarım.

Yar yox, o bir ömrə yadigarı,
Var idi, demək ki, yadigarım.

Bir sirmə kimsə olmaz ağah,
Sirdaşdı mənə o güluzarım.

Qəm qorxusu bilməyirdi könülüm,
Qəmlər dağıdandı qəmgūsarım.

Qəmsizliyimin qəmin çəkirdim,
Əldəydi mənim hər ixtiyarım.

Şadlıq atım çapardım onda,
Artırdı o yarla bu vūqarım.

Əsdi nə zaman bu qəm xəzanı,
Soldu bu gözəl könül baharım.

Dərd şaxəmi kəsdi, qəm kökümü,
Qaldı nə köküm, nə bərgü barım.

Bir ney kimi, öz odumla yandım,
Var idi könlüdə çün şərarım.

Hər bir kəsə söyləsəm, inanmaz:
Olmuşdu mənim də bir nigarım.

Yarsızlığımı görüb düşündüm:
Varmış görəsən, mənim də yarım?

40

Bu dünyanın zatında, bax, heç insafdan yoxdur əsər,
Rahatlıqçün, səadətçün yaranmayıb sanki bəşər.

Bu aləmdə dərdü qəmdən azad, rahat yaşamaqçün
Zəmanənin anasından doğulmamış bircə nəfər.

Fələkətin dalğasından təkçə onlar qurtarar ki,
Hələ varlıq dənizinin limanına gəlməmişlər.

Kim içmişdir zəmanənin qədəhindən bir şərbət ki,
Öldürücü zəhərlərlə olmamışdır o bərabər?

Söylə, necə qorusun ki, aləm səni bələlardan,
Onun özü bələlardan qorunmaqçün qalxan gözər.

Fələk ömür sarayına lağım atan bir oğrudur,
Əbəs yerə öyilməmiş onun boyu kaman təhər.

Asudəlik axtarma sən, mavi çadır altında gəl
Aləm bilir, olmamışdır bir kimsəyə bu müyössər.

Döz aldığı yaralara, çünki bütün insanlara
Yara vurur, məlhəm verməz mürüvvətsiz bu fələklər.

Matəmsərə yaranmışdır, bax, bu aləm, anla bunu!
Sən fələyin mavi rəngli paltarına sal bir nəzər.

Ey Xaqani, bu dünyanın vədinə sən qulaq asma!
Qayda budur, vəfasızın vədəsində olmaz kəsər.

41

Neylim, zəmanə dərdinə məlhəm tapılmayı, r
Dərmançün axtarır bütün aləm, tapılmayı.

Heç bir ürək bu göylərin altında bir zaman
Şümşad kimi tazəvü xürrəm tapılmayı.

Hər kim otursa pəncərəsində bu göylərin
Cəngi-zəmanədən o müsəlman tapılmayı.

Yoxdur sevinc, ol qəmilə həmnəşin, könül!
Cəmsid, qoşul bu matəmə, xatəm tapılmayı.

Əfsus, ömr sazını kökdən salıb əcəl,
Matəm yaxınlaşır, amma neyi-matəm tapılmayı.

Xaqani, ol nəfəs ki, həyatın qənimidir,
Bəsdir, sinəndə qəbrə gəm, həmdəm tapılmayı.

42

Günəşə bənzəyən bir oğlum vardı,
Basdırdım mən qara torpağa nagah.

Anası dözmədi oğul dərdinə,
Əlimlə dəfn etdim onu da, ey vah!..

Ulduz tək bir qızım var idi, onu
Qabil bir oğlana verdim bir sabah.

Qızımı damadə verərək, dedim:
Qızılı torpağa tapşırıram, ah!

Mən qaldım, bir də ki, Əbdul Məcidi,
Bir Allah qoy olsun ona da pənah.

Yoxsa da Şirvanda havadarı heç,
Bəsdir yar olarsa ona bir Allah.

43

OĞLUM RƏŞİDƏDDİNİN ÖLÜMÜNƏ

(Tərkibbənd)

Dərd bir dərd deyil, yazmaq üçün dəftər açım,
Ömr çatmış başa, mümkün daha olmur pər açım.

İki ciddi gileyim vardır əlindən fələyin,
İki dünyaya sığışmaz, hər birini gər açım.

Yolçular sübh fərəhlə çatar öz yüklərini,
Mən şikayət yükümü sübh gözümde tər açım,

Sarmaşığı tək sarınıbdır canıma dörd-bəla,
Mən bu candan geccə-gündüz necə möhnətlər açım?!

Həlqə tək sardı məni, ah, mən o həlqə ilə –
Döyüb ümmid qapısın istəyirəm çənbər açım.

Köynəyim oddur əgər, üst geyimim gözyaşdır,
Can hövllilə görəkdir yaxamı yeksər açım.

Səbr əgər istəsə də indi ciyərpərəsini,
Səbirsiz bu ciyərin dərini kim dinlər, açım?!

Bir vəfa əhli hanı, qəlbimə təskin olsun,
Qəm çəkən dostum hanı, ta ona mən qəmlər açım?!

Can telim bir düyüm olmuş qısalıb barmaq tək,
Qalmayıb məndə hünər dirnağı, müşküllər açım,

Vurmaram təbli qürur ilə damında hünərin,
Qəm divarını görək aşmaq üçün şəhpər açım.

Yuyuram qanım ilə dam-divardan suvağı,
Mən bu hal ilə rəvadımı üzə sellər açım?

Döşənidir yola qəmlər tikəni, mən naşad;
Əjdaha verməz aman-xəznə tapıb gövhər açım.

İstədim qırğı kimi bir də şikarə qalxım,
Sam yeli vermədi möhlət mənə artıq pər açım.

Açmaram bir daha dünyaya baxan gözlərimi,
Kor olum, gözlərimi bir də cahane gər açım.

Qeyrətimdən tikərəm gözlərimi əqlim ilə,
Çarə yoxdur ki, görək almağa ibrətlər, açım.

Bağladım yeddi qapı xalq üzünə aləmdə,
Ta durub yeddi qatında fələyin azər açım.

Gözümün nurunu söndürdü yaman bəd gözlər,
Nə rəvadır gözümü, görməyə pis üzlər, açım?!

Qəlbi məhzun, canısa sanki dəmir Xaqani –
Yandı, kül oldu, bu dördü kimə, ay ellər açım?!

Mən başıdaşlı necə qəbirdə qanlı kəfəni –
Oğul üstündən alıb, görməyə gül peykər, açım?

Ey təzə bədr, qaranlıqda buraxdın atanı!
Ey Ütarid, nə yaman odlara yaxdın atanı!

* * *

Firqətində, bala, bundan da betər yansın atan,
Söndü şəmin, kor olub, qüssədən odlansın atan.

Dostların çıxmaya ta qarşısına yolda onun,
Tərk edib aləmi, öz qəbrinə yollansın atan.

Çün ərəbcə, dəricə söhbətini dinləməyir,
Gözü çıxsın, qulağında civə daşlansın atan.

Qəbrinin torpağı nur ilə mina çeşməsidir,
Qəbrinin başına qurban kimi fırlansın atan.

Saf o ruhunla gömüldün, bala, torpaqlara sən,
Qana dönsün, ciyəri, qəbrini hey ansın atan.

Torpaq altında yatırsan bu gün, ey mehri-giya!
Torpaq üstündə bitən ot kimi tapdansı atan.

Yusifim, aləm üçün abi-həyatdınsa əgər,
Qurd qapanlar kimi sensiz su deyib; yansın atan.

Gül kimi qanə boyandı dodağın, gözlərinə –
Xurma tək qan yerisin, xar ilə oxlansın atan.

Kəkliyim! Qanlı dodaqlar ilə uçdun, gözü qan,
Bir turac tək sənin ardınca qanadlansın atan.

Dərdinin güclü əli, bax, belə məcbur etmiş –
Ki, çilik barmağa dönsün, iki qatlansın atan.

Çün qəzanın əli qapmışdır əlindən qələmi,
Bir kağız köynək ilə dad çəkib odlansın atan.

Cana sən bayram idin, tərək elədin dünyanı;
Sənin ardınca əcəl Rəxşinə atlansın atan.

Hünərin canı – kamalın, gövhərin kanı – xətin,
Canımın gövhəri, sənsiz nə hünər qansın atan?!

Tabutun zinəti, zərbaf kəfənin telləri tək, –
Bükülüb qəddi, saralsın üzün, tablasın atan.

Torpaq altındasan, ağlar sənə üstündə fələk,
Fələyin dövrü kimi tərsinə fırlansın atan.

Üzdə yaşıl tətüvü, əldəki qarə xətvün –
Həsərətilə, bala, tər xətti görüb dansın atan.

Saçının xaçı görünməz, xətvün zünnarı,
Kaş, rahib kimi zəncirlərə bağlansın atan.

Sən kimi başqa əzizi nə olub, nə olacaq,
Ta ki, sənsiz yenə öz ömrünə aldansın atan.

Atanın canı idin, cismini tərək etdin, oğul!
O başdaşlını nalan qoyub getdin, oğul!

Qılınc kimi tabutunu, oğul, tutdurub zərə,
Şah tacı tək qərq edərəm qəbrini mən gövhərə.

Arzularım davatını tutduram mən qızıla,
Tabutunu zərə tutdum, ey kaş girəydim yerə!

Tabutunun narıncına axıb qanlı göz yaşım.
Bir qırmızı alma kimi narınc çarpar nəzərə.

Qələmdan tək tabutuna örtük biçib tirmədən,
Başdaşının incilərlə bəzərəm zər-zivərə.

Mişkim ilə gövhərimdir siman, ayaq torpağın,
Onlarla mən təzələrəm öz eşqimi hər kərə.

Sürtüb ayaq torpağını təsbəh kimi üzümə, –
Əl yazını təviz kimi yüksəldərəm göylərə.

Sənsiz, oğul, bağ-bağçamı, məktəbimi tərək edib,
İlk zərbəni endirirəm şərə, elmə, hünərə.

Sənə qarşı vəfasızlıq göstərdi ata yurdum,
Mən o yurdun əsasını gərək verəm sellərə.

Səndən sonra nə lazımdır mənə çadır, kaşanə?
Od vuraram eyvanıma, dolandığın evlərə!

Naləm ilə parçalaram ev əhlinin qəlbini,
Var-yoxumu səndən sonra sovuraram yellərə.

Anan qırdı qələmimi, qəmin mənim belimi,
Verdim matəm paltarını qırılmış bir kəməre.

Aydın axır gecəsi tək çulğanmışam qaraya,
Bəs haçan mən kəfən geyib, oxşayaram qəmərə?

Gecə keçər, sübhə kimi axıdaram jalə mən,
Ta gözümlün qarşısında ağ tirə ritə verə.

Ey günəşim, əldə çıraq axtarıram səni mən,
Bu çıraq da ahım ilə sönər, çıxmaz səhərə.

Mənim sərin ahlarımla sönən hər bir çırağı –
Ciyərimdən qalxan atəş hər an tutar şərə.ə.

Qədər sənin matəmində məni salmış odlara.
Mən də görək bu dünyanı zindan edəm qədərə.

Göz yaşından piyadam var, sərin ahdan səvarım,
Zəfər çallam onlarla mən fələkdən qeysərə.

Günüm qara, paltar qara, qarım üstü qapqara,
Bunu görüb bürünmüşdür fələk qara məcərə.

Sənin qəmin aşıladı növhəgərlik ruhuma,
Matəmində döndüm, oğul, bir yeni növhəgərə.

Ağlayanlar ətrafımda sıra ilə düzülmüş,
Söylədiyim mərsiyələr düşmüş artıq dillərə.

Arzum, ömrüm, cavanlığım bada getmişdi, ancaq –
Oğul dərdi üstün gəldi bütün başqa dərdlərə.

Uca sərvim, bilmirəm, mən nə əsər qaldı səndən,
Sən dünyadan köçüb gətdin, bu xəbər qaldı səndən.

44

MƏDAİN XƏRABƏLƏRİ

İbrətlə bax, ey könlüm, bu aləmə gəl bir an,
Eyvani-Mədaini ayineyi-ibrət san.

Dəcləylə güzar eylə bir dəfə Mədainə,
Bir Dəclə də sən gözdən torpağına tök nalan.

Bax, Dəclə tökər gözdən yüz Dəclə qədər qan, yaş,
Gözyaşı deyil, atəş süzməkdə yanağından.

Bax, Dəclə köpüklənmiş, hər dalğa dodağında –
Bir eylə uçqudur ki, doğmuş könül ahından.

Gör Dəclənin həsrətdən bağı necə yanmışdır,
Söylə, eşidibsenmi, su odda ola büryan?!

Dəryaya verir Dəclə illərlə tükənməz qan,
Sən Dəcləyə bir pay ver, gözdən tökərək leysan.

Qopsa dodağından ah, qəlbindən alov hərgah,
Tən yarı donar Dəclə, tən yarı saçar vulkan.

Zəncirə düşən Dəclə zəncir kimi qıvrılmış,
Eyvani-Mədaini görcək yer ilə yeksan.

Gözyaşları dil açsın, eyvana xitab etsin,
Bir kəlmə cavab alsın qəlbin qulağı ondan.

Başlar öyüdə hər an diş-diş divarı qəsrin,
Sanki dil açıb söylər tarixini hər dəndən.

Bayquşların ahından ağrı başımız daim,
Gözyaşı güləbiylə et dərdimizə dərman.

Hər bülbülü bir bayquş, hər nəgməni bir növhə –
İzlər bu cahən içrə, olma buna, gəl, heyran.

Biz ədl sarayıykən zülm ilə xarab olduq,
Zalimlər olan qəsrə gör neyləyəcək dövrən.

Sarsıtdı kim əflaka qalxan belə eyvanı,
Göylərdəki qüvvətmi, etdi ya fələk viran?

Ağlar gözümə güldün, sordun, bu nə matəmdir?
– Çox gülməlidir burda hər ağlamayan insan.

Nə zalı Mədainin Kufə qarısından kəm,
Nə hicrəsi təndirdən naqis tutular bir an.

Kufəylə Mədaini mənada bərabər tut,
Təndir qala qəlbinlə, gözden tələb et tufan.

Bir vaxt bu eyvanın astanasını, üzlər –
Saldıqları nəqş ilə etmişdi nigaristan.

Burda nöker olmuşdur Babil şahı illərcə,
Bu qəsrə qulam olmuş bir vaxt şahı-Türküstan.

Etmış buradan bir gün şiri-fələyə həmlə –
Cürətlə o aslan ki, yonmuşlar onu daşdan.

Zənn eylə o əyyamdır, fikr ilə nəzər sal, gör,
Dərgah haman dərgah, meydan haman meydan.

Söylər: ayağın bərk bas, göz yaşını tök rahat,
Biz torpaq olub getdik, sən də diri torpaqsan.

Atdan yerə en, üz sürt torpağına, seyr eylə,
Fil pancəsi altında şahkən mat olub Neman.

Yox filləri Neman tək torpağa salan şahlar,
Fil kimi gecə-gündüz onları əzər dövrən?!

Təqdirə baxın, bir vaxt fil aciz edən şahlar,
Şahmatda qalıbdır mat bir fil kimi sərgərdan!

Nuşirəvanın qanını Hürmüz qafa tasında –
İçmiş, belə məst olmuş torpaq dediyin oştan.

Tacında onun bir vaxt vardısa nəsihətlər,
Minlərcə nəsihət var beynində bu gün pünhan.

Kəsra ilə narıncı, Pərviz ilə tərşunu –
Çoxdan unudulmuşlar, torpaqla olub yeksan.

Düzdürdü qızıl tərşun öz süfrəsinə Pərviz,
Süfrə bəzənib oldu zər səbzəli bir bostan.

Pərviz yox olmuşdur, ondan daha söz açma,
Get, "Kəm tərəku" söylə, zərdən tərə yox əlan.

Sordun: hara getmişlər indi o böyük şahlar,
Bir hamilədir torpaq, çox udmuş o, şah, xaqan.

Çox gec doğacaq torpaq, qayda belədir əslən,
Tez nüftə tutan kəslər doğmaz o qədər asan.

Meynə yetirən meydır Şirinin ürək qanı,
Pərviz cəsədindəndir ol küp ki, qoyar dehqan.

Udmuş nə qədər, bilsən, zalimləri bu torpaq,
Lakin yenə doymaz bu acgöz adam udmaqdan.

Körpə qanını sürtər rüxsarına ənlək tək –
Bu döşü qara kaftar, ağ qaşlı bu biiman.

Xaqanı, bu dərgahdan sən daima ibrət al,
Ta almaq üçün ibrət gölsin qarına xaqan.

Dərviş bu gün umsa şahlar qapısından pay,
Dərvişdən umar bir gün ruzi, onu bil, soltan.

Adət belədir: Məkkə töhfə verər hər şəhrə,
Sən töhfə Mədəindən al, qoy bəzənə Şirvan.

Hər kəs aparın təsbəh çün Cəmrə gilindəndir,
Təsbəh al o yerdən ki, torpağa dönüb Səlman.

İbrətlə bu dünyaya bax, dadlı suyundan iç!
Olmaz keçərsən oştan bu Şətt kənarından.

Kim gəlsə səfərdən bil, bir töhfə verər dosta,
Qoy ərməğanın olsun hər dostuna bu dastan.

Bax gör ki, bu şeir içrə nə sehr yaratmışdır,
İsa kimi bir sərsəm divaneyi-hikmətdən.

45

ŞİRVANIN TƏRİFİ

Şirvan ki var, hər cəhətdən ülviyyətin anasıdır,
Onun hər cür səhər yeli dərdlərimin davasıdır.

Mən vətənə qurban olum, qurulmuşdur düzgünlüklə,
Bağdadı da dolandıran onun bollu qidasıdır.

Şirvan əhli aliconab yaranmışdır, başdan-başa
O yer gözəl təbiətli bir lotafət mənasıdır.

Bağdad isə bir əlillər ölkəsidir, orada, bax,
Hər tərəfi çulğalayan ah-nalə sədasıdır.

Vətənimin fəqirləri dözümlüdür hər zəhmətə,
Gözləri tox, ürəkləri sanki kərəm dəryasıdır.

Çörəkləri arpadan da olsa, yenə qanedirlər,
Düyü qədən pulu olsa qürrelənməz, ədasıdır.

İndi Şirvan həsrət ilə mənə qalmış intizarda,
Çünki ora ədəb yurdu, cəsur şirlər yuvasıdır.

Mərifətdə Şirvan əhli yüksək durur ərəblərdən,
Xaqaniyə həyat verən doğma yurdun havasıdır.

46

SAVALAN DAĞININ TƏRİFİ

Səadət qibləsi Savalan dağı,
Kamalda Kəbə tək qazanıb şöhrət.

Kəbə yaşıl geyər, ağ bürünər o,
Çünki ehram tutan geyər ağ xələt.

Bir yerdə oxudum fəzilətindən,
Üç ildir çəkərəm görməyə həsrət.

Getdim ki, başına dolanım onun,
Dağlar anasıdır çünki o afət.

Başdan ayağadək örtükdədir o,
Deyir – bakirəyəm, açınca söhbət.

Min illər ömr edən bu qoca qarı,
Desə – bakirəyəm, yalandır əlbət.

Gəldi daxmasına Xızır-la Musa,
O fəqir dərviş tək çəkdi xəcalət.

O qarının yaman böyük burnu var,
Gizlədər burnunu örtüklə hər vaxt.

Dedim ki, çadranı üzündən götür,
Kim dedi, qız kimi üzünü gizlət?

Dedi ki, dörd aydan sonra bir külək –
Qapanda çadranı görünər surət.

Xaqanı, gəl onda bu bakirəyə –
Şerini çadra et, göstər məharət.

47

GƏNCLƏRƏ NƏSİHƏT

Fitnə törətmə, ey fitnəkar cavan!
Fitnədir elləri dərdlərə salan.

Cana məlhəmsə də vəfa, etibar,
Fitnəkarlıq edər onu tarimar.

Məhşərin sübhüdür, lağım atma sən,
Gizli lağım qazan qorxar sübhdən.

Hiylə – oğurluqdur, xoşsa əvvəli,
Oğrunun axırda kəsilər əli.

Hiylənin şişindən qızarır üzün,
O qızaran üzlər şişəndir bütün.

Nifaq xəstəsisən nə qədər ki, sən –
Əlac saymaqdan da ziyan görürsən.

Vəfa küçəsində ev tut, yəqin bil:
Vəfa mənzilidir ən yaxşı mənzil.

Bu gün yoxdursa da kimsədə vəfa, –
Vəsiyyət edirəm: olma bivəfa.

Çalış az dostluq et, etsən də əgər,
Dostluqda möhkəm ol, sözdə mötəbər.

Dostu qovanları alma yanına,
Yoxsa gözün ağlar bu əhvalına.

Dostun haqlı vursa birini zinhar,
Demək ki, layiqdir, çıxma havadar.

Dostun bir adamı ayaqdan salsə, –
Ucaltma başını, Cəmsid də olsə.

Dost müttəhim edib, kimi etsə rədd, –
Qardaşın olsa da, önünə çək sədd.

Qırsa bir budağı dost hirsənərək, –
O, cənnət ağacı olsa da, öl çək.

Dostun əkdüyü gül olsa da tikən, –
Çıxarıb yerindən onu atma sən.

Özgənin əlilə adam olanlar –
Nə dost qədri bilər, nə ülfət anlar.

İsə düzəldən gil quşdur ki, quşdur,
İdris əkən qamış qələm olmuşdur.

Həqq yolunda çalış o qədər ki, həqq –
Razı qaldığını biləsən mütləq.

İsanı narazı, keşisi məmnun –
Edəndən olarmı, de həvariyyun?!

Bir kiçik adama nəvaziş etsən,
Sənin böyüklüyün getməz əlindən.

İtə nə rəng vursan itdir, arslandan –
Qalan sümükləri yeyər hər zaman.

Razılıq etsə də səndən bir nadan, –
Gərək tərifiyə aldanmayıasan.

Sən onu öydükcə, o lovğalanar, –
Özünü yoldaş yox, əmoğlun sanar,

Daha boyun qoymaz işə, xidmətə,
Lovğalar yabançı olur hörmətə.

Kiçiyə böyüklər ad qazandırar,
Şaha xidmət edən bayraq ucalar.

Gördüyün hər kəsi zənn etmə insan,
İnsan var ki, əslən şeytandır, şeytan.

Boyun böyüklüyü deyildir gərək,
Hümmət böyük olsun, bir də ki, ürək.

Göz bağlar qapını yatdığı zaman,
O minnət götürməz heç bir çıraqdan.

Gavə Fəriduna çatdığı zaman –
Bilməz harda qaldı köpüklə zindan.

Dünyada ağıl tək bir ustad varmı?
O bir qul yanında şagird olarmı?

Ədəbdən camına bir tilsim düzəlt,
Kəsrənin tacına ədəbdir zinət.

Nemət üçün tərif yazma nadana,
Elm-hikmət əhli layiqdir buna.

Yalnız hünərinlə sən şöhrət axtar,
Təriflə həcvdir yerdə qalanlar.

Günəşin şərəfi Həməldə deyil,
Şərəf – and içənin “vav”ındadır, bil.

Sənətdə tək olan bu Xaqanidən, –
Gəl, incə mənalı fikir eşit sən.

Qorun pis adamdan, anla ki, onlar –
Əqrəb tək kor olar, ilan tək lal, kar,

48

Günəş tək sən də, Xaqani,
Tək olmaqçün çalış hər an.

Kaman tək qəmzəsi yarın –
Atıbdır köksünə peykan.

Ağardı saç, yarın qaçdı,
Ürək qaldı cavanlıqdan –

Ki, can qurtarmağa oğru –
Qaçar sübhün tüluundan.

Başındakı bu ağ tüklər –
Deyil kinli fələkdən, qan.

Bu ağ tüklər köməkçindir,
Verilmiş bəxtinə ehsan.

Başı vaxtsiz ağartdınsa, –
Ömür oldu baharistan.

Bu ağ tükdən kədərlənmə, –
Uzun ömrə odur mizan.

Gecə qırpım tək ötmüşsə, –
Demək ki, tez sökülmiş dan.

Kamal əhlini tənəylə –
Edər rüsvay çox nadan.

Adın dünyanı tutmuşdur,
Sözündə sirlər pünhan.

49

Fəzilət, Xaqani, baş ağrısıdır,
Gör necə dərddir fəzil adamlar.

Hünər sahibləri ağıllılar da –
Dərd-sər içində edir ah-zar.

Şahlıq tacı qoyan kədərsiz olmaz,
Xəzinə üstündə yatar şahmar.

Başçılıq zəhmətsiz əldə edilməz,
Döyüşsüz şöhrətə çatmaz bir sərdar.

Fil əgər öziz də olsa, minici –
Dəmirlə beynini döyər biqərar.

Sürməni nə qədər narın etsələr, –
Onun qiyməti də o qədər artar.

Göbəyi kəsilən zaman uşağa –
Mamanın yazığı gəlməz, aşkar.

Sözüm bal kimidir, paxıldır amma –
Bal yeyib, ağzından tökdü zəhrimar.

Arı pətəyindən bal tutan adam, –
Arı sancmasa da, onu qovalar.

Halbuki üzünü palçıqla örtər –
Bal tutmaq istəyən aqıl adamlar.

Musanın əlləri palçığa batmaz,
Xızra hər kərpicdir bir xəzinədar.

Sən bilik şirinin balası ikən, –
Cəhlin qarışqası edir səni xar.

Sən fərəh sərvisən, güman etmə ki, –
Qəm sənin üstünə çiləməz qubar.

Hünərin bir ceyran müşkünə bənzər,
Nə əcəb müşkündən yaranır azar?

Ceyran göbəyindən ətir alanda –
Vaxt olar adamın burnu da qanar.

Rayihən tutmuşdur bütün cahanı,
Eylə yaradana şükürünü izhar.

Bil ki, naşükürlük kafura bənzər –
Ki, müşkün ətrini vurub dağıdar.

50

Bu göylər şahının lütfü mənə sayə salıb əlan.
Zavallı könlümə vermiş yeni qüvvət, yeni ruh, can.

Ürək dil açdı, şükür etdi ki, qurtardım fəlakətdən,
Nə yaxşı – söylədi canım – tükəndi möhnəti-zindən.

Belə olduqda şadlandım, nəhayət, arzuma çatdım;
Sənə qoy söyləyim indi qərribə bir məsəl, canan.

Gedib məğrib-zəminə bir kişi dərya kənarında,
Dararkən başımı, bir tük yerə saldı o başından.

Köçüb sonra o məğribdən, səyahət eylədi şərtə,
Bu müddət çox külək əsdi, yağışlar eylədi tufan.

Otuz il keçdi bu gündən, yenə səyyah gəlib qərbə,
Haman yerdən götürdü öz tükün, oldu buna heyran.

Buna Xaqaninin halı, onun Abxazə ezamı,
Necə də oxşayır, bir bax, necə dövr eyləyir dövrən.

Olub Abxaz ona məğrib, şahın dərgahı bir dərya,
Zavallı canı bir tük düşüb qalmış ora nalan.

Əgər bir vaxt o da canın taparsa tük kimi təkrar,
Ona tənə edib, bir də gülərmi nanəcib düşman?

Olub indi mənə həmdəm səsi çaşbaş vuran bir ney,
Əlimdən öz neyimi, gör, necə aldı fələk asan.

Açılmış bir gül ağzıdır mənim ağzım bu gün yalnız,
Bu dünyaya qızıl, yaqut səpər ol gül öz ağzından.

Fəqət əfsus ki, gülməz könül Rey mülkü də olsa,
O hər vaxt sadə bir sözlə olardı nəşəli, xəndan.

Bu Kür Ceyhun olar, Tiflis Səmərqəndi qoyar dalda,
O vaxt ki, Tiflisə Kürlə gələr Xaqani və xaqan.

51

Ey Xaqani, pis rəhbərdən ehtiyat et, qorx ondan!
Rəhbər əgər pis olarsa, yol düz olmaz heç zaman.

Bir nanəcib səndən ötrü iftixarla görsə iş,
Sənin fəxrin ara dönər, o iş verər min ziyən.

Nacins adam sənin yaxşı əməlini pis edər,
Sənin yaxşı sözlərinlə yaxşı olmaz o nadan.

Səni axır öz halına salar nacins adamlar,
Zər qurşunla oturarsa, rəngində tapar nöqsən.

Əgər qızıl civə ilə ağarırsa, Xaqani!
Od içinə salınanda olur necə, gör, əlvan.

ANAM HAQQINDA

Ey Xaqani, bu dünyada hər zaman –
Anam vermiş zəhmətilə sənə can.

Su və çörək qıt olsa da atmadın,
Yurdun oldu bu əzablı, dar Şirvan.

Həç bir kəsə sən olmadın tüfeyli,
Kömək aldın Allahdan və anandan.

Sən oturdun, kölgə kimi, ananın –
Cəhrəsinin kölgəsində anbaan.

Ey ağ qartal! Nə vaxtadək olacaq –
Ana yanı vücuduna aşıyan?

Nə vaxtadək göyərçin tək ağzıyla –
Sənə ruzi verəcəkdir öz anan?

Nə vaxtadək, İsa kimi atasız –
Ana ilə tanışınlar səni? Qan?

Bir dəfə də Xıtır kimi yola çıx,
Bəsdir oldun ananla həmxaniman!

Sən qiymətli bir dürrsən, nədəndir –
Oldun ana astanasında pünhan?

Sən ağıllı övladsansa, dilə gəl,
Ana kimi özünü danla bir an.

Hər nə etsən, ana haqqın unutma –
Anan edib sənə canını qurban.

Bu ananın xatirinə, düşməndən –
Gələn dərddə dözsün gərək hər insan.

Qorx o gündən, ki səni də tək qoyub, –
Əbədilik anan köçər dünyadan.

QƏZƏLLƏR

53

Necə gözləyim ədalət ki, ədaləti danansan,
Necə şad olum qəmindən ki, qəminlə şadimansan.

Mənə etdiyin sitəmdən hamı baxəbərdir, ancaq –
Deyiləm özüm xəbərdar ki, mənə vəfalı cansan.

Ürəyim yox oldu getdi, əvəzində mən nə tapdım?
Mənə təkcə bir bu qaldı ki, sən əhdə bədgümansan.

Axı bir nəfəs nədir ki, onu da əsirgəyirsən?
Elə ətrə qaneyəm mən, çiçəyim, ətir saçansan.

Saçının kəməndi içrə boğulur zavallı canım,
Mənə qanbaha özün ver ki, bir adil hökmransan.

Gülə oxşadıb dodağın, ona istədim sığınmaq,
Dedi: – Get, qan ud dolan ki, mənə sən yaraşmayansan.

Necə dəm vurum qapında ki, məhəbbət ilə bir gün –
Demədin, Həqayıqi, sən bu qarımda pasibansan!

54

Könlüm çıxıb gedibdir, bilməm nə cür bəla var,
Mən ki, əziz tutardım, bəs bunda nə qəza var?

Zənnim çatan məkandan sordum, soracağın etdim,
Əldən düşüb yoruldum, bu yolla çox cəfa var.

Hey axtarıb soruşdum, bir tapmadım nişanə,
Ya rəbb, onun başında nə gizli macərə var?

Etdim güman ki, bəlkə qaçmışdır eşq əlindən,
Eşqə düşüb o, yoxsa zənnimdə bir xəta var?

Suymuş mögür çəkildi, torpağa hopdu, getdi,
Ya quş olub o uçdu, başında nə hava var?

Üç gün sorğun etdim, car çəkdim hər tərəfdə,
Ondan bu həndəvərdə nə sovt, nə səda var.

Kimdir xəbər verən bir yorğun, qərīb ürəkdən?
Aya, bu dördə axır bir çarə, bir dəva var?

Dil açdı bir uşaq ki, Xaqani, olma qəmgin!
Bir afətin telində bir qəlbi-mübtəla var.

55

Hədisi-tövbəni at bir kənarə, bədə götür!
Xumarı dəf eləmə, mən xumar bədə götür!

Rəva deyil iki qiblə; nəmaz, ya bədə,
Nəməzə hövsələ yoxdur, dübarə bədə götür!

Demə səhər gülə oxşar, qara gecə mişkə,
O ötrü rəngdə mey tap, bu zarə bədə götür!

Könüldə dini tutub, vermə yol xüfətə
Ki, mane olmaya mən meyküsərə, bədə götür!

Ömür keçir yaxasın yırtaraq, ətəklə onu,
Salıb bu məclisə, ol biqərə bədə götür!

Şərab carçısına hazıram deyəm "ləbbeyk"
Mənimlə həmdəm olan dostu, yarə bədə götür!

Səhər duası nədir, istərəm səhər qədəhin,
İcazə al, mən-i-biixtiyarə bədə götür!

Behiştin arxına, Xaqani ehtiyacın yox,
Behişt ürəkdi, dur ol cuybarə, barə götür!

56

Ay nə lazım, sən kimi məhrü kifayətdir mənə,
Gül nə lazım, sən kimi xoşbu kifayətdir mənə.

Sevgilim, əqlim olubdur eşqinin divanəsi,
Çəkmə zəncir fikri, ol geysu kifayətdir mənə.

Göz yaşımırsa buludsuz bir yağış yağdırmayan,
Bir bulud tək zülf-i-ənbər bu kifayətdir mənə.

Hüsnünü seyr etməyə yox ehtiyac ayinəyə,
Əllərin tək bir zərif güzgü kifayətdir mənə.

Zülfünün rəngi mənim mərac gecəmdir, şübhəmiz,
Qab-qövscynin – iki əbrü, kifayətdir mənə.

Ehtiyacım yox, nə lazımdır hümanın kölgəsi,
Sayeyi-kuyində olsam, bu kifayətdir mənə.

Qəsd qılmış tökməyə Xaqaninin qanım fələk,
Qətlim üçün sən kimi dilcu kifayətdir mənə.

57

Bax, yenidən bu könül dördin ilə yar olub,
Ömr çatanda başa eşqə giriftar olub.

Yar həyata gəlcəyin səhrə düşüb vəlvələ,
Eşqi görərkən ağır qaçmağa vadar olub.

Verdi həyat, sevgilim, bir gülüşün qəlbimə,
Şöleyi-hüsnünlə can yurdu şəərəbar olub.

Əldə bəla xəncəri, ayrılıq etmiş hücum,
Varlığa son qoymağa hicr səbəbkər olub.

Pəncə atıb ceyranın boynunu sındırdı şir,
Göyərçin də şahinin caynağında xar olub.

Səbrimi, aramımı, dinimi də aldılar,
Təkcə qalan ruh mənim qəlbimə qəm-xar olub.

58

Səndən, gözəlim, özgə kəsdə nəzərim yoxdur,
Dərdü qəmi-əşqindən başqa kədərım yoxdur.

Dünyanı bütün gəzsəm, olmaz sənə oxşar can.
Avarə bu könlüm tək heç yanda yerim yoxdur.

Baş qoysam ayaqların altında nə qorxum var,
Vəslin mənə mümkünsə, başdan xətərim yoxdur.

Tək bir gecə də olsa tərək eyləmərəm kuyın,
Hər daş ola bir darğa, xəvfi, həzərim yoxdur.

Səndən mənə-dək canan, minillik uzun yoldur,
Məndən sənə bir addım yoldur, xəbərım yoxdur.

Milçək kimi Xaqani sərsüfreyi-vəslində
Çimçəşmə əgər gəzsə, bil ki, zərərım yoxdur.

59

Səhər açıldı, gözəl, şişə aç, gətir bədə!
Günəş kimi sən bədə ver bu dünyədə.

Səmada bayram ayı çün qədəm qoyur atına,
Gül üzlü saqi, tələs, meylə gəl yetiş dadə.

Açıb niqabını üzdən, məni alovlandır,
Ki, şam kimi axıdım göz yaşı bu sevdədə.

Könül ki, olmayacağış əlinlə abadan,
Barı xərab edib, od vur bu mülki-bərbədə.

Gülabı tərli üzündən axıt o şərbətə kim,
Şəkər ləbin mənə bəxş etdi ləli səhbədə.

Sənə sayanda mənim sevgilim günahlarımı,
Keç onları kərəminlə bu qəlbə-naşadə.

Gülabı tərli üzündən xıt o şərbətə kim,
Tabaqla inci mükafat ver o ustadə.

60

Könüldə aşıyan etmiş xəyalın,
Verib can, istərəm bəzmi-vüsalın.

Qapında torpağa üz sürtərəm ki,
Nəsbim ola didari-camalın.

Kamalın qarşısında acizəm mən,
Camalından müzəyyəndir kamalın.

Üzün nuru gecəmi etdi gündüz,
Nə bədrin var sənin, nə də hilalın.

Soruşdun yarü dildarı məndən,
Müəmmədir mənimçün bu sualın.

Xəyalın canıma həmdəmdi, canan!
Xəyalından soruş, bil vəsfi-halın!

Əgər Xaqanini görmək dilərsən,
Xəyalına gətir sən öz xəyalın!

61

Ey aydan, pəridən gözəl nəzənin,
Məcnuna dönürəm əşqində səninin.

Yaraşmaz zülm etmək nazlı mөлəyə,
Gəl mənə lütf eylə, ey nazlı gəlin!

Nə gözəl gecədir, bəs vəslin hanı?
Səni, bax, gözləyir dördli Xaqani.

Gəl sənə söyləyim dördimi bir-bir,
Gəlməsən, yandırırım bütün cahanı,

Xaqani öpdükcə şirin ləbindən,
Hərərət içində qızıdır bədən.

Yəqin ki, dodağın alovlu dur, yar,
Yoxsa bu hərərət haradan, nədən?

62

Gözüm yollardadır, bəlkə xəbər gəlmiş olar səndən,
Olaydı qismətim, vəslin şərabından içəydim mən.

Əgər məndən yetişməzsə mənə bir saf şərab, dilbər!
Təhindeymiş şəfa camın mənə ondan çatar hərdən.

Vəfa qasidləri məndən sənə məktub yetirməzsə,
Həç olmazsa əzabından mənə pay ver edim şivən.

Əgər vəslin bizə qismət deyilsə, dost və düşmən var,
Salamımın cavabında salam göndər, cavab ver sən.

Qurulmuş yollarım üstə məkrindən, hiylədən yüz tor,
Budur qorxum, düşər, dostum, ayağın bu tora birdən.

Qaçar əqlim bir avarə kimi daim hey ardınca,
Əgər kuyinə çatmazsa, yəqin bir yer edər məskən.

Ləbin vəslinə yetməkçün bütün imkana əl atdım
Ki, Xaqani yetib kamə, olaydı könlü bir an şən.

63

Eşqinin xəyalı, sevgili canan,
Bir an da çıxmayır mənim başımdan.

Xəyalın canıma bir od salıb ki,
Söndürməz, qopsa da yüz kərə tufan.

Yüz dona girirəm, neyləyim, səndə
Eşqdən görünür kiçik bir nişan.

Eşq ilə yaşadım mən bu vaxtadək,
Öluncə dönmərəm əsla bu yoldan.

Dərdimi yazırkən əllərim əsdi,
Canımçün, qalmamış bu canımda can.

Xaqani dərdini şərh etmək olmaz,
Əgər yazılsa da yüz belə dastan.

64

Bilməzdim ki, başıma bəla imiş məhəbbət,
Bu cahanda tək mənə qarşı bəslər ədavət.

Bir dəstə gül görüdü gözlərimə uzaqdan,
Yaxınlaşıb nə gördüm? – Yanar odmuş o afət.

Gümüş tək çıxdı əldən səlamətlik, neyləyim?
Daş altından əlini çıxarmadı fərasət.

Səbr qaçib qurtardı məhəbbət meydanından,
Gördü hərif güclüdür, özündə yox mətanət.

Dörd barmaq yol ayırır, məhəbbətlə cəfani,
Yüz ağacdır vəfadən əhdə qədər məsafət.

Könül qaldı geridə vüsəlin karvanından,
Çünki mənzil uzaqdır, at – axsaq, yol – narahat.

Xaqaninin nələsi ötüb keçdi fələkdən,
Hər addımda eşq ona göstərdi min fələkət.

65

Könlümü qərq edib eşqin deryası;
Dinlə, sözlərimin yoxdur riyası.

Ayrılıq xəncəri tökülür qanıma,
Canıma od salır hicran bəlası,

Eşqinin tufanı tutar dünyanı,
Könül, ağla, artmış batmaq pərvası.

Sənin topuğuna çatar bu tufan,
Bizim başımızdan aşır dalğası.

Yadı Xaqanidən yüksək tutarkən
Bilmədin sabitdir kimin vəfası.

66

Qoydun gözlərimi üzünə həsrət,
Sinəmdə ürəyim sən oldun, afət!

Səsim yetişməsin deyə bir yana,
Kəsdin nəfəsimi, qalmadı taqət.

Kimi yaralasan nazü-qəmzənə,
Ona əlac olmaz qopsa qiyamət.

Sən üzüb aldıqca canımı əldən,
Yandı, söndürmədin, ey bimərhəmət!

Özün nicat vermək istədin qəmdən,
İpi yarı yolda doğradın, fəqət!

Məni Məcnun edib, sonra qaçırsan,
Bəlkə sərxoşsan, ey fəriştəsürət?!

Göyə qaldırırsa vüsəlin məni,
Alçaldar başımı ayrılıq, möhnət.

Şadlıq qədəmini genişcə at sən,
Biz dərdi-eşqinlə tutaq ünsiyyətlə.

Məni dəyişsə də hicran əzabı,
Necəsən, saxlaram səni əmanət.

Özünü sevensən, xudbinsən, gözəl!
Yoxdur Xaqanidə ancaq bu xislət.

67

Ləbi yaqut, üzü gün kimi o dilbər, gecə şən,
Qapımın ağzına məst halda gəlib durdu həməən.

Çox mülayim mənə səsləndi: – Ay oğlan, bir qalx.
Mən soruşdum: – Gecə kimdir bizi narahat edənlər?

Dedi: – Çağrılmamış olsam da, qonağam, dostam,
Sənə başağrısı verməkliyə gəldim belə mən.

Qapıdan girdi, sevincdən uca bir səslə dedim:
– Nə qərribə gecədir, ah, nə gözəl ovdur gələnlər.

Meyi tərif elədim, razılıq etdim gecəyə.
Dostumu mənzilimə meydi, gecəydi gətirən.

Olmasaydı gecə hərgah, üzü olmazdı açıq,
Olmasaydı mey əgər, yar utanardı məndən.

Söylədim tövbəliyəm, nazlı gözəl, çoxdandır,
Bataram cürmə sənın xatirın üçün yenidən.

Ey gümüş üzlü, qədəm haqqı qəbul etsən əgər, –
Əlinə canımı verərəm, bunu bil yaxşıca sən.

Dedi: – Xaqani, zərə oxşamayırsız vermə.

Dedim: – Əfv eylə, görünməz gecə zər, bilmirsən?

68

Can bəxş edərəm cana, gör ləblə şəkər versən,
Ləbdən mənə, dildarım, bir canı-digər versən.

Qızdırmalıdır qəlbim, ləbində də neyşəkkər,
Qızdırmamı dəf eylər neyşəkkər, əgər versən.

Səndən belə bir dərdlə xoşdil deyiləm, canan,
Razı olaram bundan bir dərdi-bətər versən.

Kuyindəki itdəm də əskik mənə ad verdin,
Xoşdur mənə tac versən, yainki kəmər versən.

Pərvanəsiyəm eşqin, şəmində pərim yanmış,
Çırpınmadayam, cana, rəhm et, mənə pər ver sən.

Qəmzənlə, dodağımla qarşımda dənizsən, bil,
Gah canıma qəsd eylə, gah dürrü gövhər ver sən.

Xaqaniyə söz verdin bir vaxt gövhər verərəm,
Mən bəxşisə möhtacam, nolar bu səhər versən?

69

Məhəbbət bir bələdir ki, yoxdur onun dərmanı,
Aşiq canı tərək etsə də, ata bilməz cananı.

Məhəbbətin zəncirinə bağlanandan, hər gecə –
Salar zülfü halqasına qəlbimdəki halqanı.

Dedi: – Bütün ömrü qoysan, yetişərsən vəslimə,
Məmnun etdi məni, amma tutmadı bu peymanı.

İndi necə bel bağlayım o dildarın əhdinə?
Ömür gödək, fələyinsə yoxdur bizə chsanı.

Ondan gələn məzəmməti çəksə bilmir bu könlüm,
Axı onun karvanına bizdən layiq yük hanı?

Onun belə kamanının yayı bikar qalıbdır,
Ürəyimin sağ yeri yox – yaralaya peykani.

Dünya: bina olan gündən o dilbərin hüsnünün –
Bərabəri yoxdur əsla, gözənsən bütün cahanı.

Özü məni rüsvay edib, özü mənə deyir ki:
– Ey Xaqani, sus ki, deyil şikayətin zamanı.

70

Biz qəmə öyrəşmişik, ey dost, göndər qəm bizə,
Qüssədən bir töhfən olsa, yolla sən hər dəm bizə.

Yırt libası əynimizdə, evimizi döndər külə,
Xələtin dərdü qəm olsun, peşqəşin – matəm, bizə.

Yad edərəkən bizləri göz gəzdir öz ətrafına,
Gözyaşı tapsan, unutma, göndər ondan həm bizə.

Xəstədir canım, xəyalın dərdimin dərmanıdır,
Hicrinin bimarlıyıq, ver vəslini məlhəm bizə.

Çəkmisən zəncirə zülfünlə sən itmiş Yusifi,
Halqalanmış zülfünün sirtini aç kəm-kəm bizə.

Bax, sənın zülfün aparmışsa, Süleyman xatəmin.
Qoy o qalsın, öz ləbindən yolla bir xatəm bizə.

Sıgmayır Xaqanı bu dünyaya qüssəndən sənin,
Qəmzən ilə öldür, olsun məskən ol ələm bizə.

71

Məhəbbət ələmində eşqin olanda pünhan, –
Fitnə-fəsad verdi baş ruzigarda çox yaman.

Ömründə hər kəs sənə bir dəfə rast olarsa, –
İnan ki, hər nəfəsdə o min dəfə verər can.

MİN bir nəştər batırdı qəlbə hər işvə, qəmzən,
Dodağın min iş açdı canın başına, canan.

Pələng təbiətini adət etcək özünə, –
Qoymadın bu çəməndə azad gözə bir aslan.

Söylədin: – Səbirlə ol, işin düzələr əlbət,
Vay olsun, o iş ki, onu səbr edər asan.

Sən yasəmən budağı olursan başqasına,
Ancaq mənə çatanda nəçün tikansan, tikan!

Sənin eşqinin odu gizli düşdü könlümə,
İndi aşkar od çıxar Xaqaninin başından.

72

Nə olar, söylə, gözəllərdə cəfadən başqa?
Hər nə istərsən olar, təkcə vəfadən başqa.

Belə əyyamla onun bəslədiyi kəslərdən
Nə gələr ellər üçün dərd-bələdan başqa?

Hər qədər çox qınasan, çox da yəqinin olacaq:
Yox imiş heç nə gözəllərdə, ədadan başqa.

Yaxşılarda, ola bilsin ki, tapılsın pislik,
Pisdə çox şey tapılar, zövq-səfadən başqa.

Meyi çox saxlasalar sirkə olar, ancaq ki,
Nə var o sirkədə bilməm ki, qadadan başqa?

Könlü boşlarda, könül, umma ki, peyman olsun,
Yox təbillərdə yalan hayla sədadən başqa.

Tək pərilərdə olar zülm-cəfa dünyada,
Olmaz insanda nəfəs xalqət ədadan başqa.

Yenə Xaqaniyə, ey dərdli könül, sən yar ol,
Yar olanlarda nə görmüş o, xətdən başqa?

QİTƏLƏR

73

O köç günü ki, mən etdim vida Şirvana,
Təəssüf eylədi qəlbim, ciyər alovlandı.

Yanıb fəraq oduna, mən Arazla uzlaşdım,
Araz görüb halımı od tutub, o da yandı.

Ahım kimi iti axdı, qəmim kimi coşdu,
Xüruşə gəldi könül tək, kədərlə çalxandı.

74

Soruşdun ki, ürəyində rəğbət yoxdur şahlara?
Bəli, yoxdur sultanlara rəğbətəm zərrə qədər.

Rey valisi qoymadısa Xorasana gedim mən,
Nə eybi var, bundan mənə yetişməz heç bir zərər.

Lakin vali heç kəsə də verməseydi icazə, –
Gərək mənə fərq qoyaydı özgələrdən bir qədər.

Mən gedirəm Xorasanda alimlərin yanına,
İşim yoxdur oradakı əmirzlərlə, müxtəsər.

Xaqanıdön yuxarıda oturdunsa, nə olar,
Nə bu sənə hünərdir, nə də Xaqaniyə ar.

Çünki göydə qara üzül, pis əməlli Zühəl də –
Xoş sifətli Müştərinin üstündə tutmuş qərar.

Harada ki, su neft ilə birləşərsə, qaydadır,
Aşağıda su yerləşər, yuxarıda neft qalxar.

Görmədinmi, xırmanda da döyüm vaxtı həmişə,
Ağır dənələr alta yatar, boş saman üstə çıxar.

Məndən tərif görər hər yaxşı insan,
Söyləmərəm nəcinsi şerimdə bir an.

Bütün divanımda yoxdur iki həcv,
Mənim gülzarımda tapılmaz tikan.

Xaqaniyəm, dünya nədir, çəkə məni varına o?
Kimi qoyub beşcə günlük nemətindən barına o?

Gündüzüdür – ağ gümüşü, gecəsidir – qara quruş,
Bundan artıq, ömrün boyu qıymaz sənə para quruş...

Bu dünyada varın yoxsa, nə olsun ki, vardır ağılın,
Varın yoxsa, ağıl nədir, suya dönmüş qardır, ağılın?!

Bağındakı salxımdakı qoraya da əsər fələk,
Əl uzatma, bir cəlladdır, əllərini kəsər fələk.

Bir uşağda kişmiş görsə, mələr keçi kişmiş üçün,
Hara getsə, arxasınca gələr keçi kişmiş üçün.

Sanma bir gün kişmiş üçün gəzər uşaq keçisini,
Kişmişinə dadandırıb, kəsər uşaq keçisini.

Xaqaniyəm, sərvət eşqi ağıl başdan ala bilməz,
Sərvət-dövlət bir kölgədir, çıxar yoxa, qala bilməz.

Dövlətinə qürrələnən kamillikdən bil, uzaqdır,
Od içində qarğı atla cövlan edən bir uşaqdır.

Əvvəl sübhün al şəfəqi, sonra qızılıgüldü dövlət,
Əriyərkən yoxa çıxar yana-yana, küldü dövlət.

Aldatmasın bu fələyin küpündəki boya səni,
Yas paltarı geyən gözəl dəvət etməz toya səni.

Sanma verər muradını, bir sərabdır kama fələk,
Şərbətini qıyan deyil, zəhər tökər cama fələk.

Sərvət eşqi – canın odu, kükrəsə də sönən olar,
Şölə saçıb yanan atəş axır külə dönən olar.

Çox möhnətin sonu bir gün səadətdir bu dünyada,
Qış gedəndə bahar gələr – bir adətdir bu dünyada.

Əzəl başdan oyuncaqdır, çox şirindir var-dövlətin,
Bir gün dövrən haram edər, qan-irindir var-dövlətin.

Xaqaniyəm, alçaqları ucaltmaram bir daha mən,
Quduzları tərifimlə eyləmərəm şir daha mən.

Gürzələrin ağzına mən abi-həyat süzüm neçün?
Rəzillərin qabağına gövhərimi düzüm neçün?

Mələklərə döndərməyərəm bundan belə iblisləri,
İblis kimi tanıtdıram gərək elə iblisləri.

MÜCİRƏDDİN BEYLƏQANI

XII əsr Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndələrindəndir. Doğum və ölüm illəri dəqiq məlum deyildir. Ədəbi irsindən dövrümüzə bir "Divan" gəlib çatmışdır. Azərbaycan atabəylərindən Şəmsəddin Eldəgizin, Cahən Pəhləvanın və Qızıl Arslanın saraylarında yaşayıb-yaratmış, ədəbiyyat tarixinə Xaqani Şirvaninin şagirdi və davamçısı kimi daxil olmuşdur. Dövrünün bir çox əmlərini – o cümlədən tibb, astronomiya, riyaziyyat, tarix, coğrafiya, fiqva ilahiyatı mükəmməl öyrənmişdir. Divanında müasirlərinə, xüsusilə Xaqani və Fələkiyə həsr etdiyi şeirlər də vardır. Xaqani yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdir. 1979-cu ildə Təbriz universitetinin professoru Məhəmməd Abadi müxtəlif ölkələrin nadir əlyazmalarına əsasən "Mücirəddin Beyləqaninin divanı" adlı kitab nəşr etdirmişdir. "Divan" a şairin qəsidə, qəzəl, şikayətnamə, qitə, müləmmə, tərkiqbənd və rübailərdən ibarət 5469 beyt şeri toplanmışdır. Sələuq hakimi Rükəddin Arslana və Dərbənd hökmdarı Seyfəddin Arslana mədhiyyələr həsr etmişdir.

Qəbri Təbrizin Sürex məhəlləsindəki qəbiristanlıqdadır.

QƏSİDƏLƏR

I

XAQANİNİN VƏSFI

Bu dövr edən fələk, üzdən gümüş kimi görünən,
Üzümə gözyaşımı simu-zər edibdir həmon.

Üzüylə gözyaşı altun-gümüş olar, əlbət.
O kəs ki, kəc fələyə bağlı olmuş ənvəldən.

Fələk həm oğru və həm hoqqabaz, oyunbazdır,
Çıxar o yüz oyun ilə bir anda mərəkədən.

Vurar o dövrə, özər dənləri dəyirman tək,
Su, od ümmidi ilə, mənə düşmüşəm öldən.

Xilas olsam əgər bu ağır dəyirmədən,
Məsih tək edərdəm göyləri yəqin məskən.

Sən ey kədər kölgəsi, çirkinüzlü, bədtiynət,
Sədaqətini danan, məclisə xələl gətiron!

Çırağı söndür, edə cəlvə qoy gecə gəlini,
Namaza dur ki, xoruz banladı səhər tezdən.

Götür silah kimi "lahövlə"ni qorunmaq üçün,
Təkəbbürün dibinə yoxsa qərq olarsan sən.

Cahən çulğadı tufan bəlası Nuh kimi,
Gəmini sal dənizə, cə iradəni yelkən!

Saqınma odla sudan, xalq üçün hədəf olsan –
Məzəmmətə, qaxıca, yüz bəlaya tuş gəlsən.

Cəfa əlindən ucalmış fələklərə İsa,
Sığındı Qafa o Simurğ zülmü möhnətdən.

Götür uzaq yola, azuqə eylə təqvani,
Çalış bu yolla həna mənzilinə tez yetəsən.

Qənaət ilə cənşədə dayan ki, Cəfər tək
Bu nərdivanla uca bir məqama yüksələsən.

Zəburu sidqlə Davud əgər tilavət edir,
Sənə nə faydası vardır, dilin ki bilməzsən?!

"Necə? Neçün?" arasında qalıbsan, ey qafil!
Qəbula, rəddə cavab istəmə "Neçün? Necə?"dən!

Ayıq iş əhli deyilsənsə, söyləmək olmaz, –
Məqami-xovfı ricanı belə sual edəsən.

"Neçün? Necə?" tələsindən xilas olaq axır, –
Sonuncu şair ilə kirdigar fəzliyədən.

Fəzilətin atası, hikmətin ulu güneşi,
Fəzilət əhli alar fəzl Əfzələddindən.

Onunla fəxr eləyər yer üzündə cümlə bəşər,
Qoyar göy əhli başa tac nüzmü nəsrindən!

Zəmanəmizdə Məsihi Kəlim Xaqani –
Ömürdə Xızrdan üstün, həyada Yəhyadən!

Ədəb bir əbcədd olub eşq məktəbində onun,
Ağıl yanında inan qətrədir damlacıqdı dəryadən.

Rəqəmləri onun ağılı olub nizama salan,
Cahanı elmi onun qurtarar düyünlərdən.

Olubdur ağ-qaranın naməsinə çün agah,
Açıb o pərdəni ki, gündüz ayrılır gecədən!

Hünər kitabına nəqş etdi yeddi iqlimi,
Ədəb səhifəsi doqquz səmada səb edilən.

Qozəb səmumi edər düşməni xar, həlak,
Vəfa nəsimi sevər dostları dalınca çəkən...

Önündə şeir bahadirları olub təslim,
Sözünə valeh olur bu cahanda hər düşünən.

Nəsihətiylə o pəhrizə səsəyir, əmma –
Şəfa şərabi içirdir o, xəlqə şərinədən.

Quru damağına din, ənənə ifadəsinin –
Odur sözüylə lətafət dəvasını yeridən!

O, bidət əhlini, müşrikləri hidayət üçün –
Təbib tək necə məcun yaratdı nəcmindən!

Böyükdür izzəti, çox sadə xanəgahində –
Açıldı süfrəsi islamın, oldu dövətədən.

Böyük həkimsən, olmuş biliklərinlə sənin –
Fəzilət aləmi abad bağı-cənnətdən.

Ey Ay kimi gözəl üzünün çəkəri güneş!
Ay bir qulun, rəvamı ola digəri güneş!

Ay tək üzün önündə utanmış yəqin, odur –
Atmış başındakı hamı nəxvətləri güneş.

Müşk ətri zülfünün fələyə qalxmasını deyər, –
Min yerdə şöləsiylə yaxar telləri güneş.

Eşqində paltarını qara, rüxsarı sapsarı,
Ey simbər, sayıb ötürər illəri güneş.

Rüxsarın həsrətiylə mənəm tək səhər-səhər –
Hər gün saralmış üzülə atar bəstəri güneş.

Kim görməyib üzünlə saçın, dərk eyləməz –
Ənbər necə qucar güneşi, ənbəri güneş.

Süsənbərin üzü güneşindən cila tapar,
Hərçənd ki soldurar gülü, süsənbəri güneş.

Nərgiz gözün üzün güneşindən ki süslənər, –
Süsləndirər necə güli-nilufəri güneş.

Çox hüsn dəftərini edibdir mütəilə,
Yalnız üzündə tapmış o sərdəftəri güneş.

Bir ömr şərqdən gedər hey qərbə, axtarar –
Yaş göz, quru ağızla, belə dilbəri güneş.

Şərq ilə qərbi gözdi, üzündən daha işıq,
Adil şahımda tapdı bu rəyi, fəri güneş.

Şahlar şahı olan o Qızıl Arslandakı –
Hüsnü iradədən alıb o zivəri güneş.

Qüdrətli şahın naminə xütbə üçün seçib –
Cövzanın üstündəki o uca minbəri günəş.

Qorxmış o sədmədən ki, yetişi vücutuna,
Altun kimi sarıüz edər kürkləri günəş.

Sikkə vurar səxavətinin namına onun,
Daş sinəsində ləli, suda gövhəri günəş.

Ey lütf kanı, ey kişilik rəmzi, görməmiş –
Min mədən içrə sən kimi bir cövhəri günəş.

Amal qibləsi qapını xalq bilir, odur –
Astanana sərər o qızıl telləri günəş.

Xülqün o bəhrəni ki, qılıb xəlq üçün öta –
Qorx etməmiş o cür işığa elləri günəş.

Hökmündən istəsə qaçıra çərx əgər boyun, –
Bil, zərrə-zərrə doğrayar o peykəri günəş.

3

Arzu atını çapma ki, ömrün qaçağandır,
Yoxluq işinə başla ki, köçməklilik oyandır!

Aşiqsən əgər torpağa, ardınca sürünmə,
Var yolda rəqibin, ona məşuqun həyəndir.

Dünyada bu gün kim özünə yer tapacaq, kim?
Varsa o qənaət bucağında oturandır.

Meydandı bu dünya evi, dövrən dəli köhlən –
Minnə ona, saxla yaradan başın, amandır!

Yoxdursa rahat dayçası, gəl etmə təəccüb, –
Əvvəldən ala at nə doğulmuş, nə doğandır.

Bu yeddibucaq ələmi yağlı tikə sanma, –
Yeddi dənizi, yağsa da, əslən o sudandır.

Məlhəm hanı ki, yer üzünü tutdu naxoşluq?
Rüstəm hanı, Bijən quyuda halı yamandır!

Zalım fələyin, bax şəfəqə, zülmünü bir gör,
Qanınla sənin hər gün onun daməni qandır.

Dörd ünsür o şəmi hazır etmiş ki, yağından –
Yeddi abı tağı fələyin nur saçandır!

Xoşhal kişi axtarma cahan içrə, fələkdə –
Şən varsa, qadındı, o da ki rud çalandır!

Qaldırma yaxandan başını, xeymə quran çərx –
İplər uzadıb xeymədən, insanı boğandır.

Zənn etmə fəna iynəsi batmaz gözüne, bax, –
Kırpik özü də şəklicə bir iynə, tikandır.

Vəsf etmə cahan bağını, bir güllərinə bax, –
Süsən – kar edən, nərgizi də göz çıxarandır.

Dövrən mənim ahım kimi yüngüldür, həm isti, –
Dəhr isə dəmir kimi soyuq, həm də girandır.

Yoxdur qəmimiz, könlümüzə fərqi sultan,
Kavus niyə qorxsun, onu Rüstəm qoruyandır.

Kök quş yeməyir qəm, yeyirəm mən ki, qəmim həm –
Qəlbini yeməkdən kökəlib, sanki qabandır.

Çəkdimsə təmənnə dişimi, illət odur ki, –
Göy atlanaraq, hirsə ardınca rəvandır.

Bir qəlbəiaçqı qalmaq, versin səsimə səs,
Dünya nə gülüstan, xaraba, külsovurandır.

Ah, öldü könüllər, bu ölücanlılar üstə –
Hər sübh xoruzlar banı şivən qoparandır.

Dünya qəmi bağrın qana döndərdi Mücirin,
Bir arpası var, xərmən üçün bərk nigarandır!

4

Mənim könlüm cavanlıqda kədər, qəmdən cüda olmaz,
Məgər ələmdə şadlıq bərədə söhbət rəva olmaz!

Gülər üz, şad olar xətir səmimi dost olan yerdə,
Bələ dost olmasa, şadlıqdan əsla səs-səda olmaz!

Cahanda hər qədər nemət bir insan etsə də hasil,
Vəfalı dost qədər qiymətli nemət ortada olmaz!

Tapılmaz bir clə kəs ki, ola bir an mənə həmdəm
Gədəni qılmaram həmdəm, xətasız çün gədə olmaz!

Zəmanə yoxsa əhd etmiş, bu haqda bağlamış peyman,
Bizim dövrandə şadlıqla könüllər aşına olmaz!

Hanı bir öylə dost ki, söhbəti qəlbə səfa versin?
Tapılmaz bir clə həmdəm ki, təbində cəfa olmaz!

Nəhayət, bir düşün, düşmənlərdən sən nə gözlərsən –
Elə dövrandə ki, dostda səmimiyyət, səfa olmaz!

Ürəkdə qəm, kədər, nə bəhrəsi var padişah olsan?
Könül şad olsun, ələmdə ki, hər kəs padşah olmaz!

Ağıl qəlbi murada çatdıran ömrə verir qiymət,
Muradı verməyən bir ömr üçün qiymət vəfa olmaz!

Əlindən dost getmişsə, fərəhdən bir əsər qalmaz,
Külək tüğyan edərsə, lələ ömründə bəqa olmaz!

Tələb qılma əbəs asudə ömr etmək bu dövrandan,
İlan ağzında qəlbin dərdinə, bil ki, dəva olmaz.

Bütün ələmdə bir üns məclisi tapmazsan, axtarma –
Ki, onda əhl nəhlin əlində mübtəla olmaz.

Mənə göstər, cahanda bir clə xoşhal vardır ki, –
Keçən hər xoş günündə min məşəqqət, min bəla olmaz?

Cahanı fəth edibdir şöhrət, əmma yenə əfsus, –
Muradım hasil olmaz, mətləbim əsla rəva olmaz.

Özün insaf clə, yaxşı düşün, bil ki, mənim könlüm –
Deyil asudə ələmdə, yəqin məndən səva olmaz.

Görüm bu işləri Tanrı, Nəhayət, xeyrə çatdırın,
Dilimdə xalq üçün bundan daha yaxşı dua olmaz.

5

Sənin camalını görməkçin Ay hədiyyə verər,
Canım gedib, yox hədiyyəm, mənə üzün göstər.

Mənəm ki, qıldığım hər cövrədən xəbərdaram,
O sənşən, hali-dilimdən mənim yoxundu xəbər.

Əcəb deyil, mənə qəm ordusu hücum etmiş,
O yerdə ki, şah oturmuş, qoşun səlamə gələr.

Olub otuz gecəlik bir ay, itmişəm gözdən –
Sənin o bədr üzünün möhnətindən, ey dilbər.

Mənəm ki, səndən uzaq, könlüm isə məndən uzaq, –
Uzaq bu fasiləni yol deyil, könül ölçər.

Qaraldı bağrım ələmdən görəndə ay üzünü,
Qara saçın o gülün üstünə qübar səpər.

Qaraldı ahlarımın tüstüsündən güzgün, yar!
Bu rəsmidir, qaralar güzgü, tüstü versən əgər.

Gün olmasın əməlindən sənin şikayət edəm,
İran şahı Seyfəddinin yanında zərrə qəder.

Sən ey şüuru zaman halına olan agah!
Verən sitarələr əsrarını dünyaya xəbər!

Verər o xoş nəfəsin məclis əhlinə şənlik,
Qədəmlərinlə sənin təxt yüksələr, bəzənər.

Bu bəllidir, atının dirnağı dəyən yerdə –
Tikan yerinə açar gül, daş üstə lalə bitər.

Ədalətinlə hava etidalını pozmaz,
Nə köhrəba samanın qarpmığa cəsərət edər.

Günəş çıxanda xitabı budur sənə sübhün –
Ki, sən aləmə həm padşahsan, həm rəhbər.

Ədalətindən olub qırğı kəkliyə həmdəm,
Şirə vurur dağını, tülkü cüləyə çarək.

Bu şeir şənini vəsf eyləyə qəsidə deyil,
Var onda bəxtim əlindən şaha şikayətlər.

Aparsalar günəşə nuru, bu cəhalet olar,
Balıq atılsa dübarə suya, dənizdə üzər.

Məni cahan tanıdı xidmətində, ey şahım!
Ağıllılar arasında adım olub əzbər.

Sənin, mənim kimisi hər qədəmdə yüz mini var,
Yoxumdu səndən əlavə kəsim, kəlam bitər.

Mən olmadımsa əgər xidmətində bir neçə vaxt, –
Demək deyildi ki, ruhum dəxi uzaqda gözər.

Uzaq atan məni şahın soyuqluğu oldu,
O nəzənin ürəyin, var güman, yenə isinər.

Həmişə izzətü cahü cəlalü mərtəbətin, –
O bəxtin ilə ucalsın ki, kamına yetirər!

Birisi günbəgün, o digər isə vaxtaşırı,
Birisi aybaay, o digəri uzun illər.

TƏRKİBBƏND

MÜƏYYƏDƏDDİN FƏLƏKİ ŞİRVANININ ÖLÜMÜNƏ

Görməmişdir bir kəs aləmdən ümidinə vəfa,
Tapmamışdır bir ürək dərdinə torpaqdan dəva.

Bu abı xərmən fələkdən kimsə bir dən tapmadı,
Dən kimi bağlandı torda, qisməti oldu fəna.

Dəhr ikiüzlü, fələkdir üzgörən, bax, neylədi, –
Xeýrlə başlandı hər iş, axır oldu xəta.

Bərbəzəkli səhnəsindən aləmin ayrılımadan –
Kim səadət sahilində saldı məskən daima?

Göz önündə qəhr əliylə baş kəsər çərxi-fələk,
Qəddini öymişsə, cəhd eylər kəsik baş qarpmığa,

Kim rübab tək başını bir ləhzə dik tutdu, fələk –
Bir qulaqburması ilə tez ona verdi cəza.

Həç kəsin əmriylə aləm çəkmədi əl fitnədən.
Həç kəsin cəhdi dəmirdən etmədi hasil tıla.

Qəhrəmanlar tacını qan içrə qəltan görmədən –
Geymədi matəm libası, tutmadı dövrən əza.

Toxluq axtarma cahandan, bu evin bir rəsmi var:
Hər gələn gəlsin susuz, ac etsin ondan əlvida.

Həmdəm olma aləmə, gör həmdəmini, ey Mücir!
Olmadı sani Məsihə, bu vəfasız aşına.

Canlara dərman Fələki, harda o sahib-cəlal,
Bədnəzərdən zülm gördü ondakı fəzli kamal.

Bir könül ki, dəhr oxundan çəkməsin qəm, kim görüb?
Bu cahanda ömr edən asudə bir dəm, kim görüb?

Bu fələk altında ki, zahirdə ayna gəzdirir, –
Ayna tək saf qəlbə olsun çərx həmdəm, kim görüb?

Bu dəyirmandan əgər itmişsə bir qəm danəsi, –
Bəhrəsini dadmasın övladı-Adəm, kim görüb?

Mən mən oldum, könlümü bir an da qəmsiz görmədim,
Bəlkə məndən özgə var xoşbəxt, biqəm, kim görüb?

Bir gəmi yoxdur bu aləmdə verə xəlqə nicat, –
Varsa da, aləm arasında onu həm kim görüb?

Görmüsən yüz xəstə göy altında, ondan söyləmə –
Söylə ki, bir xəstəyə dünyada məlhəm kim görüb?

Qan içində qərq olub itdi əgər yüz min könül,
Bir könül bu ruzigarda şadı xürrəm kim görüb?

Qan içində qərq olub itdi əgər yüz min könül,
Bir könül bu ruzigarda şadı xürrəm kim görüb?

Harda insan var, o yerdə yox insanlıqdan əsər,
Bir şəhərdə korlar ilə güzgülü bahəm kim görüb?

Çox bina keçmiş zamanlardan qalıbdır yadigar,
Qəm binasından daha abadü möhkəm kim görüb?

Qanlı göz yaşında qərq olmuş Mücirin çöhrəsi,
Mən kimi əldən verən Sədri-mükərrəm kim görüb?

Canlara dərman Fələki, harda o sahib-cəlal,
Bədnəzərdən zülm gördü ondakı fəzli kamal.

Canların dərmanı axır bu cahandan getdi, ah!
İncə söz sərvə küsüb, bağı-bəyandan getdi, ah!

Lütfü yüksəldi günəş tək yoxluğun dağ başına,
Axdı saf su çeşməsi, bu bustandan getdi, ah!

Hər nəfəsdə nitqi ilə xalqına can bəxş edən,
Can kimi sıxdı onu, sarsıtdı dövrən, getdi, ah!

Cah-cəlalın rüştesində o misilsiz dürr idi,
Rüşte sarsıldı, qırıldı dürrü-qəltan, getdi, ah!

Bu oyunbaz dəhr əlində o gözəl bir nəqş idi,
Bir əli göstərdi, bir əl qıldı pünhan, getdi, ah!

Sözdə mənə gəzmə, artıq söz əmiri qalmayıb,
Olma gövhər arzusunda, gövhəri-kam getdi, ah!

Nurlu bir məşəldi, feyzin baş yolunda xatiri;
Söndü məşəl, feyz də çıxdı o yoldan, getdi, ah!

Ağlı qüdsiyyət dilini əzbər etmişdi, odur, –
Torpağın kamında dil tək oldu nalan, getdi, ah!

Möcüzə kim göstərər, atmış müəyyəd aləmi,
Ox necə uçsun, kaman ayrıldı yaydan, getdi, ah!

Bu qoca çərxi, bilirsənmi nədən göz-göz olub?
Bir cavan sərvə-rəvanı gülistandan getdi, ah!

Canlara dərman Fələki, harda o sahib-cəlal,
Bədnəzərdən zülm gördü ondakı fəzli kamal...

Mən onun dərdiylə qəlbimdə çığırlar açmışam,
Gözlərimdən tökməyə ulduzlar, arxlar açmışam.

Ahlarımınla çəkmişəm pərdə ayın rüxsarına,
Çadırı Zöhrə üzündən mən özədar, açmışam.

Qəddini əydi fələk yerdən gövhərlər yığmağa,
Gördü ki, mən gözlərimdən dürri-şəhvar açmışam.

Qəm yeli başımdakı səbrin papağını alıb,
Mən papaqsızlıq üzündən başımı xar açmışam.

Çör-çöpəm, gözdən axan qanlı yaşı silsən əgər,
Bağlanılmaz o yaxam ki, ağlayıb zar, açmışam.

Dəhrdə yanlış görün varsa, mənəm, yoxsa neçün,
Gözdə nurum yoxdur, əmna görsə də tar, açmışam.

Yeddi dərya, səkkiz olsa, sən təəccüb cəlmə,
Dost qəmində gözlərimdən qanlı çaylar açmışam.

Düşmənin torpağı bildim dün gecə Cövzanı mən,
Ahım ilə qurşağında sanki zünnar açmışam.

Göydəki Nəsrin görək mən qol-qanadını qıram,
İndi ki, əflak qəsdində qanadlar açmışam.

Lütf dünyası gedibdir görməməkçün ələmi,
Qarşımda bağlı qapı ardında tumar açmışam.

Canlara dərman Fələki, harda o sahibcəlal,
Bədnəzərdən zülm gördü ondakı fəzlü kamal.

Ey vücuduna qəmə möhnət xədəngi tuşlanan!
Tutdu ruhun barigahında səfanın aşıyan!

Görmədi çünki üzün, oldu üzü pul-pul günəş,
Sən ki, getdin, qalmadı sözdə vəchətdən nişan.

Kəsdi ömrün kisəsindən bəndi bu zalım fələk,
Kəsə kimi bir ağızdır varlığı, insan udan.

Dönmüşəm dərdinlə Nahidin yanan mizrabına,
Matəmində çəngini Nahid cırımsdır, inan.

Çərx ayaq üstə dayandı, görmədən əyləşmədi,
Qəddinə oldu kəfən, tələt ki, vermiş hökmran.

Həftənin ehsanına Nəsrü Əsir ilə Şəhab,
Şiş, yanar təndir quş olmuşdur, məkanın asiman.

Pak təbindən apardın töhfə xaslar kuyinə,
Ey özü getməklə şəri burda rəvnəqdən salan.

Ruzigar bağında gördün yan-yana güllə zəhər,
Lələ tək üz göstərib, tez qaçdın o gülzardan.

Sən gecə tapdın ətək altında yer, olcaq səhər –
Gəl səninlə yerləşək bir köynək içər mehriban.

Çıxmasın daim əlindən həqq rizasının teli,
Ey əlimdən qaçması ilə məni ağlar qoyan!

Canlara dərman, Fələki, harda o sahibcəlal,
Bədnəzərdən zülm gördü ondakı fəzlü kamal.

ŞİKAYƏTLƏR

Ruzgarın qəlbində bir zərrə məhəbbət qalmayıb,
Atmış ulduzlar həyanı üzdən, hörmət qalmayıb!

Camını xalqın qanıyla doldurandan ruzigar, –
Bir kəsin camında xoş, ləzzətli şərbət qalmayıb!

Dəhr üzündən dostluğun gül rəngini silmiş tamam,
Ömr zülmündə səadətdən əlamət qalmayıb.

Torpağı gözdüm asudəlik, dövran dedi:
-- Gözmə, bu tordan o quş uçmuş, fərağət qalmayıb.

Sübh qəndili gecə manqalına daş vurdular,
Şölo, tüstü gözmə, artıq səndə taqət qalmayıb.

Bir zaman əhsan qazanı əsdısa dünyə əgər, –
Nə bişirmiş, xam xəyaldan özgə nemət qalmayıb.

Dəhrdən vardır nicata iki yüz il yol, fəqət –
Məhvədən ümmidə bir addım da vüsət qalmayıb.

Oxşarı Simurğə var insanlığın bir barədə:
Bir quru addan savay onlarda izzət qalmayıb.

Qəm odunda qəlblər yandı, məgər ölmüş fərəh,
Sustalıb Cəmşid, məgər camında ləzzət qalmayıb?

Hər nə arzu istəyi vərdisə, göz çəkdi Mücir,
Dünyadan kam almağa ümmidi, əlbət, qalmayıb.

8

Hər kim ki dedi babamdır Adəm,
Şadlıqdan onun nəsibidir kəm.

Göstər mənə bir könül cahanda –
Mən dərədə düçar etməsin qəm.

Vurdu yara könlümə zəmanə,
Mən dərdimə sanki qoydu məlhəm.

Söylə, elə qəlb şad olarmı,
Bir ildə görə o iki matəm?

Qəm sağorinə nələr deyim ki, –
Könlüm əlinə keçər dəmadəm?

Can heyran olubdur, əqlim aciz,
Hər hadisə öz yerində möhkəm.

Dəhrin dönük olduğu o gündən,
Qəm könlümüz ilə oldu həmdəm.

Duz tökdü fələk gözüne xəlqin,
Şadlıq beli oldu qüssədən xəm.

Nə bir günümüz sevincə keçdi,
Nə bir gecə işrət ilə bahəm.

Kamınca, bəli, zəmanə dönməz,
Hər kim ki, deyir, – babamdır Adəm.

9

Tezlik ilə bu ağır günlərimiz son tapacaq,
Qəlbimizdən qocaman dağ kimi möhnət qopacaq.

Şadlığın cah-calalın növbəsi axır yetəcək,
Qorxulu qəm-kədərinə evi viran olacaq.

Ömrümüz, günlərimiz oldusa əzvaydan acı,
Çox şükür, əzvayımız indi şəkər bal dadacaq!

Meyimiz, sağorimiz həm sifət, həm saflıqda –
Quru su, yaş od olub, məclisi canlandıracaq.

Hər kəsin vardı cahanda qəmimizdən xəbəri, –
Könlümüz şad olan dəmdə xəbərələr tutacaq.

Eyşü işrət qurulub, şən keçəcək məclisimiz,
Aləmə fəthü zəfər ulduzumuz nur saçacaq.

Qıracaq qəm oxunu onda qəza şəmşiri,
Düşməni öz köksünə bu oxlara qalxan tutacaq.

Qan içirmişsə də dünya bizə çox, eyb etməz, –
Öz ciyər qanını düşmənlər yeyərək odlanacaq!

Bəxtimiz parlayacaq, şah qızıl sikkəsi tək,
Sarı altun kimi düşmənlər həsəddən solacaq.

Qəm ilə şadlığa yoxdur bu cahan içrə səbat,
Şad olan qəmlənəcək, qəmli olan şadlanacaq.

Hər nə cür olsa əgər, ömrümüzü xoş keçirək,
Həm kədər, həm də sevincin sonu bir gün çatacaq!

10

Ah, əfsus, o ləyaqətli cavanlar getdilər,
O səmimi dostlar, o dostluq qananlar getdilər.

Qəm də vardı, qəmdüyanla çəkməyi asan idi,
İndisə qəmlər çoxaldı, qəmdüyanlar getdilər.

Bir zərif insan haçandıdır, cahana gəlməmiş,
Bu öcəbdir, minlər ilə incə canlar getdilər.

Məncə, bundan sonra yoxdur ləzzəti mey içməyin,
Əldə sağər, mey içib xoşdavrılanlar getdilər.

Eşqbazlıq da itirmiş ləzzətini, doğrusu,
Gülyanaqlı, hüsnü dilbər, can alanlar getdilər.

Son on ildə tərsinə dövr eylədi doqquz fələk,
Çox cavan şahzadələr, mərd hökəmlər getdilər.

Harda şadlıq axtarım ki, qəm tutubdur ələmi?
Kimdən imdad istəyim ki, əl tutanlar getdilər?

O əzizlər ki, könül onlarla daim şad idi, –
Qaldı bir xoş xatirə, dərdə yananlar getdilər.

Halbilonlik qalmamış dünyada dostluq naminə,
Bircə–bircə dostluğa sadiq qalanlar getdilər.

Ox atır yoxsa o yaylarda bizə zalım fələk,
Oxlara tuş gəldimi, o qəhrəmanlar getdilər.

11

Kədərdən ələm içrə könlümüzə yüz düyün vardır,
Quraq şənlik büsəti, şadlanacaq, fürsət bu gün vardır.

İçək mey, davranaq azad, ki mey hər qəlbə dəmmandır,
Ədər xoşhal o qəlbi kim, kədərdən dopdolu qandır.

Fələk hey işvə göstərsə, ona biz verməyək qiymət,
Fələkdəndir – bizə olmuş cahanda dərd–qəm qismət.

Bizi tutmuş girov, nərd oynayıb, bax, şadlıq ilə qəm,
Əgər şadlıq qəmi udsa, bizə şadlıq olar həmdəm.

Ağıllı eyş–işrətdən sipər sazlar bu anlarda,
Xüsusi indi ki, möhnət oxu vardır kamanlarda.

Zəmanə fitnəkardır, hiyləgərdir, həm də alçaqdır,
Onunla üz–üzə durmaz o kəs ki, əyni çılpaqdır.

Gərək cəngin sədəsi saf şərabdan, yar zülfündən,
Zirəh hazırlayaq, ta qurtaraq dövrən zülmündən.

Pisindən, yaxsısından ələmin qəmgün və şad olmaz –
Məgər bir kəs ki, dövrən halına yaxşı nəzər salmaz!

12

Aman, ruzigarın əlindən, aman!
Tapmazsan vəfadən onda bir nişan!

Xoşbəxt o insana deyərəm ki, mən –
Azadlıq zəmanə köləliyindən.

Çalış ctməyəsən ömrə istinad,
Deyil bünövrəsi bu tağın abad.

Xalqın ürəyində, düzünü desəm, –
Rahatlıq – əzabdır, ədalət – sitəm.

Açıq qapıları bağladı dövrən,
Açdı bağı olan yolları hər an.

Bütün yer üzünü dörd yana axtar,
Şad könüldən savay hər şey tapılar.

Deyəsən, qəmləri zəmanə bütün –
Yaratmışdır ancaq insanlar üçün.

Kəçmişdə bizimlə dostlar ki, vardı, –
Könlü xoş, azadə, mərd adamları,

Gah öldə mey dolu cam tutardılar,
Gah polad qılınca əl atardılar.

Şirinin vəslinə onları məhrəm,
Fərhad qəmlərinə şərikdilər həm.

Bu fani dünyadan getdilər bir-bir,
Onları illərlə bir kəs yad etmir.

Dostlar məclisində könül olar şad,
Bəzəyi Dəclədən almışdır Bağdad.

Başımız bəlalı olmuş hər zaman,
Bu bəla hər şeydən ağırdır, aman!

Dostlar fərağıdır böyük müsibət,
Bu möhnət heç kəsə olmasın qismət.

13

Ayrılıq dərindən kaş aləmdə bir dərman olaydı,
Qatlanılmaz dərdi hicranın bizə asan olaydı.

Çox könüllər var, dözər dərdə, yeyər hicran qəmi,
Kaş qəmlər də, könüllər də hamı yeksan olaydı.

Olmaya kaş vəslədən sonra acı hicran qəmi,
Dostların vəslində insanlar gərək soltan olaydı.

Dünyada bir kəs tapılmaz görməsin firqət dağı,
Firqətin öz bağı, ey kaş, dağ ilə büryan olaydı.

Mən çəkən dərdin qəmin məcmusunun yüzdən biri
Yüklənə bir dağa kim, dağıma dağ heyran olaydı.

Kaş fələk dostlar qəmindən bir içim nuş eyləyə,
Nələsindən yer üzündə daima əfğan olaydı.

Canımı yandırmayaydı kaş getmişlər qəmi,
Şadlığımızdan kəhnəşan mülkü mənə meydan olaydı.

Onların ayrılmasından qüssə çökdü bağıma,
Dərdim olmazdı, əgər onlarla bu dövrən olaydı.

Vurdu onlar toplarını tez bu meydandan kənar,
Kaş mən meydanda top, onlar hamı çövqan olaydı.

Dərd əlindən parçalardım çəmbərini göylərin,
Kaş əlimdə bircə günlük göylərə fərman olaydı.

Əql üzündən yoxsa da bu dərdə dərman, kaş, kaş!
Bir elə xoş gün gələ, bu dərdə də dərman olaydı!

Bağıma qəmlər əlindən dalbadal dəydi yara,
Tab gətirməzdı, sındırdım, qəlb əgər zindan olaydı.

Tanrının fəzli bizə sonsuz dözüm etmiş əta,
Yoxsa dözməzdı bu dərdə, səbr əgər ümman olaydı.

Bir gün, ey kaş, çataydı mənə həmdəmdən xəbər,
Diz çökərdi önümdə cəlalıyla fələklər!

Bircə ürək dostudur mənim arzum dünyada,
Dost olsaydı, mənimçün dəyişərdi dünya da!

Dostlar getdi, xəyalı getməz ancaq gözümdən,
Əgər getməsəydilər, qorxmazdım heç nədən mən!

Əzizlərim gözümdən itməsəydi, hər zaman –
Şən keçərdi həyatım, kam alardım dünyadan.

Gecə-gündüz bağrımı ayrılıq dərdi dölər,
Yoxsa işim olardı şənlonmək axşam-səhər.

Fəraq dərdi şadlığı silməsəydi təbimdən, –
Eyş-ışrət dalınca gedərdim həvəslə mən!

Asanlıqla yol tapdım mən abadlıq mülkünə,
Kaş elə də çataydı əlim şadlıq mülkünə!

Bağrıma qəm yükünü yükləməsəydi dövrən, –
Həyat şirin olardı mənə beçə balından!

Müqbiləm, olmasaydım müqbil əgər dünyada
Belə hakim olmazdım quruda, həm dəryada!

Bizə şahlıq tacını verən istəsə əgər, –
Ümidvaram, şadlıqdan yeni bir tac da verər!

Yaxşı düşməz, fələkdən şikayət etsəm əgər,
Acıqlansam fələyə, acıq nə bəhrə verər?!

Hər cürə yüz qənim var, onun cövrü səbəbdir,
Hər cəhətdən yüz dərdə onun dövrü səbəbdir.

Bir qılıncla bölünsün, görüm fələk belindən,
O mənə ayrı saldı diyarımdan, elimdən.

Qəza gözümlə önünə qara bir pərdə tutdu,
Dostlar getdi, görmədim, hamı mənə unutdu.

Nəciblər məclisindən uzaq düşmüşəm, odur,
Nanəciblər söhbəti ürəyimə od vurur.

Bu köksümdən asılı qəmli ürək odlanır,
Necə mehriban öndən asılan qəndil yanar.

Əgər qanın çoxluğu yuxu gətirir, nədən –
Qan dolu gözlərimlə yuxuya həsrətəm mən?!

Lövbər kimi ağırdım, indi bircə yolum var:
Ürəyim dənizlərdə batmağımı arzular!

Zirək quşdum, aldandı düşdüm sənin toruna,
İndi mənə yandırsan, nə çıxacaq uğruna?

Şən könlümü zəmanə savaşıla dərdə saldı,
Gəncliyimi ruzigar oyunla əldən aldı.

Canım qanadı sınımış bir şahinə oxşayar,
Bir çadırım ki, onun iplərini qırıblar.

Cahanda qismət edibdir zəmanəmiz bizə qəm,
Fələkdən halımız olmuş fələk kimi bərhəm.

Könül cahanda əsər görmədi rahatlıqdan,
Məgər rahatlıq üçün var cahandan özgə çahan?

Uşaqılıq illəri, gənclik çağında da günümüz –
Əzab-əziyyət ilə keçdi, gülmədi üzümüz.

Öz istəyinə ürək vurmamış bir an da hələ,
Zəmanə, hadisələr verdi arzusunu yelə.

Bir istəyim var idi, xoş nəfəs alım bir an,
Dedi zəmanə: o qıtdır cahanda, tapmazsan.

Səadətin üzüyü olsa da əlimdə əgər, –
Möhür kimi yazılıb onda tərsinə sözlər.

Zəmanəmizdə mənə bir həqiqət oldu əyan:
Cahanda az tapılar könlü şad olan insan.

Hanı o dördü qalan dost, o sirr duyan dildar,
Edim ürəkdə olan qəmləri ona izhar?

Cəfada həddini aşmış, fələk, tükən, ey qəm!
O qoz belə ilə edib şadlığı bizə matəm!

Həmişə qüssə yedik, şad olaq görək bu zaman,
Yara vurub ürəyə fitnə, axtaraq dərman!

Cahanda qüssə ilə şadlığı bölüblər əgər,
O qəm ki çəkmişik, insafı de, bir ömrə yetər!

17

Şadlıq artıq büsbütün üz döndərib dünyadan,
Göy də öz insafını qaldırır bərdaradan.

Şadlıq eldən, insafsız ortadan getmiş təmiz,
Yaşamaqdan dünyada necə ləzzət alağ biz?

Aləmi başdan-başa göz, bir ürək tapmazsan,
Qəm-qüssə zərbəsindən ona verilsin aman!

Yer üzünü bir ağır vəhşət tutub sərbəşər,
Bir nəfər tapa bilməz asudəlikdən əsər.

Padişahdan başlamış keşikçiyə qədər sən,
Xatirini bir kəsin qəmdən azad görməzsən.

Bəlkə heç asudəlik olmamışdır dünyada
Ya ki, bizdən gizlənilib, bir zamanlar olsa da!

Varmı bahar nəsimi bir kərə duyan insan –
Xəzan yelə etməsin xatirini pərişan?

18

Gecə-gündüz edərlər dörd olandan ah-zar –
Yaxşı, pis, qadın, kişi, gənclər, həm də qocalar.

Bütün qəmlər dünyada, düşünsən, canüzərdir,
Qəmlərin hamısından dost fərağı bətərdir!

Bütün qəmlər insanın ürəyinə qəsd edər,
Əzizlərin dərdidir cana qəsd edən kədər.

Haqlıyam, canımdakı ayrılıq əzabından, –
Zalım fələk olandan çəkdim ney kimi əfqan.

Elə böyük kədərim var ayrılıqdan yana, –
Bəlkə bircə zərrəsi sığmaz bütün cahana.

Bəlkə də ulu Tanrı mənə səbr etdi əta,
Yoxsa, bu ağır qəmə çətin ki, səbrim çəta!

19

Zəmanənin qəlbində məhəbbətdən yox əsər.
Fələklərin üzündə həyə yox zərrə qədər.

Dolduralı camını xalq qamıyla ruzigar, –
Qədəhində xoşməzə mey görməyir insanlar!

Dostluq ənniyi yoxdur ruzgarın yanağında,
Nə də xoşluq halqası dəhrin zülmü tağında.

Rahatlığı torpaqla gözdüm, dedi zəmanə:
– Gözmə, o quş bu torda salmamış aşıyano!

Gəzmə tüstü, gəzmə köz, hadisə daş vuralı,
Nə sübhün şamı qaldı, nə gecənin manqalı.

Əvvəllər bu dünyanın bişirdiyi qazandan –
Xam tamahdan başqa bir tikə qalmamış, inan!

İki yüz illik yol var zəmanədən nicata,
Məyusluğa çatar tez hər kəs bir addım ata.

Simurğ ilə insanlıq bu gün bir mənə alıb,
Birindən əfsanələr, o birindən ad qalıb.

Ürəklər qana döndü, şadlıq mөгər ölübdür?
Can qalmamış, Cəmşidin bağı qana dönübdür.

Çəkdi tamah dişini Mücir köçdü dünyadan,
Təsəllimiz budur ki, yox cahandan kam alan.

20

Vəslində könlümüz sənəmə, tapmasa aman,
Canan, könlümüzdə fəraqın qoyarmı can?

Ağlım çəkər həyat ətəyindən ümid əli,
Ahım yaxar vücudumu ağıma çatmadan!

Gəl içmə qanımı ki, bu qanan nəticədə –
Sən fayda görməsən də, bizə çox yetər ziyan.

Bir gün gələr ki, səbr-qərarım yetər sona,
Sinəmdəki kosu edərəm mən iki cahan.

Şad eylədin məni, necə tufanlı bir gecə –
Karvanımı tapar, sevinər çöldə yol azan.

Az qaldı ki, qonağım ola, kamına çata –
Tuti quşun o ləli ləbindən şəkər uman.

Ənbərli xətdən sənə yüz namə çatsa da,
Aludə olma xəttə, xəta eyləmə, aman!

Bir busə istədim sə, dedin: Durma, can gətir!
Şəksiz bu istəyin olacaqdır: bu sən, bu can!

Lütf eyləməzsə Tanrı, Cahan Pəhləvan əgər,
Al canımı, apar ki, yox imdadıma çatan.

Onda olan hünər bu cahan xaricindədir,
Dünyaya əl tapar bu hünər sahibi olan.

İşrət quranda, məclisi zinət tapar – deyə,
İstər bahar fəslinə təbdil ola xəzan.

Şahim xəbər tutarsa qulundan bu gün əgər, –
Eylər cəhənnəmi mənə nemət dolu cahan.

Bədbəxt bir qərib itirib xanimanımı,
Sayəndə istəyir tapa lütfünlə xaniman.

Dövlət quşusan çox ucadır şənü şövkətin,
Bir qarğa qoy tapa qanadın altıda aşıyan.

QƏZƏLLƏR

21

Gəl əyləş, getdi sənsiz könlüm əldən,
Bir an ram et bizə daş qəlbini sən!

Düşündüm ki, sənə qurban edim can,
Yerindən olma, yersiz söz dedim mən!

Bizə cövr eyləyirsən – et, rəvadır,
Mükafat istəyirsən, istə məndən!

Zəhər verdin, şirin bal kimi uddum,
Nə sevda, nə zərəfətdi bu səndən?

Dedin can istərəm, bir can nədir ki!
Gəl öyləş, can çıxart, çıxсын bədəndən!

Başma sayə sal, sənsiz düşübdür –
Ayağa sayə tək işlər, qəmindən.

Mücir ömründə səndən vəsl umardı,
Ömür getdi, o dönməz istəyindən!

22

Gözəlliyin bağı, arxından, ey gözəl, sulanar!
Günəşlə Ay işığı nur saçan üzündən alar.

Bahar olanda tutar xoş ətir gülüstani,
Nəsim o ətri telindən alıb cahana yayar.

Misirdə Yusifə məxsus olan o cah-calal,
Bu gün səninkidir, ey kuyi-möhtəşəm dərbar!

Gözün görübmü fəzada Ayı qara gecədə?
Saçın qara gecəyə: surətin Aya oxşar.

Sənin əgər mənə bir zərrə meylin olmasa da,
Həmişə, bil, sənədir meylim, ey sevimli nigar!

Mənə dedin, hələ də səbr qıl, sən ey boyu ox,
Kəməmə döndü böyüm, al, ox atmağa yarayar!

23

Şəkkərin bazarını ləli-şəkərbərin qırar,
Qanıçən qəmzən fələklər qəsrü dərbarın qırar!

Qızdı, aşıqlər cəfa çəkdikcə, bazarın sənin,
Qan dolu çox şişəni, ey şux, bazarın qırar!

Hüsnünü bir kəs öyə bilməz sənin qarşında, Ay
Bəhsə girse, güzgüsünü kahi-rüxsarın qırar.

Dərk edən hər bir ağıl, zövqü səfalı hər könül,
Kuyinə valeh olarsa, şövqi-didarın qırar!

Bir tikansız gülsən, ey dilbər ki, dövrənin əli --
Qəlbimə yüz ox vurur, söyər, sənin xarın qırar.

Eşqinin dərində bədnam olsa, qəmlənəməz Mücir,
Təkəcə qoy zənn etməsinlər, əhdini yarın qırar.

24

Səninlə bir gecə olmaq əzizdir yüz şirin candan.
Sənin nazın mənə qiymətlidir mülki-Xorasandan.

Mənə çox yaxşıdır can bəxş qılmaqdan ki, minnətsiz –
Alım bir busə, lütf etsən, şəkər kanı dodağımdan.

O qıvrım saçlarında ağılımı saldın əcəb bəndə,
Gözəldir, bəndə salmışsa, oyunda bir topu çovqan.

Sağalmazdır mənim könlümdəki eşqin ağır dərdi.
Sənin dərdir mənimçün yaxşıdır yüz qat o dərmandan.

Ucuzlaşmış qəmi-eşqin sənin əhdində, xoşdur ki, –
Ucuz olsun o şey ki, çoxları ondan yeyir, canan!

Mücir öz canını təslim edib, səndən qəm almışsa, –
Deyil peşman bu sevdadan, qəmin şirindi canımdan.

25

Kuyində əql ki, biqərərdir,
Sənsiz peşəm, ey gül, ah-zardır!

Hər kirpiyi nərgizin bir oxdur,
Hər tük hörüyündə şahmardır.

Vəslin dalısınca vardır hicran,
Hər bir meyın ardı, bil, xumardır!

Vəslindən ümidi kəsmədim mən,
Dövrən öz işində bərqərardır.

Bizdə hanı eşq üçün dəyanət?
Nə möhkəm ürok, nə vəqt vardır.

Kəçmiş qəm ilə günüm, şadam ki, –
Eşqin bu Mücürə yadigardır.

26

Eşqini könlüm mənim bir can kimi pünhan tutar,
Bağrımı yandırma, onda can tək öz eşqin də var.

Əvvəl-əvvəl zənn qıldım eşqini yumşaq tikə,
Çün yedim, onda sümük varmış, boğazım yırtılar.

Bircə ad çəkdim qəmindən, odlanıb yandı dilim,
Sən demə, ağzında od var bu adın, yanğın saçır.

Çox gözəl bir quş görüldüm şaxə üstə könlümə,
Bilmədim ancaq yuvanda qəm, kədər məskən salar.

Faydalı dərman adı qoydum, tutuldum eşqinə,
Fayda yox, verdi ziyan, qopdu canımda ağrılar.

Bir quru canı əlindən getdi bir avarənin,
Var-yoxum tək o quru candı, apardın, ey nigar!

Şux qəməzəndən elə bir halə düşdüm ki, Mücür –
Bağrına sanki kamandan qanlı bir ox sancılar.

27

Elə bir qəm varımdır ki, kəm olmaz,
Sənin könlündə bir zərrə qəm olmaz.

Cana vursan yara, mөлhəm taparmı?
Yarandan başqa dərdo mөлhəm olmaz.

Könül qalmış hələ aləm tərunda,
Ona dərindən özgə həmdəm olmaz.

Dodaqdan sil bu səfamı, çəkinmə,
Bununla heç kəsə toy, matəm olmaz.

Qırıldı yüz könül tək bir tükünlə,
Camalından yenə bir tük kəm olmaz.

Bizi xatırlayırsansa, cəfa qıl,
Vəfa yurdu bugünkü aləm olmaz.

Mücür heç kimsədən şad olmamışdır,
Xoş əyləş ki, səninlə şən həm olmaz!

28

Başına and ola, qəlbində yox insafdan əsər,
Şad o kəsdir ki, qəmində canı qurban eləyər.

Yarı sən olmayanın bəs kim olar həmnəfəsi?
Sormasan halını, o dərđini kimlərlə bölər?

Mən xəcalət çəkərəm, başına gövhər töksəm,
Daşı yağdır başıma, qorxma, rəva görsən əgər.

Yox vəfa səndə, təbbi ki, “əlif” qəddin var,
Bilirik biz ki, “əlif” heç nəsiz asan görünər.

Nə sayırsan sözüünü barmağına sən o kəsin, –
Ki, qəmində günü barmaqqla sayar, ey dilbər!

Cövr qıl sən, mən edib səbr, qılar çarə fələk,
Səndəki cövr bitər, onda ki, səbrim tükənər.

Vəslinin sayəsinə şövq ilə can atdı könül,
Güneşüzlüm mənə o sayəni artıqımı görər?!

Dünya bəzənib, yenə bahardır,
Aləm elə bil ki şux nigardır!

Bağda nə qədər ki, cah-calal var,
Bülbül ürəyi mələlə dardır.

Lələ ürəyində var qara xal,
Hicran qəmi ilə dağıdardır.

Əymiş başını dizə bənövşə,
Köksündə yarın əzası vardır.

İndi ki, çəmənlər açıq üz ilə, –
Əllə, ətək ilə gülnisardır.

Avarə sayılmalı o kəs ki, –
Qəmlə ürəyi cadar-cadardır.

Xoşbəxt odur ki, şənənir hey,
Həmməclisi şanlı şəhriyardır.

Şahzadə, o şah Pəhləvanının –
Əldə qələbə qılıncı vardır.

Yandı könül, kül oldu, yetişmiş vüsalına,
Can xəstələndi, yetməz əli həsb-halına.

Vəsf-i cəmalın həddini aşmış ki, var yeri:
Acizdir ağılmız, verə qiymət kamalına.

Ay at çapır fələkdə, fəqət varmı bəhrəsi?
Çatmaz gözəllik ilə sənənin ay camalına!

Əmr eylədin ki, vəsfə könül ver, varam buna,
Verməz qəmin aman, yetə könlüm vüsalına.

Əldük xəyalın arzusu ilə, yenə könül –
İstər vüsal, qalsa da həsrət xəyalına.

Qəm xəttinə çatıbsa könül, həll əlindədir,
Nöqtə qoyar o xəttə, əli çatsa xalına.

Açmaz qanad Mücir sənənlə fəzada, bil!
Simurği-oql yol tapa bilməz cəlalına!

Ağır ol, eşqini yol vermə hər bifer düşünə!
Bir addım atdım, yüz yol durub xətər düşünə.

Hədəf alanda bələ oxlarına müjganın,
Sayılmaz aşiq o kəs ki, oxa süpür düşünə.

Könül ləbinə umarsa, canın bahası nədir?
Rəvamıdır görə pərvanə şəmi, pər düşünə?!

Diləklə bir kəsə vəslin sənənin nəsib olmaz,
Olarmı ağrı şirin, kim ki, hey şəkər düşünə?

Bişəndə başları sən. ey gözəllərin şəmi,
O baş görək yana şəm tək, "gedir hədəf" düşünə.

O qəlbi döndərərdəm mən qana ki, anlamadan
Yolunda canı yox, özgə hədiyyələr düşünə.

Mücirin arzusu tək bir nəzər olub səndən,
Yəqin ki, Zöhrə bacarmaz elə nəzər düşünə.

O hüsn ki, səndə var, əldən ixtiyarı alar,
Könül alındı, ürək candakı qərarı alar.

O sən, o gül tək üzündə yenilməyən işvən,
Xərac hüsnünə istərsə, novbaharı alar.

İki cahana necə mən verim sənin qəmini?
O kəs ağlılıdır, gül verib də, xarı alar?

Gileylənib demisən, canı almaram səndən,
Sən almasan, çəkəni vardır intizarı, alar!

Biz ömr gövhərini qoyduq hüsnünə qiymət,
Ver, al o gövhəri, sonsuz də ruzigarı alar.

Qəmin şirinsə də, qorxum zəmanədəndir ki,
O paylayanda qəmi, eşq qəmküsarı alar.

Mücir bağına fırqət oxu o gün dəysin –
Ki verdiyi ürəyi tərək edib də, arı alar!

33

Lalə bir şuxluqla ki, saldı cahana şurü şər,
Pərdədən çıxdı zühura xatiri pəjmürdələr.

Zülfünü, rüxsarını gördü bizim məşuqənin –
Hər o kəs ki, sübh vaxtı lələyə saldı nəzər.

Qanını uddu keçən il yer yazıq aşıqlərin,
Lalə şoklində bu il bitmişdir o qanlı ciyər.

Lalə ki, öz ömrünə xoşhal idi, birdən əcəl –
Bağına tökdü qara qan, eysini qıldı kədər.

Açdığı gündə süpər hazırladı yaqutdan,
Solduğu zülmət gecə düşdü ölündən o süpər.

Bir əcəb quşdur zamanın şaxəsində lələ ki, –
Gecə tüklənsə, qanadlansa, səhər tez tük təkər.

Lalə ilə istədi könlünü şad etsin Mücir,
Verdi üz bir hadisə, oldu būsati dərbədər.

Fəraqın qəm əliylə canımızda bir tikan qırdı,
Deyərdin, uçdu bir ox, zindana dəydi, haman, qırdı.

Vüsəlın cövhərini gözdi könlüm eşq kanında,
Tapılmazdır, qıranda könlümü sən, onu kan qırdı.

Könül bənd oldu zülfündə, gedib zülfünü kəsdirdin,
Mənim də könlümü zülfünlə birlikdə qıran qırdı.

Yara aldıqda səndən qəlbim, ərşə qalxdı əfğanım,
Fələk qəddimi, kövrək qəlbimi birçə yaran qırdı.

Ləbin peymanı vardı, gözlərin iymanı, bəs indi?
Bu öz iymanını atdı, o peymanı yaman qırdı.

Verib can nəqdini, bir busə səndən istəsəm, vermə,
Deyərlər, qiymətini gövhərin bir xəstə can qırdı.

35

Getmə ey dilbər, gözümdən xoş xəyalın birçə an, –
Salmaz ənbər zülfünə könlüm tamah bir də, inan!

Yoxsa qalxar ah-naləm asimana hər gecə,
Səs verər fəryadına göylər, qopardar yüz fəğan!

Qəmlərim yüklənməsəydi çiyinə, yüngülləşib –
Yer də qalxardı fəzaya, necə qalxmış asiman!

Yar vəfasız, mən də olsaydım vəfanın düşməni.
Bil, vəfa rəsmi çox tez tərək edərdi bu cahan!

İşvənə can qorxusundan könlüm olmuşdur əsir,
Könlüm olsaydı könül, mətləq edərdi tərki-can!

Çox ağırdır, yolda düşdü qaldı könlüm laşəsi,
Bu ağır yükdən necə xoşbəxtdir azad olan!

Qəm içində qərq olub, candan xəcalətdir Mücir,
Kaş ki, ya xəstə Mücir, ya qəm çıxaydı ortadan!

36

Nə pislik eylədim, peymanı qırdın?
Ümidi-vəsli kəsdin, canı qırdın.

Cırıb işvənlə səbrin pərdəsini,
Nazınla məndəki iymanı qırdın.

Mən eşqin meydanında bir top oldum,
Çalıb zülfün olan çovqanı, qırdın!

Çətinliklə məni yaqut tək aldın,
Vurub işvə daşı, asan qırdın!

Nə pislik etmişən, məndən soruşdun,
Könül verdin özün, peymanı qırdın.

Foğan etdim, dodaq təqdim qıldın.
Dodağımdan qopan əfqanı qırdın.

Mücirə, ey könül, nə söyləyərşən,
Desə, işvənlə bir insanı qırdın?!

37

Sən hüsəndə, bu doğru sözümdür, yeganəşən!
İşvənlə, hiylən ilə cahanda fəsanəşən!

Pakizəşən, qızılgül ilə tər bənövşədən,
Qiyəmtli incilərlə dolu bir xəzanəşən!

Dilbərlik olsa şux, sən onda şükufəsən,
Dildarlıq olsa tuğ, ona sən şah danəşən!

Şadsan buna ki, bir kəsi sən şad qılmadın,
Yüz can fəda sənə ki, qəmə bir bəhanəşən!

Əlbir deyilsən aləm ilə girmə qanıma,
Qəsd etmə canıma, kömək olma zamanə sən!

Görmək üçün səni qapına gəldiyim o gün, –
Çıx bir kənarə mənsiz, əgər əhli-xanəşən!

Sən söylədin Mücirə ki, könlüm sənin deyil!
Ağlım, huşum ki, yox, mənə ey məhliqə, nəşən?!

38

Pərdə qıldın şəkərə ləli, nigar!
Müşkdən ay üzünün haləsi var.

Qəmənlə ilə kimin açdın qanını,
Bağlanıb gülşəkərinlə o damar.

Qəmi-eşqin məni döndərdi tükə,
Susamışsan qanıma, ey qəddar!

Yuxuma gəlməsin həttə vəslin –
Gecələr saxladı qəmənlə bidar.

Könlümü qırdı qəmin bir qapı tək,
Vəslinin bağına yox məndə açar.

Ah oxu atdım, əsərsiz qaldı,
Qayıdıb köksümə dəydi oxlar.

Can telindən düyünlü açdı Mücir.
Gördü ki, vəslinə yol yox, dildar!

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

39

Hər gecə təfəkkürə, xəyala dalaraq mən,
Fələyin örtüyünü yırtıb keçirəm göydən.

Göy günəşin qürsünü mənim lovgalığımdan –
Güzgü kimi göstərir qarşında mənə hər an.

Qırılsa qənatlə əgər zamanın zəhri,
Mən olaram o zəhrin, şübhəsiz ki, pazəhri.

Mənim yolum üstündə fəza, hava bərabər,
Vaxtilə yasəməndim mən, indisə Səməndər.

Əritdi məni duz tək gözyaşı, acı duyğu,
Duzsuz dünya oduma səpmədi bir ovuc su.

Qələm tək iki dilli oldusa zaman əgər,
İkiüz kağız oldum mən, yüz könüllü dəftər.

Zamanla, kərtənkələ olub, keçinməz susuz,
Abrımı tökmərəm mən, yaşamaram duyğusuz.

Su təbimin odunu söndürüb qoysa minnət,
Susuzluqdan ölərəm, suya baxmaram əlbət.

40

Fələyin bəzəyini qırdı göyün güzgülü,
Gecənin saçlarını yandırdı işıq üzü.

Güzgünün üzü kimi mən bilmərəm qaranlıq,
Bəzmimdə kəhkəşən tək noql eylər hökmranlıq.

Güzgü kimi üzümdə qaranlıqdan yox nişan,
Noql ilə dolu olan məclisimdir kəhkəşan.

Sağidir isa mənə, qızıl günəşdir sağər,
Zöhrə güzgülü dəfdi, bağdır mənimçün göylər.

Qızıl kəmərlı Xosrov alınca dünən kəman,
Yarım güzgülü şəklində ay çıxdı asimandan.

Aynalaşan dəniz tək göründü günəş bizə,
Sanki atəş içindən çıxdı qırmızı kuzə.

Odda oturan hindli, tuti görmək istəsən,
Bax güzgülüyə, saçınla üzünü seyrə dal sən.

41

Gülüm, dodağıma dodaq uzatsan,
Atəş çeşməsində kövsər olarsan.

Baxış ölkəsində tubaya oxşar
Sənin göy budaqlı bir ağacın var.

Baş versə qəzadan bir gün hadisə,
İki düşmənlər ordu meydana girsə,

Ərlərin atəşli həmlələrindən –
Bir səməndər kimi yanar yasəmən.

Əcəl üz verəndə, ayrılıb düşər –
Cövhər ərazindən, ərəzdən cövhər.

Cəsur igidlərin qılınc qalxanı –
Söyüd çətri kimi açar meydanı

Yırtar dəftər kimi səfləri ərlər,
Açar şah oxuyan Cəbrail şəhpər.

Şah qılınc vururkən, edərkən savaş –
Ulduzlar üstünə tökülər şabaş.

Hər şey ki, ayağına cıdardır, onu pis san,
İpək sənə bəzəkdir, öz qurdunasa zindan.

Görünce göy altında bir halqadır bu aləm –
Arqtur ulduzu çəkdi nizəsini haman dəm.

Boğazını yırtmamış arqtur nizəsilə,
Başını bu halqanın içindən çıxart çölə.

Əgər göy çeşməsilə İsa tək həvəsin var,
Otu ver eşşəklərə, özünü burdan qurtar.

Qəlbin safsa, özünə həmdəm etmə heç kəsi,
Ayınəni qaraldar həmdəmlərin nəfəsi.

Kəşmir sərvə səcdə edər görsə sərv boylu yarı,
Türfə sünbül bitirmişdir süsən üzü, gül üzarı.

Kim görmüşdür bi gözəlin üzündə müşk silsiləsi?
Kim görmüşdür dilbər, uca sərv başında gün çeşməsi?

Yana-yana aşiq deyər: halqa kimi əydi beli –
Qızıl halqa üstündəki qıvrım-qıvrım qara teli.

Ləlin qanlı qəlbi kimi dəli könlüm döndü qana,
Əqiq kimi dodaqları işvə satdı yenə mana.

O sənubər qamətini, ay üzünü gözüm görcək,
Mən ay kimi suya düşdüm, oda girdim sənubər tək.

Ciyərimin qanı ilə bəsləmişəm gözəl yarı,
İçsin ürək qanımı qoy şəkər kimi dodaqları.

Alınmamış gecənin başından ayın tacı,
Saqi, mey ver, kef çəkək, meydır qəlbin əlacı.

Örtüyünü götürsün, oynasın şən gözəllər,
Çalğıcılar oxusun məhəbbətdən qəzəllər.

Noql alsınlar yarımın şəkər dodaqlarından,
Oxunsun yeni qəzəl bir şərab içən zaman.

Tutulsun çadrasından, tutulsun tellərindən,
Aşıqlar məclisinə ensin zöhrə yerindən.

Çalsınlar min şövqlə hay-haraysalan dəfi,
Qamaşdırsın gözləri onun parlaq sədəfi.

Yüksəlsin doqquz gözlü yanqılı neyin səsi,
On barmaqla çalınsın, eşidilsin naləsi...

Göz yumaraq dünyanın yaxşısına, pisinə,
İçin, müzəffər şahın övcünün xətrəsinə.

Onun övciylə daşdan göyərər yasəmənələr,
Onun öncü qılıncla tutar sudan Səməndər.

Həmləsinə yüz Dara ordusu tək sanırlar,
Yüz İskəndər səddinə bərabər vəqfləri var.

Səhərin küləyimi öpür yasəmənləri?
Yoxsa İsa dəmimi gəzir göy çəmənləri?

Nafə, ya müşk ətrimi bu gələn?.. Yox, heç biri!
Bu ancaq mənim odlu ahlarımdan əsəri.

Torpağın qəfəsində quşlar ötüşür yenə,
Gözəl bağlar bürünmüş nəstərinin ətrinə.

Süsənin ağzındadır səbahın döşü hələ,
Ona görə ağzından süd iyi gəlir belə.

Süsənin on dili var, heç danışmayı, ancaq –
Bilir ömrü qısadır, nə üçün danışacaq?

Onun əqiq rəngində sərxoş bir qılıncı var,
Çünki o yəmənlidir, orda doğulmuş, yaşar.

Rum alan yəmənlinin qorxusundan fələklər –
Qıvrım-qıvrım burulmuş həbəş telinə bənzər.

Düşmən milçək qanadlı uçar, sərt qılıncından –
Qorunmaqçün hörümçək pərdəsi qurur hər an.

Çünki düşmən arvaddır, çəkir üzünə pərdə,
Qadınlar oturlar daim örtülü yerdə.

Gizlədir kölgəsini günəş qorxaraq ondan,
Çünki əslən qılıncdır, rahindədir o, qalxan.

46

Qapdı sevgi daşımı oyun ilə asıman,
Cıraqımı söndürdü fələk şamı, ələman!

Altı qapılı yerdən çıxma bilmərəm, çünki –
Bağlamışdır şam kimi ayağımı Həftxan.

Yarın dodağındadır İsanın can dərmanı,
Şam kimi əriyirəm qəminin alovundan.

Səhərin şamı kimi qütb tutqun və sabit,
Dolaşır səyyarələr başına zaman-zaman.

Şam kimi dirilib mən ayaqda durram, çünki –
Bu sözləri dinləyən bir şahdır sahibqaran.

Çıxdı Balıq bürcündən alovlu nur çeşməsi,
Səfirdən süfrə saldı ay üzünə asıman.

Dadmış ömründə eşqi lələ və şam mənim tək,
Birinini bağı yanıq, birindən çıxır duman.

Bağ ünsiyyət məclisi, gül, bülbül, mey ayaqdır,
Qızıl rəngli lələ şam, nərgiz – noğula qənddan.

47

Yar, gözlərin qanımı içsə də, deyirəm mən:
Yarəb, sən özün saxla o gözlərin nəzərdən.

Ağzın yarım dinarə oxşayır, ey gözəl yar,
Mən könül alsan, yenə əskilməz yarım dinar!

Sənin nazını çəkmək ağırdır mən yazığa,
Könlüm xərvər nazından batır palçığa, zığa.

Yanıldım, könül nədir əsirgəyim canandan,
Sevgilimin yolunda keçərəm şirin candan.

Gül üzünü görüncə dilim deyir qərsiz:
O verir sevincimi, şad olmaram mən yarsız.

Qara telli gözəlim, qulam o tellərə mən,
Mən yazığın nələsi gəlir hər bir telindən.

48

Bədənim eşqinlə əl çəkdi candan,
Can da ümidini kəsdi cahandan.

Dedin əsirgərəm səndən kölgəmi,
Kölgəsiz qalarmı bu torpaq bir an?!

Sən məni gözündən saldınsa, ancaq –
Şahın kərəmindən oldum kamiran.

Qızıl Arslan şahın əli, ürəyi –
Qoymadı nə mədəni, nə də bir ümman.

Bir addım atınca yerin üzündə --
Qalmadı fitnədən, fəsaddan nişan.

Qüvvətlə bağladı Öküz bürcünü,
Aldı Qövs bürcünün əlindən kəman.

49

Sərv boylu, ay qabaqlı, bulud saçlı, incə dilbər,
Dodağı ləl, diş i inci, gül yanaqlı, zülfü ənbər,

Ud qoxulu saçlarını düyün-düyün görüncə mən --
Dedim düyün-düyün olar daima ud gözəllikdən.

Sevgisinin halqasından qurtarmaqçün çökdüm kədər,
Vücudum bir ipə döndü, boyum oldu əyri çənbər.

Yenə gözüüm, könüm sənin həvəsindən, gözəl sənəm, --
Sinəmdəki oddan quru, ciyörünün qanından nəm.

Çünkü qədrin doqquz fələk, səkkiz cənnət qədər yüksək,
Altı cəhət, yeddi ölkə ola bilməz kərəmin tək.

50

Dodağımı şəkərçin bağlayan nazəninlər,
Saçarlar səhər kimi gülüşlərindən şəkər.

Bir al qədəh uğrunda səhərin sirdaşları,
Bağlamış bu müdəvvər fələyə çox daşları,

Havanın yəucunu dəf eləməkçün hər an,
Yaş oda sədd çəkmiş yer əhli quru sudan.

Ədalətli şah üçün qurban kəsilsin deyər,
Çərx öküzü bəslənir, veriləcək hədiyyə.

51

Nə dözürom hicrana, nə qovuşur mənə yar,
Diləyim başa gəlsə, mənim nə kədərim var?

Bir udum şərab kimi qanıma töksə canan, --
Öpərəm qarşısında onun torpağı naçar.

Can qoxusu verməyən bir dodaq tapılmaz heç,
Cananın hicrindən can gəlib dodaqda durar,

O döyüş meydanında bir can alan əjdaha,
Atəşli qılıncıdır hünər gəncinə açar.

Düşmənin boğazına dörd pərli oxu girsə,
Uçar düşmənin ruhu, ox dəliyəndən qaçar.

İki səf arasında mühüm işi görünsə,
Almaz kimi qılıncı hünərlər edər aşkar.

İgidlərin qanından, kəklik ayağı kimi,
Ölüm quşu Simurğün ağ dimdiyi qızarar.

Fələk kitabxanası danışır indi ondan,
Rüstəmin dastanını atıb bir küncə əttar.

52

MƏDH

Haqq yaratmamış, sanki sənə torpaqdan, sudan,
Fəzilətdə, ağılda mükəmməl bir adamsan,

Təbin su, sözün inci, üzün nur, dilin şəkər,
Rəhmətdən, şəfəqqətdən, ismətdən yaranmışsan.

Qullarının nizəsi andırır qamışlığı,
Yer, göy birləşir sənə qoşununun tozundan.

Yaramaz düşmənləri məhv etmək istəyir kən.
Qəza bir qılınc olur əlində, qədər peykan.

Görcək yağış yerinə yağdırır təbərzin, ox,
Qullarından şübhəyə düşdü yağışlı neysan.

Basıb gəldin düşməni, çıxdı bu dəm elə bil –
Dürr sudan, müşk nəfədən, işıqlı ay buluddan.

53

İsanın anası olduğumçün mən –
Övladsız fələkdir qəlbimə düşməni.

Mən də zəmanəyə hərifəm indi,
Onun da kədəri qəlbimə endi.

Möhnətdən isanı möhnət qoruyar,
Dəmirədən aynanı dəmir qayırar.

Azuqə verməsə fələyin şamı, –
Çatar şam tək mənə qəlb ehtişamı,

Şərim zəmanəni bəzəyən inci,
Odur ki, könlümün artır sevinci.

Təbimin sapanı atdı nişanə,
Söz daşım yetişdi ta kəhkəşanə.

Bir sıra anlamaz azğınlar da var, –
Qohuma cyibdir, məhəlləyəcün ar.

Onların səsindən qulaqlar dəngdir,
Ancaq ki, dərmanlısız boş bir həvəngdir.

Bilinməz sərxoşdur, ayıqdır onlar,
Nə qadıdır, nə də kişiliyi var.

İkidilli qayçı olmuşlar mənə, –
Eybimi görməyə təkgözlü iynə.

Uzundur dilləri şam kimi gerçək,
Lakin dedikləri mənadan pəltək.

54

NƏSİHƏT

Yenə üz döndərib cahandan vəfa,
Bir nişan qalmayıb vəfadan əsla.

Yer odlu külxandır, göy hamam tağı,
Sənsə bir cünübəsən, sevdiiyin hava.

Yüyük, keç buradan, ağıllı insan –
Hamamda, külxanda tikərmi yuva?

Ölümü həyatdan xoş bil, qarğı ol,
Diriykən qənd verir, ölüykən nəva.

İlan yataqdadır, yatma, qalx, oyan,
Şir kəsib üstünü, işrətə uyma.

Əlinə almışdır fələk çırağı,
Ömrünün varını sovurur suya.

Səndür bu çırağı səhər ahıyla,
Tamahkar oğruya mal vermə əsla.

RÜBAILƏR

55

Dövrən səni göndərdi, nə xürrəm gəldin,
Ey huri mələk, sən mənə həmdəm gəldin.
Heç fikrimə gəlməzdi səni görənm mən,
Hardan yel əsib, dərdimə məlhəm gəldin.

56

Gördün ki, gözüm dünən necə qan tökdü,
Büllur cama o badəni əlvan tökdü.
Qanla qanı istərdi yusun, bir bax sən,
Qan üstə qanı gör necə asan tökdü.

Ey qoynu səmən, ey üzü tər güldən tor,
Hər kəlməsi şirin, kəlamı bal, şəkər.
Hərçənd unudun məni sən biryolluq,
Ömrün-günün olsun daha xoş, ey dilbər.

Fərman verən oldun, sənə bəxt olmuş yar,
Səndə nə kərəm, bu gün nə bir insaf var.
Bir gün ki, yatar bəxt gözün aləmdə.
Hər tutduğun işdən necə etməzsən ar?

Kuyində yanan könlümə tufan düşdü,
Ayrıldım üzündən, araya qan düşdü.
Bir gün belə bir gün görərəm, bilməzdim,
Dərdinlə sənin ömrümə talan düşdü.

Könlüm ki, daima işrət sevərdi,
Gözüm ki, üzünə səcdə edərdi,
Odlu pərvanəylə, sulu peymanə –
Eyləmiş onları, ayrılıq dərdi.

Saqi ki, tökərdi bədə minadan,
Mütrib ki, incilər saçardı hər an,
Biri qan əlandı, biri təbibdi,
Bu, nəbzi yoxlardı, o tökərdi qan.

Firuzə göy kimi üzük qaşım var,
Yəhərli atumdur mənim ruzigar.
Şərimin, nəsrimin sünbüllərindən
Minlərlə Xaqani başaq toplayar.

İsfahan əhlinin düz olmaz əhdi,
Görməzsən iş vaxtı onlarda cəhdi.
İsa dəmlə Mücir, uyma bu xalqa,
Olmuş çünki Döccal onlara Mehdi.

Ey gecə, neyləyim Allah üçün, mən?
Darıxdım təkləkdən, kimsəsizlikdən,
Ömrüm olsan belə, açıl, ey səhər!
Qaranlıq pərdələr çəkilsin göydən.

Ey saç səhəri tutan güləndam,
Gün üzün min günü cələyib axşam.
Haram qanımızı sanırsan halal,
Öz halal vəslini edirsen haram.

Dedim kömək allam mən İsfahanda,
İnsaf mədəninin ləli var onda.
Nə bilim İsfahan əhli kor imiş,
Sürməsi var ikən belə cahanda.

Kuyində qəmə dözməyimə fərman var,
Ağlar bu gözümdə hər gecə tufan var.
Qəlbim yaşadır dərdlərini dərmənsiz,
Dözmək görək, hər qədr bədəndə can var.

MƏHSƏTİ GƏNCƏVİ

XII əsr məşhur Azərbaycan şairəsidir. XI əsrin axırlarında Gəncədə doğulduğu ehtimal olunur. Həyatı və yaradıcılığı barədə qədim təzkirələrdə qıscaca məlumat və əsərlərindən nümunələr vardır.

XIII – XIV əsrlərə aid cüng və təzkirələrdə iki yüzə yaxın rübaisi və bir neçə başqa lirik şəri saxlanmışdır. Rübailəri dünyəvi mahiyyəti, humanizmi, nikbinliyi ilə seçilir. Yaradıcılığında məhəbbət lirikası əsas yer tutur.

RÜBAILƏR

1

Bir dilənçi mənə əl açsa ögər,
Bağışlaram ona zər, ziba, gövhər.
Gəncənin iki min xətib oğlunu –
Bir yoxsul babaya könlüm bəxş edər.

2

Sünbül laləzara olarmı mehman?
Yaraşarmı gözəl gülşənə tikan?
Üzünün ki, qəşəng bir rəngi vardı, –
Nəyinə görəkdir bu saqqal, oğlan?

3

Kişi ol, ögər sən qadın deyilsən,
Bir an oxşamazsan başımı nədən?
Zər verər busəmə dünya şahları,
Zərsiz də bir busə almazsan məndən?

4

Hər iki dünyanın kərimi sənsən,
Qocaya, cavana kömək edənsən!
Sənin rəhmətinə əminik, Allah,
Könlümüz şad olur sənin feyzindən.

5

Məni kam almağa qoymadı zaman,
Gücü çatan qədər elədi divan.
Deyəsən, əhd etmiş, dolandıqca hey –
Məni də özüylə hərlətsin dövrən.

6

Xidmətdən qovulmuş bir kəsdir ürək,
Adın-sanın yoxsa, həyatdan əl çək.
Bu dünya elə bir karvansaradır –
Ki, qara pula da dəyməzmiş, gərçək.

7

Qəlbinə eşqdən söz yazan bir kəs,
Bir ləhzə ömrünə puç deyər bilməz.
Bir həmdəm aradıq, ömrümüz boyu –
Bizə həmdəm oldu yanıq bir nəfəs.

8

Eşqin mənbərinə çıxan gündən biz –
Eşqdən başqa söz bilmədik hərgiz.
Bizim bu mənzilə ayaq qoymasın –
Eşq ilə yanmayan, buz kimi hissiz.

9

Aşıqlər evinin dərvazəsi, bil,
Olmuş çoxdan bəri bizim bu mənzil.
Məhsulumuz qəmdir, bihuşuq müdam,
Şadlıq bu xanənin qonağı deyil.

10

Özgədən heç zaman gözləmə kömək,
Quru budaq kölgə salmaz, ey ürək!
Qənaət əzizlər, tamah xar edər,
Az olan şeylərə qənaət görək.

Başqa mөdөndөndir eşqin gövhəri,
Seçmişlər aşlıqlar bir özgө yeri.
Eşq dөni yeyən quşun yuvası –
Bir yerdir bu iki dünyadan qeyri.

Bir qəlp pulu bizdən almırlar, inan!
Süppürə hamını əcəl dünyadan.
Xərabətdən çıxıb dedi bir qoca:
“Şad yaşa, torpaqda çox yatacaqsan”.

Dad ürək öləndən, dad eşq öləndən!
Çoxları tək düşdüm bu möhnətə mən.
Ürəkdir səbəbi bu ah-zarın,
Dad ürək öləndən, dad eşq öləndən!

Ey ürək! Ömrünü vermisən bada,
Gülüb yetməmişən kama, murada.
Kimsə yetişmədi dadıma, heyhat!
Mən sənin öləndən gəldim fəryada.

Qəmindən ürəkdə qalmadı həvəs,
Cavanlıq şövqü də keçəcək əbəs.
Eşqin bir ölümdür, qalmışdır yalnız –
Yaşamaq adına bir quru nəfəs.

Xalqın başında gər olsan da bir tac,
Ağladar səni də bir gün ehtiyac.
Xalqın dərdinə qal, ona həmdəm ol,
Sən o gündən qorx ki, olasan möhtac.

Bu dünya bir qızıl kuzovə bənzər,
Suyu gah şirindir, gah da ki, zəhər.
Çox da öyünmə ki, uzundur ömrün,
Əcəl köhləndə hazırda yəhər.

Havada, səhrada olan toz, torpaq –
Keyqubad, Fəridun torpağıdır, bax!
Fələyin təknəsi deyil bu dünya,
O bir qan təstidir, qan taşı ancaq.

Qoca, bir guşədə ələndə bada,
İçib ağlayırdı, gəlirdi dadə:
– Tövbəni kim pozdu, yarəb, mənəmsə, –
Bari sən rəhmimi pozma dünyadə!

Qızıl dedi: “Mənəm hər günə gərək,
Duz kimi möhtacdır mənə hər xörək.
Məni ölü kimi basdırmayın siz.
Həyat üçün mənəm ən yaxşı kömək”.

Nəmli gözlerimdən axan gilələr –
Xəncərdən damlayan al qana bənzər.
Qəlbim kabab olmuş, tökür qanlı su,
Kababdan qanlı su süzülməz məgər?!

Hünərin səfası acıdır müdam,
Odur, hünər suyu içmir bir adam.
Alçaq adamların cəhalət odu
Hünəri küləyə vermişdir tamam.

Mən ki çöldə bitən bir otam, ey mah,
Nə suyum var mənim, nə taleyim, ah!..
Nəsihət əbəsdir, qızıl təst içrə –
Kəsilməmiş bir başın nə xeyri, eyvah!

Boy-buxunu, çiyni nöqsanlıdan dad,
Namərd kişilərdən yaxşıdır arvad.
Bivəfa dostlardan düşmən yaxşıdır,
Etibarsız dostu yadından çıxart.

Şam başından yanar, göz yaş tökər,
Gəldiyi qapıdan o çıxıb gedər.
Başınla öyünmə, şamə diqqət et,
Başdan ayağacan yanar, əriyə.

Nədən səni belə yandırdılar, şam,
Yoldan çıxartdılar burda bir axşam?
Sən özün dilə gəl, neyləsin, əgər –
Yaranmışsa ancaq yanmaqçün adam?!

Olursa Misir, Rum, Çin sənin, ancaq –
Bil ki, bütün dünya sənin olacaq.
Kefini kök saxla, çünki son qismət
On arşın kəfəndir, üç arşın torpaq!

Qəminin eşqilə cahana gəldim,
Canımı eşqinə qurbana gəldim.
Bu könlüm qəminin məkanıdır, yar!
Qəmini çəkdikcə mən cana gəldim.

Xərəbatdan çıxan bir ay ucaldı,
Fələyin damında bir çadır saldı.
Qəfləten ucaldı hatifdən bir səs:
“Bu dünya bir saman çöpünə dəyməz!”

Könülsüz Xərəbat içrə sən gəlmə,
Dərvişlik rəmzini bilməsən, gəlmə!
Başından keçənin yoludur bu yol,
Bu yolda can qurban verməsən, gəlmə!

Xərəbat – yeridir igid əsrlərin,
Burda yeri yoxdur bədgövhələrin,
Hörmətlə qədəm qoy bu yola, çünki –
Bura yeri deyil hiyləgərlərin.

Sən ey işvəsiylə gözəl görünən,
Əyləş, acıqlanma, əl çək fitnədən.
Əyridir vədin də qaşların kimi,
Əysən də bu camı, gəl dağıtma sən!

Gözlərimdən qan–yaş axıtdım dünən,
Göylərə sovurdum torpaqları mən.
Kimin duasıdır, bilmirəm, ey dost,
Ki, ölmədim sənin dərya qəmindən.

İqbal gəlib bu gün kaşanəmizə,
Dünya deyir indi: bir qulam sizə,
Dövlət ki, ağıllı axtarar daim, –
İndi köməkçidir taleyimizə.

Qadını kişiyyə bağlayar köbin,
Köbinə qol qoyur şəriət, ayın.
Mənimlə köbinim bir rübaidir,
Varmı bu köbinə yol verən bir din?

36

Daşda ol olsan da, ey saqi, əgər,
Bir gün əcəl suyu səni söndürər.
Bu dünya torpaqdır, mütrüb, qəzəl də,
Saqi, nəfəs yeldir, bado ver, yetər!

37

Xoşdur büt-pərəstlik sən bir büt olsan,
Xoşdur məstlik versən şərab camından.
Elə yox oldum ki, eşqində sənin,
Bu yoxluq varlıqdan yaxşıdır, inan.

38

Ürəyim doludur eşqinlə, nə qəm!
Bir sözlə bu halı deyə bilmərəm.
Sıxılır ürəyim, yox taqət, saqi,
Bişuşluq daha xoş deyilmi bu dəm?

39

Qəmlə dost clədi camalın məni,
Qızıl tək saraltdı xəyalın məni.
Şərabı səninlə içərəm, ancaq
Əbədi məst edər vüsalın məni.

40

Camalın nur saçır bizə biqərar,
Hara getsəm, qəlbim sənə can atar.
Kəniniz əlindən al iç bədəni,
Qəlbimdə hər zaman sənin ətrin var.

Əlimdə qədəhlə sənin küçəndən –
Hər gecə, sevgilim, sərxoş keçdim mən.
Eşqi şərab kimi tökdüm qədəha,
Huşa getdim, sındı düşüb ölimdən.

42

Gözəl, bax, bir mənəm, bir sən, nə xoş hal!
Nuş edək şərabı, coşsun qoy əhval!
Ey kaş, zülfün tək uzansın gecə,
Sübhün açarını sən quyuya sal!

43

Dur cəngi dindirmək, bir ülfət qataq,
Şərab içək, utancaqlığı ataq.
Hiylə şişəsini çalib daşlara,
Canamazı bir cam şərabə sataq.

44

Dedim: məsləhət ver bizə, ey ürək!
Şirin meydan, yoxsa acıdan içək?
Dedi: acıdan iç, axı Şirinə –
Sən vurğun deyilsən bizim Fərhad tək.

45

Doyunca mey içən dolayar çılpaq,
Keçinər dünyada bir dəlisayaq.
Əfi düşmənlərim kor olsun deyər,
Bu yaqut şərabı içirəm ancaq.

46

Laləni süsləmək vaxtıdır tamam,
Gül üstə, ey xacə, gəl qaldıraq cam.
Dəftəri sataraq, şərab nuş edək,
Gəlib mədrəsədə quraq intizam.

Meyxanə önündə xumar gözlərin –
Dün müjdə verirdi aşıqə min-min.
Zülfünə fərman ver, ağır zəncirdən –
Qurtarsın canını bu divanənin!

Qatırı satmaqçün tövləyə girdin,
Qızıl tapmaq üçün onu itirdin.
Sat, yənə o pulu sərif et məclisə,
İçək, ta deməyə, zərər gətirdin.

Əlimdə qızıl pul, qızıl tək üzüm,
Xərabata girdim cürətlə məni.
Xərəbat şagirdi qovladı məni,
Söyləyin, bu hala mən necə dözüüm?

Sənə can verirəm gül dodağımdan,
Qara züflərimdən, şux yanağımdan.
Məst, ayıq, ya xumar rəqs eləyirəm,
Cəng çalırım sənin qarşında hər an.

Mən tikansız, bir ətirli güləm,
Qəmlərini çəkən şeydə bülbüləm.
Şahların qolunda oturan qırğı –
Düşmüşdür toruna, eyləmə sitəm!

Ayla Zöhre kimi üzünlə gözün,
Yusiflə quyu tək xalınla üzün;
Sən buğdayı, mənə samantək sarı,
Samansız buğda heç gördünmü bir gün?

Zülfün camalına bir yaraşıqdır,
Xərəbat əhlinə nurdur, işıqdır.
Ey Şərq günəşinin nuru, xoş gəldin!
Gözəllər şahına qapı açıqdır.

Bir buse ver mənə qənd ləblərindən,
Bir yox, iki, üç, dörd, beşini ver sən.
Altı, yeddi, səkkiz doqquzunu ver,
Sonra on busəni lütf eylə birdən.

O mim ləbindədir bu dodaqlarım,
O gümüş qoynundur güllü baharım...
İki ayrı canda bir ürəyik biz,
Bilirəm qədrini, nadir mirvarım!

Məni dodağımla satın al, canan!
Məkkə qapısına apar, et qurban.
Günahım var isə, qoy zindan olsun –
Mən tək günahkara çahi-zənəxdan.

Məni sevirmişsən doğrudan, ey yar
Qoymursan gözündən bircə an, ey yar!
Zarafat eyləyib bir yalan dedim,
Nə yaxşı onu da duymusan, ey yar!

Başımı yolunda qurban da versəm. .
Eşqindən bu könül ayrılmaz bir dəm,
Bir gün görəcəksən, ki sənin, sənin,
Sənin ayağına düşüb ölmüşəm.

Gözəl, zənəxdanın zindandır mənə,
Camalın Kəbətək məkandır mənə,
O kafir zülfünün qıvrımları, yar,
Çoxdandır mayeyi-imandır mənə...

Yarın damarını çərtəndə, aman,
Diqqət et, incitmə, sən ey qanalan!
Qoluna vurduğun hər bir neşterin –
Ucu ürəyimə sancılır, inan!

Qəlbim yaralıdır, rəhm elə, ey yar,
Qalmadı könlümdə bir səbrü qərar.
Bir anlıq vəsl üçün təsəlli ver ki, –
Nə başqa bir arzum, nə ümidim var.

Acıqlanma, dedi, ey yar, bu gecə,
Dinlə nəsihəti, dildar, bu gecə!
Açaram qoynumu sənə səbr elə,
Gəl qisas axtarma, zinhar, bu gecə!

Yar oldu könlümə bu gecə dilbər,
Yalnız gecələrdən halım birtəhər;
Əcəlim olsan da, getmə, ey gecə!
Səadət olsan da gəlmə, ey səhər!

Ömrün bu dünyada əbədi olsun,
Könlün səadətlə, şadlıqla dolsun.
Sənin istəyinə uymayan başlar –
Sürəhi başı tək bədənsiz qalsın.

Saçların ətrafa xoş ətir saçar,
Səhər yeli onu vurub dağıdar.
Qolunu boynumda görsə bir zahid, –
Heç ola bilərmə, o bir də dindar?!

De, hardan gəlirsən, ey rahatı-can,
Gözlərimin nuru, sevgili canan?
Səninlə mey içim, dedim, bu səhər,
Ey səhər munisim, gəl, gəl, hardasan?!

Bu vüsal gecəsi, amandır, yatma!
Murada yetməyə zamandır, yatma!
Xumar gözlerini qapama, ey yar!
Bu, ələ düşməyən bir andır, yatma!

Hələ mey var ikən, ey nigar, yatma,
Busesiz qalarsa, dodaqlar, yatma!
Gecə qaranlıqdır, bədələr aydın –
Xəlvət bir guşədir, mey də var, yatma.

O gül dodaqların səpəndə şəkər,
Can quşu qəfəsdə çırpınar, titrər.
Gəl günah işləyək bal dodağında,
Kəfərsən, bu işi rədd etsən əgər.

Səndə rahatları bütün yaranan, -
Yox, məşuq demirəm, sən bir məbudsan!
Qəzəldə xəttü xal adını çəksəm,
Bəhanədir, qəsdim tək sənə, inan!

Dedim: "Bir gəl", dedi: "Hara deyirsən?"
 Dedim: "Qucağıma", söylədi: "Əhsən".
 Dedim: "Gəl mey içək". Dedi: "İkimiz",
 Keçmək olarmı heç belə dilbərdən?..

Gəl sıx dodağını dodağıma, yar,
 Ölmüşəm, gəl məni həyata qaytar.
 Neyləsən, aman ki, xəbər tutmaram
 Olmuşam qoynunda xumardan xumar.

O güneşüzlüyə olummu heyran,
 Yoxsa kam alımmı qara saçlardan?
 Lətifdir, gözəldir bütün hər yeri,
 Harası, nəyi var – vurulmayasan?!

Ey dost, o qəmzəndir belə can alan,
 Saçların tər-təzə, qaşların kaman.
 O çəmən sərvinə səcdə qılanlar
 Dad edər o uca boynundan, aman!

Gül dedi: "Gözümü açmamış hələ,
 Səadət bağından dərməmiş gilə,
 Gülab çəkmək üçün dərdilər məni,
 Görüm o əllər də kəsilsin belə!"

Sənə həsəd edir yasəmən, gözəl!
 Ey nazı min fitnə eyləyən gözəl!
 Yolunun üstündə bir çeşmə gördüm –
 Ki, suyu axmaqda gözümdən, gözəl!

Şahlar sevincinə xəbərsən, ey gül!
 Bülbülə ilhamsan, hünərsən, ey gül!
 Bu lətif hüsnünlə qorxuram ki, sən –
 Sərxoş ayaqlara düşərsən, ey gül!

Toxunma könlünə biçərə gülün,
 İncitmə qəlbini avarə gülün.
 Səbanın eşqiylə olmuşdur ey dost, –
 O qanlı köynəyi sədparə gülün.

Gül yola baxırdı, rəngi solmuşdu,
 Bülbülün eşqiylə gözü dolmuşdu.
 Bayaq bəzəndiyi yaşıl paltarı –
 İndi parçalayıb dəli olmuşdu.

Bağ alışıb yandı qırmızı güldən,
 Bir gül köynəyidir ömrümüz həməni;
 Əcəlin küləyi yırtmamış onu,
 Gül ilə badəni buraxma əldən.

Gül dedi: "Bir sərv qamətli əgər –
 Olsa, gözəl bağı bir cənnət eylər"
 Meh tənə vurdu ki: "Qonşun tikandır –
 Qonşudur çirkinlə daim gözəllər".

Ey rəngli şəftəli gülütək olan,
 Dodağının ətri dərdlərə dərman!
 Çənənin altında bir bağça gördüm,
 Şəftəli istərəm mən o bağçadan.

Mən, ey Xətiboğlu, sənə qurbanam,
İnan qəbrə qədr sənə hayanam.
Ölməyə hazırdır yolunda çoxu,
Mənsə istəyirəm od tutub yanam.

Yetməzmi, qəribə verdin işgəncə,
Cəfanın hüdudu olmazmı, səncə?!
Demişdin: Gəncədə kamə yetərsən,
İndi bu mən, bu sən, bax, bu da Gəncə!..

Gümüş bəxş edərəm hatəmtək hər an,
Hədiyyə verərəm Çini də, canan!
Sərxoşkən iki min Xətiboğlunu –
Verərəm bir şirin nəğməyə qurban.

Heç doymazsan, oğlan, dodağımdan sən,
Sonra bu payı da məndən görməzsən.
Mən sənin xəstənəm, ey Xətiboğlu,
Nədən bu dərdimə dərman verməzsən?!

Ey gözəl, əlindən tutduğum zaman,
Səadət mülkündür elə bil cahan.
Gəl, ey Xətiboğlu, bu vüsala sən
Bir şeir söylə ki, rahat olsun can.

Sənə çox yaraşır bu xoş lətafət,
Gəl öyləş, ey hurisifət!
Gəncə Xətibinin xudpəsənd oğlu,
Gəl, bu zahidlikdən barı tövbə et!

Şəhər tamaşana çıxıbdır, oğlan,
Zülmündən qorxaraq baxır uzaqdan.
Hər paltarı bir il geyib yırtanlar, –
Eşqindən bir gündə dağıdır, inan!

Qalx, ey ikiüzlü, işvəkar oğlan,
Bütün əməlləri fitnəkar oğlan!
Verdiyin vədini üzüm suyu tək –
Qədəhdən tökmə sən, eylə ar, oğlan!

Qurudu dodağım, qurudu gözüm,
O zalım oxuna mən necə dözüüm?!
Eşqinin odunda su tək əridim,
Sonra öz suyumda qərq oldum özüm.

Vüsəlinlə dolu gecələr getdi,
Kirpiyimdən düşən incilər getdi.
Ürək rahatlığım, munisim, hər şey, –
Sən getdin, səninlə bərabər getdi.

Necə deyim eşqin nə cəfa verdi,
Hansı mənziləcən vəfa göstərdi?!
Gecə zülfün kimi uzun olsaydı,
Deyərdim hicrində çəkdiyim dərdi.

Ey dost, qəmlə keçir sənəz hər gecəm,
Yandırır yuxusuz gözlərimi nəm.
Zülfüntək qarışar yuxularım da,
Nərgizlərin kimi yuxuya getsəm.

Bilirdim, vəfadan xeyli uzaqsan,
 Bilirdim, əhdini sındıracaqsan.
 Axırda etdiyin düşmənçiliyi, –
 Əvvəldən mən yaxşı bilirdim, inan.

96

Neyləyim, eşqinlə xərabəm, məstəm,
 Ciyərim kababdır, özüm şikəstəm.
 Camalın həsrəti yandırır, lakin –
 Sənə yol tapmıram, ey boyu bəstəm!

97

Camalına həsrət yaşamaq olmaz,
 Eşqinlə heç rahat yaşamaq olmaz.
 Sən məni anmayıb, sakit yaşarsan,
 Sənsiz mənə, əlbət, yaşamaq olmaz!

98

Sən yada düşəndə ürəyim yanır,
 Qanlı göz yaşıyla üzüm islanır.
 Ətrin məst etdikcə hər yandan məni –
 Səbrimin köynəyi hey parçalanır.

99

Olum, sabah yeli, mən sənə qurban,
 Mələk balasına xəbər ver, aman!
 Söylə ki, intizar içində, yazıq –
 Məhsəti yol üstə gördüm verir can.

100

Səndən ayrılmama tədbir tökdülər,
 Hicrində belimi iki bükdülər.
 Hədərlənməzmi bu çalışdıqları, –
 Sabah biz sənənin qovuşsaq əgər?

İnanma ki, sənsiz olar qərarım,
 Kəsir taqətimi bu intizarım.
 Əlacım qalmamış səbirdən qeyri,
 Gəl, güldür aşiqi, gülüzlü yarım!

102

Könlüm ayrı düşdü o nurlu aydan,
 Bəzənmişdir vüsal ümidiylə can,
 Onsuz yaralıdır ürəyim mənim,
 Görünür, bu hökmü vermiş yarıdan.

103

Hicrində gündüzüm gecə oldu, yar!
 Zamanın əlindən könlüm qan ağlar.
 Göndər xəyalını bizə bir gecə,
 Görsün necə üzür məni intizar.

104

Necə gözdüm səni, andım, soruşma,
 Hicrini qəmxanə sandım, soruşma!
 Nə qədər vəslinə yetən əlimlə –
 Öz başıma vurdum, yandım, soruşma!

105

Ömrüm fərağında qəmdir, kədərdir,
 Şadlıq ürəyimdə zərrə qədərdir.
 Hicrində günləri sayıram, gözəl,
 Sənsiz keçən ömrüm puçdur, hədərdir.

106

Bu gecə küsüsdük, yar, sənənlə biz,
 Acıqlanıb getdin, qaldım kimsəsiz.
 Sənsiz gözlərimə yuxu da getmir,
 Qiyamətdir, sanki, bu bəd gecəmiz!

Gecələr ürəyim od tutub yanar,
Ahü fəğanımdan cahan odlanar.
Könlümdən xəbərin yoxdur, qorxursan, –
Dilinə gətirsən, yanar dilin, yar?!

Ürək xeyir görməz hicrində hərgiz,
Qiyaməti görsün gözlərim sənsiz.
Sənə böhtan deyən mənim adımdan, –
Görüm bu dünyada qoymasın bir iz!

Yol üstə düşüb o qalmışdı xumar,
Qaldırdım əlindən, oldum havadar.
Yenə də xəbərim yoxdur, bilmirəm,
O harda qalmışdır, hardadır o yar?

Dözülməz bir acı zəhərdir fəraq,
O şövqü, həvəsi yandırır ancaq.
Ölüm can qurtarır – böyük cəfadır –
Dünyada əzizdən, yardan ayrılmaq.

O günəş üzünə aid olsun, nigar,
And olsun ətirli saçlarına, yar!
Pərişan qəlbimin çəmənzarını –
Hər gecə gözümün yaşı sulayar.

Qəlbim aşıqlərin sərdəftəridir,
Verilən əzaba çox müştəridir.
Sərt bir daş kimidir ürəyin sənin,
Dözdür o bərkliyə çoxdan bəridir.

İstədim əcəmdən namə göndərəm,
Qəlbim qan ağladı, boğdu məni qəm.
Qəlbimin qanıyla yazdım məktubu,
Həm məktub ağladı, həm mən, həm qələm.

Gözəl, bu naməni alanda ələ,
Gör ki, yazılmışdır o, göz qan ilə.
Əgər belə deyil, alma, at getsin,
Əgər belədirsə, oxu, lütf eylə!

Ey gözəl, bu dərdli məktubum ki var,
Oxu onu gündə yüz kərə təkrar.
Yoldan götürdüün yorğun qəlbimi,
Lütf elə, yenə də yerinə qaytar.

İsladır məktubu gözümün nəmi,
Qan rəngə boyayır hər bir rəqəmi.
Qələm də mənimtək dərdini çəkir,
Başıyla ağlayır yazdıqca qəmi.

Bazara getmişəm bir cümə günü,
Gördüm, kəklik alıb sarın üstünü.
Ona tez-tez deyir: “Cəfa verənin –
Bir gün belə qalxar göylərə ünü”.

Məni yerə yıxıb o qəssab, kəsdi,
Dedi: “Güman etmə, bu son nəfəsdii”.
Düşüb ayağıma üzr istədi o,
Demə, ayağımdan soymaqmış qəsdii.

Sən qəssabsan, mənə qurbanınam, bax,
Dözərəm, çatsa da sümüyə bıçaq.
Adətdir, satırsan kəsdiyini sən,
Məni öldürsən də, gəl, satma ancaq!

120

Çörəkçi yanında şagird olmuşam,
Müəzzindən qabaq yandıraram şam.
Oddan, sudan, undan qızıl çıxarıb, –
Xərabatda qızıl ələrəm axşam.

121

Mənə töhfəsini çörəkçi dilbər –
Cəhalətlə deyil, naz ilə verir.
Qəmiylə xəmirə döndərdi məni,
Qorxuram ki, oda verə bu səhər...

122

Yun öyirən oğlan mənim canımdır,
Onun zənəxdanı bir zindanımdır.
Onun dodağından buse ver, Allah,
Çünkü o dodaqlar can dərmanımdır!

123

Papaqçı sevgilim şövk ilə bayaq,
Tikirdi əlində atlasdan papaq.
Hər papağa yüz-yüz afərin dedim,
Dördünə biri də bəs idi, ancaq...

124

Bənzər, dərzi oğlu, üzün qəmərə,
Sənə yüz Məhsəti dönər çəkərə.
Əlindəki saptək yolum düşə kaş,
Şəkər dodağına gündə yüz kərə!

Ləl mədənidir, ey sap, məskənin,
Küləyin atıyla yarışır tənin.
İynəsində yarın nə azdır ömrün,
İçdiyin ki, həyat suyudur sənin.

126

Torpaq ələyənin mən aşiqiyəm,
Dilim gəlmir, açıb sırımı deyəm.
O, torpaq əliylə qızıl axtarır,
Mən əlimdə qızıl onu gəzirəm.

127

O sərraf oğlunun aşiqiyəm mən,
Eyn, şin və qafa vurğunam qəlbən.
Mən ki, nə kaf oldum, nə sin, nə də nün
Nə istər o süzgün baxışlı məndən?

128

Hamamçı hamamı qızdırmaq üçün
Ummasın, deyirəm nə su, nə odun.
Çatar, su istəsə göz yaşım bu gün,
Çatar ocağına canımın odu.

129

Şahim, qabaqdadır, ağ günün hələ
Sən də ağ günləri bəxş et bu clə.
Sənin hər saatın həftəyə dönsün,
Hər ayın yüz günə, fəslin min ilə.

130

Ey şahım, şahlardan üstün bilərək –
Bəxt atını sənə bəxş etdi fələk.
Qızıl nallı atın batmasın deyər,
Yerlərə gümüşdən saldı bir örpək.

131

Səni mədh etdiyim, ey şahım, yetər,
 Bir qadın duası bəsdir bu qəder.
 Mən öküzlə deyiləm, buynuz nə lazım?
 Olsam da, bəs deyil hər ikisi məgər?

132

Xoşbəxtdir üzünə baş qoysa hər kəs,
 Üzün şərh edəni şah edə bilməz.
 Mən aləmə baxım, yoxsa üzünə?
 Heyranın olmayım, de neyləyim bəs?

133

Düşməni qoşununun filin dağıdır,
 Vəzirin min qeysər, min xaqa yıxar.
 Ən zalım şahları atdan salırsa,
 Sənə qurban olum, ulu tacıdır!

134

Zülmüdür, riyadır işlərin tamam,
 Bizə cövrü cəfa verərsən müdam.
 Səni mat eyləsəm, incimə, oğlan.
 Eşqin şahmatını mən oynayıram.

135

Həç pozan olmadı qəza-qədəri,
 Doğmadı ümidi hicran xəncəri,
 Eşqin bədəsini içdim, can verdim,
 Heyhat, tapılmadı eşqin gövhəri!

136

Deyirlər, püstənin ağzı dardı, dar;
 Dil açsan, xar olur püstə-badam, xar.
 Ağzına oxşamaq istəsə püstə, –
 Demək, ədəbsizdir, yar bağrın çıxar.

137

Mənə zalim darğa rast gəldi dünən,
 Günahsız qadını döyürdü bərkədən
 Əlində çubuğu batmışdı qana,
 Tamaşa edirdi hər yoldan ötən.

138

Tünd məcazın məni qul edib sənə,
 Üzünə, zülfünə həsrətəm yənə.
 Nizə oynatdımsa türklər kimi, bax,
 Bir hindli qulunam, geri dönsənə!

139

Bir gün Miyanəni elədik vətən,
 Ağcaqanad yedi bizi sübhətən.
 Dedik: "Kim dəf edər bizdən bu dərdi?"
 Qalxıb səhər yeli: – Mən söylədi – mən!

MƏHƏMMƏD FƏLƏKİ ŞİRVANİ

XII əsr Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndələrindən biridir. Təqribən 1120-1126-cı illər arasında Şamaxıda anadan olmuşdur. Şirvanşah II Mənuçəhrin sarayında yaşayıb-yaratmışdır. Ədəbi irsindən bizə bir divan gəlib çatmışdır. 1929-cu ildə Londonda şərqşünas Hadi Həsən tərəfindən tərtib və nəşr olunan bu "Divan" 1966-cı ildə Tehranda Tahiri Şəhəbi tərəfindən təkmilləşdirilib yenidən çap edilmişdir. "Divan" a şairin qəsidə, qəzəl, rübai və qitələri daxildir. Astronomiya, riyaziyyat, fiqh, ilahiyat kimi elm sahələrinə bələd olmuşdur.

Təqribən 1155-ci ildən sonra vəfat etmişdir.

1

ŞİRVANŞAH MƏNUÇÖHRÜN MƏDHI

Göylər şərəflənir yüksəkliyindən,
Aləm nöqtəsinin mühiti sənsən.

Mənanın, səxanın dünyasısan, bax,
Adəm övladına sən oldun çıraq.

Xədivsən beşinci ölkəyə, inan,
Dördüncü Xosrovsan, misli olmayan.

İkinci Cəmsidsən, şahlar şahısan, –
Göylərin böyüyü, ey uca xaqan.

Zühəl məqamlısan, fələk izzətli,
Qədər muradlısan, qəza qüdrətli.

Şimal feyzlisən, sabah həvəsli,
İsa nəsiblisən, mələk nəfəslı.

İgid Rüstəm kimi ovlarsan düşman,
Qoçaq Ariş kimi dünya açansan.

Zal kimi eylərsən əqlə sitayış,
Hünərdir Neyrəm tək tutduğun hər iş.

Bir şah ki, dünyanın atını bağlar,
Göyün kəhlanına vurmuşdur dağlar.

Rəyini bilməyə hazırdır fələk,
Dünya da əmrində boyun əyəcək.

Rütbəyə hərfinə, ulduzlar nöqtə
O qaşdır, fələklər üzük əlbəttə.

Zəfər bayrağı ilə qurdu ədalət,
Qələmilə verdi hər əqlə zinet.

Səadət nişanı olan ulduzlar –
Rəyinin bayrağı altında parlar.

Hər yanda ordusu hazır durmuşdur,
Zəfər qoşunları çadır qurmuşdur.

Alqış ki, dövründə canlar yüksəldi,
Bədənlər ədlinlə sənin dincəldi.

Fəzilət nəqşinə bəzəkdi xəttin,
Gözəllik hərfində qələm yüksəltdin.

Dövlət vara çatdı həmiyyətinlə,
Bədbəxtliklər bitdi əzimetinlə.

Qapın cənnət kimi görünür bizə,
Səxavətli əlin dönmüş dənizə.

Qəlbin ədalətdən bənzər çırağa,
Bir ruhdur bədənin başdan-ayağa.

Qəlbinin nurilə hər bir yol azan –
Şərqdən-qərbə qədər yol tapar. inan.

Bütün canlılara ruzi verənsən,
Həmi yedirdənsən, həmi içirdən.

Bəxşiş kitabının yanında Hatəm –
Bir xətcə yer tutmaz, şahidlər aləm.

Min hünər göstərsə Rüstəm pəhləvan, –
Qeyzinin bəhrindən bir qətrədir san.

O qədər səndə var ayıqlıq, diqqət –
Ki, şahin kəkliyə verməz əziyyəti.

Hümayətin olmuş elə bir dayağ –
Ki, şir ata bilməz ceyrana dırnaq.

Cəhənnəmə düşsə camından qətrə,
Tapar cənnət kimi Tuba və Sidrə.

Sənin dövlətinin camından əgər –
Cəmşid içsə idi bir damla qədər, –

Zaman Bəyurəsbə verməzdi, inan, –
Cəmşidin yurdunu bəlkə heç zaman.

Elə zamanda ki, fəlakət qopar,
El rahat olmayıb əziyyət tapar.

Hər kəs öz canını, arını güdər,
Qohumlar dərđini unudar gedər.

Meydanlarda axan igid qanından –
Dünyanın paltarları olar al-əlvan.

Atlar dırnağından qalxan o tozlar –
Ulduzlar başına əmmamə qoyar.

Düşən cəsədləri axtaran qəza –
Bir iz tapa bilməz yol aza-aza.

Qədər can almaqda olar amansız,
Bir kəsin halını sormaz o qansız.

Sən nizə və qalxan axtaran zaman –
Səninçün nə ərəb, nə türk, nə filan?

Əlində sən qılınc oynatdığın dəm –
Sənə fərq eyləməz nə kürd, nə deyləm.

Eşitmişəm sənə paxıllar demiş:
Bu qul qulluğunda kahıllıq etmiş.

And olsun misilsiz böyük Allaha,
Peyğəmbərlər şahı Rəsulillaha,

Əqsa məscidinə olan hörmətə,
Kəbəyə verilən şana, şökrətə,

Peyğəmbər qəbrinə – gün tək parlaqdır, –
Heydər məzarına, – ki pak torpaqdır, –

Kəbə evindəki o qara daşa,
Zəməzən çeşməsində saf çağlayışa,

Allahı bir bilən ürəfalara,
Həqiqi zahidə, ənbiyalara,

Əsir düşən əhli-beytin camına,
Aşurada axan şəhid qanına,

And olsun soluna – müşkül açandır, –
Sexa mədəni tək gövhər saçandır,

Uğurlu sağına and içirəm mən,
– Əta zamanında dərya kimisən –

Ki, sənə dediyim sözlərdən qeyri,
Bir söz deməmişəm nə düz, nə əyri.

Tutaq ki, etmişəm mən elə günah,
Ondan ötrü mənə, ey kərəmli şah.

Layıqdır ki, çəkəm Qarun zilləti?
Bəlimə yaraşan hədsiz lənəti?

Xəta işlədimsə, bildim keçərsən,
Günahım da olsa, sən rəhm edərsən.

HƏBSİYYƏ

(Qəsidə)

Heç kəs ilə həyatda karım yox,
Kara gəlmək üçün də yarım yox.

Öldürüb səbr-intizar məni,
Daha bir ayrı intizarım yox.

Taleyimdən cahanda naümidəm,
Ümidim yox, ümidvarım yox.

Belə nəhs ulduzomla dünyadə –
Bir üzü nurlu ruzigarım yox.

Bağımı tapdayıb xəzan küleyi,
Ah, neynim ki, novbaharım yox?!

Sanki divanəyəm bu zəncirdə,
Əlləri bağlı, ixtiyarım yox.

Kimsədən bir nicat ümidi hanı –
Ki, mənə yar olan nigarım yox.

Bu diyarda deyirdim ömr edərəm,
Sən demə, bəs ki, heç diyarım yox.

Mey içərlər həyatda şadlıq üçün,
Məstliyim yox, nə də xumarım yox.

Dərd budur, bir belə qəm ilə mənim
Qəmli bir şəxsə etibarım yox.

Yaralı qəlb ilə aman, yarəb, –
Ağrıya səbr ilə qərarım yox.

Belə bir zindanın içində daha –
Dözməyə artıq iqtidarım yox.

Öldürün, qurtarın bu zillətdən,
Etməyə naləm, ah-zarım yox.

Hər nəyim var idi fəna oldu,
Yoxa çıxmış həyatda varım yox.

Canımı saxlamağa zindənda –
Duadan başqa arzularım yox.

Ayrılıqda yaman əsir oldum,
Kuyinə vəsl üçün güzarım yox.

Var-yoxumdan belə gəlir başıma,
Mülk-malım, həşəm-davarım yox.

Bu qalanı mənə edin məskən –
Ki, nə bağçam, nə laləzarım yox.

Bir balam, bir özüm, daha heç kəs,
El-obamdan mənim qalarım yox.

Köksümü çulğalayıb kədər-qüssə,
Nə qədər söyləyim, qubarım yox.

Düşmüşəm bəndə çarəsiz, bikəs,
Qapını açmağa açarım yox.

QƏZƏLLƏR

Könlümü hansı gecə ayrılığın qan etməz?
Hansı çarən bu sınıq qəlbimi nalan etməz?

Bir gün olmaz ki, sənin möhnəti-əşqin, gözəlüm,
Qəlbimi atəşkədə, göz yaşımı ümman etməz.

Rahat olmaz gözüm hicrində sənin bir gecə, gör –
Kuyinin torpağını qan ilə əlvan etməz.

Çox dəyərdi zərəri ləlinə əfi saçının, –
İki cadu gözüün hərgah onu heyran etməz.

Mənə vəd etdi vəfa göstərə ol ləli-ləbin, –
Etməsə bağrımı qan, əhdinə peyman etməz.

Eşqinin dairəsində cana gör olsa xətər, –
Fələkini buradan mən bir insan etməz.

Yox, yanıldım, o kəsin canı düşər qorxuya ki, –
Şah Mənuçöhr Fəriduna fəda can etməz.

Şirvanın şahı Mənuçöhr elə bir xaqandır, –
Əql onun rütbəsi tək çərxdə cövlan etməz.

Tutmasaydı o vücudu fələk aləmdə əziz, –
Kürreyi-ərzi alıb çiyinə dövrən etməz.

Olmasaydı əgər İsa şərəfi, heç bir kəs –
Eşşöyün dımağını ötləsə şayan etməz.

4

Canan, qəmindən özgə mənim yarım olmasın,
Zülmündən ayrı başqa həvəskarım olmasın.

Hər yanə seyr edəm, dolanam, bir səhər qılam,
Hicrandan ayrı burda səbəbkarım olmasın.

Vəslinlə həmdəm olmağa imkanım olmadı,
Bir ayrı qəm bu dünyada dildarım olmasın.

Sordun ki, məndən ayrı nə cürsən? – Eşit deyim:
Bir gündəyəm ki, heç belə əğyarım olmasın.

Çatmaq, gülüm, sənə, – nə edim, – qismət olmadı,
Səndən kənarda bağ ilə gülzarım olmasın.

Xar eylədin, fələk, Fələki düşdü möhnətə,
Baxsam əgər sənin üzünə, arım olmasın.

5

Vidayə olmadı imkan, gözəl yarımından ayrıldım,
Qəm ilə dərdə yar oldum, vəfadarımdan ayrıldım.

Mən ondan ayrılan dəmdə dözərdim möhnətə, dərdə,
Bu gün tənha dözümündən yox, bütün varımdan ayrıldım.

Könül ağlar, fəğan cəylər, fələk rəhm cəyləməz əsla,
Sənin tək şadlığa, cəşə səbəbkarımdan ayrıldım.

6

Canan eləməz heç vaxt, heç vaxt eləməz canan –
Dərman bu qəmə bir dəm, bir dəm bu dəmə dərman.

Hicran bizi öldürdü, öldürdü bizi hicran,
Mən can verər vəsli, vəsilə verər mən can.

Artar nə qədər dərdim, dərdim nə qədər artar,
Ondan nə ki, var dərdim, dərdim nə ki, var ondan.

Bostan bəzənib ondan, ondan bəzənib bostan,
İnsan bu cürə olmaz, olmaz bu cürə insan.

7

Qəmin, dərdin edib heyran –
Ayrılmışdır həyatımdan.

Deyərdim halımı bir dəm,
Heyif, yoxdur buna imkan.

Çəkin böylə cavanlıqdan,
Məni məhv cülədin, canan.

Sənindir can, könül vallah, –
Nə varsa aşikar, pünhan.

Nolar ki, yarım olsaydın, –
Bu dünyada mənim bir an?!

Yolunda hazırım hər dəm –
Səninçin mən olam qurban.

Fələki söyləyər daim:
Qəminlə etmişəm peyman.

8

Sanki iki həftəlik qəmərdir,
Ağ sinəsi nurlu bir səhərdir.

Zülfü o camalının üzündə –
Ay üstə buludmu, dərbədərdir?

Ay çöhrəsi altdakı buxağı,
Nur ilə dolu səhifələrdir...

Hüsn ilə cəmalına hüduv yox.
Ondan danışan bütün şəhərdir.

9

TƏKBƏYT

Nə xeyri var qəmi-əşqin çəkəm bu dəhrdə mən,
Həmi fələk Fələkiylə uyuşmayıv, həmi sən.

RUBAILƏR

10

Zülmətlər əlindən qalmayıb səbat,
Bu sonsuz yollarda görünmür nicat,
Bəlkə də Xızır tək bir nəfər gəldi,
Verdi bizim üçün o, abi-həyat.

11

Tanıdım sağ əli ta ki, mən soldan,
Anlayan gündümdən gülmədim bir an.
Qorxuram belə bir ümid içində –
Ömrümə son qoya bu zalım cahən.

12

Həyatdır bizlərə sənin vüsalın,
Gözəllik rəmzidir hüsn-cəmalın.
Bizə ki, mərhəmət cülədin dünən, –
Dünyayə sığmayıv əqlin, kəmalın.

13

Verməz bizim üçün, neynək, pay ümid,
Bir belə qəm ilə verməz hay ümid.

Yoxdur ki, ümidin eşqdə yeri,
Vay deyək, vay ümid, vay ey, vay ümid!

14

Həç almadım ömrüm boyu bir kam səndən,
Bir olmadı ruhum belə aram səndən.
Hicrində qalıb həmişə bədnam oldum,
Saldı bu cürə ayrı bu əyyam səndən.

QIVAMI MÜTƏƏRRİZİ

XII əsr Azərbaycan şairlərindəndir. Bəzi təzkirələrə görə Nizami Gəncəvinin qardaşı, yaxud əmisi oğlu olmuşdur. Sadə peşə sahibi (çörəkçi) imiş. Gəzəl şairlik istedadı olmuş. 7000 mısralıq divan yaratmışdır. Zəmanədən şikayət ifadə edən tənqidi-satirik şeirlər müəllifidir. Məhəbbət mövzularında zərif lirik şeirləri vardır. Qızıl Arslana və başqalarına qəsidələr yazmışdır.

QƏSİDƏ

(bir parça)

1

Qədrində öyünüb dayanan fələk,
Böyük qüdrətinə şükr edər mələk.

Hümmətini girən yurdun qoluna,
Dövlətin Rəxşini saldın yoluna.

Bayrağından xanın evi alçalar,
Geniş yollar olur sən keçəndə dar.

Cəlalını görsə düşmənin gözü, –
Qaranlıq gecəyə dönər gündüzü.

Cürətini görsə düşmənin əgər, –
Əlindəki gülü tikana dönər.

Zülmün xəstəsinə səndədir çara,
Ölkə düşməninə vurarsan yara.

Düşməni himmətin o hala salar –
Ki, necə baxışın dağıdar dinar.

Din küfrü olar – sevgin olmasa, inan,
Ardır öyünməkdə – rəyin olmadan.

Sənəmlər məbədə necə baş əyər –
Səadət qapıdan elə əyilər.

Balıq gözəl aya bir ziyan vurmaz,
Mayallaq vuran quş göyü uçurmaz.

Fələksənsə, necün gizlindir düşmən?
Qəmərsənsə, düşmən incəlik nədən?

Sənin tək düşmən də yüksəkdə durar,
Sənin yerin taxtdır, onun yeri dar.

Çarpışma günündə o qəza-bədən,
O qədər yerlişli atına minsən,

Hadisə yaradan dün ya ərləri,
Ayna tutan göyün bütün ölkəri.

Qapımda səcdəyə gəlib baş qoyar,
Vücuduna canlar edərlər nisar.

Dövlətinçün olmuş düşmən dərd çəkən;
Dərd çəksə yaxşıdır həmişə düşmən.

2

HİKMƏT VƏ TƏCRİD HAQQINDA

Axirət evinin fikrini etməli,
Rahatlıq mülkünü atıb getməli.

Bağlamaq vaxtıdır səfər yükünü,
Təbli çalmalıyam bu zəfər günü.

Əziyyət yurdundan xəzinə toplaram,
Yüksək aləmlərə qanad açaram.

Məni bəsləmişdir o pak girdigar,
İncitmişdir məni canbaz ruzigar.

Bəlanın xərcəngi yaralar məni,
Yorğunluğun dişləri paralar məni.

Təmədən, niyazdan olmuşam heyran,
Sağ-sol bilməyirəm, qaçırım hər an.

Yeyər təmə məni iniq tək şəksiz,
Mən balıq kimi yəm, bu dünya dəniz.

Rahatlığın yeri başqadır gerçək;
Durub bir ayrı iş başlayam gerək.

Axmaqlıq deyilmi uymaq zamana,
Varlığım od tutub hey yana-yana.

Bir quşam, dünyadır mənimçün qəfəs,
Səs verməz səsimə dünyada bir kəs.

Zəmanə zülmündən ahlər saçaram,
Bu qəfəsdən haçan, haçan uçaram?

Cavanlıq gecəsi məndən ayrıldı,
Başımdan işvəkar bir sübh açıldı.

Getdi eyş gecəsi, gəldi dərđ günü,
Bütün sirlərimin açdı üstünü.

Zəmanədən oldum o qədər nasaz, –
Bildir məni görən bu il tanımaz.

Olsa da bir kəklək kimi duruşum, –
Fəna ovlağında əcəl – ov quşum.

Xalis qızıl kimi olsam da mətin, –
Əcəlin ağzıdır mənə kəlbətin.

Cəhənnəm ki, hələ odlar püskürər,
Əridər, olsam da Səddi-İskəndər.

Rəhmətin yüz nazla mürəbbim oldu,
Məni cəhənnəmin qorxutmaz odu.

Onun rəhmətilə iki cahanda –
Fəxr ilə yüksələr başım hər anda.

Bəsdir, ey Qivami, söz çörəyindən –
Dünya bazarında çörək satdın sən!

Şairlikdə yoxdur mislimi görən,
Çörəkçilikdə də hələ təkəm mən.

Nə zaman toxusam bir nöqtə əgər, –
Mənim bir nöqtəmdən min fitnə törər.

3

AYRILMAQ VƏ TƏKLƏŞMƏK HAQQINDA

Könül, bir gün bir iş gör, sabah yetsin fəryada,
Qoşma arzu dalınca bu sevdalı dünyada.

Atıl tamah torundan – Yunis yeyəndir balıq,
Əzra Vamiq öldürər – naz qeydindən ol fariq.

Şöhrət qazanmış əqli dünya əsiri etmə;
Gözəl qadın ardınca pak kişini yürütmə.

Sən dünyanı izlərsən, ölüm də səni izlər,
Qabaqda heybətli şir, dalda qorxulu əjdər.

Tutmuş tamah qoşunu qabağımı, dalını,
Yüz min iblis içində gör Adəmin halını.

Bəs deyilmi dostlara süzdün şərab sən, ey yar?
Çox zaman süzgəc kimi gözlərindən qan damar.

Arif o insandır ki, canında vardır iman,
Sərvətli, varlı evdə lazım olar pasiban.

Ölüm aciz eyləyər, kişi qoçaq olsa da,
Rüsvayçılıq qazanar oğru, qıvrıq olsa da.

Gedəcəksən dünyadan, ya nöker ol, ya soltan,
Öləcəksən çarəsiz, ya arif ol, ya nadan.

Yusif sənin quyundan gözəl anda çıxacaq,
Qaf dağından Simurğün birdən qalxıb uçacaq.

Süsəni könlümdən aparmış qərar,
Nərgizi başıma götürmüş xumar.

Onlar nərgizmidir, ya cadumudur?
Onlar süsənmidir, yainki gülnar?

Saraltb solmuşam ayrılığından,
Aşiqi sevgili dərdi soldurar.

Eşqimin bədəni qəmdən incəldi,
Bəxtimin gülünə məskən oldu xar.

Mənim gündüzümdür aydın çöhrəsi –
Qara saç altında ay kimi parlar.

Könlümün tüstüsü, gözümün yaşı –
Buludda, dənizdə qoymadı miqdar.

Saçının ətridir səbanın yeli,
Yanlış dedim, məgər yel ənbər saçar?

Mən də, saçları da başlar əymişik –
O gülün üstünə, xardır mənə yar.

Varlıdır gözüm tək dodaqları da,
Bunda su çağlayır, onda dürr parlar.

Yüz min qapı açar xatirim yenə:
Səbəblər səbəbi köməkdir mənə.

Xatir sarayımda yüz min qapı var,
Hər birindən könül min qapı açar.

Tanrı sənətinə hər bir qapıdan
Baxıram, qapımı bir odur açan.

Zülmət bucağında elə ustadır –
Ki, suda alətsiz naxış yaradır.

Hikmətindən nişan bu geniş göylər,
Onun qüdrətilə günəş nur səpər.

Rizvanın əlinə onun rəhməti –
Vermiş açarıyla bütün cənnəti.

Heybəti göstərmiş insan oğluna –
Bu dünya sərəbdır, aldanma ona.

Sənəti yaratmış günəşi, ayı, –
Həm qızıl xirməni, həm civə çayı.

Hökmüylə qəndil tək yanar afitab;
Edər ay topunu Zöhrəyə mehrab.

Durmadan Ay, Günəş hey ötüb keçər;
Torpaq sakit durar, göylər tələsər.

Heyran dolanarlar acizlərsayaq –
Saf civə od görmüş, top isə toxmaq.

Milçəyin qanadı, ya Filin qolu –
Sınsa, yamayarmı bir insan oğlu?

Ondakı kərəmin hesabı yoxdur;
Tanrının bəxşişi bundan da çoxdur.

Aparдыңın nədir, məhşərə bir bax,
Boş bir səhifədir, şöhrətdir ancaq.

Burda əyanlardan alsan köməyi, –
Orda müvəkkilin əzab mələyi.

Meyə uyan cavan, qocanı dinlə!
Vermə cavanlığı mey üçün yelə.

Gözlərində oynar gözəl və şərab,
Qulağında çalar cəng ilə rübab.

Burax boş həvəsə, eşqə uymağı,
Xüsusən heyifdir cavanlığı çağı.

İşrətin əlindən, ey qəddi kaman, –
Ömrün də ox kimi uçdu kamandan.

Oxlar yaxdıraraq o kinli xəzan,
Ömür ağacını saldı yarpaqdan.

Bu qarğa qanadlı, zalım ruzigar –
Yağdırdı başını çovğunlu bir qar.

Fələk ömr evinin tirin sındırdı,
Zaman o keymənin ipini qırdı.

Cavanlıq dövründən gəl axıtma yaş,
Qızılçün eyləmə dürləri şabaş.

Ömrü zay etdisə, fəryadını at,
Rüstəmçün Söhrabdan sonra nə həyat?

Yoxdur Qivami tək tövhiddə pərgar,
Sözündə sadəlik, mətinlik də var.

Könlündə clo bir çörək bişirər,
Zəkənin ağzında şəkərə dönər.

Könül təndirində canı var, bilin,
Buludda Ay qalmış, pərdədə gəlin.

Heyvanat tükündən, çöl torpağından,
Bulud qətrəsindən, göy yarpağından.

Əcəb zəmanədir, türfə xəlayiq –
Cəhalət meyindən tapılmaz ayıq.

Nə dindar zahid var, nə təmiz alim,
Nə adil bir şah var, nə doğru hakim.

Alıcı tək qaçar bir-birindən.
Məhşərdən qorxmazlar bilmirəm nədən?!

Cəhənnəm odundan görməzlər nişan;
Günahdan salmışlar su üzrə qalxan.

İşlər belə getsə, çəkməz o qədər –
Göylər alt-üst olar, dünya çevrilər.

Səni öz sözündə cədlər əsir,
Alıcını vurur qanadlanan tir.

Keyirsiz bədənə heç vaxt, heç zaman –
Behiştin paltarı yaraşmaz, inan.

Görən varmı məgər dünyada şeytan –
Qoysun nüvvab kimi başına tilsan?

Özün münəccimə lənət edərsən,
Həmi də hökmünü can tək istərsən.

Münəccim kəssabsa, sən daha bədnam.
Yalançıdan pisdir riyakar adam.

Kibrdən, qürurdan lovğalanırsan,
Çünki hər şeyini müftə alırsan.

Bir kəsə ki, yumşaq danışmaq görək, –
Yaraşarmı sənə kobudluq etmək?

Rəvamıdır vərsin vicdanlı insan –
Sincab sinəsində kirpiyə meydan?

Atına namənin ağırılığından –
Yer üzəngi olmuş, cilov asıman.

Yüksək hüzuruna yetmədim bu gün,
Üzrüm var, günahım burasındadır:
Könül gəmisində fikrimin Nuhu –
Mədhin qasırğası ortasındadır.

İZZƏDDİN ŞİRVANİ

XII əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələrindəndir. Xaqani, Fələki kimi görkəmli şairlərin müasiridir. Dövrün mədəni həyatında özünəməxsus yer tutan, ədəbi mühitlə yaxından bağlı, nüfuzlu bir şəxsiyyət kimi tanınmış, Şirvanşahlar sarayına yaxın olmuşdur. Xaqaninin İzzəddin adını öz əsərlərində çəkməsi də bu fikri təsdiq edir.

Əsərlərindən bəzi nümunələr ayrı-ayrı cəng və bayazlarda qorunub saxlanmışdır. Bu nümunələr onun şerin incəliklərini mənimsəyən, klassik poeziyanın müxtəlif biçimlərində əsərlər yaratmağa qadir bir sənətkar olduğunu göstərir.

1 QƏSİDƏ

(bir parça)

Çəmənə badi-səba müşkünü etdikcə nisar,
Güllərin ətri məni uyqundan etdi bidar.

Bəzənib naz ilə mey camını tutmuş əldə, –
Çəmənin bir tərəfində gəzir ol nazlı nigar.

Müşkü kafur ilə etmişdi zəmanə həmdəm –
Necə ki, ağ üzünə saçlarını tökmüş yar.

Gül ilə yasəmənə, susənə bu altı cəhət –
Xoş müsəlləs elədi, çəkmədi zəhmət əttar.

Qeybdən açdı mənim könlümə yüzlərcə qapı –
Çəmənin rövneqi, sübhün şəfəqi, ətri-bahar.

Yaxası açmış idi sinəsini sübh kimi,
Nil tək çəkməmiş idi gül üzünə dağı xumar.

Badə tərlətməmiş idi al yanağın lalə kimi,
Sanki şəbnəmlə bəzənmişdi çəmənədə gülnar.

Badədən sərvi boyu gah əyilir, gah düzəlir,
Necə sübhün yeli gül şaxzələr ilə oynar.

İnciyirdi bədənə nazik ipək köynəkdən,
Nəfəsi gül ləbinə xeyli verirdi azar.

Hər güləndə dodağı, ləl kimi şəkildən –
Cəmşidin möhrü kimi hökmün edərdi izhar.

Zülm görmüşlər onun ədli ilə rəhətdir,
Evlərində hamı azadə keçirdir ruzgar.

Elə şahdır bu müzəffər atası – hərbi günü –
Qaldırar çərxi-fələkdən iti şəmşiri buxar.

Atının nəli yürüş vaxtı qopardıqca şərar,
Doqquzuncu fələyin sahəsi ulduzla dolar.

Afərinlər sənə, şahım, göyə bir qiy vursan, –
Heybətindən karıxıb dağ kimi olmaz səyyar.

And o Allaha ki, ən münkir olanlar dilini –
Elə bağlar ki, özü Tanrıyı eylər iqrar.

And ola düşməni pamal eləyən hümmətinə,
And ola bəxşişinə ki, az onunla çoxalar.

And ola nizənə, ondan ki, cəhənnəm od alır,
And ola sikkənə ki, rəng alar ondan dinar, –

O günəş rəyli, ayüzlü şahın taxtından –
Öz xoşilə bu qulun verməmiş hicrana qərar.

2

Kuyində fələk dün gecə görcək məni sordu:
“Kim saldı səni bu hala? Dur bir mənə göstər”.

“Yarın o xumar gözləri” – dindim. Dedi: “Heyhat!
Çox sərxoş olublar, səni, qaç, öldürəcəklər”.

NİZAMİ GƏNCƏVİ

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi 1141-ci ildə Gəncədə doğulmuş, bütün ömrünü bu şəhərdə yaşamış və 1209-cu ildə burada dəfn edilmişdir. Nizami beş məsnəvidən ("Sirlər xəzinəsi", "Leyli və Məcnun", "Xosrov və Şirin", "Yeddi gözəl", "İskəndərnamə") ibarət "Xəmsə"nin, lirik qəzəllərin və başqa əsərlərin müəllifidir. Əsərlərini fars dilində yazsa da Nizamida türklük hissi çox güclüdür, türk folklorunda alınma motivlər yaradıcılığında mühüm yer tutur, türk sözlərindən bol-bol istifadə edir. Burada Nizaminin bir neçə qəzəlin çağdaş Azərbaycan şairlərinin tərcümələrində veririk.

QƏZƏLLƏR

Aşiqəm, əmrini ver aşiqi-nalanə, gülüm,
Yanına ya gəlim əql ilə, ya divanə, gülüm?

Sevirəm, qəlb ilə canım kimi cananımı mən,
Ölərəm, ya yetərəm sən kimi cananə, gülüm.

Sənə dost olmağıma cümlə şəhər düşman olub,
Məni əfv eylə, baxıb bir belə düşmanə, gülüm.

Harda görsəm səni, zülfündən öpüb yalvararam,
Aşiqəm, aşiqə yoxdur yazı, divan, a gülüm.

Sənsizəm, səndən uzaq kimsəni düşsün, demərəm,
Yetməyir əl sənə, yox səbr də hicranə, gülüm.

* * *

Vəslin həvəsi ömrümü son anə yetirdi,
Hicran qəminin xəncərini qanə yetirdi.

Karvansaradır qəmli könül eşq yolunda,
Bu dərd yatağı karvanı karvanə yetirdi.

Ömrün gəməsi ruzigarın dalğalarında,
Tufansız ötüb gör necə ümmənə yetirdi.

Tordan qurtaran quş ki, qayıtmaz tora bir də,
Keçmiş ömürü kim yenidən canə yetirdi?

Bilsən niyə biz bilməmişik qədrini vəslin?
Çünki bizi bəxt qəflətən əhsanə yetirdi.

* * *

Gözüm aydın, gözüme surəti-canan görünür,
Mişki-ənbər saçaraq ətrlə əfşan görünür.

Allaha şükr edirəm, ey gözümün nuru, bu gün
Yar gəlib göz önünə, sərv-i-xuraman görünür.

Ayrılıq zəhrini daddım, acı da olsa, visal
İki dünyayə dəyər, eylə ki, hicran görünür?

Səni bir dəfə görünlər güvənir eşqimizə,
Nə üçün gözlərin, ey dil, belə gıryan görünür?

Eşqini canım ilə bəslədi birlikdə könül,
Onsuz, ey sevdiciyim, can evi viran görünür.

Ey sənəm, vəslin ilə, öylə ki, şad oldu könül,
Yırtdı qəm köynəyini, gül kimi xəndan görünür.

Şadlığından alışıb yandı Nizami, dedi ki:
"Gözüm aydın, gözüme surəti-canan görünür".

* * *

Hər gecəm oldu kədər, qüssə, fəlakət sənsiz,
Hər nəfəs çəkdim, hədəf getdi o səət sənsiz!

Sənin ol cəlb eləyən vəslinə and içdim, inan,
Hicrinə yandı canım, yox daha təqət sənsiz!

Başqa bir yarı necə axtarım, ey nazlı mələk,
Bilirəm, sən də dedin: "Yox yara hacət sənsiz!"

Sən mənim qəlbimə hakim, sənə qul oldu könül,
Sən özizsən, mən ucuz, bir heçəm, afət, sənsiz!

Nə gözüüm var – arayım mən səni, bəxtim də ki yox,
Nə də bir qaçmağa var məndə cəsəret, sənsiz!

Sən Nizamidən oğər arxayın olsan da gülüm,
Gecə-gündüz arayıb, olmadı rahat sənsiz!

* * *

Yenə tövbə evimi eşq xərab etmədedir,
Aşiq iftarını sevda meyi-nab etmədedir.

Könlümə bir mələyin sevgisi od saldı, adı,
Günü də, Zöhrəni də göydə sərb etmədedir.

Onun eşq atəşi hər qəlbə girər, amma nədən,
Tək mənim qəlbimi atəşdə kəbab etmədedir?

Gözlərin baxdı mənə, söylədi: səbr et, səninəm,
Doğrusu, səbr edərəm, ömr şitab etmədedir.

Ahu gözlüləri yatmış zaman ovlar ovçu,
Ömr rüyədə şikar olmağa tab etmədedir.

Məsləhətdir, məni qovmaqdan isə versin əzab,
Yar bunu yaxşı düşünmüşdür, əzab etmədedir.

Gər Nizamini xəta isə həlak etdirmək,
Aşiqəm, yar məni öldürsə səvab etmədedir.

* * *

Afərin hüsnünə, mən bir belə dilbər istərəm,
Gecələr şəm yanar, sən kimi gövhər istərəm!

Od ləbin, ud xalın, hər biri şəkkər kimidir,
Valchəm onlara mən, bir belə məcmər istərəm!

Duzda çox ləzzət olar, amma ki, şirin olmaz,
Duzlusan, həm də şirin, sən kimi şəkkər istərəm!

Sənin eşqinlə töküüb, hər iki dünyanı bu gün,
Bir qədəhdən içərəm, mən belə sağər istərəm!

Mişk zülfün nə gözəl, aləmə ənbər dağıdır,
Gör nə xoşdur, gözəlüm, bir belə ənbər istərəm!

Bağladın zülfünə qul tək bu Nizamini özün,
Söyləyir zülfün ucu, bir belə çəkər istərəm.

* * *

Ay üzül nigarım, kimə mehman olacaqsan?
Bir söylə, kimin şəninə şayan olacaqsan?

Şahlıq çətiri var başın üstündə bu axşam,
Ənbər çətinlə kimə sultan olacaqsan?

Şəkkər demərəm mən sənə, ondan da şirinsən,
Dilbər, necə bir bəxtəvərə can olacaqsan?

Zülmət gecə, sən nurlu çıraq, bəd gözə gəlmə!
Ey abi həyat, sən kimə canan olacaqsan?

Getdin, necə bəs tab eləsin hicrə Nizamı,
O, xəstə ikən sən kimə dərman olacaqsan?

* * *

Gecə xəlvətcə bizə sevgili yar gəlmiş idi,
Üzü aydan da gözəl nazlı nigar gəlmiş idi.

Tər axıb gül yanağından, bulud örtmüşdü ayı,
Onu düşmənmə qovub, könlü qubar gəlmiş idi!

Ona mən göz yetirib xəlvəti baxdım, baxdım,
Ovçunun ovlağına körpə şikar gəlmiş idi.

Uyuyub hər ikimiz rahat olub bir yaddıq,
Bəxtimin bağçasına güllü bahar gəlmiş idi.

Dedi: – Getmək dəmidir, söylə, nə istərsən yar?
Bir öpüş istədim ondan... Yeri var, gəlmiş idi.

Ağlayıb getdi o yar, göz yaş yandırdı məni,
Odlara yandı dilim, sanki şərar gəlmiş idi.

Ey Nizami! – dedi, – birdən ayrılib, gördüm o yox,
Dəmə rüyada bizə çeşmi-xumar gəlmiş idi.

* * *

Hüsnün gözəl ayətləri, ey sevgili canan!
Olmuş bütün ələmdə sənin şəninə şayan.

Gəl eylə inayət, mənə ver busə ləbindən,
Çünkü gözəlin busəsidir aşıqə chsan.

Sordum ki, “könül hardadır”, aldım bu cavabı:
“Heç sorma, tapılmaz onu axtarsa da insan”.

Rəhm eylə, deyib, sel kimi göz yaşımı tökdüm
Kim, qanım ilə əl yuma, ey afəti-dövrən!

İnsafın əgər varsa, açıq de, bu Nizami,
Sənlə necə rəftar ələsin, ey mahi-taban?

Gəl söylə, cavabın nə olar sorğu zamanı,
Əhvalımı səndən soruşarsa Qızıl Arısan?

* * *

Gül camalın gülə dedi: – Dur, pərdə sal üzündən,
Güllər zünnar bağlamışdır yanağından, üzündən.

Görürəm ki, qan örtmüşdür niqabını qönçənin,
Xəcalətdən bürünüb ki, görməyəsən bəlkə sən.

Qulac-qulac saçlarının açılında mətai,
Bənövşələr köçmək üçün yük bağladı bilirən.

O ərğəvan camalının bir işarə etməsi
Yasəməni lal eylədi, susən qaldı sözündən.

Əgər dava edərsənsə gülə söylə hökmünü
Çünkü nərgiz xumar olmuş, yuxu yağır gözündən.

Nizamilə çox əlləşdi bülbül, etsin rəqabət,
Bu qəzəli eşidərkən susdu, getdi özündən.

* * *

Cavanlıq varikən əldə, gərək qədrin bilə insan,
Əmin olma gələr bir də bu mülkü tərk edən karvan.

Bükülmüş qəddinə bir bax qocalmış şəxsin, həsrətlə –
Cavanlıq günlərin, daim gəzər torpaqda sərgərdan.

Nə dövlət varsa dünyədə sənə ancaq ömürdür, bil,
Onun mənasını dərk et, çalış boş keçməsin bir an!

Geri dönməz keçən bir gün, ayıq ol daima sən də,
Rəva olmaz ki, məstlər tək keçə qəflətdə bu dövrən.

Nəçün sən hərzə işlərdə verirən ömrünü badə,
Xeyirli işlərə sərf et, həyatı eylə cavidan!

Pul ilə almadın canı, biləsən qiymətin, qədrin
Ki, oğru da qədir bilməz oğurlarsa malı asan.

Əgər sən şadiman olsan qəmə heç bir zərər gəlməz,
Və ya qəmdən ölüb getsən, toxunmaz şadlığa nöqsan.

Nizami, səndə ruh varsa danış eşqü-məhəbbətdən.
Gözəl bir musiqi dinlə, şərab versin sənə canan.

* * *

Yol çətin, aləm qaranlıq – atını bir yanə çək,
Varlığı gəl bir zaman can mülkinə, vicdanə çək.

Qov könül bağça-bağından bu qara qarğaları,
İmtahan eylə, hüma quşlarını meydanə çək.

Könlümə oldunsa məhrəm, ey gülüm, aç pərdəni,
Hikmətin şərbətini al, başına mərdanə çək.

Əhli-ruh məclislərində heç zaman olma ağır,
Saqi tək, iç al şərab, hər işini səhmanə çək.

Məşğul olma zərrəcə cənnət-cəhənnəmlə, saqın,
Əz cəhənnəm başını, bir də qələm rizvanə çək.

Gərçi ruh aləminin hikmətinə çatdı əlin,
Ərşi titrət, gərdişin iplərini məstane çək.

Get qədəmsiz o yolu, dilsiz danış hər sözünü,
Baxmadan gör, surəti-peymanəsin gəl canə çək.

Ey Nizami, bu qədər əsrar ki, sən açmısan,
Anlayan yox rəməzini, bəsdir onu pünhanə çək.

* * *

Diləyirdim mənə sən bir gecəlik yar olasan!
Əhdi, peymanı tutub, əhdə vəfadar olasan!

Gözlərin yadları gördükdə gülür nərgiz tək,
Bir tikandır mənə qəmzən, nola, qəmzar olasan!

Dostluğundan demişəm mən, neçə düşməni eşidib,
Məni əğyarə xəcil etsən, özün xar olasan!

Mənə dost ol, nə zərər, düşmənim olsun aləm,
Kimsədən qorxmaram, ancaq ki, düz ilqar olasan!

Sən nə quşsan, sınıyım mən nə sayaq, söylə səni,
Hanı bir öylə könül bəndü giriftar olasan?!

Şəhər əhli sənini eşqində Nizami kimidir,
Nə rəva Axsitana munisi dildar olasan!

* * *

Səni bağda görən güllər pərdə çəkdi üzünə,
Reyhan zünnar bağlamağı rəva gördü özünə.

Xəcalətdən qızıl qandır qönçələrin niqabı,
Utanırlar, hüsnün salıb lalələri bu günə.

Sən ətirli saçlarını qulac-qulac açanda,
Bənövşələr ismətindən köçüb getdi sürgünə.

Haray çəkən süsən-sünbül susdu, birdən lal oldu,
O ərgəvan cəmalından şölə düşdü hüsnünə.

Nərgiz sənini bazarından çoxdan çəkib gözünü,
Tamarzıdır, sözün varsa, yanaş şəbbu gülünə.

Nizamini dinləyəndə bülbül kəsdı cəh-cəhi,
Çırpdı özün dönə-dönə bu şerin hər sözünə.

* * *

Allah, Allah, bax bu cür dilbər mənim olsun gərək.
Zülmətə atəş saçan gövhər mənim olsun gərək!

Aləmi odlandıır şəkkər ləbinlə ud xalın,
Udla bir şəkkər səpən məcmər mənim olsun gərək.

Duzda dad, ləzzət olar, amma şirinlik, heyf, yox!
Həm şirin, həm duzlu bir şəkkər mənim olsun gərək.

Hazıram nuş etməyə cüt aləmi bir badədə,
Saqim ol ki, sən verən sağər mənim olsun gərək.

Müşk zülfün ətrini saçmaqdadır dünyalara,
Ah, bu cür xoş rayihə, ənər mənim olsun görək!

Zülfünə quldur Nizami, nə deyir zülfün ucu:
"Bax bu cür sadıq nökr, çəkər mənim olsun görək!"

* * *

Mən öz gəncliyimi sənə verdim, yar,
Könlümdə saxlanır açdıgın bazar.

O qənd dodağının al yaqutunu
Qan-yaş tökən gözüm əks edər aşkar.

Apardı ömrümü şirin sözlərin,
Sözünün üstündə durmayan nigar.

Fəryad, o ətirli tellər əlindən!
Sanki ağ üzündə nar çiçəyi var.

Gecələr sübhəcən hönkürən ürək
Gələr, astananı öpər, qucaqlar.

Qanıma susayıb bir cüt nərgizin,
Haray, ey lələzar, haray, ey bahar!

QƏSİDƏ

Mən – fikirlər ustadıyam, fəzilətim – bir ümmandır.
Zamanlara, məkanlara hökm etməyim səmadandır.

Nəfəsimin ildırım uca səslə zəngə bənzər,
Bayraqlaşan qələməmin sancıldığı yer – cahandır.

Keyqubadın şah tacından çox ucadır qayəm mənim,
Cah-cəlalım, şan-şöhretim Gurxan geyən qəbadandır.

Mən – kainat məşəliyəm, mən dördüncü qatda – Günəş,
Mən – ikinci İsayam ki, xoş nəfəsim bir loğmandır.

Söz mülkündə hakim mənəm. Kim, söyləyin mənim təkin
Sahib – qıran qüdrətilə zəfər qapısı açandır?!

Kəşfiyyatçı əql ordumu göndərirəm ön cəbhəyə,
Ədəb fəzlim ayıq-sayıq... silahlanmış pasibandır.

Qüdrət, cürət səxavətdən, söz də məndən yaranmışdır,
Tər-təvətə cavanlıqdan, hunər məndən bir nişandır.

Bir ərğənün sədasıdır qəzəllərim qulaqlarda,
Lalə rəngli mey sayağı sözlərim zövq oxşayandır.

Yemlədiyim ulduzlara mənəm verən ilk təkanı,
Pak dirilik suyu mənəm, onlar kasa, ya fındandır.

Əbəs yerə dəf çalmaram, nə vaxt çalsam, toy başlanır.
Xütbə üçün nəğmə desəm, sanarlar ki, qəzəlxandır.

Təbiətin, təfəkkürün təməlidir saçmalarım,
Piyaləmin xıltı – mədən, bitkilərə nəfəs candır.

Tazə bəhrə kimi gülən mənim cəsur üslubumun
Yanımda hər bir yenilik xəzəl kimi saralandır.

Hər bədihəm, hər müəmmam yüz-yuz qəlbi fəth cləyir,
Mın-mın canı satın alan cyhamları bir dastandır.

Görsə incə, pak xəttimi şərəf tapar İbn Müqlə,
Şerimdəki cadulara İbn Hani də heyrandır.

Mən – şəriyyətdə səmasında ləkəsiz bir Ay bədrüyəm,
Mirvaridə illət olur... məndən uzaq illət andır.

Umsan Misir bələsani, məni dinlə, baldı nitqim,
Xurma kimi dadlı, şirin, qaymaq tutan bir lisandır.

Göy sirrini nurlandıran mənim məşəl üreyimdə .
Əbədi bir kitabım var, kamillikdə o, Qurandır.

Zənd oxuyan möbidlərin nəfəsini kəsər nəğməm,
O nəğmə ki, zəbur tək dəhşət saçan bir tufandır...

Hər sözümlün qüdrətilə min-min ürək çiçəklənir,
Dodaqlarım güz fəslində yaz nəfəsli tər reyhandır.

Bu şənliklər diyarında səslənməyə nəğmələrim,
Kim bilər ki, müğənnilər muğ meyi tək qəlb açandır?!

Fəxr edirəm sənətimlə. Deyin, necə fəxr etməyim,
Mətləblərim bunca incə, şirim bu qədər rəvandır!

Hey çəkilən, hey qabaran bir ümmanın nəfəsiyəm,
Cəzri dürr axtaran kəndir, məddi bəlkə nərdivandır.

Çəkdiyim hər isti nəfəs dönür eşqə, nəvazişə,
Bir də gördün o, təbimlə tüstülənən bir mərcandır.

Sədəf kimi halalxoram, gövhər kimi halalzadə.
İki haramzadəninə mənə uddurduğu qandır.

Atasından xəbərsizdir xəbis. Mənim ulduzumsa
Yüksək Yəmən ulduzu tək bicalanı batırandır.

Nizaminin söz köhləni ildırımındır deyənlər var,
Dörd dağının altında, de, görünərimi məgər cındır.

Ah, bu qədər öyünməklə həm xəciləm, həm peşiman.
Öz-özünü mədh eləyən içəridən natəvandır.

Yctər, bağla xəzinəni, aç incilər sandığını.
Söz incisi fəzillərə ən qiymətli ərməğandır.

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

SÖZ QOŞMAĞIN FƏZİLƏTİ HAQQINDA

İlk dəfə tərənəndə sözdən güc aldı qələm,
Sözdən doğuldu ilk hərf... şahiddir bütün ələm.

Xəlvət pərdəsini ki qaldırdılar, atdılar,
Öncə söz cilvələndi. Sözdən can yaratdılar.

Sözdən bir səs, bir nəfəs gəlməmiş... inan mənə:
Can girmədi palçıqdan xələq olunmuş bədənə.

435 O gündən ki, qələmlə kağız çatdı şərafə,
Cahan açdı gözünü, sözü gördü ilk dəfə.

Söz olmasa... yerində dünya donardı, sözsüz.
Nə qədər söz dedilər, yenə əskilmədi söz.

Söz – canımızdır. Eşqin lüğətinə baxsana!
Biz sözlük, gövdəmizsə yalnız xarabaxana!

Yalnız qələm gücünə düşüncələr saxlanır,
Misra söz quşlarının qanadına bağlanır.

Bu sonsuz ələmdə ki, həm təzədir, həm köhnə.
Tükü qırx yerdən bölən sözdən kəskin nə var, nə?

440 Düşüncənin övvəli, rəqəmin, sayın sonu,
Təkcə sözdür, təkcə söz, yadında saxla bunu.

Tacidarlar özü də tac söyləmişlər sözə,
Vasiflər vəsf eyləmiş, durub sözlə göz-gözə.

Gah sözün bayrağını çəkərlər eldən-elə,
Gah qələmin yazdığı saçar dünyaya şölə.

Bayrağını ən uzaq ellərə sancan da söz,
Qələmilə ən yeni iqlimlər acan da söz.

Bomboş fikrə, xəyala təslim olan kəslərə,
İlham üz göstəribmi məgər barı bir kərə?

445 Biz ki gözlərimizi sözə dikmişik artıq,
Ölsək, sözlə ölürük, qalsaq, sözlə qalarıq.

Damarları donanlar sözdə tapar atəş, köz,
Bağrı yananlar üçün dirilik suyudur söz.

Sözdür bərhad aləmin abad qalan guşəsi,
Bu fələk sürfəsinin ən dadlı azuqəsi!

Hər boyadan arı söz, ömür – günsən, ömür – gün,
Dillə vəsfini vermək bəlkə də qeyri-mümkün.

Söz bayraq taxan yerdə hərf ilə dil müzəffər,
Dilin, nitqin qüdrəti olur sözlə müyəssər.

450 Söz tapa bilməseydi candakı şah damarı,
Can kələfin ucunu – aləmi tapardımı?

Sözlə kəşf eləyiblər hər qaydanı, hər yönü,
Həm təbiət mülkünü, həm şəriət möhrünü.

Mədən söz və qızılı təklif edib sərrafa,
Sərraf tərəzisində söz qızıldan çox baha!

Təzə söz, köhnə altun... hansı hakim kəsilir?
Söz hara, qızıl hara? Bunu sözdöğən bilir!

Öz qüvvəsilə gedər söz qasidi... tövşüməz,
Söz qaldıran dağları qaldıra bilməz heç kəs.

455 Söz gümüşü yanında qara torpaqdı dirhəm,
Qızıl hansı itdir ki, onu sözə tay biləm?

Heç kəs əyləşə bilməz sözdən yuxarı qatda,
Dövlətimiz, mülkümüz yalnız sözdür həyatda.

Sözdən xəbərsiz qalır könüldən xəbərsizlər,
Sözün yozumu sözdən daha şux, daha dilbər.

Nə qədər ki cahan var, sözün coşsun qoy səsi,
Qoy sözlə tazələnsin Nizaminin nəfəsi.

Dördüncü söhbət

RƏİYYƏTİN HAQQINI PADŞAHIN QORUMASI

Mərdliyin qalxanını alıb getmiş, ey qorxaq!
Divanəlik guşəsi yaraşır sənə ancaq.

Bir mülkə uydun ki, sən heç zaman bəqası yox,
Bir ömrə uydun ki, sən əzəldən vəfası yox.

Mey-məzə düşkünləri aldatdı, aldı səni,
Bu hoqqabaz fələklər məsxərə qıldı səni.

1075 Sən Qurani, qılınıcı bir kənara atmısan,
Şərəfini bir xılta, bir qədəhə satmısan.

Heç qoymursan əlindən güzgü ilə darağdı,
Zülfünün dərdindəsən yosma dilbər sayağdı,

Saçlarıyla quyudan su çıxardan Rabiə,
Nicat verdi köpəyə – yeddi mərddən birinə,

Sən, ey kişi adlanan, üzü qara, küt azğın!
Bir gör arvadlığıyla neylədi bir dul qadın.

Yənəmi kişilikdən dəm vuracaqsan, utan!
Az çərənle, sən qat-qat aşağısan qadından.

1080 Ağlın boynunda daim bahadırılıq yükü var,
Fəqət hansı bahadır ədalətə kəc baxar?!

Su təzələndi, fəqət sənin irmağında yox,
Xal şölə saçdı, fəqət sənin yanağında yox.

Göy deyilsən ki, xəlqi tufanla qorxudasan,
Qozbel çarxa bənzəmə, düşün, çəkin qayadan.

Təmiz cövhərdən özgə nəylə fəxr eyləyək biz?
Hanı saflıqdan savay mayəmiz, sərmayəmiz?

Zülmkarlıq dəhşətdir. Əbəs tökmə, ey cani,
Öz üzünün suyunu, özgəsinin qanını.

1085 Ədl, hümmət sevənlər yığışdılar bir səhər,
Yüz müşküldən birini həll edə bilmədilər.

Tanrı ərənlərinin ədlindən qorx, adil ol,
Gecə fəryad oxları yağar başına bol-bol.

Kimdədir qeyrət, hümmət? Tanrı ərənlərində,
Sıxışdırma mərdləri, qüdrət var əllərində!

Bir neçə hind kahinin duası, lənətilə,
Sultan Mahmud düşdü, gör necə böyük əngələ.

Mərdlərin nəfəsində paklıq, saflıq gücü var,
Qəzəbləndirsən, qeyzi sənin başında çatlar.

1090 Mələklərdən daha saf əqidə yolçuları,
Gözündə bağa qədr olmadılar mı barı?

O mərdlərin yolunu qılıncınla kəsmə sən,
Ürəyin parçalanar nalə xəncərlərindən!

Cahanın qəddarlığı onsuz da bəsdir bizə,
Yalnız haqqı qoruyan şahlar nəfəsdir bizə.

Bu dünyada kim tapar ön böyük səadəti?
O kəslər ki, qoruyar, gözləyər ədaləti!

QARI İLƏ SULTAN SƏNCƏRİN HEKAYƏTİ

Bəla çəkmiş bir qadın bağı qan, gözü yaşlı,
Bir gün Sultan Səncərin ətəyindən yapışdı.

1095 Dedi: – Ey Sultan, səndən görməmişəm yaxşılıq,
Fəqət neçə zülümə şahid olmuşam artıq.

Kefli bir darğa gəlib alt-üst etdi yerimi,
Şillə çəkdi üzümə, yoldu birçəklərimi.

Suçum varmı ki, məni öz evimdən çıxartdı?
Saçlarımdan yapışdı, sürüyüb çölə atdı.

Onun zülümlərindən nəfəs çəkə bilmirəm,
Dağlar basıb köksümə bu vəhşilik, bu sitəm.

Yaxamdan yapışır ki, de qatilin adını?
Filan gecə kim vurdu kənddə filan adamı?

1100 Qapımı sındırır ki, söylə, hardadır canı?
Belə də zülm olarmı, ey bu yurdun sultanı?

Sərxoş, qatil özüykən, qırır qol-qanadımı,
Neçin döyüb, incidir ağbirçək bir qadını?

O yanda təbil çalıb, xərac yığırlar onlar,
Bir yanda bir qadının üstünə şər atanlar.

Əl uzadır bu darğa, bir fikirləş, gör, kimə,
Sənin ədalətinə, mənim də ismətimə.

Mənim yaralı köksüm yanır dağdan, düyübdən,
Bezmişəm, əl çəkmişəm, inan, ömürdən, gündən.

1105 Şəhriyar! Yerdə qoysan bu zülmü, bu əzabı,
Səndən sorulacaqdır qiyamətdə hesabı.

Adillik eşqindəsen, bəs hanı ədalətin?
Haçan sona yetəcək sitəmin, qəbahətin?

Qaydadır ki, sultandan xalqa güc, qüvvət gələr,
Bəs niyə səndən bizə daim həqarət gələr?

Yetim malını yemək ədalətmidir məgər?
Hələ də lənətlənir Abxazda qarətçilər.

Dulların əmlakını soyma, çapma, talama!
Utan ağ saçlarımdan, dəymə olub-qalana.

1110 Sən qul olduğun halda şahlıq sövdəsindəsan,
Canidən şah olarmı, ey haqqı dardan asan?

Şah ölkədə hər işi sahmana salsın gərək,
Xalqın səadətinə keşikçi olsun gərək.

Adil olsa şah əgər, hamı ona baş öyər,
Bəslər məhəbbətini bütün canlar, könüllər.

Nə hünər göstərmisən taxt başına gələli?
Alt-üst etdin, taladın, viran qoydun bu eli.

Dağ kimi ucalmışdı bir zaman Türk dövləti,
Sarmışdı məmləkəti ədaləti, şəfqəti.

1115 Sən yıxdın o şöhrəti, batıb getdi o ad-san,
Demək, sən türk deyilsən, yağmaçı bir hindusan.

Əllərinlə dağıldı şəhərlərin əsası,
Biçinçinin xırmanı, əkinçinin tarlası.

Yığ başına aqlını əcəl gəlib yetməmiş,
Bir ədalət qəsri tik, əlindən gəlirsə iş.

Ədlin çilçıraq kimi işıqlatsın gecəni,
Bu gün, sabah, həmişə bəxtiyar etsin səni.

Yadda saxla, nə söylər sənə ağbirçək qarı:
Qanadlandır, şadlandır yetimləri, dulları.

1120 Qapazımı geri çək yoxsulların başından,
Yoxsa oxlanacaqsan məzlumlar qarğışından.

Sən ki ox yağdırırsan hər guşəyə bu qədər,
Girəcəyin guşədən bixəbərsən, bixəbər.

Cahan qalalarını açan bir açardı şah,
Qapılar bağlamağa gəlməmişən, ol aqah!

Səni şah dikdilər ki, azaldasan cəfanı,
Bir könül yaralansa, sən olasan dərmanı.

Zəiflərin adəti – nazla sığınmaq sənə,
Sənin borcun – onların sığal çəkmək telinə.

1125 Qulağını geniş aç, bu möhtac, bu yalavac,
Bu ac zavallıların komasına işıq saç.

Xorasan ölkəsinin hökmdarı Səncərə,
Kar etmədi bu sözlər, düşdü başı cəncələ.

Bu dövrə ədalət ərşə çəkilmiş, inan,
Asılmışdır o yalnız Simurğun qanadından.

Daha bu torpaq üstə nəşədən bir əsər yox,
Bu göy qübbə altında həyədan bir xəbər yox.

Qalx, ey dərddli Nizami, bu dünyanı qucaqla,
Ürəklər qana döndü, elə sən də qan ağla.

XOSROV VƏ ŞİRİN

KİTABIN TƏRTİBİ VƏ EŞQ HAQQINDA BİR NEÇƏ SÖZ

Ürəyin hatifi görüb məni şad,
Hümmət eyvanından səsləndi: heyhat!..
Durma, ey Nizami, iş zamanıdır,
Fələk etibarsız, dünya fanidir.
Təzə bahar yetir can çeşməsindən,
Yeni paltar geydir sözlərinə sən.
Hümmət eylə, burda ələ al sazı,
Ucalt bu pərdədə şirin avazı.
Vaxtsız yola çıxsan, pusarlar, inan,
Başını kəsərlər, vaxtsız banlasan.
Süsəntək hələlik dil bağlanmamış
Gül kimi neçə gün dil açıb danış!
Polad kimi bərkit qızıl sözü sən,
Salsın söz sikkəsi pulu qiymətdən.
Dəmirçi kimi sən bir qılınc yarat,
Sonra cilalandır, gün kimi parlat.
Boş, mənasız sözlər kimə gərəkdir?
Kim belə sözləri dinləyəcəkdir?
Sözü nəzmə çəkmək asandır, asan,
Gərək söz üstündə sən can qoyasan.
Sözündə çoxluğa qoyma yer olsun,
Birin yüz olmasın, yüzün bir olsun.
Su artıb həddini aşarsa əgər,
İçəni doydurmaz, mütləq qərq edər.
Bədəndə həddindən artıq olsa qan,
Neçətlə tökərlər onu damardan.
Az danış, desinlər sözündə güc var,
Çox sözü dinləyən çox nöqsan tutar.
Çox söyləmək bəlkə sənə asandır,
“Çox oldu” desələr böyük nöqsandır.
Söz ruhdur, can üçün ruh bir dərmandır,
Cantək əzizliyi bəlkə bundandır.

Gör dünyada neçə fərsiz insan var,
Bir quru çörəyə canı satırlar.
Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.
Gövhəri deşməkdən qorxur ustalar,
Çünki onun ağır bir bahası var.
Həkkaklar deşəndə onu qorxaraq,
Deşməkcün şagirdə verərlər ancaq.
İstərsən sərxoş ol, istərsən huşyar,
Çalış uzaq olsun səndən fitnəkar.
Yaramaz qonşun var yanında min-min,
Dillərində qarğış, gözlərində kin.
Qəflətdə keçməsin bir an nəfəsin,
Qəflətdədir sanma fikri bir kəsin.
Eşidib hatifdən bu nəsihəti,
Mən də hatif kimi tutdum xəlveti.
O xəlvetdə ürək böyük dəryadır,
Bütün çeşmələrin gözü ordadır.
Xoş bir əfsanəyə əsaslanaraq,
Döndərdim behiştə atəşgahı, bax.
Olunca nəqqaşı bu butxanənin,
Bəzək vurdum ona rəvnəqli, zəngin.
Söz canlı olanda abi-həyattək
Hər bir mümkün şeyi cayizdir demək.
Var doğru yazmağa, madam ki, imkan,
Neçin gəlsin gərək ortaya yalan?!
Qiymətdən salmışdır sözü yalanlar,
Doğrunu danışan möhtəşəm olar.
Dedi sübhi-sadiq çünki doğrunu,
Dünyalar qızıla tutdurdu onu.
Sərv də qaldırmış düzlük bayrağı,
Onunçün həmişə göydür yarpağı.
Mənim xəzinəm var “Məxzənül-əsrar”,
Boş zəhmət çəkməyin nə mənası var?
Lakin bir adam yox dünyada bu gün,
Zövqdən, əyləncədən uzaq görünsün.
Bir sevda bəslədim, şirindir dadı,

Dərdə düşünlörin budur imdadı.
 Bir naxış salmışam ona həvəsdən,
 Həvəslə seyr edir onu hər görən.
 Mən elə budağa əl vurmudum ki,
 Boş olsun xurmasız bir ağac tək.
 Məlum hekayədir "Xosrov və Şirin",
 Dastan yoxdur əsla bu qədər şirin.
 Ruhı oxşasa da bu gözəl dastan,
 Pərdədə qalmışdı bu gəlin çoxdan.
 Tanıyan yoxdu bu gözəl alması,
 Bərdədə var idi bir əlyazması.
 O ölkənin qədim tarixlərindən
 Bu dastanı tamam öyrənmişəm mən.
 O yerdə yaşayan qoca adamlar
 Təşviq etdi, işə mən verdim qərar.
 Ağıl bu dastanı bəyönsin görək,
 Sözləri şirindir, məzmunu gerçək.
 Xosrovdan, Şirindən qalan yadigar
 Gizlində deyildir, durur aşikar
 Şəbdiz atın şəkli, Bisütun dağı,
 Pərviz sarayının eyvanı, tağı,
 Zavallı Fərhadın sönən arzusu,
 O Şahrud, o çöldə axan gözəl su,
 O qəsri-Şirinə gedən süd çayı,
 Xosrovdan ovlağı, zəngin sarayı.
 Ontelli sazını çalardı Barbəd,
 Şahrudda aramgah – xoş istirahət.
 Söylərkən o həkim bu xoş dastanı,
 Çıxarıb içindən eşqi, fəğanı.
 Altmış yaşındaydı yazanda bunu,
 Saxlaya bilmirdi yayda oxunu²⁹!..
 Altmışda sevginin, eşqin həycanı
 Titrədə bilməzdi yorğun qocanı.
 Bilici deyəni etmədim təkrar,
 Mələmu deməkdən kimə fayda var?!
 Onun yazdıqları – cəngavər eşqi,
 Mənim yazdıqlarım – bir dilbər eşqi.

Eşqdən başqa söz könlümə yaddır,
 Ömrümün quşuna sevgi qanaddır.
 Eşqdir mehrabı uca göylərin,
 Eşqsiz, ey dünya, nədir dəyərin?!
 Eşqin qulu ol ki, doğru yol budur,
 Ariflər yanında, bil, eşq uludur.
 Bu dünya eşqdir, qalan fırlıdaq,
 Eşqdən başqa şey boş bir oyuncaq.
 Eşqsiz olsaydı xilqətin canı,
 Dirilik sarmazdı böyük cahanı.
 Eşqsiz bir adam bir neydir – qırıq,
 Yüz canı olsa da, öldür artıq.
 Eşqsiz bu dünya soyuq məzardır,
 Ancaq eşq evində rahatlıq vardır.
 Eşqin yanğısından gözəl şey nə var?
 Onsuz nə gül gülər, nə bulud ağlar.
 Oda səcdə edən atəşpərəstlər
 Günəş üçün oda sitayiş eylər.
 Sevgi hiylə bilməz, düzəltməz duzaq,
 Səni sevdəsindən buraxmaz uzaq.
 Köpək kimi yemək, içmək nədir, nə?
 Bir pişik olsa da, can ver eşqinə!
 Pişiyin eşqiylə yaşamaq, inan,
 Yaxşıdır, şir olub, yalnız qalmaqdan.
 Eşq düşsə daşın da qəlbinə əgər,
 Gövhərdən özünə məşuq düzəldər.
 Maqnit olmasaydı eşqin əsiri,
 Çəkməzdi özünə dəmir zənciri.
 Kəhrəbanın eşqə düşməsə canı,
 Elə cəzb etməzdi quru samanı.
 Dünyada gövhər var, daş var nə qədər,
 Onlar nə bir saman, nə dəmir çəkər.
 Bu saysız-hesabsız maddələr yenə,
 Bax, gör, meyl edirlər mərkəzlərinə.
 Od bir kiçik dəlik tapmasa, hökmən
 Yarıb çıxar çölə yerin təkindən.
 Baxma ki, bu ürək can sultanıdır,

Eşqə könül ver ki, canlar canıdır.
 Göyə doğru əgər çox qalxarsa su,
 Yənə torpaq olar ən son arzusu.
 Kainatda hər şey cəzbə bağlıdır,
 Filosoflar bunu eşq adlandırır.
 Sözü bəzən qiblə, bəzən də Latdır,
 Xəznəsi gah Kəbə, gah xərəbatdır³⁰.
 İdrakı dinləsək, söyləyir o da:
 "Hər şey eşq üstündə durur dünyada".
 Göylər yaransaydı eşqdən azad,
 Düşün, olardımı yer üzü abad?
 Eşqsiz təndə can görmədiyimdən,
 Ürəyimi satıb can almışam mən.
 Eşqdən dünyaya saldım dumanlar,
 Əqlin gözlərini etmişəm xumar.
 Eşq ilə düzəltdim mən bu dastanı,
 Doldurdum səsiylə eşqin, dünyanı.
 Ondan uzaq gözsün hər cahil insan,
 Pay alsın qoy yaxşı oxuyub, yazan.
 Mən yaxşı yazmışam, qoy pis yazanlar
 Müzdümlə yazsınlar nə suçları var.

LEYLİ VƏ MƏCNUN

HEKAYƏT

Qədimdə belə bir rəvayət varmış
 Ki, Mərv ölkəsində bir şah yaşamış.
 Bir neçə köpəyi zəncirləyərək,
 Bəndlərdə saxladı onları divtek.
 İtlərdə əjdaha qüvvəti vardı,
 Dəvənin boynunu qopararlardı.
 Acıqlanan zaman şah bir nəfərə,
 Atarmış yazığı quduz itlərə.
 Şahın qəzəbinə düşsəydi hər kəs,
 Köpəklər dağıdıb yeyərdi dinməz.
 Şahın yaxın olan adamlarından

Ağıllı, kamallı bir nəfər cavan
 Qorxdu ki, dostları qıran bu collad
 Günlərin birində olsun ona yad.
 Onun ahusunu öz vərdişiylə
 Sınaqdan keçirsin köpək dişiylə.
 İtlərdən qorxaraq, min həyəcanla
 O gedib dostlaşdı it saxlayanla.
 İtlərin yanına gələcək hər kərə
 Bir qoyun atardı vəhşi itlərə.
 Bu yolla bəsləndi, saxlandı itlər,
 O gəncdə qalmadı qorxudan əsər.
 O açıq əllini görən hər köpək
 Ona qul olmuşdu boyun bükərək.
 Bir gün acıqlandı şah o cavana,
 Üzünü, gözünü turşutdu ona.
 Cəllada əmr etdi hamın zülümkar:
 "Bu gənci bu saat itlərə apar!"
 O itməcəzlilər itlik etdilər,
 İt pay qapan kimi alıb getdilər.
 Gəncin əl-qolunu bağlayıb haman,
 İtlərə atdılar onu kənardan.
 O demirpəncəli, o pələng itlər
 Əvvəlcə cavana hücum etdilər.
 Ancaq, tanıyınca baxıb durdular,
 Quyuq bulayaraq boyun burdular.
 Hamsı yerə yatdı üzləri üstə,
 Yatdılar baş qoyub dizləri üstə.
 Gəncə dayə kimi oldular, bilsən,
 Bir gün gəlib keçdi bunun üstündən.
 Üzünü göstərdi ağ səhər yenə,
 Boyandı üfüqlər qızıl rənginə.
 Şah peşiman oldu öz tutduğundan,
 Yaxın nədimlərə söylədi bu an:
 "Dünən o günahsız ahucuğu mən
 Səhv edib itlərə verdim əlimdən.
 Bir baxın, görün ki, o quduz itlər
 Gəncin vücudundan qoydumu əsər?"

İtləri saxlayan gəldi çaparaq,
 Dedi ki: "Ey şahım, sən sirtə bir bax,
 Bu gənc – insan deyil, mələkdir, mələk,
 Onu sayəsində saxlayır fələk.
 Qalx, gəl, bir ondakı işığa bax sən,
 Tanrı sənətini bəlkə görəsən.
 İtlərin ağzında sağ oturmuşdur,
 Onların ağzına möhür vurmuşdur.
 O əjdahaüzümlü canavar itlər
 Onun tükünə də verməmiş zərər.
 Şah əmr eylədi ki: "Dayanmaq olmaz,
 O əldən getmiş tez edin xilas".
 İtlərin yanından, yol məmurları
 Gənci gətirdilər saraya sarı.
 Şah heyran qaldı ki, o igid cavan
 Necə can qorumuş o quduzlardan.
 Ağlaya-ağlaya göz yaşı tökdü,
 Ondən üzr istəyib, diz üstə çökdü,
 Dedi ki: "Aç, söylə sən, ey qəhrəman,
 Necə can qurtardın o quduzlardan".
 Gənc dedi: "Əvvəlcə çəkinib səndən,
 Tikələr atmışdım o itlərə mən.
 Etdiyim yaxşılıq getmədi hədə, r
 İtlər öz ağzını möhürlədilər.
 Lakin qulluq etdim düz on il sənə,
 Axırda bu cürə haq verdin mənə.
 Sən məni itlərə atdınsa əgər,
 Yaxşı ki, dost yeyən deyilmiş itlər.
 Dostluğu səndə yox, itdə gördüm mən,
 İt bilən hörməti ayaqladın sən.
 İt sənə dost olar, bir sümük atsan,
 Namərd qədir bilməz, olsan da qurban".
 Şah heyran qaldı ki, bu nə hikmətdir,
 Bildi ki, səadət – insaniyyətdir.
 Qəflət yuxusundan ayıldı birdən,
 Əl çəkdi itlikdən, itpərəstlikdən...
 Bunu söyləməkdən bir məqsədim var:

Səxavət qələdir, o, can qoruyar.
 Məcnun bəslədikcə o heyvanları,
 Çəkdi dövrəsinə bir can hasarı.
 Hasar ətrafında gəzən hər heyvan
 Məcnunun işinə yaradı hər an.
 Bir yerdə dursa da, qalxsə da əgər,
 Yanından getməzdi dostu vəhşilər.
 Məcnuna bənzəsən insanlıqda sən,
 Dünyada nə qüssə, nə dərd çəkərsən.
 Xəlifə də yəsə süfrəndə nemət,
 Yeməyi səndənsə, qulundur, əlbət.

MƏCNUNUN ƏZƏMƏTİ HAQQINDA

Məcnunu sərsəri zənn etmə ki, sən,
 Deyildi gördüyün divanələrdən.
 Oruclu, namazlı, nurlu bir çıraq,
 Əqlə yad deyildi, ədəbdən uzaq,
 Vaxtının ən böyük bir alimiydi,
 Aləmi şərh edən Loğman kimiydi.
 Gizli mənalara o yol açardı,
 Qəlbində göylərin min sirri vardı.
 Qızıl sikkəsitək hər sözü gözəl,
 Lələ bənzəyirdi dediyi qəzəl.
 Dəlinin ağlına bələddir hər kəs,
 Ondən bu incilər saçıla bilməz,
 Dünyanın qeydini tamam ataraq,
 Qeydsiz bir həyat sürürdü ancaq.
 Ondən ölüm fikri aşib daşırdı,
 Köç tədarükünə hazırlayırdı.
 Deyirdi: "Can evim alışır-dərdədən,
 Ölüm qurtaracaq məni möhnətdən".
 Kim ki düz gəlməsə dünyayla, inan,
 Çətin can qurtarar bu dar dünyadan.
 Dünyanı dörd əlli tutsa bir nəfər,
 Çətinliklə köçüb dünyadan gedər.
 Məcnun yol yoldaşı gəzmədən bir an,

Açırdı zənciri öz varlığından.
 Ta ki, can ovuna çıxsə Yaradan,
 “Gətir” dediyi vaxt desin: “Budur can”.
 Ömür gəmisində can qorxusu var,
 Bu qorxu ucundan geyməzdi paltar.
 Xörəyi olmuşdu acı tikələr,
 Yeməzdi dünyada o heç bir bəhər.
 Dünyadan əl üzüb, düşmüşdü uzaq,
 Leyli bəhanəydi bu yolda ancaq.
 Nə vaxt ki arzusu bir yol vurardı,
 Dünyadan qaçacaq yeri də vardı.
 Onun da qəlbində yaşardı dilək,
 Qında saxlayırdı onu qılıncək.
 Vüsəl gəzməyirdi bizim pərizad.
 Ta ki eşqin evi yaşasın abad.
 Bir alim ustaddan soruşdum ki, mən:
 “Aşiqin halını şərh et bizə sən.
 Onu ki vüsələ çağırırdı yar,
 Möhlət verməyinin nə mənası var?
 Neçin muradına yetmədi o da?
 Ömründən otuz il o verdi bada?”
 Dedi ki: – Yetməydi murada bir an,
 Əbədi çıxardı nəşə canından.
 Uymadı bir anlıq kefə dünyada,
 Otuz il nəşəni vermədi bada.
 Bir qədəh alsaydım o şərabdən mən,
 Təmənnam qalmazdı iki aləmdən.

YEDDİ GÖZƏL

BAHARIN TƏRİFİ

Müştəriylə Zühəl qovuşan zaman
 Günəş daxil oldu Həmələ Hutdan²⁸³.
 Otlar Xızır kimi bütün çöl boyu
 Tapdı hər tərəfdə dirilik suyu.

Çəsmələr göbəyi oldu axar Nil,
 Yolların üstündə coşdu səlsəbil.
 Yer müşk ilə doldu, ud geydi hər yan,
 Nafə satan külek oldu müşk alan²⁸⁴.
 Novruz havasında olan etidal,
 Aləmə bəxş etdi nurani bir hal.
 Novruzun nəsimi yeni əhd ilə
 Qatdı öz canını çiçəyə, gülə.
 Göründü otların baş qaldırması,
 Silindi aynadan günəşin pası²⁸⁵.
 Efir etəyində şəbnəm oturdu,
 Hərərət şaxtaya bir zərbə vurdu.
 Dağlardan əriyən kafuri qarlar
 Çaya göz yaşıyla verirdi vüqar.
 Səbzəyə baxdıqca nurlandı gözlər,
 Hər şey cavanlaşdı, oldu təzə–tər.
 Nərgiz gözlərini süzəndən bəri
 Yuxusuz eylədi bütün gözləri.
 Saçdı nəfəsini sabahın yeli,
 Səpdi bənövşəyə ətirlər əli.
 Sərv kölgəlikdə yelkən quraraq
 Şümsadın saçına çəkirdi daraq.
 Neylüfər qalınca həsrət yuxuya
 Özünü yetirdi əlbəəl suya²⁸⁶.
 Çiçəkli şaxlarda qönçə açıldı,
 Lələ yarpağıtək lö–lö saçıldı.
 Nərgizin bu sərxoş gəlhəgəlinədə
 Süsən zər çubuğu tutdu əlində²⁸⁷.
 Təzə qönçələrlə o gözəl bahar
 Etdi qiyamətsiz ulduzlar nisar.
 Şənbəlid gözündən yaşlar tökuldü²⁸⁸,
 Zəfəran yeyərək təzədən güldü.
 Göy gülə bəxş etdi abi–həyatı,
 Şeqəyiqə yazdı qanlı baratı²⁸⁹.
 Nəsrinin gövhərə sinmiş yarpağı,
 Tutıya əzirdi süsən budağı²⁹⁰.
 Siçanqlağı da saçını aldı,

Hörüb deyləmli tək çiyinə saldı²⁹¹.
 Yarpaq, ot göyərüb, qalxıb artalı,
 Həm qayçı kosıldı, həm oldu xalı.
 Sünbül müşk vurub salxıma bənd-bənd,
 Etdi qorənfələ acıqla rixşənd.
 Xeyrigül əhd ilə gəldi çəmənə;
 – Vəliəhdən, – dedi, – o, yasəmənə.
 Süsənbərin iyi göylərə qalxdı,
 Çarxın əqrəbini yandırdı, yaxdı²⁹².
 Qönçə inəkgözə eyləməkdə naz,
 Filqulaq sırr söylər quşa keyfi saz²⁹³,
 Kafur gülü, səhər əsəndə yəllər
 Qızların taxdığı sırğaya bənzər.
 Ud nişanlı müşki söyüd ki, vardı,
 Gah kafur yığardı, gah müşk yığardı.
 Ərgəvan, yasəmən bitib qalxaraq,
 Bayraq ucaldırdı göyə al və ağ.
 Xəzan oxlarından görmüşdü dağı,
 Əlini dişlərdi söyüd budağı.
 Qızılgül qalxaraq tacıdar oldu,
 Yel də, qum da ona tərəfdar oldu.
 Bütün bir gecəni budaqda bülbül
 Xoruz bənənədək döyürdü təbil.
 Meydan yamyayıldı, gül isə aldı,
 Beş növbə təbili o çaldı, çaldı.
 Sərv üstə fəxtəyə edilsə nəzər,
 Səsi rud səsində olduqca bənzər.
 Səhər naləsiylə qumru ötüşü
 Kəkliyin əlindən aldı gülüşü.
 Turaclar əkində ötüb gedirdi,
 Cənnət beytləri təqti edirdi²⁹⁴.
 Zəndibaf, behiştin “Zənd” kitabından
 Gecə bir neçə hərf oxudu pünhan.
 İti nəvasıyla əndəlib gəldi,
 Ahəngdar telitək çəngin incəldi.
 Yazı lövhü kimi naxışlandı bağ,
 Quş, bahıq şadlandı, oldu keyfi çağ.

İSKƏNDƏRNAMƏ

İSKƏNDƏRİN ZÜLMƏTƏ GETMƏSİ

Saqi, bu zülmətə bənzər torpağı
 Araşdır, ver mənə həyat bulağı!
 O parlaq su ilə mənə sal nəzər,
 Bu həyatdan daha canlı həyat ver!

Bu bahar fəslində yeni və köhnə
 Tarixdən başlaram gözəl tərənə.
 Rəvayət eyləmiş sınaqlı dehqan:
 Yazın ilk gecəsi ulu hökmüran
 Zülmətə getməyə əzm etdi artıq,
 Fikri təskin edə hər bir qaranlıq.
 Günəşi qıfıla vurunca göylər,
 Qaranlıq içində doğar min gövhər.
 Bu həyat suyunda kim etsə məskən,
 Gərəkdir bir pərdə çəksin önündən.
 Çimənlər bu duru, saf çeşmələrdə
 Gərəkdir üzünə çəksin bir pərdə.
 İskəndər zülmətə edərəkən səfər,
 Söylədi: “Artıqdır bu mühüm şeylər!”
 Cilovu buraxdı “zülmat” deyərək,
 Əjdər quyruğunda gizləndi Aytək²⁹⁹.
 Söylədi o zaman böyük İskəndər,
 Ona rəhbər olsun Xızır peyğəmbər.
 Atı Xızra verdi böyük tacıdar,
 Bilirdi onda bir aslan qəlbə var.
 Verdi ki, bu yolda səyirtsin onu,
 Onunla tapsın bu həyat suyunu,
 Çuxurlar parlardan bir gövhər verdi,
 Çeşmələr arayan bir rəhbər verdi.
 Dedi ki: “Bu yolun hər tərəfinə
 Həqiqi bir rəhbər özünsən yenə!
 Cilovu hər yana istərsən burax,
 Aç ağıl gözünü, ayıq ol ancaq!

O çeşmə nə yerdə olsa aşkar,
Aldatmaz səni bu gövhər, parıldar.
Uğurla iç haman uğurlu sudan,
Mənə də göstər ki, yeyəsən ehsan".
Göy gərmişli Xızır haman fərmanla
Ahangı pozmadan üz qoydu yola.
Ordudan ayrıldı, irəli getdi,
Hər yana himmətlə bir nəzər etdi.
Su üçün dolandı bütün bucağı,
Çatmadı suya o susuz dodağı.
Əlində parladı parlayan gövhər,
Tapıldı nəhayət aranan gövhər.
Gümüş rəngli çeşmə axırdı şən-şən,
Süzülən gümüştək daş göbəyindən.
Bu çeşmə tərifdən uzaqdı, uzaq.
Bir nur çeşməsiydi bu qaynar bulaq.
Bir ulduz nə sayaq olursa səhər,
O parlaq çeşmə də olur o təhər.
Hələ bədr olmadan nura dolsa Ay,
Eləydi bir az da böyük olsa Ay.
Qaynayır, durmayır öz mənzilində,
Sanki bir civədir iflic əlində.
O qədər parlaqdır bu lətif cövhər,
Dünyada yox ona bənzəyən gövhər.
Yox başqa gövhərdə bu nur, bu günəş,
Ona həm su demək olur, həm atəş.
Xızır həyat suyunu tapınca artıq.
Hər iki gözüne doldu bir işıq.
Aşağı enərək dərhal soyundu,
Doyunca həm çimdi, həm da yuyundu.
Doyunca içdi o, həyat suyundan,
Əbədi həyata çatdı arayan.
Atına içirdi, çimdirdi onu,
Tökdu ağ qədəhə həyat suyunu.
Atının yanında oturdu bir an,
Göz götürməz oldu o aydın sudan.
İstədi gəlinə yoldan İskəndər,

Desin: "Həyat suyu budur, qıl nəzər!"
Bir daha çeşməyə göz gəzdirərkən,
Dirilik çeşməsi yox oldu gözədən.
Dərhal bu iş oldu Xızır üçün məlum:
İskəndər o sudan qalacaq məhrum.
Qorxmadı, utandı o İskəndərdən,
Xızır da su kimi itdi gözlərdən.
Söylənən sözləri rumlu rəvilər
Başqa bir şəkildə rəvayət edə:
Bu yolda İlyasla Xızır yoldaşdı,
Çeşməyə gedərkən dostlar yanaşdı.
Görüşdü hər iki sevimli rəhbər,
Çeşməyə çatınca atdan endilər.
O bulaq başında açdılar süfrə,
Bulaq başı verir dad yeməklərə.
Süfrədə çörəkdən ətir qalxardı,
Duzlanmış qupquru bir balıq vardı.
Birisini əyildi su içsin deyə,
Əlindən o balıq düşdü çeşməyə,
Cumdu o firuzə rəngli bulağa,
Əl atmaq istədi üzən balığa.
Tutunca gördü ki, diridir balıq.
Uğurlu bir fala sevindi artıq.
Bildirdi ki, can verən bu parlaq bulaq
Aranan dirilik suyudur ancaq.
Həyat çeşməsinə içdi doyuqca,
Bir həyat qazandı dünya durduqca.
Dostuna tez xəbər verdi bu zaman,
İçdi bu əbədi həyat suyundan.
Təəccüb etmə o gümüş bulağa,
Yenidən can verdi ölü balığa.
Təəccüb bundadır: bir ölü balıq
Dirilik suyuna yol açdı artıq.
Bu quru balıqdan, həyat suyundan
Ərəblər nəql edir başqa bir dastan:
Başqa bir yerdəymiş həyat çeşməsi,
Yol azmış məcusun, Rumun dəstəsi.

Tutaq ki, zülmatda həyat suyu var,
 Yol açan içməzsə kimdir gunahkar?
 Xızr, İlyas kam aldı həyat suyundan,
 Ancaq vermədilər özgeyə nişan.
 Biri kam alaraq döndü səhraya,
 Biri də içərək cumdu dəryaya.
 Dənləri bir sudan içib boy atdı,
 Ancaq onu iki dəyirman dartdı.
 Çəsməni keçirmək fikriylə ələ,
 İskəndər at çapdı min zəhmət ilə.
 Dirilik verən bir çəsmə dilərkən,
 Çəsmədən göyərdi sulu bir çəmən.
 Çəsməni ararkən qırx gün at saldı,
 Onu tapmayaraq kölgədə qaldı.
 Ateşmi düşmüşdü şah ürəyinə,
 Uymuşdu çəsmənin xoş ahənginə.
 Çəsmədən kölgə yox, gümüş nur çıxar,
 Ancaq çox az olur kölgəsiz sular.
 Çəsməyə lazımsa onun kölgəsi,
 Neçin kölgəsizdir Günəş çəsməsi?
 İcməli olursa çəsmə Günəşdən,
 Kölgədə qalmışdır o çəsmə nədən?
 Çəsmədə kölgəlik yaxşıdır tozdan,
 Bunda sərinlik var, onda həyəcan.
 Şah o kölgəlikdə tapmadı çara,
 Gündüzü olmuşdur kölgədən qara.
 Əbədi həyata ümid bəslərkən,
 İndi can qayğısı çəkir hər yetən.
 Padşahın ümidi söndüyü zaman
 Qayıtmaq istədi gəldiyi yoldan.
 Düşündü, nə tədbir eləsin barı,
 Qaranlıq kölgədən çıxsın dışarı.
 O yolda qarşıya çıxdı bir mələk,
 Padşahın əlinə o əl çəkərək,
 Dedi: "Bu dünyanı keçirdin ələ,
 Belə çiy xülyadan doymadın hələ?"
 Ovcuna buraxdı pul qədr bir daş,

Dedi: "Tut bu daşı canından da baş!
 Bu daşlıq dünyada çalış, tək tədbir,
 Bu ağırlıqda daş əlinə keçir!
 Qəlbində minlərlə olsa da dilək,
 Bu daşın tayıyla doyersən, bişəkk..."
 O daş İskəndər aldı mələkdən,
 Gözündə yox oldu ona daş verən.
 O zülmət içində çapdı İskəndər,
 Gözündə bir zülmət, könüldə kədər.
 Bir hatif səsləndi ona qeybdən:
 "Qisməti hər kəsə yazıdır verən!
 İskəndər zülmətə doğru at çapar,
 Xızr isə çəsməni işıqda tapar.
 Ararkən tapmadı çəsmə İskəndər,
 Xızra qismət oldu, gördü çox səmər.
 Yüzü halva üçün yandırır ocaq,
 Halva şirin eylər bir ağzı ancaq".
 Başqa bir səs gəldi ki: "Ey əhli-Rum!
 Bu gözəl ölkədə var parlayan qum.
 Peşiman olacaq onu götürən,
 Dizinə vuracaq heç götürməyən".
 Keçirək parlayan qumdan hər nəfər
 Götürdü bəxtinə görə bir qədr.
 O yerdə şah gördü çox hikmət, çox raz
 Ki, ondan birini söyləmək olmaz!
 İsrəfilədən, Surdan bir bəhs çaracaq,
 Demədim, məqsəddən düşməyim uzaq.
 Açmış bu mədəni başqa bir şair²⁶⁰,
 Yenidən bir əsas qurmaq çətindir.
 Əli çatmayınca həyat suyuna,
 Qayıtdı şah işıq çəsmə yoluna.
 İskəndər orduya verincə fərman,
 İşığa döndülər zülmət yolundan.
 O yeni cığırla gəldiyi yoldan
 Bələdçi olmuşdur o dərddi madyan.
 Qırx gün yol getdikdən sonra qaranlıq
 Getdikcə çəkildi, göründü işıq.

Al Günəş buluddan çıxdığı zaman
 Qan-tərə batmışdı o susuzluqdan.
 Qismətsiz bir şeyə göstərdi həvəs,
 Qismətin deyilsə çalışma əbəs!
 Ruzi arxasınca qaçmaq nə görək!
 Sən otur, ruzinin özü gələcək.
 Biri toxum səpər, o biri biçər,
 Bəxtiyar odur ki, bu sözü dinlər.
 Hər şeyi özünçün ökmək nə yarar?
 Dünyada hesabsız ruzi yeyən var!
 Keçənlər zəhmətlə əkdiyi bağdan
 Gələnlər meyvəni dərməmiş hər zaman.
 Keçənlər bir çox şey ökməmişdir bizə,
 Biz də ökməliyə gənc nəslimizə.
 Dünya bir tarladır, diqqətlə baxsaq,
 Hamı bir-birinə cütcüdür ancaq.

İSKƏNDƏRİN ŞİMALA ÇATMASI VƏ YƏCUC SƏDDİNİ BAĞLAMASI

Müğənni, ürəyim düşübdür dara,
 Bu dərdə sazınla sən eylə çara!
 Könlüm cuşə gəlib, qəmdən, qüssədən,
 Sazının telilə ram et onu sən!

Günəş öz evinə edəndə şitab
 İstidən aslanlar oldular kabab²²⁷.
 Gücü, hərəreti artdı anbaan,
 Çirki, rütubəti sildi havadan.
 Qarsıldı bitkinin yaşıl yarpağı,
 Saraldı lələnin qızıl yarpağı.
 Bürkü səhralara od-alov saldı,
 Meyvələrin ağzı açıla qaldı.
 Bülbül çöldən dağa eylədi səfər,
 Səsləndi qürbətdə qərrib nəğmələr.
 Qızdı yay gününün isti nəfəsi,
 Çalı quşlarının kəsildi səsi.

Günəşi, göylərdə dolanan zaman
 Sancıb saraltmadı əqrəbək xəzan.
 Tüstülənən bir teşt vardı əlində,
 Gəzib od saçırdı o, Zəngdə, Çində.
 Yırtırdı aslantək iti caynağı
 Gah öküz sağrısı, gah gur dırnağı²²⁸.
 Yayın ən şiddətli, isti çağında,
 Daş muma dönəndə gün qabağında
 İskəndər gözündən qovub yuxunu,
 İstədi Xırızı çəksin qoşunu.
 Şah vida eylədi Çin xaqanına,
 Xəzinə, var-dövlət bəxş etdi ona.
 Yola rəvan oldu, Çini tərək etdi,
 Qoşunu səhraya doğru yönəldi.
 Bəxtinin təblini çaldırıb yenə,
 Yetişdi Məşriqdən Şimal həddinə.
 Keçdi o, çöllərdən, axan qumlardan,
 Nə uçan quş gördü, nə də bir insan.
 Qarşıda parlayan düzənlik vardı,
 Qumları nur saçar, par-par yanardı.
 Bələdçi dedi ki: "Burda gördüyün
 Qumlar başdan-başa gümüşdür bütün.
 Burdan sən o qəder götür xəzinə,
 Qoşunu salmasın yolda çətinə.
 Qoşundan bilməsin bunu bir nəfər, –
 Ağır yük götürüb əldən düşərlər!".
 Şahınsa çox idi saf qızılları,
 Odur ki, baxmadı gümüşə sarı.
 Ancaq ki neylesin, güc gəldi tamah,
 Bir neçə dəvəni yüklətdi padşah.
 Yel kimi keçsə də yolu çaparaq,
 Qalxmırdı havaya nə toz, nə torpaq.
 Bir həftə qonmadı toz paltarlara,
 Çünki başdan-başa gümüşdü ora.
 Deyərdin, bu yerlər iki hissəydi:
 Torpağı gümüşdü, suyu civəydi.
 Nə gümüş üstündə dincəlmək olar,

Nə civə su kimi içməyə yarar.
 O yer tutulmuşdu belə bir dərde,
 Çökmüşdü torpağa qara bir pərdə.
 Harda ki, içməli bir çeşmə vardı,
 İçində su ilə civə qaynardı.
 Su civə üstündə tutmuşdu qərar,
 Ordan çürətlə su içirdi onlar.
 Çalxalanmasaydı əgər çeşmələr,
 Civadən görməzdi heç kimsə zərər.
 Çeşmələr bulanıb qaynaşan zaman
 Heç kimsə əyilib içməzdi ondan.
 Bilməyib içsəydi bir adam əgər,
 Onu öldürərdi sudakı zəhər.
 Şah bunu biləndə, tez verdi fərman:
 Hamı ayıq olsun su içən zaman!
 Hər kim axar sudan istəsə içmək,
 Onu cəhətdən durultsun gərək.
 Bir ay yol getdilər onlar bu sayaq,
 Öldü susuzluqdan bir çoxu ancaq.
 Gümüşlü çöllərdən keçərək yenə
 Gəlib yetişdilər vətənlərinə.
 Düşdülər torpağa yorğun, natəvan,
 Torpaqda dincələr torpaqdan olan.
 Gördülər qarşıda bir düşərgə var,
 Zülmətdə Günəştək par-par parıldar.
 Qabaq-qarşı duran dağda bir qala
 Tutmuşdu başını göyə vüqarla.
 Qala arxasında bir dağ da vardı,
 Belində kəməri sarp qayalardı.
 Orda peyğəmbərə etməyib beyət,
 Bir tayfa yaşardı sakit, səlamət.
 Onlar ilham alıb böyük Tanrıdan,
 Özləri olmuşdu allah tanıyan.
 Onlar İskəndəri paksifət görəcək,
 Qəbul elədilər bir peyğəmbərtək.
 Bilikli, adil bir hökmdar kimi
 Qəlbləri bəzədi onun təlimi.

İskəndər onlara haqqı göstərdi,
 Din, bilik, mərifət, – çox şeylər verdi.
 Şahı mərhəmətli, qayğıkeş görəcək,
 Açıb dərdlərini umdular kömək:
 “Ey qəlbi şəfqətli qadir hökmüran,
 Mütə qullarına, gəl, ol pasiban!
 Bu dağdan o yana vardır bir diyar,
 Sonsuz bir səhradır, sərt qayalıqlar,
 Oranı yəucular etmişlər məskən,
 İnsana bənzərlər, divdirlər əslən!
 Şirtək almazcaynaq, sərt, dəmirürək.
 Hamısı xaindir yırtıcı qurdtek.
 Təpədən-dırnağa tükləri biz-biz,
 Yoxdur üzlərində burundan bir iz,
 Boyları bir qarış, yeməkləri çox,
 İstidən, soyuqdan qorxuları yox;
 Dişdən, dırnaqdan da – yırtıcı heyvan,
 Qana hərisdirlər onlar hər zaman.
 Yeyinlikdə üstün gələrələr yelə,
 Poladı deşərlər dırnaqlar ilə.
 Yeməkdə, içməkdə nəşükürdirlər,
 Allahı tanımaz orda bir nəfər.
 Dünyada bu qədər yeməli şey var,
 Ancaq ki, ot-ələf yeyərlər onlar.
 Yeyərlər, yatarlar, iş-güc bilməzlər,
 Mini doğulanda bircəsi ölər.
 Onların yerində bir cür ot bitər,
 Verər istiottək çox tünd dənələr.
 Hər gecə-gündüzdə ondan bir azca
 Yeyərlər yatarlar elə ordaca.
 Bir xırman başqa ot versən də əgər,
 Yeyərlər, yenə də doymaq bilməzlər.
 Ayla, Gün səmada üz-üzə gələcək
 Onlar qaynaşarlar xırda qurdlartək.
 Nə düşsə, qorxusuz tutub yeyərlər
 Bu sayaq, Ay yarım olana qədər.
 Göydə Ay kiçilib olanda yarım,

Azalar bir qədər iştahaları
 Qara buludlardan ildə bir kərə
 Böyük bir əjdaha düşər o yerə;
 Yaman yekə olur, həmin o heyvan,
 Yəcuclar doyunca yeyərlər ondan.
 Yıxılıb qalarlar, bir aya qədər
 Sərxoştək yatarlar, heç nə yeməzlər.
 Köklə otdan başqa bilməzlər yemək,
 Xəstəlik görməzlər ölən günədək.
 Bir nəfər ölərsə onlardan əgər,
 Hamısı yığılıb ölünü yeyər.
 Şoran torpaqlarda nə murdar qalar,
 Nə də ölülərə qazılar məzar.
 Yaxşı cəhəti də budur: o torpaq
 Məzardan xalidir, murdardan uzaq!
 Arabir hücumla talayıb bizi,
 Xaraba qoyarlar evlərimizi.
 Qoyun-quzumuzu aparıb onlar,
 Yeyərlər nə qədər azuqəmiz var.
 Bu itisifətlərdən qorxduğu qədər
 Canavardan qorxmaz bizim sürülər.
 Bizləri qırmaqqün edərlər qovğa,
 Didərgin salarlar yurddan uzağa.
 Biz uca dağlara qaçıb qorxudan
 Quştək ağaclarda salaraq məkan.
 Ancaq ayaqları süstdür bir qədər,
 Ardımızca dağa çıxıb bilməzlər.
 Bu böyük bəlanı bizdən əgər sən
 Dəf etsən, çox böyük səvab edərsən!
 İskəndər bildi ki, zordur yəcuclar,
 Yəqin hər birində bir fil gücü var.
 Bir sədd ucaltdı ki, orda poladdan,
 Olmaz həsrə qədər onu dağıdan.
 Ona uca bəxti köməklik etdi,
 Tikilib qurtardı İskəndər səddi.
 Dönüb bir şəhərə gəldi şah ordan,
 Axtarıb tapmadı orda bir insan.

Yenə səfərinə davam etdi şah,
 Köçməyə başladı ordan qərgah.
 Bu işdən keçəndə bir xeyli müddət,
 Bir ay dağlar, çöllər aşdı, nəhayət,
 Gözəl bir mənzildə məskən saldılar,
 Bu yerdən hamısı məmnun qaldılar.
 Bir yol töhfəsi, tək böyük hökmüran
 Göstərdi qoşuna şəhri uzaqdan.
 Başqa cürə idi burda təbiət,
 Su ilə, əkinlə tapmışdı ziynət.
 Hasarsız, divarsız bağları hər yan,
 Bol-bol sürü vardı, yoxdu bir çoban.
 Qoşundan birisi tər meyvələrə
 Əlini uzadıb istədi dərə,
 Həmin meyvələrdən birini dərcək
 Bədəni qıç olub qaldı kamantək.
 Başqa bir atlı da qoyun tutanda
 Onu bərk qızdırma tutdu bir anda.
 İskəndər: "Bax, bunlar ibrətdir", – deyər,
 Əlini vurmadı orda heç nəyə.
 Qoşuna əmr edib şah dedi: "Heç kəs
 Özgənin bağına toxuna bilməz!"
 Tələsik gedərək ordan bir qədər,
 O axar-baxarlı yerdən keçdilər,
 Cənnəttək, neməti bol-bol, firavan
 Bir şəhər gördülər onlar uzaqdan.
 Gəlib darvazaya çatdı İskəndər,
 Gördü ki, qapıdan yoxdur bir əsər.
 Müdrik qocalarla girdi şəhərə,
 Baş vurdu onlarla burda hər yerə,
 Gördü çox bəzəkli, dolu dükənlər,
 Ancaq nə qapısı, nə qıfılı var.
 Nəcib şəhər əhlilə onu görəntək
 Çıxdı qarşısına təzim edərək.
 Gətirdilər qəsrə bir mehman kimi,
 Saray ziynətliydi asıman kimi.
 Süfrə bəzədilər, büsat qurdular,

Özləri xidmətdə hazır durdular.
 Pərəstiş etdilər o mehmanlara,
 Əhsən qonaqsevən bu insanlara!
 Süfrəni bəyəndi böyük hökmdar,
 Onlar fərəhlənib çox şad oldular.
 İskəndər soruşdu: "Nə üçün sizlər
 Qorxu bilmərsiniz heç zərər qəder?
 Neçün burda belə arxayınlıq var?
 Neçün qıfılsızdır burda qapılar?
 Yoxdur heç bir bağda keşikçi, bağban,
 Neçin sürünüzü güdməz bir çoban?
 Çobansız sürülər nədir bir belə,
 Baxdıqca yayılıb düzənə, çölə?
 Belə arxayınlıq, laqeydlik nədir?
 Sizin inamınız, deyin, kimədir?"
 Ədalət yurdunun ağsaqqalları
 Bir də mədh eləyib o hökmdarı
 Dedilər: "Başına tac qoyan Allah
 Ömrünü payıdar eləsin, ey şah!
 İşində haqq sənə havadar olsun,
 Şöhrətli adına hünər yar olsun!
 Bizim güzəranı sordu hökmüran,
 Buyurub dinləsin, biz edək bəyan:
 Doğrusu budur ki, bizlər qədimdən
 Bu dağı, bu çölü etmişik məskən.
 Fağır bir tayfayıq, həm də dinpərvər,
 Düzlükdən keçmərik əsla tük qəder.
 Əyri dolanmaqla yoxdur işimiz,
 Düzlükdən başqa yol tanımırıq biz.
 Əyrilik yoluna çəkmişik hasar,
 Düzlüklə olmuşuq əzabdan kənar.
 Yalan gətirmərik biz dilimizə,
 Əyri yuxular da görünməz bizə,
 Faydasız etmərik heç sorğu-sual,
 Çünki Allaha da xoş gedər bu hal.
 Allahdan nə gəlsə, edərik şükür,
 Çünki narazılıq naşükürlükdür.

Biz razı qalarıq nə gəlsə həqdən,
 Düşmənlilik edərmi pərəstiş edən?
 Acizin dərdinə edərik çara,
 Xilas eyləyərək düşərsə dara.
 Bizim aramızda, bilsək ki, əgər,
 Birinə bir işdə yetişib zərər,
 Biz öz kisəmizdən onu ödərik,
 Verib mayasını təmin edərik.
 Bizdə bərabərdir hamının varı,
 Bərabər bölərik bütün malları.
 Bizdə artıq deyil heç kəsdən heç kəs,
 Bizdə ağlayana heç kimsə gülməz.
 Oğrudan qorxmırıq, biz nə şəhərdə
 Keşikçi qoyarıq, nə də çöllərdə.
 Oğurluq eləməz bizdə bir nəfər,
 Oğurlaya bilməz bizdən özgələr.
 Nə zəncir, nə qıfıl görər qapılar,
 Gözətçisiz otlar bizim mal-davar.
 Bizim uşaqları böyüdə Allah,
 Naxıra şir, pələng toxunmaz əsla.
 Bizim bir qoyuna dəyəsə canavar,
 Ordaca gəbərib yerində qalar.
 Kim dərsə bir sünbül bizim əkindən,
 Qəfil bir ox dəyər düz ürəyindən.
 Biz əkin zamanı səpərik dəni,
 Haqqa tapşırıraq sonra əkini.
 Altı ay olarıq əkindan uzaq,
 Bir də biçin vaxtı gələrik ancaq.
 Bizim bərəkətli münbil zəmilər
 Düz birə yeddi yüz məhsul yetirər.
 Bir, yaxud yüz belə işi bacarsaq,
 Allaha təvəkkül edərik ancaq.
 Bizi hifz eləyən Allahdır, Allah,
 Biz yalnız Allaha gətiririk pənah.
 Xəbərçilik bilməz bir nəfərimiz,
 Özgənin eybinə göz yumarıq biz,
 Birini qəzəbli, acıqlı görsek,

Ona məsləhətlə elərik kömək.
 Heç kəsi pis yola əsla çəkmərik,
 Fitnə axtarmırıq, qan da tökmərik.
 Dərdlinin dərdinə olarıq şərik,
 Şad olsa, onunla şadlıq eylərik.
 Qızıla, gümüşə aldanmaz heç kəs,
 Bunlar bizim yerdə bir şeyə dəyməz.
 Xəsislik bilmərik dünyada bizlər,
 Zorla şey almanıq bir arpa qədən.
 Bizdən qaçmaz əsla vəhşi heyvanlar,
 Vermərik onlara əziyyət, azar.
 Ehtiyac olanda gur, cüyür, ceyran
 Özləri axışıb girər qapıdan.
 Ovlamaq istəsək onlardan əgər,
 Ovlarıq ehtiyac duyulan qədən.
 Lazım olmayanı biz nahaq yerə
 Qırmanıq, ziynətdir onlar çöllərə.
 Nə öküz, nə eşşək kimi yeyərik,
 Nə də ağzımızı möhürləyərək.
 Süfrəyə hər cürə nemət düzsələr,
 Yeyərik, gözümüz qalana qədən.
 Bizdə cavanlardan ölüm uzaqdır,
 Ölüm çox yaşamış qocaya haqdır.
 Ölüyə biz əsla saxlamırıq yas,
 Bilirik, bu dərdə bir çarə olmaz.
 Üzə deyilməyən bir sözü heç kəs,
 Bizlərdə qaydadır, daldada deməz.
 Kim nə cür dolanır, danışmanıq biz,
 Kimsənin işinə qarışmanıq biz.
 Naşükür deyilik qismətimizə,
 Raziyyə qəzadan nə gəlsə bizə.
 Allahın lütf edib verdiyi şeyə
 Demərik: "Bu hardan? Bu belə niyə?"
 Bizimlə birlikdə o adam yaşar
 Ki, ola bizimtək təmiz, pəhrizkar.
 Tutduğumuz yoldan çıxsın bir insan,
 Kim olsa qovarıq öz aramızdan..."
 İskəndər bu qayda-qanunu görəcək

Duruxub dayandı divanələri.
 Çünki belə şeyi nə görmüş, nə də
 Oxumuş idi bir xosrovnədə...
 Öz özünə dedi: "Arıfsən əgər,
 Qoy sənə bir ibrət olsun bu sirlər.
 Dünyanı gəzmərəm mən, daha bəsdir,
 Hər ovlaqda bir tor qurmaq əbəsdir.
 Bütün bildiklərim qalsın bir yana,
 Bunların söhbəti bəs elər mana.
 Elə bil, dünyanı o Pərvərdigar
 Bu mərd insanlarçün etmiş bərqərar.
 Bunlar şövkət vermiş aləmə, yəqin
 Sütunu bunlardır bütün aləmin.
 Düz yaşayış yolu budursa əgər,
 İnsan bunlardırsa, bəs nəyik bizlər?
 Bizi haqq göndərib çölə, dənizə,
 Qəsd göstərməkmiş bunları bize.
 Vəhşi adətlərə ələyib nifrət,
 Öyrənək bunlardan ayin, mərifət,
 Bunları əvvəldən görsəydim əgər,
 Dünyanı bu qədər gəzməzdim hədə.
 Tapardım özümə dağda bir kaha,
 İbadət eylərdim orda Allaha.
 Bunlartək asudə ömr edərdim mən,
 Dinim də olardı həmin bu dində!..."
 İskəndər görəndə onları dindar,
 Peyğəmbərliyini etmədi izhar.
 Görəndə onları əməlisaleh,
 Xəzinə bəxş etdi o böyük fətəh.
 Qayıtdı geriyyə ordan fərəhlə.
 Qoşunu dəniztək yönəltdi çölə.
 Bayraqlar qaldırdı rum ipəyindən,
 Al, xara geyindi sanki çöl-çəmən!
 Tutdu qarışqatək qoşun hər yanı –
 Dərəni, təpəni, düzü, ormanı...
 Hara iz saldısa atının nalı,
 Sildi o yerlərdən dərdi, mələli.

İZAHLAR

Bütün orta əsr Şorq poeziyası kimi bu kitaba daxil olan əsərlər də dövrün üçün səciiyyəvi məcazlar sistemi, mifoloji, dini və folklor obrazları ilə zəngindir. Şübhəsiz, belə əsərlərin bir çoxunun bütünlüklə və dərindən dərkli çox-cəhətli filoloji hazırlıq tələb edir. Oxucunun əlində bir sıra müvafiq ensiklopediya və lüğətlərin olduğu nəzərə alınaraq burada belə söz və ifadələrin, məcaz və realitənin ancaq bir qisminin aydınlaşdırılması, bəzi hallarda isə məzmun ardıcılığı pozulmadan ayrı-ayrı beyt və bəndlərin ixtisarı lazım bilinmişdir.

MUSA ŞƏHƏVAT

1. Həmzə (İbn Abdulla) – xəlifə Əbdülməlik ibn Mərvana (685-705) qarşı üsyan qaldırmış Hicaz valisi Abdulla ibn-Əz-Zübeyrin oğlu. 686-688-ci illərdə İraqda vali olmuşdur. Rəvayətə görə şairlərlə və başqa sənətkarlara himayə göstərmiş, səxavətlə onlara bəxşişlər vermişdir.

2. Təlhə (Təlhə ibn Übeydüllah) (?-656) – İslam dininin banisi *Məhəmməd* (570-632)** yaxın köməkçilərindən (əshab) olmuşdur. Bir sıra döyüşlərdə iştirak etmiş, Məhəmmədin rəhbətini qazanıb çoxlu qənimət ələ keçirmişdir. Teym (Teym bin Murra) – ərəb qəbiləsi. Qüreyş qəbiləsinin qollarından biridir. İlk ərəb xəlifələrindən olan Əbu Bəkr əs-Siddiq (632-634), habelə Məhəmmədin yaxın köməkçilərindən Təlhə bin Übeydüllah (?-656) Teym qəbiləsindən çıxmışdır. Haşimilər – Məhəmmədin ata nəslinə mənsub olanlar; Haşimilər sülaləsi.

3. Səid (ibn Süleyman ibn Yəzid ibn Sabit əl-Ənsari) – VII əsrin ikinci yarısında Mədinə şəhərində qazi, işlərində ədaləti gözlədiyi rəvayət olunur. İbn Cürmüz (VII əsr) – ilk ərəb xəlifələrindən Osman ibn Əffanla Əli ibn Əbu Talib arasında gedən mübarizədə ikincinin tərəfində çıxış edən döyüşçü. 656-cı ildə Osman ordusunun qoşun başçılarından Zübeyr ibn Əvvamı öldürdüyünə görə məşhurlaşmışdır.

İSMAYIL İBN YƏSAR

2. Əbu Bəkr – İsmayıl İbn Yəsarin qardaşı Məhəmməd ibn Yəsarin künyəsi. Künyə – adama müsbət işinə, əlamətinə görə sonradan verilən ad. Həşr ("bir yerə yığına" deməkdir) – İslam dini etiqadına görə insan öldükdən sonra ruhu diri qalır. Axirət dünyasında Allah insanların ruhlarını bir yere yığıb onları əməllərinə görə mühakimə edir.

* İzahların əvvəlində verilmiş rəqəmlər mətndəki müvafiq şerh sıra nömrəsinə uyğun gəlir.

** Mətnin içində kursivlə gedən sözlərin mənası bölmənin homin söz işlənen müvafiq yerlərində izah edilmişdir.

3. Cinab – Mədinə yaxınlığında yer. Cinab vadisi və oradakı cəynadlı quyu bir sıra ərəb şairlərinin əsərlərində vəsf edilmişdir. Hind obası. Hind – ənənəvi ərəb poeziyasının üç obrazından (Hind, Səlmə və Leyla) biri. Onlar gözəllik, sədaqət rəmzi kimi lirik şeirlərdə vəsf edilmişdir.

6. Şam – Suriya Ərəb Respublikasının paytaxtı Dəməşq şəhərinin keçmiş adı.

ƏBU NƏSR MƏNSUR İBN MÜMKAN TƏBRİZİ

1. Mürşid – 1) doğru yola çağırən, düz yol göstərən; 2) dini tərziqət rəhbəri. Davud – e.ə. XI-X əsrlərdə yaşamış yəhudi hökmdarı. Dini rəvayətə görə, müqəddəs "Zənbur" kitabını tərtib etmiş və oradakı dini nəğmələri gözəl səslə oxumuşdur. Klassik ədəbiyyatda gözəllik aşiqi, ilahi müğənni simvolu kimi yad edilir.

XƏTİB TƏBRİZİ

1. Diclə – İraqdakı Fərat çayının ərəbcə adı. 2. Hər kimi görmüşəm. ey vay, bu gün Bağdadda – bu misrada Xətibin İraqın paytaxtı Bağdadda yaşadığı və həmin şəri də orada yazdığı bir daha təsdiq olunur.

MƏSUD İBN NAMDAR

1. Beyləqan – orta əsrlər Azərbaycanın ən böyük mədəni şəhərlərindən biri; bir sıra görkəmli şairlərin vətəni. Dirhəm – o zaman gümüş pul vahidi.

2. Bədiüzzəman – "dövrünün bacarıqlı sənətkarı" deməkdir. Məsud ibn Namdar bu adı özünə aid edir. Müştəri ulduzu – Yupiter planeti. Süha ulduzu – çətinliklə görünən kiçik ulduz. Aran – orta əsr Azərbaycanının şimal hissəsi, Almaniya adı ilə də tanınırdı.

3. Leylatül-qədr – "tale gecəsi", "qüdrət gecəsi" deməkdir. Məsələm təqvimi ilə Ramazan ayının 27-ci gecəsidir. Dini əsərlərə görə, guya *Məhəmməd* Quran həmin gecə "nazil olmağa" başlamışdır və hər il həmin gecə Allah hər bir adamın müqəddəratı haqqında qərar qəbul edir.

6. Mədinətüs-səlam – "sülh, dinclik şəhəri" deməkdir. Bağdad şəhərinə verilən adlardan biri.

7. Müstövfi – XI əsrdə şəhərlərdə xəzinə başçısı, Səmək bürçü bu şəxsin ələ bil ki, özüdür. Səmək – "Balıq bürçü"dür. Rəvayətə görə ilin Balıq bürçü üstünə düşməsi bolluq əlaməti deməkdir. Şair bu məcazi ifadədən mədh etdiyi şəxsin səxavətini göstərmək üçün istifadə etmişdir. Sürəyyə – göyde topa kimi görünən ulduzlar; Yeddi qardaş. And içib Yəzid kimi Hüseyni aldadarlar. Dördüncü ərəb xəlifəsi Əli ibn Əbu Taliblə ilk Əməvi xəlifələri arasında gedən münaqişəyə işarədir. Məlum olduğu kimi, Yəzid Əlinin oğlu Hüseyni aldadıb öldürmüşdür. Tənqid etdiyi

şəxsi Yəzidə bənzədən Məsud ibn Namdarın şiəməzəb olduğu qənatına kömək olar.

XƏTTAT NİZAMİ TƏBRİZİ

1. Bizim böyük sahib – Səlcuq sultanları Alp-Arslanını (1063-1072) və oğlu Cəlaləddin Məlikşahın (1072-1092) vəziri, XI əsrin böyük dövlət xadimi və alimlərindən biri, məşhur “Siyasətnamə” əsərinin müəllifi, Bağdad “Nizamiyyə” darülfünununun banisi.

QƏTRAN TƏBRİZİ

1. Əbülhəsən Əli Ləşkəri – Qətranın dövründə Gəncədə hökmlərənlik etmiş (1033-1050) Şəddadilər sülaləsinin altıncı hökmdarı. Mənuçehr – İranın mifik Pişdadiyan sülaləsinin yeddinci padşahı, *Fəridunun nəvəsi, İrəcin oğlu*. Firdovsi (936-1029) “Şahnamə”sinin qəhrəmanlarından biri. Ənuşirəvan – Sasanilər sülaləsindən İran şahı I Xosrov Ənuşirəvan (531-579). Bədii əsərlərdə “adil” ləqəbi ilə məşhur olmuşdur. Bir sıra mütarəqqi islahatları ilə İran dövlətinin qüdrətini artırmağa çalışmışdır. Qudərz – Firdovsi “Şahnamə”sinin qəhrəmanlarından biri, pəhləvan. Ərdəşir – 224-cü ildə Sasanilər sülaləsinin əsasını qoymuş İran şahı. Rəvayətə görə, guya “Sasan” adlı bir çobanın nəvəsi olmuş, sülalənin adı da buradan götürülmüşdür. Mənuçehr, Ənuşirəvan, Qudərz və Ərdəşir Qətranın mədh etdiyi hakim Əbülhəsən Əli Ləşkerinin olanlarının adıdır.

2. Rizvan – dini əsatirə görə, cənnətin qapısında duran mələk. “Cənnəti-Rizvan” (Rizvanın cənnəti) ifadəsi klassik ədəbiyyatda geniş yayılmışdır. Yəzdən – Allah, Tanrı. Malik – eyni əsatirə görə, cəhənnəmin qapısında duran mələk. Qeysər – Əsli: sezar. Orta əsrlərdə Bizans imperatorlarına Şorqə verilən ad. Xan – orta əsrlərdə Şorq ölkələrində hökmdar, hakim, sərkərdə. Əvvəllər xaqan olmuşdur (Əsli: kaqan). “Xaqan” termini ilk dəfə 312-ci ilin Çin salnamələrində işlədilmişdir; orta əsrlərdə ən böyük türk sərkərdələrinin daşdığı titul. Moqol sərkərdələrinə verilən “qaan” titulu da “xan”la bağlıdır. Ali-Saman – Saman sülaləsi; yaxud: Samanilər. Ərəb istilasının nisbətən zəiflədiyi dövrdə İranın şimal-şərqi qərbində yaradılmış fars-müsəlman dövlətinin başçıları (875-999). Paytaxtı Buxarı şəhəri olmuşdur. Samanilər öz qədim adət-ənənələrinə ehtiram bəsləmələri ilə məşhurdurlar. Bunun bədii ifadəsini Firdovsinin “Şahnamə” əsərində aydın görmək olur, Tarixi xidmətlərindən biri yeni fars dilini – dəri dilini yaratmalarıdır. Yədi – Beyzəsi Musanın... hərfi mənası: Musanın ağ əli. Dini rəvayətə görə, Musa peyğəmbərin göstərdiyi doqquz möcüzədən biri də əlini qoltuğuna qoyub çıxararkən gümüş kimi ağarıb parıldaması imiş. Puri – dəstan – Dəstanın oğlu. Firdovsi “Şahnamə”sinin əsas qəhrəmanlarından biri olan Rüstəmə verilən ad. Ona bəzən “Rüstəmi-dəstan” da deyilir. “Dəstan” Rüs-

təmin atası Zalin ləqəbidir. Lövhi – məhfuz (məhafizə edən lövhə) – Şorq mifologiyasına görə, göyün ən yüksək qatındakı yazılı lövhə; onun üzərində həyat və kainatın sirləri, insanların taleyi, baş vermiş və verəcək bütün hadisələr qeyd olunur.

3. Məhrab – burada: məsuqənin qaşu. Xəlil – Quranın bir çox surələrinde adı çəkilən və haqqında danışılan İbrahim peyğəmbər. Din tarixində bütürlə sındırması ilə məşhur olan bu peyğəmbərə çox vaxt “Xəlilullah”, yəni “Allahın dostu” da deyirlər. Süleyman – qədim yəhudilərin qüdrətli və müdrik hökmdarı (Bibliyada: Solomon); Məhəmməddən əvvəlki peyğəmbərlərdən biri. Müsəlman əfsanələrinə görə, dünyadakı bütün canlılar ona tabe imişlər. O, bütün heyvanların və quşların dilini bilirmiş. Həlim – yumşaq, sakitlik, xeyirxahlıq.

4. Suzan – 1) yanan, odlanan; 2) qəmgin. Məhr – məhəbbət, rəğbət. Çovqan – at üstündə oynanılan top oyununda əldə tutulan ucu əyri xokkey klyuşkasına bənzər ağac. Loğman – əfsanəvi mahir həkim, tibb alimi. Xahan – istəyən arzu edən. Keyvan – Saturn planeti. Bühran – dalil. Müəyyən bir dini fikrin düzgünlüyünü göstərmək üçün gətirilən sübut, həkim.

5. Mübaşir – idarə edən; iri torpaq sahiblərinin mülklərini idarə edən məmur.

6. Bül-Müəmmər – XI əsrdə Gəncədə hökmlərənlik etmiş Əbülhəsən Əli Ləşkerinin vəziri. Toam – yemək, xörək.

7. Vəhsudan (1054-1067) – Qətran Təbrizinin hamisi, XI əsr Aran hakimi Əmir Əbu Mənsur Bəhsudan. Zubin – Nizəyəbənzər yüngül silah növü, mızraq.

8. Keşmir – Hindistanın şimalında bir ölkə. Toxuculuq malları ilə məşhurdur. Hazırda Hindistanın tərkibinə daxildir. Keşmər şəklində də işlənir. Sünur. Burada: sərhədlər.

9. Əmir Əbülfez – Aran hökmdarı. Həyat suyu – Cənnətdəki möhuma bulaq suyuna işarədir. Cəngü cədal – dava-dalaş; vuruşma. Peykan – ox. Əgər demirsə o “peyğəmbərəm zəmanədə mən”, Niyə qılıncı, əli m öcüzə edir elan? Musa peyğəmbərin cəzakər ölinə bənzətmədir. Həssan – VII əsrdə yaşayıb-yaratmış ərəb şairi Həssan ibn Sabit (563-674). Məhəmməd peyğəmbərin şəhinə yazdığı qəsidələri ilə məşhurdur.

10. Nuh – Quranda haqqında geniş məlumat verilən əfsanəvi peyğəmbər. “Nuhun ömrü” dedikdə Qətran Təbrizi məşhur dini rəvayətə işarə edir. Guya Nuh yaşadığı dövrdə hamı haqq yoldan çıxdığına görə, Allah qəzəblənib böyük tufan qoparmış, bütün yer üzünü su basmış, yalnız Nuh və onun ailəsi gəmi ilə xilas olmuşlar. Beləliklə, Nuh öz müasirlərinin hamısından çox yaşamışdır.

11. Ərğəvan – tünd qırmızı rəngli çiçək.

12. Bərqi-nisan – Bahar şimşəyi. Xərxiş – Çinin Türkünstan hissəsində əla müşkü və toxunma malları ilə məşhur olan yer. Xərxiş – Axar su.

Kuhsar – dağlıq, dağ olan yer. Xeyri – Burada: çiçək adı. Barbəd – Sasanı hökmdarı Xosrov Pərvizin çalğıcısı və nəğməkarı. Dərbar – Saray qapısı; şah qapısı. Gaviyan bayrağı – Gəvə tərəfdarlarının bayrağı. Qurtuluş rəmzi kimi müqəddəs sayılmışdır. Bar günü axça səpilməmiş bəzmə oxşar qönçələr – misranın mənası: məhsul yığılı günü qönçələr gümüş pul kimi parıldayar. Pişxidmət – xidmət edən. Nürətverən – köməkçi, yardımıçı.

13. Rüstəm – Firdovsi “Şahname”sinin əsas qəhrəmanlarından Zal oğlu Rüstəm. Zöhrə – 1) Venera planeti. Nahid; 2) qədim yunan mifologiyasında gözəllik və məhəbbət ilahəsi.

14. Tibet – Asiyanın ən yüksək yeri. Çin Xalq Respublikasının cənubi-qərbindədir. Xəllux – gözəllik ilə məşhur qədim Türkiстан şəhəri. Pərvin – Ülkər ulduzu. Yusif – Qədim Yəhudi rəvayətləri əsasında əvvəl “Bibliya”-da, sonra isə “Quran”da öz əksini tapmış əfsanənin qəhrəmanı, “Yusif” surəsi Qurandakı hekayətlərin ən gözəli sayılır. Sonralar bu süjətdən dünya ədəbiyyatında (Firdovsi Tomas Mann, Nazim Hikmət) və incəsənətdə (Şərq miniatürləri, Rembrandt məktəbi nümayəndələrinin yaradıcılığı) geniş istifadə olunmuşdur. Əsatirə görə, qardaşlarının yaradıcılığı geniş istifadə olunmuşdur. Əsatirə görə, qardaşları onu quyuya salandan sonra kölməyini qana bulayıb atalarına verməklə “Yusifin qurd yedi” – demişlər. Səlmən – Məhəmməd peyğəmbərin yaxın adamlarından və köməkçilərindən biri. İsiyi-Məryəm – xristianların peyğəmbəri, Məryəm oğlu İsa nəzərdə tutulur. Musiyi-İmran – Yəhudilərin peyğəmbəri, İmran oğlu Musa nəzərdə tutulur.

15. Büt xanə – bütlər qoyulan yer, məbəd; bütperəstlərin ibadət gahı, Rəxs – Rüstəmin əfsanəvi atasının adı. Şəbdiz – Şirin bibisi Məhinbanunun Xosrova (bax: *Pərviz*) bağışladığı qara rəngli atasının adı. Pərviz – Sasanilər sülaləsindən İran şahı II Xosrov Pərviz (591–628). Nizaminin “Xosrov və Şirin” poemasının əsas qəhrəmanlarından biri. Nəman – Ərəb sərkərdəsi, Sasanı hökmdarlarının Yəməndəki canişini Nəman ibn Münzir. Tarixi xronikalara görə, V Bəhramın (421–438) müasiri olmuşdur. Suhan – bezdirən, xoşa gəlməyən, İrəc – İranın əfsanəvi hökmdarlarından Fəridunun oğlu. Fəridunun rəhbərliyi altında dəmirçi Gəvə zalım Zöhhakı taxtdan salmışdır. Səlm – Fəridunun oğlu, İrəcin qardaşı və qatili. Zal – “Şahname” qəhrəmanlarından Rüstəmin atası. Sam – Zəlin atası, Rüstəmin babası, Hikmətin mənşuru – ağıllı, hikmətli adamlar haqqında şah fərmanı. İskəndər – e.ə. 356–323-cü illərdə yaşamış Makedoniya hökmdarı. Məşhur yunan filosofu Aristotelin tələbəsi olmuş, 336-cı ildə hakimiyyətə keçmiş, 13 il ərzində Dunay çayından Hindistana qədər nəhəng bir ərazini işğal etmişdir. Dünya ədəbiyyatında çox vaxt qüdrətli, məğlubedilməz, müdrik sərkərdə rəmzi kimi istifadə edilmişdir. Çəsməyi – heyvan – əbədi dirilik suyu.

16. Məhüsal – ay və il. Mehdi – hərfən: hədiyyə edilmiş, rəhbərlik edilmiş. İslam tarixində müxtəlif sifətlərlə səciyələndirilən imam. Sünni

məzhəbinə görə Mehdi dünyanın axırncı, “qiyamət günü”nü xəbər verəcəkdir; o, Məhəmmədin axırncı davamçısıdır. Şiə məzhəbində Mehdi “qeyb olmuş” imam hesab olunur; guya o, yer üzündəki bütün müsəlmanları xilas edəcək on ikinci şiə imamıdır. Qətran birinci rəvayəti nəzərdə tutur. Dəccal – mifologiyaya görə, qiyamət gününə bir az qalmış zühd edəcək. *Mehdiyə* və dindarlara qarşı mübarizə aparacaq, lakin axırda məğlub olacaq şəx qüvvə. “Bibliya”dakı antixrist surəti ilə adekvatdır. Xisal – xasiyyət, davranış, təbiət. Bəmsal – saysız-hesabsız, Fidan – budaq. Nihal – meyvə. Vəbal – burada: əzab, əziyyət.

17. Tərsa – xaçpərəst, xristian.

20. Fərvərdin – İran hicri-şəmsi təqviminin 21 mart – 20 aprelə uyğun gələn ilk ayı. Şəraiq – xoruzgülü. Tibet – bax: bu bölmənin 14-cü şərinə aid izah. Şüşter – İranın cənubunda Xuzistan vilayətində şəhər. Gözəl təbiəti və zəngin musiqi həyatı ilə məşhur olmuşdur.

21. Kanun – Suryani təqvimində ay adı (kanuni – əvvəl: dekabr; kanuni – sani: yanvar). Qarun – əfsanəyə görə çox dövlətli olmuş, Musanın qarğışı nəticəsində xəzinəsi ilə birlikdə yerin təkinə getmişdir; xəzinələrinin açarlarını bir neçə qüvvətli adam güclə gəzdirmiş. Azər – İbrahim Xəlil peyğəmbərin atası. Guya ağacdan bütler yonub hazırlayan dülgər imiş. Gənci-badavərd – təsadüfi tapılmış xəzina, mal-dövlət.

23. Ruz – gün. Peykan – oxun ucundakı iti uclu dəmir.

24. Dəni – alçaq adam.

28. İskəndər onun sağlığını haqlı buyurdu – çox güman ki, İskəndərlə Bərdə hökmdarı Nüşabənin görüşü və İskəndərin onu təqdir etməsi nəzərdə tutulur.

29. Qulam – nökr, qul, kölə. Süpəhdar – ordu başçısı, sərkərdə. Qəm xar – dərdə şərik olan, təsəlli verən, dost. Sən ilə qazandım. ey dost, bu böyük şəhərdə şöhrət – Qətran Təbrizi “ölkə yerinə çox vaxt” şəhər” işlədir. Alicaha – uca rütbəli, yüksək mənəbli.

32. Xürdü xab – yeyib yatmaq, Məhrüxsar – ayüzlü (gözəl). Tənab – ip, kəndir.

33. Məhliqa – ayüzlü (gözəl).

35. Onun müşk saçan nərgizini yad etsəm Qoşa bu nərgizimin lalə rəngli dürrü axar – Bu misralarda *nərgiz* – göz mənasındadır. Beytin mənası: onun müşk kimi ətir saçan gözələrini yad etsəm, gözlerimdən lalə rəngli (qanlı) dürlər (göz yaşları) axar. Xar – Burada: tikan.

37. Dədə – göz. Vüslət – sevonin öz sevgilisi ilə görüşməsi, ona çatması.

38. Türk – Burada: gözəl.

61. Turan – Qədim dövrlərdə və orta əsrlərdə türkdilli xalqların yaşadığı nəhəng əraziyə verilən ad. Firdovsi “Şahname”sinin mifik bölməsində İran pəhləvanlarının əsas rəqəbat obyektinə olan ölkə.

84. Fəridun – İranın qədim əfsanəvi şahlarından, Firdovsi “Şahname”sinin qəhrəmanlarından biri. Qüdrət, var-dövlət, cəhəşmə və əzəmət rəmzidir.

Cəmşid – Yaxud Cəm. Əfsanəyə görə, birinci İran padşahı olmuşdur. Bir çox mədəni adət-ənənələrin yaradılmasını möhv ona aid edirlər. Guya hakimiyyətinin sonunda lovgalanıb özünü Allah səviyyəsində tutduğu üçün cəzalanmış, zalım *Zöhhak* onu məğlub edərək taxt-tacını əlindən almışdır. Fəzlun (?–1091, Bağdad) – Bir müddət Gəncədə hakimiyyət sürmüş hökmdar.

95. Bədəl – əvəz.

96. Büt-pərəst – bütlərə sitayiş edən adam.

97. Həft xan – *Rüstəmin* Key-Kavusu azad etmək üçün Mazəndarana gedərək qarşısına çıxan yeddi maneə. Mifik pəhləvan bu yeddi tilsimin hamısını aradan götürüb, səfərini sağ-salamat başa çatdırmışdı. Digər yeddi qoçaqlığı isə bacılarını əsirlikdən qurtarmaq üçün Turana gedən İsfəndiyar etmişdir.

100. Məhşər günü – dini etiqada görə, qiyamət günü; axiretdə insanların toplaşdığı "haqq-hesab" verəcəyi gün.

ŞİHABƏDDİN SÜHRƏVƏRDİ.

6. Kəbə (Ərəbcə: "kub şəkili") – Məkkədə müsəlmanların müqəddəs məbədi. Şərq tərəfində müsəlmanların məşhur fətişi – Qara daş (həcər) qoyulmuş yer vardır. *Zənzəm* quyusu da Kəbənin yanındadır. Yer kürəsinin arasından asılı olmayaraq namaz qılan müsəlman üçün Kəbəyə tərəf tutmaqdır. Minada şikarı ovlamazlar. Məkkənin 8 kilometrliyində yerləşən Mina vadisində adətən Həccə gedənlər öz qurbanlarını kəsirlər.

ƏBÜL-ÜLA GƏNCƏVİ

1. Bu Əli Dəqqaq – X əsrdə yaşamış məşhur müsəlman alimi Həsən bin Məhəmməd bin Dəqqaq Nişaburi. Bu Əli Sina – Əbu Əli Hüseyn ibn Əbdüllah ibn Sina (980–1037; latınca: Avitsenna) – Orta əsrlərin ensiklopedik alimi. 300-ə yaxın əsərinin çoxunu ərəbcə, az hissəsini isə farsca yazmışdır. "Əl-qanun fi-tibb", "Kitab əş-şifa" kimi əsərləri indi də öz elmi əhəmiyyətini itirməmişdir. Ərəb və fars dillərində şeirlər də yazmışdır. Onlardan ən məşhuru "Qəsidət-ən-nəfs" adlı böyük qəsidədir. Fəlsəfi dünyagörüşünə görə materialist – panteist olduğundan, kafir hesab edilərək təqib olunmuşdur. Sənai (Əbül-Məcd Məcdud ibn Adəm 1070–1140) – Qəznədə yaşayıb yaratmış məşhur sufi şairi. 1113-cü ildə yazdığı "Hədiqətül-həqayiq" ("həqiqətlər bağçası") poeması bir çox şairlərə ilham vermişdir. Nizamünün "Sirlər xəzinəsi" poeması da bu əsərə cavab vermişdir. Nizamünün "Sirlər xəzinəsi" poeması da bu əsərə cavab şəklində yazılmışdır. Nədim – keçmişdə böyük bir şəxsi (adətən sarayda hökmdarı) gözəl sözlərlə, qəribə və gülməli hekayələrlə öyləndirən adam. Əyyub – Quranda adı çəkilən, çox əzab-əziyyət görsə də, səbri sayəsində Allahın mərhəmətinə qazanmış peyğəmbər. Tövrət (Qədim yəhudi dilində: "Qanun") – xristianların və yə-

hudilərin müqəddəs kitabı olan "Bibliya"nın birinci hissəsi, "Əhdi-ətiq" in üç bölməsindən biri. İncil (Əsl: "Yevangelion". Yunan dilindən tərcümədə: "Xoş xəbər") – Nisus Xristos (bax: *Məsih*) haqqında ilk xristian rəvayətlərinin məcmusu. Dini ənənəyə görə, Allah tərəfindən yer üzünü göndərilmiş dörd kitabdan biri sayılır və I-II əsrlərdə yarandığı güman edilir. İbrahim – dini əsatiyə görə, müstəbid Nimrud İbrahimi tonqala atıb işgəncəyə öldürmək istəmiş, lakin odlar güzlərə dönmüş. İbrahim salamat qalmışdır. Mərac gecəsi – dini əsatiyə görə, hicri (qəməri) təqviminə il rəcəb ayının 27-dən 28-nə keçən gecə *Məhəmməd* Cəbrayılın gətirdiyi əfsanəvi minik heyvanı *Burağa* minərək göylərə getmiş və Allahla söhbət etmişdir. Zəməzəm – Kəbə yaxınlığında dadlı şirin suyu ilə məşhur olan quyu. Guya ilk dəfə onu İbrahim Xəlil peyğəmbər üzə çıxarmış, sonralar isə Məhəmmədün babalarından biri yenidən qazıb təmizləmişdir. Məhəmməd (570, Məkkə – 632, Mədinə) – bəşəriyyət tarixində son din sayılan islamın banisi. Ayrı-ayrı ərəb qəbilələrini monoteist dini ideologiya altında birləşdirib qüdrətli teokratik dövlət yaratmışdır. 622-ci il sentyabrın 22-də Məkkədən Mədinəyə köçməsi (hicrət) islam təqviminə görə mədəni tarixin başlanğıcı hesab edilir. Yusif qurdu – Qətran Təbrizi bolməsindəki 14-cü şərhə baxmalı. Yəhya – İsadan qabaqkı peyğəmbər. Ədalətli və xeyirli sözlərinə görə Beni-İsrail (yəhudi) padşahı tərəfindən öldürülmüşdür. Bəşarət – xoş xəbər, müjdə.

3. Keyxosrov – Qədim İran əfsanələrinin və Firdovsi "Şahname"sinin əsas qəhrəmanlarından biri. Hökmlərini dövründə İran böyük imperiyaya çevirmiş, lakin fəaliyyətinin zirvə çağında şahlıqdan imtina edib boranlı və qarlı dağlarda yox olmuşdur. Keyqubad – İran *Kəyan* sülaləsinin birinci şahı və bu sülalənin banisi sayılır. Rəvayətə görə, qırx ildən artıq hakimiyyət sürmüşdür. *Rüstəm* onun xidmətində olmuş və *turanlılarla* müharibələrdə böyük qələbələr əldə etmişdir.

XAQANI ŞİRVANİ

1. Məratüs-səfa – Şadlıq aynası. Xaqanın bu qəsidəsindəki beytlər orijinalın dilində "şin" (ş) hərfi ilə bitdiyindən "Qəsideyi-şiniyə" adı ilə məşhur olmuş, bir çox Şərq şairləri ona bənzətmələr yazmışlar. Nə hər qətrə olar nisan, nə dərya sədəf kanı. "Nisan" – yaz yağışı, "kan" – bir şeyin çıxdığı və olduğu yer, bir şeyin bol olan yeri. Misrının mənası: Nə hər qətrə yaz yağışı olar, nə də hər dəryadan sədəf çıxar (sədəfin tok-tök immandan çıxdığına işarədir). Gəşt-i – gəmi. Cudi dağı – Əsatiyə görə, dünya tufanı zamanı *Nuh* peyğəmbərin gəmisini Cudi dağının başında sahilə çıxarmış, Nuha inanmayanlar isə suda batıb məhv olmuşlar. Xaqanı bu beytdə öz dizinin üstünü xilaskar *Nuh* gəmisinə oxşar bir məktub adlandırdı, dizi üstündə qələmindən axıdıb yazdığı dərdlərini də tufan yağışı ilə müqayisə edir. Xızr – Əsatiyə görə, peyğəmbərlərdən biri olmuşdur. Nağıllarda "Xızr

Nobi” (peyğəmbər) adlanır. Ədəbiyyatda Xızır zülməyə getməsi və ahiyətədən (dirilik suyundan) içməsi əfsanəsi bir çox hallarda İskəndərlə bağlanır. Təvil – zahiri mənasından savayı başqa bir mənə ifadə etmə. Adəm üsyarı – əsatirə görə, Adəm bəşəriyyətin atası, dünyada ilk insan və ilk peyğəmbərdir. Guya Allah hər cins torpaqdan bir az qarışdıraraq Adəmi yaratmış və sonra onun böyründən Həvvəni çıxartmışdır. Cənnətdə yaşayan Adəm və Həvvəyə buğda yemək qadağan edilmişdir. Bir gün şeytan onları aldatmış və buğda yemişlər. Buna görə də cənnətdən qovulmuşlar. Əbcəd – Ərəb əlifbasının qədim sırasını göstərən səkkiz sözün, habelə bu sıradakı birinci hərfin adı. Hərfləri mexaniki əzbərləmək üçün işlədilir. Ümumiyyətlə, keçmişdə “əlifba” mənasında işlənmişdir. “Əbcəd hesabı” – müəyyən bir tarixi və ya rəqəmi ərəb hərfləri vasitəsilə ifadə etmə üsuldur. Təcrid əbcədini yazmaq dünya həvəslərindən və nəfsin tələblərindən əl çəkib, guşənişin olmaq deməkdir. Xaqani saray həyatının rəzəletlərindən dözməyərkək tək və sərbəst yaşamaq üçün Şirvanşahlar sarayından gizlin çıxıb getmiş və yolda tutulub həbs edilmişdir. Beytin mənası: uşaqlar öz dərslərini rəngli qələmlərlə yazdıqları kimi, mən də “təcrid dorsi” ni qanlı qələmlə solğun üzümə yazdım (Bax: Xaqani. Seçilmiş əsərləri. – Bakı, 1978, s. 289). Nəcə Fironun Musa qaçırdı... Əfsanələrə görə, Musa peyğəmbər Misir fironunun qızı tərəfindən təbiyə edilmiş, böyüdükdən sonra bir israilini müdafiə edərkən misirlini vurub öldürdüyünə görə Fironun cozasından qorxub qaçmışdır. Zənd Avesta – Zərdüştilərin e.ə. VI – IV əsrlərdə yarandıqı güman edilən “Avesta” adlı orta fars dilində dini kitabları. Son redaksiyası Sasanı hökmdarı II Şapur (310-379) dövründə hazırlanmış və dövlətin rəsmi dini kitabı sayılmışdır. “Avesta”nın mətni VII əsrdə İrandan Hindistana qaçmağa məcbur olmuş zərdüştilərdən – parsılardan əldə edilmişdir. Fələkdə varsa da bir cüt çörək... Günəş və Ay nəzərdə tutulur. Kömbə kimi yumru və sarı olduqlarından sair onları çörəyə bənzədir. Əhmədi – mürşəl – hərfi mənası: tərifli göndərilmiş. Məhəmmədə işarədir. Nun – vəlqələm – Quran ayasının ilk ifadəsi. Şərhlərinə फिरقو، mürrəkkəqabi və qələm mənasını ifadə edir. Arı sancarsa da bəzən... Quranın 16-cı (“Ən-nəhl”) – Bal arısı suresinə işarədir. Bijən – “Şahnəmə” qəhrəmanlarından Rüstəmin nəvəsi. Guya Turan hökmdarı Əfrasiyabın qızı Monijəyə aşiq olduğu üçün quyuya salınmış, yəddi ildən sonra babası onu azad etmişdir. Əfrasiyab – “Şahnəmə” qəhrəmanlarının ənənəvi düşməni, Turan hökmdarı. Mahmud Kaşğarının verdiyi məlumata görə, türkcə adı Alpər Tonadır. Gavü Mahi – öküz və balıq. Əsatirə görə yer balığın və öküzün üzərində dayanmış, Məlikşah (1072-1092) – Böyük Səlcuq imperiyasının hökmdarlarından biri. Onun hakimiyyəti Kaşğardan Aralıq dənizinə, Qafqaz və Aral dənizindən İran körfəzinə qədər uzanırdı. Elm və incəsənətə həmişlik edən hökmdar kimi şöhrət qazanmışdır. Qəder xan – Səmərqənd hakimi Qəder xan (yaxud Qədir xan) Cəbrayıl. 1101-1102-ci ildə 17 yaşlı Soltan Səncəre 100 minlik qoşunla hücum edən Qəder xan ovda ikən Səncərə

əsir düşmüş və edam edilmişdir. Səncər (1119-1157) – Böyük Səlcuq imperiyasının son hökmdarı İmperiyanın şərqi idarə etmiş, 1154-cü ildə oğuz qəbilələri ilə vuruşmada məğlub olaraq əsir düşmüşdür. 1156-cı ildə əsirlikdən qaçaraq öz paytaxtı Mərvdə ölmüşdür. Gurxan (Əsli: Qurxan) – erkən orta əsrlərdə bir sıra türk xalqları arasında qəbilə və tayfa ittifaqlarına (qurumuna) başçılıq edən xanın titulu, 8 qəbilənin köüllü birləşməsindən ibarət olan qaraxitayların hökmdarı “Qurxan” titulu daşımışdır. 1141-1142-ci illərdə Sultan Səncərlə vuruşmada qalib gəlmişdir.

2. Şah Tuğan (998-1015) – Şahinlər şahı (Müqayisə et: Şahmar – İlanlar şahı). Qaraxanilər sülaləsindən olan Orta Asiya hökmdarı. Büraq – Mərac gecəsi Məhəmmədin minib göylərə uçduğu əfsanəvi minik heyvanı. Miniaturlərdə o, insan başlı, at bədənli qanadlı varlıq kimi təsvir edilir. Mərdüm – giya – badmıcana bənzəyən zəhərli bitki. Misirin əzizi – məşhur “Yusif və Züleyxa” süjetinin qəhrəmanlarından biri, Misir fironunun vəziri, Züleyxanın eri. Guya o, Yusifi satın alaraq Züleyxaya qul edibmiş. Ad qoşunu – Quranda haqqında bəhs edilən əzəmətli, lakin dinsiz bir tayfa. Dini rəvayətə görə, peyğəmbərləri Hudun haqq yola çağırışını qəbul etmədiklərindən. Allah onların nəslini kəşmişdir. Yə cüc tayfası – əfsanəyə görə, dünyanın qurtaracağında yaşayıb dinc əhaliyə tez-tez hücum edən vəhşi, adamyeyən tayfa. İskəndər onları mədəni dünyadan ayırmaq üçün dəmirdən keçilməz hasar çəkmiş.

4. Mahmud – Orta əsrlərin məşhur hökmdarlarından Sultan Mahmud Qəznəvi (999-1030). Atası Səbük Təkinə Qəznə hökmdarı Alp Təkin qul kimi satın almış, lakin fəvqəladə dərəcədə bacarıqlı olduğunu görüb öz qoşunlarını komandan təyin etmişdir. (Bax: *İslam ensiklopediyası*, 7-ci cild. İstanbul, Maarif nəşriyatı, 1957). Səlcuq – Oğuzların qınıq tayfasının başçısı, Səlcuqilər sülaləsinin (XI-XIV əsrlər) eponimi. Türk sərkərdəsi olmuş, X əsrin sonlarında öz tayfası ilə islam dinini qəbul etmişdir. 100, yaxud 107 yaşında ölmüşdür (Bax: Sədrəddin Əli əl-Hüseyn. *Əxbar ad-dövlət as-Səlcuqiyyə*. – M., 1980). Bəhmən – İrandan Əhəmənilər sülaləsindən olan hökmdar. Daranın atası. Əbu Hənifə (699-767) – Kufədə yaşamış məşhur müsəlman fıqh alimi, Hənəfi məzhəbinin banisi. Şafei (767-820) – Rəvayətə görə, Əbu Hənifə ölənin gecənin səhəri anadan olmuş, Şafei məzhəbinin əsasını qoymuşdur.

6. Zünnər – müsəlman dövlətlərində yaşayan yəhudi və xristianların fərqlənmək üçün bağladıkları xüsusi qurşaq. Kövsər – dini əfsanələrə görə, behiştə axan dörd bulaqdan biri; Quranın 108-ci surəsinin (Əl-Kövsər) adı.

7. Şahi-Mərdan (Mərdlərin şahı) – Şiə imamı Əlinin adlarından biri. Üç pillədən sonra insan yarandığı kimi də, – Üç kitabdan sonra nazil oldu dünyaya Quran. Üç pillə – minerallar, bitkilər və heyvanlar; üç kitab: Tövrat, Zəbur və İncil. Qubad oğlu Nuşirəvan – Bax: *Ənuşirəvan*. Cəbrayıl – Dini əsatirə görə,

Allaha ən yaxın olan mələklərdən biri. Ona çox vaxt *Ruhül-qüds* və *Ruhüləmin* də deyirlər. Güya Quranı Məhəmmədə o çatdırmış, merac gecəsi *Məhəmmədə* minik götürmüş, İsanın doğulması onun Məryəmin bileyindən üfürməsi nəticəsində baş vermişdir.

8. "Qiyasəddin Məhəmməd ibn Məlikşahın tərifi" qəsidəsi başdan-ayağa "ayınə" rodifli üzərində qurulmuş məcazlar sistemindən ibarətdir. Rəcm – daşqalaq. H ə r a s – qorxu.

9. M ə n u ç ö h r (1120-1160) – Bir çox Şirvan şairlərinin, o cümleden Xaqaninin də hamisi Şirvanşah III Mənuçöhr. A x s i t a n (1160-1197) – III Mənuçöhrün oğlu, Şirvanşah I Axsitan. B e h i ş t i n d ö r d ç e ş m ə s i – əsatirə görə, behiştə mömin müsəlmanlar üçün dörd çeşmə (çay) – su, süd, bal və şərab çeşmələri axır.

10. V ə q v a q – donqultu. N a m i y ə – vegetasiya; qovuşub inkişaf etmə. B ə n a t ü n n ə ş – Böyük Ayı bürcü.

11. Ə d ə n – Cənubi Ərəbistanda (indiki Yəməndə) sahil şəhəri. Əhalisi qədim dövrlərdən dəniz ticarəti ilə, xüsusən dəniz mirvarisi istehsalı ilə məşğul olmuşdur. Klassik poeziyada "Ədən dürrü" məşhur olmuşdur. Zülfiqar (Əsli: *Zülfəqar* – onurğalı) – rəvayətə görə, *Məhəmmədin* Bədr yaxınlığındakı vuruşmada qənimət aldığı, sonralar isə *Əliyə* məxsus olan qılinc. İkiqanlı olduğundan ona Zülfiqar deyirmişlər.

12. Z ə r d ü ş t – Zərdüştliyin banisi. Rəvayətə görə, muğlar sülaləsindən olub e.ə. VII əsrdə doğulmuşdur. Sonralar atəşpərəstlikdə islahat aparmağa cəhd etdiyinə görə təqiblərə məruz qalıb, Şərqi İrana qaçmağa məcbur olmuşdur. "Avesta"-nın (bax: *Zənd Avesta*) müəllifi hesab edilir.

13. D e y l ə m – İrannın şimalında Gilan əyalətinin bir hissəsini təşkil edən dağlıq ərazinin adı. Əhalisi IX-X əsrlərin siyasi hadisələrində mühüm rol oynamışdır.

14. İndi söz günəşi aləmdə mənəm; Şairlərdən üç qat ucadır rütbəm. – Şərq astroloji təsəvvürlərinə görə, Günəş yeddi təbəqədən ibarət olan göylərin dördüncü qatında yerləşir. Xaqanı özünü söz günəşi adlandırmaqla dördüncü təbəqədə, yəni başqa şairlərdən üç qat yuxarıda durduğunu iddia edir.

17. T u b a – əfsanəyə görə, behiştə bitən ağac.

18. Q ə n b ə r – *Əlinin* ən yaxın və sədaqətli köməkçisi.

19. M ə r y ə m – İsa peyğəmbərin (Bax: *Məsih*) anası. Z ə h r a (hərfən: gözəl, parlaq) – Məhəmmədin böyük qızı, Əlinin arvadı, Həsən və Hüseyinin anası (Fatiməyi-Zəhra). Z ü l e y x a – Yusifin sevgilisi. Əfsanəyə görə, Yusif şöhrətə çatandan sonra qoca qarı olmuş Züleyxa onun yanına gəlir və Allaha yalvarır ki, cavanlaşsın Yusifə qovuşsun. Allah onun xahişini yerinə yetirir. N ə c ə ş i – Həbəşistan imperatorlarının titulu. Ü v e y s (ərəbcə: qurd) – Məhəmmədin müasiri və tərəfdarı olan Bəni Murad tayfasından Üveys Qəzni. Süfyan döyüşündə şiə imamı Əlinin tərəfində vuruşaraq 657-ci ildə öldürülmüşdür (Bax: *Əli Əkbər Dehxuda*. Lüğətnamə, Tehran, 1318, 5-ci cild).

21. B o k r a t – Qədim Yunanıstanın tibb alimi Hippokratın ərəbcə adı. E.ə. V əsrdə yaşadığı güman edilir. Əsərləri bütün dünyada məşhurdur. Qaf dağı – Yaxın və Orta Şərq folklorunda, eləcə də islam kosmologiyasında dünyanın ətrafını əhatə edən uca və keçilməz bir dağ. Əfsanəvi Ənqa quşunun da Qaf dağında yaşadığı güman edilir. R ə f r ə f – Bu söz haqqında şəhrlər mübahisəlidir. Şərhlilərin çoxunun fikrinə görə, Məhəmməd *Merac* gecəsi göyə əvvəl *Büraqla*, sonra isə Rəfreflə getmişdir.

22. Ə l ə m – yəcidkə – Səni tapmadımı? Rəvayətə görə, Məhəmməd uşaqlıqdan yetim qalmış, əmisi Əbu Talib (Əlinin atası) Onu tapıb tərbiyə etmişdir. V ə n n a s – Quranın axırıncı surəsinin son sözüdür. "Vənnas"a çatmaq – Quranı oxuyub başa çıxmaq deməkdir. M ü b ə r r i d (826-898) – Orta əsrlərdə ərəb dili üzrə məşhur alimlərdən biri.

23. S ə f i d r u d ç a y ı – İranda çay adı. K u h i s t a n İrannın dağlıq hissəsi. X u z i s t a n – İrannın şəkər qamışı ilə məşhur olan cənub vilayətlərindən biri. Z ö h r a k – sahlığı qanunsuz olaraq Cəmsiddən zəbt etmiş mifik İran hökmdarı. Guya iblislə əlaqəyə girdiyinə görə çiyindən çıxmış iki ilana insan beyni yedirirmiş. Min il hökmranlıq etdikdən sonra *Gavə* üsyan edərək onu taxtdan salmış və tacı qanuni varisinə – *Fəriduna* vermişdir.

24. Y a r ı m h i l a l – dodaq. Y u n – xırd pul. H ü b a b – köpük.

29. "Zər" sözündə var iki hərf, heç qovuşmaz – Ərəb əlifbası ilə "Zər" sözü (زر) bir-birindən ayrı yazılan "z" və "r" hərlərindən ibarətdir. Samiri tiynətliyəm, Musa təbiət olmamam – Quranda Musa ilə bağlı rəvayətlərdən birinə işarədir. Guya samiri tayfası qızıldan bir buzov düzəldib ona Allah kimi səcdə edirmişlər. K i m ü x t – maya. X ü f t a n – pambıqlı arxalıq. N o ğ a l a – dəvə üçün yağrulu hazırlanan yemək. Q a r a d a ş – Bax: *Kəbə*. Bu – L ə h ə b (hərfən: alovun atası, yəni cəhənnəmlik) – Əsli adı Əbül-Üzza bin Əbdül-Müttəllibdir. *Məhəmmədin* dayısı və düməni. Quranda axırıncı surələrdən biri Əbu-Ləhəbin qarğısına həsr edilmişdir.

30. S u r – dini əsatirə görə, qiyamət günü İsrafil adlı mələyin çalaraq bütün ölənləri oyadaacağı şeypurun adı. Guya Sura birçə dəfə üfürüləcəkdir. Y e r ü z ü parçalanacaq, dağlar yerindən oynayacaq, göylər dağlıb töküləcəkdir, mələklər göyün ətrafında düzüləcəklər. Necə iki əlif durar bir "ətəna" sözündə, "Tən" in o cür dayanmışam arxasında, öndündə. "Tən" sözü ərəb əlifbası ilə bu cür (طن) – "ətəna" sözü isə bu cür (اطنا) yazılır. Xaqaninin bu beytini M.Ə.Sabir məşhur "Şəkibayi" şerində ustalıqla işləmişdir: Seyli-tən öyle təməvvüclə alıb dövrü bərim, Bənzərəm bir qocaman dağa ki, dəryədə durar!.. Durmuşam pişü pəsi-təndə, Sabir, necə kim, o əliflər ki, pəsü pişi-ətənadə durar. *Abbasilər* – öz köklərini Məhəmmədin dayısı Abbasa bağlayan ərəb müsəlman xəlifələri sülaləsi (750-1258). Sülalənin banisi Əbül-Abbas əs-Səffahdır. Xaqaninin yaşadığı dövrdə xilafətə onlar başçılıq edirdilər. S ə l c u q ı l ı l a r – XI-XIV əsrlərdə bir sıra Yaxın və Orta Şərq ölkələrində hökmranlıq etmiş türk sülaləsinin sultanları. Y ə h u d a . İ b n Y ə m i n – Yusifin qardaşlarından ikisinin adı. Yəhuda ögey. İbn Yəmin

isə doğma qardaşdır. İuda – xristian dini əfsanəsinə görə, İsa peyğəmbərin 12 şagirdindən biri – İuda İskariot. Guya 30 gümüşə öz müəllimini satmış, onun gizlincə olə keçirilməsinə imkan yaratmışdır. Ədəbiyyatda satqın, xain obrazı kimi istifadə olunur. Bətli mus – eramızın II əsrində yaşamış qədim yunan alimi Klavdi Ptolomey. Kainatın quruluşu haqqında təlimi (geosentrik sistem) “Əl-məcisti” adlı riyazi-astronomik əsərində öz əksini tapmışdır.

32. Qureysilər – Məhəmmədin mənsub olduğu ərəb qəbiləsi. Peyğəmbər Məkkədə yaşayan bu qəbilənin Haşimilər ailəsindən çıxmışdır.

33. Ceyhun – Amu-Dərya çayının ərəbcə adı.

36. İlandan qaçdı firon, mən zöhd əqidəsindən – dini rəvayətə görə, Musa öləndəki əsanı yerə atarkən əsa əjdahaya (ilana) çevrilmiş və Firon bundan qorxaraq qaçmışdır.

42. Əbu-Cəhl (hərfən: Avamlığın (cəhəletin) atası – Əsl adı Əbül-Hökəm Əmr bin Hişamdır. *Qureysilər* qəbiləsindən çıxmış, Məkkədə yaşamışdır. *Məhəmmədin* ən qızğın əleyhdarlarından biri olmuşdur.

47. Ənan – cilov.

56. Təviz – həmayil, gözümucuğu. Şərəf – qıgılıcı. Məcə – üz örtüsü (qadınlarda).

57. Mədain (hərfən: şəhərlər) – Bağdaddan 30 km Cənubda Dəclə çayının hər iki sahilində salınmış qədim İran şəhəri. *Sasanilərin* qış sarayları burada idi. Orta fars dilində: Ktesifon. Dəndan – diş. Hürmüz – İran mifologiyasında və zərdüştilərin dini görüşlərində xeyir Allahı Ahura Məzda – Əhrimənin ziddi; Sasani şahlarından *Xosrov Pərvizin* atası. Ətşan – susuz. “Kəm tərəku” – Quran ayəsi. Tərcüməsi: çox tərək etmişlər. Şirin – Xosrov Pərvizin sevgilisi və arvadı. Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” poemasının qəhrəmanı. Cəmrə (hərfən: kiçik daş parçası) – ziyarətdən gələn hacılar Məkkə yaxınlığındakı Mina vadisinə daşlar atırlar ki, bunlar yığılıb təpə əmələ gətirdiyi yerlərə *Cəmrə* deyilir. Üç Cəmrə vardır ki, ziyarətçilər bunların hər birinə yeddi daş atmalıdırlar. Şətt – Yaxın Şərqdə çay adı.

61. Həvariyyun – hamilər, köməkçilər. *Məhəmmədin* Mədinəyə hicrəti zamanı ona tərəfdar çıxan 12 adam. Analoji hal xristianlıqda da müşahidə edilir: İsanın 72 həvarisi olmuşdur. Xaqanide bu söz mömin xristian mənasında işlədilmişdir. Şərəf and içənin vavındadır, bil – “Vav” (v) hərfi ərəb dilində andın ön hissəsidir. Məsələn, “Allaha and olsun” ifadəsi bu dildə “vallah” kimi səslənir.

68. Fərruxi (?-1038) – Sultan Mahmud Qəznəvinin (bax: *Mahmud*) və oğlanlarının saray şairi.

107. Qaqim, Qunduz – yumşaq xəz dəri heyvanlar. Bolqarıstan türkü – VII-XV əsrlərdə Volqa boyunda mövcud olmuş özəmətli türk-bolqar dövləti və orada yaşayan zahirən gözəl türklər nəzərdə tutulur.

114. Ərciş – Van gölünün və onun kənarındakı şəhərin qədim adı. Hazırda həmin şəhər dağılmış, yerində yalnız bir qəsəbə qalmışdır.

MÜCİRƏDDİN BEYLƏQANI

1. Cəfər – *Abbasilərin* ən məşhur nümayəndələrindən olan xəlifə Harun ər-Rəşid (783-809) vəziri Cəfər Bərməki (803-cü ildə ölmüşdür). Qızıl Arslan (1186-1191) – Azərbaycan Atabəylər dövlətinin (1136-1225) üçüncü hökmdarı. Şəmsəddin Eldəgizin (1136-1175) oğlu. Atası və böyük qardaşı Məhəmməd Cahən Pəhləvandan fərqli olaraq, Qızıl Arslan atabəylik etməmiş, əksinə, özü sultan taxtını olə keçirmişdir.

2. Nəxvət – qürur, özünüoyma.

3. Üns məclisi – dostlar məclisi, həmfikirilər.

6. Tərkibənd ixtisarla tərcümə olunmuşdur.

44. Övc – yüksəklik, ucalıq; ən yüksək nöqtə.

46. Səfir – göy rəngli mineral; safir.

47. Xərvar – bir eşşəyin yükü; təxminən 300 kq-a bərabər olan çəki vahidi.

50. Müdəvvər – dairəvi. Havanın yə cucunu dəf eləməkcin... – Xaqani Şirvani bölməsindəki 2-ci şeərə aid izahə baxmalı. Çərxi öküzü – qədim kosmoqonik təsəvvürlərə görə Yeri buynuzu üstündə saxlamış öküz nəzərdə tutulur.

54. Cünüb – cinsi əlaqədən sonra yuyunub təmizlənməyə ctiyacı olan.

MƏHSƏTİ GƏNCƏVİ

56. Çahi-zənəxdan (hərfən: *zənəxdan quyusu*) – gülərkən gözəlın yanagında əmələ gələn çökəklər.

120. Müəzzin – ezan verən.

MƏHƏMMƏD FƏLƏKİ ŞİRVANİ

1. Əzimət – xoş niyyət.

QIVAMI MÜTƏRRİZİ

3. Yunis yeyəndir balıq – “Bibliya”dakı bir əfsanəyə görə, Yunis peyğəmbər (İona) dənizdə qorq olarkən bir balıq onu udmuş, sonra isə sağ-salamat sahilə çıxarmışdır. Əzra, Vamiq – X əsr İran şairi Ünsürinin “Vamiq və Əzra” poemasının baş qəhrəmanları.

5. Səbəblər səbəbi – Allah nəzərdə tutulur. Nüvvab – Naibi (köməkçi, baxıcı, qulluqçu) sözünün cəmi. Tilsan (teyləsan) – çiyinə salınan, yeri gələndə başlıq kimi də istifadə olunan parça.

İZZƏDDİN ŞİRVANİ

1. Müşkü kafur ilə etmişdi zəmanə həmdəm – Klassik poeziyada müşk qaralıq, kafur isə ağılıq rəmzidir.

MÜNDƏRİCAT

VII-XII əsrlərdə Azərbaycan şəri 4

DƏVDƏK

Böyük hökmdar Cavanşir üçün ağı (tərc. Xəlil Rza) 17

MUSA ŞƏHƏVAT

Bilmirəm heç nə üçün yar mənə tərək etdi (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 22
 Babamız Təlhə kimi cana dəyən insan idi (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 23
 Doğru hökm cəlsə hakimlər əgər ədl ilə (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 23
 Səndə yox bir cəlo nöqsən, səndə irad tutalar (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 23
 Ey hakim, sən aciz, aravuransan (tərc. Xəlil Yusifov) 23

İSMAYİL İBN YƏSAR

Əslim şəriflidir, şöhrətim uca (tərc. Xəlil Yusifov) 24
 Mən alanda Əbu Bəkrin qara ölüm xəbərini (tərc. Xəlil Yusifov) 24
 Əhvalı nə haldadır Cindəki yerlərin (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 25
 Vüsalına imkan ver, ey yar, darıxmışam mən (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 25
 Ey gözəl, dərd-qəmə səni mənə saldın, bil, sən (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 25
 Şəmdə qorib məzara tapşırıdım bir cavanı (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 26

ƏBU NƏSR MƏNSUR İBN MÜMKAN TƏBRİZİ

Mərhəmət sahibidir eşqi duyan mərd ağalar (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 27
 Dost ilə, düşmənlə daim bir gedir (tərc. Xəlil Yusifov) 27

XƏTİB TƏBRİZİ

Dinlə üstündə şərəbimdə böyük zövqü səfa (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 29
 Yorular seyr ilə insan, mən isə durmaqdan (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 29
 Şerimin yox cəlo imkanı səni mənə eləyə (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 30

MƏSUD İBN NAMDAR

Qardaşım qaldı yetim körpə ikən dünyədə (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 31
 Bir para nakəsləri məzəmmət və öz halımdan şikayət
 (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 33

Leylötül-qədr gecəsində (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 37
 Üzüm o Beyləqanın ən şirin nemətidir (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 37
 Sükut yatağı (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 37
 Söyləyin Beyləqanın "layiqli" başçısına (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 38
 İki cənabın istəklişi (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 39

İSKAFİ ZƏNCANI

Gözümün qərsinə qəmlə düşən ağ ləkəni (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 43
 Mən yanar od kimiyəm, sirlərim buz kimidir (tərc. Xəlil Yusifov) 43
 Yaylığa layiq olan başda görüb əmmamə (tərc. Xəlil Yusifov) 43

XƏTTAT NİZAMİ TƏBRİZİ

Yalnız yaxşı ad qalar bu vəfasız dünyada (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 44
 Vətənə can atıram, öldürür mənə qərbət (tərc. Əbülfəz Hüseyni) 44

ƏMƏR GƏNCİ

Sürüb dəvələrini mənim yurduma çatsan (tərc. Xəlil Yusifov) 45

QƏTRAN TƏBRİZİ

Əbulhəsən Əli Ləşkərinin mədhi (tərc. Nazim Rizvan) 46
 Əbunəsr Məmlanın mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 47
 Əbülxəlil Cəfərin mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 50
 Əbunəsr Məmlanın mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 54
 Onun mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 57
 Bax o rüxsarə, sərv üstə sənə əgər qəmər lazım
 (tərc. Mübariz Əlizadə) 59
 Könlümü verdim ona, sandım könül şadən olar
 (tərc. Mübariz Əlizadə) 61
 Əbu Mənsurun mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 63
 Əmir Əbülfəthin mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 66
 Şərəfəddin Məlik Cəstanın mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 69
 Bahariyyə (buluda xitab) (tərc. Mübariz Əlizadə) 71
 Şah Əbumənsurun mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 73
 Əmir Əbülhəsən və Əmir Əbülfəzlin mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 75
 Mədhyyə (tərc. Mübariz Əlizadə) 78
 Əmidəlmülk Əbunəsrin mədhi (tərc. Mübariz Əlizadə) 80
 Təbriz zəlzələsi və Əbu Mənsur Məmlanın mədhi (tərc. Xəlil Yusifov) 84
 Bustanın zinetini büsbütün apardı xəzan (tərc. Xəlil Yusifov) 88

Camaat бүрүндү xoz paltarlara (tərc. Xəlil Yusifov)	88
Yerin rəngi soldu, hava soyuqdu (tərc. Xəlil Yusifov)	89
Eyloyir dünyaya fərfərdin yeli hər dom səfər (tərc. Xəlil Yusifov)	89
Elə bir kanun ayına səbixun eylədi neysan (tərc. Xəlil Yusifov)	90
Bürüyüb yer üzünü bir belə dağlar, dərələr (tərc. Nazim Rizvan)	91
Ey mənim can sirdaşım, ruzum, ilim, ayım mənim (tərc. Mübariz Əlizadə)	91
Ey zamanın tacdarı, son ki, etdin şad məni (tərc. Mübariz Əlizadə)	91
Ey gözəl, son hər işi saz elədin (tərc. Mübariz Əlizadə)	92
Ey könül, çox söylədim aşıqlıyə son qoy doxi (tərc. Mübariz Əlizadə)	92
Çölləri şaxta, sazaq sardı, yaman əsdi külək (tərc. Mübariz Əlizadə)	93
Tələ üzünə güldü sənin, taxımı qurdu (tərc. Nazim Rizvan)	93
Məsnəvi (tərc. Nazim Rizvan)	94

Qitələr

Vəfa quşu, Hüma quşu (tərc. Xəlil Rza)	101
Məno o vofasız dedi bivəfa (tərc. Mübariz Əlizadə)	101
Gözəllər firqətdən pis bu ələmdə əzab olmaz (tərc. Mübariz Əlizadə)	101
Apardı könlümü, verdi məno könlünü bir dilbər (tərc. Mübariz Əlizadə)	102

EYN ƏL-QUZAT MİYANƏCİ

Rübailər (tərc. Xəlil Yusifov)	103
Məsnəvi (tərc. Əbülfəz Hüseyni)	104

ŞİHABƏDDİN SÜHRƏVƏRDİ

Məni ölmüş bilib qəmə qərq olan (tərc. Xəlil Yusifov)	105
Çox millət yox oldu ulu dünyada (tərc. Xəlil Yusifov)	106
Aşiq öz sirrini açarsa bir dom (tərc. Xəlil Yusifov)	106
Dadım-duzunu itirdi dünya (tərc. Xəlil Yusifov)	106
Çöllərdə gözür, o ahu, ceyran (tərc. Xəlil Yusifov)	107
Ey Səd, dayan, qonağım ol sən (tərc. Xəlil Yusifov)	107

ƏBÜL-ÜLA GƏNCƏVİ

Şirvanşah Mənuçöhrün mədhi (tərc. Əlağa Vahid)	109
Qitə (tərc. Əbülfəz Hüseyni)	112
Xaqani haqqında (tərc. Əlağa Vahid)	112

XAQANI ŞIRVANI

Meratüs-sofa (tərc. Mübariz Əlizadə)	114
Şaham, mənim elimdədir bu söz mülkü, söz diyarı (tərc. Tələt Əyyubov)	122
Əqlə ağır yük daşidan mənim könlüm, bəyanımdır (tərc. Ənvər Əlibəyli)	125
Zaman başa vuranda Səninin dövrünü (tərc. Ənvər Əlibəyli)	125
Xaqaniyəm, yer üzünə yayılmışdır şöhrətim (tərc. Məmmədəğa Soltan)	127
Gözəllikdən şikayət (tərc. Məmmədəğa Soltan)	127
Atam ustad Əlinin tərfi (tərc. Məmmədəğa Soltan)	129

Töhfətül-İraqeyn (parçalar)

Fəxriyyə (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	132
Günəşə xitab və qızılı məzəmmət (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	132
Babam haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	136
Atam Nəccar Əli haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	138
Atam Nəccar Əlinin tərfi (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	139
Ananın tərfi (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	140
Özüm haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	142
Ənim haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	144
Ənim Kafiyəddin Ömər ibn Osmanın tərfi (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	145
Səfər təfəsilatı (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	151
Cəmaləddin Musili ilə görüş və onunla söhbət (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	153
Əzrin fəziləti haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	168
Peyğəmbərdən kömək ummaq haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	170
Kitabın yazılması haqqında (tərc. Osman Sarıvəlli, Məmmədəğa Soltan)	174
Əhvalımdan şikayət (tərc. Xəlil Rza)	176

Həbsiyyə

Həbsdən şikayət (tərc. Mübariz Əlizadə)	179
Həbsdən şikayət və azad olmağım üçün Rum qoysorəndən xahiş (tərc. Mübariz Əlizadə)	184

Ruhum bu can mülkünü uçub tərək edən kimi (tərc. Ələkbər Ziyatay)	191
Vəzirə məktub (tərc. Məmmədəğa Soltan)	195
Xaqanı qürbətə basalı ayuq (tərc. Ələkbər Ziyatay)	197

Zəmanədən və zəmanə əhlindən şikayət

Ürək dördinin izhəri (tərc. İsmayıl Soltan)	198
Paxılları mözəmmət (tərc. İsmayıl Soltan)	205
Zəmanədən şikayət (tərc. Ələkbər Ziyatay)	210
Düşmənləri mözəmmət (tərc. Ələkbər Ziyatay)	215
Şirvanda olsaydı sirdaşım oğor (tərc. Məmmədəğa Soltan)	218
Zəmanədə axtarma rahatlıqdan bir osər (tərc. Məmmədəğa Soltan)	219
İndi ki, yer üzündən mərhəmət olmuş nihan (tərc. Hüseyin Arif)	221
Nuş edərəm fələk qəmin ağlamadan, yazıq mənə!	
(tərc. İsmayıl Soltan)	224
Mal və şöhrət sahibidir bu gün alçaq adamlar (tərc. İsmayıl Soltan)	226
Kim rahatlıq nişan verər? – verməz (tərc. Məmmədəğa Soltan)	226
Qəlbimdəki bu dördümü dərməyə satmaram (tərc. Mübariz Əlizadə)	227
Var idi mənim vofalı yarım (tərc. Mirvarid Dilbazi)	228
Bu dünyanın zatında, bax, heç insafdan yoxdur osər	
(tərc. Ənvər Əlibəyli)	229
Neylim, zəmanə dördinə məlhəm tapılmayıb (tərc. Əlağa Vahid)	230
Günəşə bənzəyən bir oğlum vardı (tərc. Məmmədəğa Soltan)	231
Oğlum Rəşidoddinin ölümünə (tərc. Mübariz Əlizadə)	231

Mədəin xəbələri

İbrətli bax, ey könlüm, bu ələmə gəl bir an (tərc. Məmməd Rahim)	236
Şirvanın tərifli (tərc. Məmmədəğa Soltan)	239
Savalan dağımın tərifli (tərc. Məmmədəğa Soltan)	240
Göncələrə nəsihət (tərc. Ələkbər Ziyatay)	241
Günəş tək sən də, Xaqanı (tərc. Mirvarid Dilbazi)	244
Fəzilət, Xaqanı, baş ağrısıdır (tərc. Məmmədəğa Soltan)	245
Bu göylər şahının lütfü mənə sayı salıb olan	
(tərc. Məmmədəğa Soltan)	246
Ey Xaqanı, pis rəhbərdən ehtiyat et, qorx ondan!	
(tərc. Məmmədəğa Soltan)	247
Anam haqqında (tərc. Məmmədəğa Soltan)	248

Qəzəllər

Necə gözləyim ədalət ki, ədaləti danansan (tərc. İsmayıl Soltan)	249
Könlüm çıxıb gedibdir, bilməm nə cür bəla var (tərc. Əlağa Vahid)	249

Hədisi-tövbəni at bir kənarə, bədə götür! (tərc. Əlağa Vahid)	250
Ay nə lazım, sən kimi məhrü kifayətdir mənə (tərc. Əlağa Vahid)	251
Bax, yenidən bu könül dərdin ilə yar olub (tərc. Əlağa Vahid)	251
Səndən, gözəlüm, özgə kəsə də nəzarim yoxdur (tərc. Əlağa Vahid)	252
Səhər açıldı, gözəl, şişə aç, gətir bədə! (tərc. Məmmədəğa Soltan)	252
Könlüdə aşyan etmiş xəyalın (tərc. Mübariz Əlizadə)	253
Ey aydan, peridən gözəl nəzənin (tərc. Mübariz Əlizadə)	253
Gözüm yollardadır, bəlkə xəbər gəlmiş olar səndən	
(tərc. Mirvarid Dilbazi)	254
Eşqinin xəyalı, sevgili canan (tərc. İsmayıl Soltan)	255
Bilməzdim ki, başıma bəla imiş məhəbbət (tərc. İsmayıl Soltan)	255
Könlümü qərç edib eşqin dəryası (tərc. İsmayıl Soltan)	256
Qoydun gözlərimi üzünə həsrət (tərc. İsmayıl Soltan)	256
Ləbi yaqut, üzü gün kimi o dilbər, gəco şən (tərc. Məmməd Rahim)	257
Can bəxş edərəm cana, gör ləblə şəkər versən (tərc. Əlağa Vahid)	258
Məhəbbət bir bələdir ki, yoxdur onun dərməni (tərc. Ələkbər Ziyatay)	258
Biz qəmə öyrəmişik, ey dost, günlər qəm bizə (tərc. Ənvər Əlibəyli)	259
Məhəbbət ələmində eşqin olanda pünhan (tərc. Ənvər Əlibəyli)	260
Nə olar, söylə, gözəllərdə cəfadən başqa? (tərc. Ənvər Əlibəyli)	260

Qitələr

O köç günü ki, mən etdim vida Şirvana (tərc. Məmmədəğa Soltan)	261
Soruşdun ki, üroyində rəğbət yoxdur şahlara?	
(tərc. Məmmədəğa Soltan)	261
Xaqanıdan yuxarıda oturdunsa, nə olar (tərc. Məmmədəğa Soltan)	262
Məndən tərif görür hər yaxşı insan (tərc. Məmmədəğa Soltan)	262
Xaqaniyəm, dünya nədir, çəko məni varna o?	
(tərc. Abbasəli Sarovlu)	262
Xaqaniyəm, sərət eşqi ağı başdan ala bilməz (tərc. Abbasəli Sarovlu)	263
Xaqaniyəm, alçaqları ucaltmaram bir daha mən (tərc. Abbasəli Sarovlu)	263

MÜCƏRƏDDİN BEYLƏQANI

Qəsidələr

Xaqaninin vəsfi (tərc. Mübariz Əlizadə)	264
Ey Ay kimi gözəl üzünün çəkəri günəş! (tərc. Mübariz Əlizadə)	267
Arzu atını çapma ki, ömrün qaçağandır (tərc. Mübariz Əlizadə)	268
Mənim könlüm cavanlıqda kədər, qəmdən cüda olmaz	
(tərc. Mübariz Əlizadə)	270
Sənin camalını görməkçin Ay hədiyyə verər (tərc. Mübariz Əlizadə)	271

Tərkibbənd

Müəyyədəddin Fələki Şirvaninin ölümünə (*tərc. Mübariz Əlizadə*) 273

Şikayətlər

Rüzgarın qəlbində bir zərrə məhəbbət qalmayıb (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	277
Hər kim ki dedi babamdır Adəm (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	278
Tezlik ilə bu ağır günlərimiz son tapacaq (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	279
Ah, əfsus o löyaqətli cavanlar getdilər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	280
Kədərdən aləm içrə könlümüzə yüz duyün vardı (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	281
Aman, ruzigarın öləndən, aman (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	281
Ayrılıq dərdinə kaş aləmdə bir dərman olaydı (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	282
Bir gün, ey kaş, çataydı mənə həmdəmdən xəbər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	284
Yaxşı düşməz, fələkdən şikayət etsəm oğr (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	284
Cahanda qismət edibdir zamanəmiz bizə qəm (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	285
Şadlıq artıq büsbütün üz döndərib dünyadan (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	286
Gecə-gündüz edərlər dərd öləndən ah-zar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	287
Zamanənin qəlbirədə məhəbbətdən yox sər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	287
Vosləndə könlünü, sənəmə, tapmasa aman (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	288

Qəzəllər

Gəl, oyləş, getdi sənəz könlüm əldən (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	289
Gözəlliyin bağı, arxından, ey gözəl, sulanar! (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	290
Şəkkərin bazarını ləli-şəkərbərin qırar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	290
Sənənlə bir gecə olmaq özizdir yüz şirin candan (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	291
Kuyində ağıl ki, biqərardır (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	291
Eşqini könlüm mənə bir can kimi pünhan tutar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	292
Elə bir qəm varımdır ki, kəm olmaz (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	292
Başına and ola, qəlbində yox insafdan əsər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	293
Dünya bəzənib, yenə bahardır (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	294
Yandı könlü, gül oldu, yetişməz yūsəlınə (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	294
Ağır ol, eşqini yol vermə hər bifer düşünə! (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	295
O hün ki, sənə var, əldən ixtiyarı alar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	295
Lələ bir şuxluqla ki, saldı cahana şürü şər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	296

Fəraqın qəm əliylə canımızda bir tikan qırdı (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	297
Getse ey dilbər, gözümdən xoş xəyalın birçə an (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	297
Nə pislik eylədim, peymanı qırdın? (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	298
Sən hüsəndə, bu doğru sözümdür, yeganəsən! (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	298
Perdə qıldın şəkərə ləli, nigar! (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	299

Müxtəlif şeirlər

Hər gecə təfəkkürə, xəyala dalaraq mən (<i>tərc. Mirmehdi Seyidzadə</i>)	300
Fələyin bəzəyini qırdı göyün güzgüsü (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	300
Gülüm, dodağıma dodaq uzatsan (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	301
Hər şey ki, ayağına cidardır, onu pis san (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	302
Keşmir sərvə səcədə edər görse sərvəboylu yar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	302
Alınmamış gəncənin başından ayın tacı (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	303
Səhərin küleyimi öpür yəsəmənləri? (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	303
Qapdı sevgi daşımı oyun ilə asıman (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	304
Yar, gözələrin qanımı içsə də, deyirmən mən (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	305
Bədənim eşqinlə əl qəldi candan (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	305
Sərvəboylu, ayqabaqlı, buldusaçlı incə dilbər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	306
Dodağını şəkərçin bağlayan nəzənlər (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	306
Nə dözürəm hicrana, nə qovuşur mənə yar (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	307
Məhd (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	307
İsanın anası olduğumçün mən (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	308
Nəsihət (<i>tərc. Mübariz Əlizadə</i>)	309

Rübailər

55-59-cu rübailər (<i>tərc. Xəlil Yusifov</i>)	309
60-67-ci rübailər (<i>tərc. Mirmehdi Seyidzadə</i>)	310

MƏHSƏTİ GƏNCƏVİ

Rübailər

1-2-ci rübailər (<i>tərc. Əlağa Vahid</i>)	312
3-139-cu rübailər (<i>tərc. Nigar Rəşibəyli</i>)	312

MƏHƏMMƏD FƏLƏKİ ŞİRVANİ

Şirvanşah Mənuçöhrün mədhi (<i>tərc. Əlağa Vahid</i>)	336
Həbsiyyə (<i>tərc. Əlağa Vahid</i>)	340

Qəzəllər

Könlümü hansı gecə ayrılığın qan etməz? (tərc. Əlağa Vahid)	341
Canan, qomindən özgə mənim yarım olmasın (tərc. Əlağa Vahid)	342
Vidayə olmadı imkan, gözəl yarıdan ayrıldım (tərc. Əlağa Vahid)	343
Canan clomöz heç vaxt, heç vaxt clomöz canan (tərc. Əlağa Vahid)	343
Qomin, dördin cdib heyran (tərc. Əlağa Vahid)	343
Sanki iki həftəlik qəmərdir (tərc. Əlağa Vahid)	344
Tək bəyi (tərc. Əlağa Vahid)	344
Rübailər (tərc. Əlağa Vahid)	345

QIVAMI MÜTƏƏRRİZİ

Qəsidə (bir parça) (tərc. Əlağa Vahid)	346
Hikmət və təcrübə haqqında (tərc. Əlağa Vahid)	347
Ayrılmaz və tək olmaq haqqında (tərc. Əlağa Vahid)	349
Süseni könlümdən aparmış qərar (tərc. Əlağa Vahid)	350
Yüz min qapı açar xətirim yənə (tərc. Əlağa Vahid)	350
Qitə	353

İZZƏDDİN ŞİRVANİ

Qəsidə (bir parça) (tərc. Əlağa Vahid)	354
Kuyində fələk dün gecə görcək məni sordu (tərc. Əlağa Vahid)	355

NİZAMİ GƏNCƏVİ

Qəzəllər

Aşiqəm, ömrünü ver aşiqi-nalana, gülüm (tərc. Cəfər Xəndan)	356
Vəslin həvəsi ömrümü son anə yetirdi (tərc. Əlağa Vahid)	356
Gözüm aydın, gözümə surət-i-canan görünür (tərc. Cəfər Xəndan)	357
Hər gecəm oldu kədər, qüssə, fələkət sənsiz (tərc. Cəfər Xəndan)	357
Yənə tövbə cvimi eşq xərəb etmədədir (tərc. Cəfər Xəndan)	358
Afərin hüsnünə, mən bir belə dilbər istərəm (tərc. Nigar Rəfibəyli)	358
Ay üzli nigarım, kimə mehman olacaqsan? (tərc. Cəfər Xəndan)	359
Gecə xəlvətə bizə sevgili yar gəlmiş idi (tərc. Cəfər Xəndan)	359
Hüsnün gözəl ayotları, ey sevgili canan! (tərc. Mirvarid Dilbazi)	360
Gül camalın gülə dedi: – Dur, pərdə sal üzündən (tərc. Cəfər Xəndan)	360
Cavanlıq varikən əldə, görək qədrin bilə insan (tərc. M.Soltan)	361
Yol çətin, aləm qarantlıq – atını bir yanə çək (tərc. Cəfər Xəndan)	362
Diloyirdim mənə son bir gecəlik yar olasan! (tərc. Nigar Rəfibəyli)	362

Səni bağda görən güllər pərdə çəkdi üzünə (...)	363
Allah, Allah, bax bu cür dilbər mənim olsun görək (...)	363
Mən öz gəncliyimi sənə verdim, yar (...)	364

Qəsidə

Mən – fikirlər ustadiyam, fəzilətim – bir ümmandır (tərc. Xəlil Rza Ulutürk)	364
---	-----

Sirlər xəzinəsi (tərc. Xəlil Rza Ulutürk)	367
Xosrov və Şirin (tərc. Rəsul Rza)	374
Leyli və Məcnun (tərc. Səməd Vurğun)	378
Yeddi gözəl (tərc. Məmməd Rahim)	382
İskəndərnamə (tərc. Abdulla Şaiq, Mikayıl Rzaquluzadə)	385

İzahlar	400
---------------	-----

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Güləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Rəşad Həmidov</i>
Korrektor:	<i>Ceyran Abbasova</i>

Yığılmağa verilmişdir 10.10.2004. Çapa imzalanmışdır 11.04.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 26,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 75.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.

116

799